

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и доприноси демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;

- подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика;

- оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавршавања и начелима доживотног учења;

- оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;

- развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;

- омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;

- развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;

- усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;

- уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;

- развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;

- поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;

- развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;
- описмењавање ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);
- уочавање разлике између месног говора и књижевног језика;
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;
- увежбавање и усавршавање гласног читања и читања у себи (доживљајног, изражајног, интерпретативног, истраживачког; читање с разумевањем, логичко читање) у складу са врстом текста (књижевним и осталим текстовима);
- оспособљавање за читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме ученици самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);
- усвајање основних функционалних појмова и теоријских појмова из књижевности, позоришне и филмске уметности;
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање часописа за децу и емисија за децу на радију и телевизији;
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;

- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Оперативни задаци:

- увођење ученика у грађење речи;
- упознавање са гласовним системом;
- упознавање гласовних алтернација, њихово уочавање у грађењу и промени речи;
- утврђивање знања о значењу и функцији придевских заменица;
- стицање основних знања о грађењу и значењима глаголских облика (футур II; имперфекат; плусквамперфекат; императив; потенцијал; трпни глаголски придев; глаголски прилози);
- проширивање знања о сложеној реченици;
- оспособљавање ученика за уочавање разлике између дугих акцената;
- оспособљавање за уочавање и тумачење узрочно-последичних веза у уметничком тексту, за исказивање властитих судова и закључака приликом анализе текста и у разним говорним ситуацијама;
- развијање способности за уочавање и тумачење емоција, мотива и песничких слика у лирском тексту;
- постепено упознавање структуре основних облика усменог и писменог изражавања - према захтевима програма.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

Граматика

Обнављање, проверавање и систематизовање знања која се у овом и старијим разредима проширују и продубљују, до нивоа њихове примене и аутоматизације у изговору и писању у складу са књижевно-језичком нормом и правописом.

Подела речи по настанку: просте, изведене и сложене. Суфикси - разликовање суфикса од граматичких наставака; творбена основа; корен речи. Примери изведених именица, придева и глагола (певач, школски, школовати се).

Сложенице, примери сложених речи насталих срастањем двеју или више речи, односно њихових творбених основа; просто срастање и срастање са спојним вокалом (Бео/град, пар/о/брод). Префикси; примери именица, придева и глагола насталих префиксацијом (праунук, превелик, научити).

Атрибутска и предикатска функција именица и придева.

Самогласници и сугласници; слоготворно **р**. Подела речи на слоге. Подела сугласника по месту изговора и по звучности.

Гласовне промене и алтернације - уочавање у грађењу и промени речи: палатализација и сибиларизација; непостојано **а**; промена **л** у **о**; једначење сугласника по звучности (одступања у писаном језику); једначење сугласника по месту изговора; јотовање; асимилација и сажимање самогласника; губљење сугласника (на одступања указати у примерима).

Придевске заменице: разликовање по значењу и функцији - присвојне, показне, односно-упитне, неодређене, опште, одричне; употреба повратне заменице **свој**.

Грађење и значења глаголских облика: аорист (стилска обележеност), футур II; имперфекат; плусквамперфекат; императив; потенцијал; трпни глаголски придев; глаголски прилози. Прости и сложени глаголски облици. Лични и нелични глаголски облици.

Реченица (основни појмови): комуникативна реченица (синтаксичко-комуникативна јединица која представља целовиту поруку) и предикатска реченица (синтаксичка јединица која садржи глагол у личном облику).

Независне и зависне предикатске реченице.

Вежбе у исказивању реченичних чланова речју, синтагмом и зависном реченицом.

Комуникативне реченице које се састоје од једне независне предикатске реченице и од више њих.

Правопис

Проверавање, понављање и увежбавање правописних правила обрађених у претходним разредима (писање речце **ли** уз глаголе, **не** уз глаголе, именице и придеве; **нај** уз придеве; употреба великог слова и др.).

Писање одричних заменица уз предлоге.

Писање заменица у обраћању: **Ви, Ваш.**

Писање имена васионских тела - једночланих и вишечланих.

Писање глаголских облика које ученици често погрешно пишу (радни глаголски придев, аорист, потенцијал, перфекат, футур I).

Интерпункција после узвика.

Растављање речи на крају реда.

Навикавање ученика на коришћење правописа (школско издање).

Ортоепија

Проверавање и увежбавање садржаја из претходних разреда (правилан изговор гласова, разликовање дугих и кратких акцената, интонација реченице).

Вежбе у изговарању дугоузлазног и дугосилазног акцената.

Интонација везана за изговор узвика.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

Лирика

Народна песма: *Највећа је жалост за братом*

Породичне народне лирске песме (избор)

Обичајне народне лирске песме - свадбене (избор)

Ђура Јакшић: *Вече*

Војислав Илић: *Свети Сава*

Алекса Шантић: *Моја отаџбина*

Милан Ракић: *Наслеђе*

Јован Дучић: *Село*

Вељко Петровић: *Ратар*

Десанка Максимовић: *О пореклу*

Мирослав Антић: *Плава звезда*

Добрица Ерић: *Чудесни свитац*

Стеван Раичковић: *Хвала сунцу, земљи, трави*

Милован Данојлић: *Шљива*

Сергеј Јесењин: *Бреза*

Рабиндранат Тагоре: *Папирни бродови* или једна песма по избору из *Градинара*

Епика

Народна песма: *Смрт мајке Југовића.*

Епске народне песме о Косовском боју (избор)

Народна песма: *Марко Краљевић укида свадбарину*

Епске народне песме о Марку Краљевићу (избор)
Народна приповетка: *Мала вила*
Бранислав Нушић: *Аутобиографија*
Петар Кочић: *Јаблан*
Светозар Ђоровић: *Богојављенска ноћ* (одломак)
Исидора Секулић: *Буре* (одломак)
Иво Андрић: *Аска и вук*
Бранко Ћопић: *Чудесна справа*
Стеван Раичковић: *Бајка о дечаку и Месецу*
Гроздана Олујић: *Златопрста или Седефна ружа* (избор)
Светлана Велмар-Јанковић: *Улица Филипа Вишињића* (одломак)
Вилијем Саројан: *Лепо лепог белца*
Антон Павлович Чехов: *Вањка*
Драма
Коста Трифковић: *Избирачица*
Бранислав Нушић: *Аналфабета*
Петар Кочић: *Јазавац пред судом* (одломак)
Допунски избор
Б. Ћопић: *Орлови рано лете*
Данило Киш: *Вереници*
Слободан Селенић: *Очеви и оци* (одломак)
Владимир Андрић: *Пустолов* (избор)
Џек Лондон: *Зов дивљине*
Ференц Молнар: *Дечаци Павлове улице*
Хенрик Сјенкјевич: *Кроз пустињу и прашуму*
Реј Бредбери: *Маслачково вино* (избор)
Ефраим Кишон: *Код куће је најгоре* (избор)
Анђела Нанети: *Мој дека је био трешња* (одломак)
Ијан Мекјуан: *Сањар* (избор)

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Вук Стефановић Караџић: *Живот и обичаји народа српског* (избор)
Милутин Миланковић: *Кроз васиону и векове* (одломак)
Веселин Чајкановић: *Студије из српске религије и фолклора* (избор)
М. Иљин: *Приче о стварима* (избор)
Владимир Хулпах: *Легенде о европским градовима* (избор)
Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Са наведеног списка, обавезан је избор најмање три дела за обраду.

Тумачење текста

Тумачење условљености догађаја и ситуација, осећања, сукоба, поступака, нарави и карактерних особина ликова - у епским и драмским делима. Упућивање ученика у поткрепљивање властитих судова и закључака појединоствима из дела, али са становишта целине. Тумачење ликова као у претходном разреду. Запажање, коментарисање и процењивање ситуација и поступака, речи и дела, физичких и других особина, жеља и могућности, циљева и средстава (њихове складности и противречности).

Упућивање ученика у откривање двоструког описивања стварности: верно представљање појава (објективна дескрипција) и маштовито повезивање појава са ставом и осећањем писца (субјективна дескрипција). Даље упућивање ученика у тумачење песничких

слика изазваних чулним дражима (конкретни мотиви), те размишљањем и осећањем (апстрактни мотиви, емоције, рефлексije).

Откривање главног осећања и других емоција у лирским песмама. Уочавање мотивске структуре песме; начин развијања појединих мотива у песничке слике и њихово здружено функционисање.

Развијање навике да се запажања, утисци и закључци доказују подацима из текста и животне стварности, да се уметничке вредности истражују с проблемског становишта. Давање припремних задатака и упућивање ученика у рад на самосталном упознавању књижевног дела (усмено и писмено приказивање дела). Читање и вредновање ученичких бележака о прочитаној лектури.

Књижевнотеоријски појмови

Лирика

Врсте строфа: стих (моностих); двостих (дистих); тростих (терцет), четворостих (катрен).

Ритам: брз и спор ритам; темпо; интонација и пауза; нагласак речи и ритам; рима - врсте: мушка, женска, средња (дактилска); парна, укрштена, обгрљена, нагомилана и испрекидана; улога риме у обликовању стиха.

Језичко-стилска изражајна средства: контраст, хипербола, градиција;

Врсте ауторске и народне лирске песме: родољубива, социјална песма; обичајне и породичне народне лирске песме.

Епика

Основна тема и кључни мотиви.

Фабула: покретачи фабуле; заустављање фабуле; ретроспективни редослед догађаја.

Карактеризација: социолошка, психолошка; портрет: спољашњи и унутрашњи.

Биографија и аутобиографија

Роман - пустоловни, историјски и научно-фантастични.

Предање.

Драма

Комедија - основне одлике. Хумористичко, иронично и сатирично у комедији. Карактеризација ликова у комедији.

Монолог и дијалог у драми.

Функционални појмови

Ученици се подстичу да разумеју, усвоје и у одговарајућим говорним и наставним ситуацијама примењују следеће функционалне појмове: чежња, наслућивање, сумња, запрепашћење; савесност, предострожност, хуманост, достојанство; објективно, субјективно, посредно, непосредно, драматично; запажање, образлагање, аргументовано доказивање, анализа, синтеза, упоређивање; детаљ, атмосфера, перспектива.

Читање

Усклађивање читања с природом неуметничког и уметничког текста. Даље упућивање ученика на проучавање обрађеног и необрађеног текста ради изражајног читања (условљеност ритма и темпа; јачина гласа, паузирање, реченични акценат). Казивање напамет научених различитих врста текстова у прози и стиху. Читање и казивање по улогама.

Увежбавање читања у себи према прецизним, унапред постављеним задацима (откривање композицијских јединица, дијалога у карактеризацији ликова, описа и сличних елемената; налажење речи, реченица, правописних знакова и др.).

Увежбавање брзог читања у себи с провером разумевања прочитаног непознатог текста.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање са истицањем карактеристика лика у књижевном тексту, филму, позоришној представи. Изборно препричавање: динамичне и статичне појаве у природи

(књижевно дело, филм, телевизијска емисија). Препричавање с променом гледишта. Уочавање структуре приче грађене ретроспективно.

Причање са коришћењем елемената композиционе форме (увод, ток радње, градација, место и обим кулминације у излагању, завршетак). Уочавање карактеристика хронолошког и ретроспективног причања.

Описивање спољашњег и унутрашњег простора (екстеријера и ентеријера) по заједничком и самосталном сачињеном плану. Описивање динамичких и статичких појава у природи; прожимање и смењивање статичких и динамичких слика и сцена у описивању и приповедању.

Портретисање особа из непосредне околине на основу анализе књижевних портрета и портрета личности из научно-популарне литературе.

Извештавање: кратак извештај о школској акцији, свечаности, друштвеној акцији у селу или граду и сл.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: проверавање и увежбавање садржаја из претходних разреда (правилан изговор гласова, разликовање дугих и кратких акцената, интонација реченице); вежбе у изговарању дугоузлазног и дугосилазног акцента; интонација у изговору узвика.

Слушање звучних записа; казивање напамет научених лирских и епских текстова; снимање казивања и читања; анализа снимка и вредновање.

Лексичке и семантичке вежбе: разликовање облика по дужини изговора; семантичка функција узлазне интонације; именовање осећања и људских особина; један предмет - мноштво особина; значења речи приближних облика.

Некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом.

Синтаксичке и стилске вежбе: ситуациони подстицаји за богаћење речника и тражење погодног израза; одређивање синтагмом и зависном реченицом.

Сажимање текста уз појачање информативности.

Вежбе у запажању; уочавање значајних појединости.

Синтаксичко-стилске вежбе с различитим распоредом речи у реченици, уочавање нијансираних разлика у значењу, истицању и сл.

Стваралачко препричавање текста са променом гледишта.

Причање о догађајима и доживљајима са коришћењем елемената композиционе форме - по самостално сачињеном плану. Вежбање у хронолошком и ретроспективном причању.

Портретисање особе из непосредне околине ученика - по самостално сачињеном плану.

Извештавање: кратак писмени извештај о школској акцији (сакупљање хартије, уређење дворишта ...).

Увежбавање технике у изради писменог састава (избор грађе, њено компоновање, коришћење пасуса, обједињавање приповедања и описивања).

Писање службеног и приватног писма.

Осам домаћих писмених задатака, читање и анализа задатака на часу.

Четири школска писмена задатка - по два у полугодишту (један час за израду задатка, два за анализу задатака и писање побољшане верзије састава).

ДОДАТНИ РАД

Језик и језичка култура

Говорне вежбе о слободно изабраним темама (јасност, прецизност, језгровитост, лични тон у излагању).

Значење и употреба падежа (номинатив - предикатив; генитив - квалификативни, темпорални; датив - циљ, етички датив; акузатив - правац, место, мера, количина; инструментал - место, начин; локатив - време, даљи објекат).

Прости и сложени глаголски облици - значење и употреба.

Вежбе у говору с правилним акцентовањем. Акцент у савременом књижевном језику и локалном говору.

Проучавање локалног говора. Бележење локализама и позајмљеница и утврђивање њиховог порекла. Замењивање локализама и позајмљеница речима и изразима стандардног књижевног језика.

Књижевност

Анализа самостално одабраног прозног дела из лектире (фабула, композиција, ликови, теме, идеје, изразита психолошка и дескриптивна места).

Анализа лирске песме (основно осећање, мотиви, песничке слике, особености песничког језика).

Анализа књижевног дела из текуће српске књижевности (по избору ученика).

Анализа филмова и позоришних представа.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортографија)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме, већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте *да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.* У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним нивовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник **к, г, х** ученици ће прво запажати у грађењу речи и деклинацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консоната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба

навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи, а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке, већ и у синтаксичке законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме, а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акценатовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава **ортоепије** обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: **-ч, -ћ, -ц, -ђ, -х**, као и **-е** (често отворено). Ученици с неправилним изговором -р, -с, -з упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистичу из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодной прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

- Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.

- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

- Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

- Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

- Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

- Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

- *Дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.

- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна.

Паралелно и здружено, у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају оделене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на

овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектуру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција књижевних дела. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и *допунског избора* дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничково и учениково припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру слушалачку публику, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка,

ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умеће. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осталих текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавања читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују брзина и економичност читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, подстиче се сазнајни процес, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у информативно читање које се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у информативном читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења. Информативним читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и логичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита према потреби и *више пута*, са циљем да изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање

текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилскојезички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложенем и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу предтеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То, међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти, него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде повезана са решавањем *проблемских питања* подстакнутих текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе или следе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототопску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки однос* према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи, већ чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* учествује у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе: припремање, рад на часу и рад после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке,

који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је *сложен процес* који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у *поређеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе процеса проучавања књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко и методичко заснивање* интерпретације и *њено развијање* на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно *методолошко* опредељење треба да буде *превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *спољашњих гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде *оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има *сопствену кохерентност и поступност*, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру *основне методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте *удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности обухвати, односно проучи, дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући и синтетички чиниоци* могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато

методолошки и методички прилази књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке и методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема једном датих и уходаних путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво* уметничко остварење.

Књижевнотеоријски појмови

Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичкостилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само *подстицати* ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате и да их примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања, а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се интегрише са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду **заједнички основни циљ**: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говорног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудио снимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само коњугација и деклинација, него и систем грађења речи (просте, изведене и сложене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе односе се на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење речницима: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село, Хајдмо, селе, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела лектире и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције, него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе **образац или узор** треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка

треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектури, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успешне описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова), тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита. Повремени часови или делови часова, посвећени читању одабраних примера треба, уз остало, да подстичу за рад на самообразовању те врсте.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има све богатије садржаје и облике и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретној прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунска настава се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне

анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

ДОДАТНИ РАД

1. **За додатни рад одређују се ученици од IV до VIII разреда** изнад просечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе (књижевност, језик, култура изражавања, филмска и сценска уметност). То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у I, II и III разреду. Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до IV разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. **Додатни рад се организује и изводи** за ученике од IV до VIII разреда, један час недељно током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. **Додатни рад** - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.).

4. Уочавање потенцијално даровитих ученика у овој области остварује се непосредним праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрема, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља и применом одређених инструмената од стране школског психолога-педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. **Програмом рада** обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од

интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно култура изражавања, односно филмска или сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари оријентационе програмске садржаје у целини. Битно је да планирани програмски садржаји буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика **може се реализовати као индивидуализовани** (примерен појединим ученицима) и **групни** (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте програмске садржаје додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. **Улога наставника у додатном раду је специфична.** У сарадњи са учеником (евентуално - родитељима и школским педагогом-психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, непосреднији и ближи него у редовној настави, заснован на узајамном поверењу и поштовању.

7. У додатном раду са ученицима наставник **прати и евидентира** њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. **Ученици се самостално опредељују за додатни рад** из српског језика (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада - додатном раду, на пример, из овог предмета).

МАТЕРЊИ ЈЕЗИЦИ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

АЛБАНСКИ ЈЕЗИК

GJUHË SHQIPE

QËLLIMET DHE DETYRAT

Elementi kryesor i identitetit individual i cili përbën një nga tiparet themelore të një kombi është gjuha. Procesi i cili asnjëherë nuk përfundon është mësimi i gjuhës, prandaj edhe kërkon përkushtim të madh, sepse ka peshë të veçantë, veçanërisht në shkollë ngase kryen funksion të dyfishtë: si lëndë kryesore mësimore dhe si gjuhë për lëndët e tjera shkollore.

Nëpërmjet të lëndës së gjuhës amtare nxënësit aftësohen të lexojnë tekste të ndryshme, të shprehën drejt dhe qartas me gojë e me shkrim në situata të ndryshme, të mësojnë si të hartojnë

tregime, të tregojnë ngjarje, të argumentojnë pikëpamje, qoftë me gojë, qoftë me shkrim, të hartojnë shkrime të argumentuara dhe të marrin pjesë aktive në debate, të përdorin gjuhën e tyre amtare në përputhje me situata konkrete të komunikimit. Thelbin e mësimin të gjuhës amtare në shkollë e përbën formimi i shprehive të përdorimit të gjuhës me gojë dhe me shkrim dhe njohja e modeleve kulturore e estetike të domosdoshme për formimin e tyre kulturor.

Programi i gjuhës shqipe për klasën e pestë është konceptuar, jo vetëm si vazhdimësi e programeve të klasave paraprake, por kryesisht si konceptim e lidhje me programin e klasës së gjashtë të shkollës fillore.

Programi i gjuhës për këtë klasë është organizuar përmes këtyre shkathtësive të komunikimit: dëgjimit, të folurit, leximit dhe shkrimit brenda të cilave janë vendosur tërësitë tematike e në kuadër të tyre përmbajtjet programore dhe rezultatet e pritshme.

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit pasurojnë fjalorin, mësojnë përdorimin e kategorive gramatikore nëpërmjet shkathtësive gjuhësore, rregullat kryesore të saj dhe drejtshkrimit, mësojnë si të vlerësojnë, të ndërtojnë dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar. Ajo i vë nxënësit në kontakt me veprat madhore të letërsisë kombëtare dhe botërore që janë në pajtueshmëri me dëshirën, kërkesën dhe moshën e tyre. Duke lexuar, nxënësit fitojnë një përfytyrim fillestar për krijimtarinë letrare dhe periudhën kohore të caktuar.

KLASA E VI -të

DETYRAT OPERATIVE

Përforcimi dhe zhvillimi i njohurive të përvetësuara më parë është qëllimi kryesor i mësimin të gjuhës shqipe në klasën e gjashtë e ato janë:

Zhvillimi i shkathtësive të dëgjimit informativ dhe të dëgjuarit aktiv në grup në kuptimin e marrjes së informatave dhe të mesazheve;

Zhvillimi i kulturës dhe shkathtësive të komunikimit, komunikimin verbal e joverbal;

Zhvillimi i shkathtësive të të folurit aktiv individual e në grup në funksion të përvetësimit të gjuhës standarde dhe të thellojë njohuritë themelore gjuhësore;

Zhvillimi i shkathtësive të të shkruarit funksional dhe të shkruarit subjektiv (vetjak);

Të kuptojë dhe të dallojë të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare e të përvetësoj teknikat e leximit;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës, të leksikut;

Të përvetësoj të shkruarit në funksion të drejtshkrimit dhe të pikësimit.

Organizimi i përmbajtjes programore

4 orë në javë, 144 orë në vit.

OBJEKTIVAT PROGRAMORE

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

Të njohë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme e të pandryshueshme, tipat dhe llojet e fjalive;

Të kuptojë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme dhe pandryshueshme, gjymtyrët kryesore dhe të dytat të fjalisë, fjalitë e përbëra dhe ligjëratën.

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore fonetike e gramatikore;

Njohuritë e fituara mbi modelet e shkrimit;

Njohuritë e fituara mbi modelet e teksteve letrare dhe joletrare.

Të analizojë:

Takste letrare dhe joletrare;

Fjalitë e thjeshta dhe fjalitë e përbëra.

Vlerat, qëndrimet, formimi

Të menduarit e pavarur për atë që dëgjon, shpreh, lexon dhe shkruan;
Kulturë e sjelljes personale - qëndrimi, sjellja, toleranca, mirëkuptimi;
Komunikimi, vullneti, bashkëpunimi, ndihma reciproke etj.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Shkathësitë e komunikimit

Të dëgjuarit

Të folurit

Të lexuarit

Të shkruarit

I. TË DËGJUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

I. 1. Të dëgjuarit informativ;

I. 2. Të dëgjuarit efektiv;

I. 3. Të dëgjuarit e teksteve letrare dhe joletrare;

I. 4. Të dëgjuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

I. 5. Të dëgjuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

II. TË FOLURIT

TËRËSITË TEMATIKE

II. 1. Të folurit informativ;

II. 2. Të folurit aktiv në grup;

II. 3. Të folurit në funksion të teksteve letrare dhe joletrare;

II. 4. Të folurit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

II. 5. Të folurit në funksion të zgjerimit të leksikut;

II. 6. Të folurit joverbal.

III. TË LEXUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

III. 1. Të lexuarit e teksteve letrare;

III. 2. Të lexuarit e teksteve joletrare;

III. 3. Të lexuarit në funksion të teknikave të leximit;

III. 4. Të lexuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

III. 5. Të lexuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

IV. TË SHKRUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

IV. 1. Të shkruarit funksional;

IV. 2. Të shkruarit personal imagjnativ;

IV. 3. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

IV. 4. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të leksikut;

IV. 5. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të drejtshkrimit;

IV. 6. Të shkruarit në funksion të pikësimit.

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtpërdrejta vihen me:

Edukatë muzikore;

Edukatë figurative

Edukatë qytetare ose fetare;

Punë dore,

Histori;

Gjuhë joamtare, etj.

Pesha dhe rëndësia e lidhjes ndërlëndore përbën një resurs shumë të favorshëm e ndikues në zhvillimin dhe formimin e tërësishëm të personalitetit të secilit nxënës. Mësimdhënësit duhet të

punojnë sa më shumë që është e mundur në realizimin e integritimit ndërlëndor, sepse është shumë e domosdoshme në këtë kohë të zhvillimit të kompjuterizimit dhe internetit.

Janë të shumta përmbajtjet dhe temat nga fushat e ndryshme që mund të trajtohen, zhvillohen dhe realizohen si pjesë ndërprogramore. Rëndësia e tyre kryesisht përcaktohet nga mundësitë e sigurimit të literaturës dhe peshës që mund të ketë moshja dhe koha e realizimit. Lidhjet ndërprogramore janë kryesisht të fushave si:

- Të drejtat e njeriut - fëmijëve;
- Edukimi shëndetësor;
- Ekologjia dhe mjedisi;
- Barazia gjinore; etj.

UDHËZIME PËR REALIZIMIN E PROGRAMIT

Vendin kryesor në realizimin e përmbajtjes programore e zë metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënësi, gjatë realizimit të procesit mësimor duhet të ketë parasysh strategjinë më efektive, të cilat e mundësojnë mësimin efektiv. Për nxënësit, mësimdhënësi duhet të jetë model në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe njëherit vëmendja e tij duhet të përqendrohet në disa parime bazë:

Përqendrimi në komunikimin (shkathtësitë e komunikimit) dhe përqendrimi në gjuhën e gramatizuar;

Përqendrimi në nxënësin dhe të nxënësit e tij. Në qendër të vëmendje duhet të jetë nxënësi. Karakterin, përparësitë dhe dobësitë e nxënësit mësuesi duhet të bëjë përpjekje që t'i njohë mirë, ta verifikojë a është tip i mbyllur a i hapur, frikacak apo guximtarë, a merr vetë iniciativa apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është rol vendimtarë që do të ndihmonte në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo do të varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th. mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetet që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe etj.

VLERËSIMI

Vlerësimi ka për qëllim verifikimin se në ç'shikallë kanë zotëruar nxënësit objektivat e përcaktuara, të identifikojë vështirësitë me të cilat ballafaqohen nxënësit, t'u mundësohet atyre që t'i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t'u ndihmohet nxënësve në përmirësimin e pikave të dobëta.

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç'shikallë kanë zotëruar nxënësit fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t'i përdorë shkathtësitë gjuhësore;

Pengesat e nxënësve: vlerësohet shkalla e zotërimit të njohurive me qëllim të eliminimit të pengesave dhe të ndihmës së nxënësve për eliminimin e vështirësive;

Integrimin e njohurive të fituara: vlerësohen aktivitete apo projektet e ndryshme që nxënësit realizojnë jashtë programit shkollor dhe integrimin e këtyre njohurive në situata brenda shkollës.

Gjatë procesit mësimor rëndësi të veçantë do të kenë mënyrat e ndryshme të vlerësimit si:

Vlerësimi nga mësimdhënësi; vlerësimi i drejtpërdrejtë dhe i pandërprerë, përcjellja e vazhdueshme e rezultateve të nxënësve si dhe vlerësimi indirekt me anë të testeve;

Vlerësimi nga nxënësi; gjatë punës në grupe ose gjatë përgjigjeve që japin, nxënësit mund të plotësojnë njëri-tjetrin dhe njëkohësisht vlerësojnë mbi bazën e argumenteve;

Vetëvlerësimi; vlerësimi i vetë nxënësit.

Rëndësi të veçantë gjatë vlerësimit duhet t'i kushtojmë të shprehurit me gojë në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim:

Të shprehurit gojor për ngjarje, tregime, shpjegime;

Pyetjet dhe përgjigjet;

Iniciativat;

Mendimet e pavarura;

Shqiptimin e fjalëve;
Aktivitete brenda punës në grup;
Radhitja e fjalëve në fjali;
Fjalori (leksiku).

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

I. Kulturë e të folurit/ praktikë gjuhësorë

Vetja dhe të tjerët, jeta në klasë, në shkollë, në shtëpi, në rreth etj.;
Të folurit për informacione të marra nga: mediat (televizioni, radio), shoqëria, interneti etj.;
Përshkrime, tregime, shpjegime, përmbledhje, lutje, qortime, këshilla, përshtypje, shqetësime dhe dëshira

II. Tekstet letrare dhe joletrare

Regjistrat e gjuhës;
Analizë e teksteve me karakter edukativ dhe shëndetësor; identifikimi i formave tekstore: poezi, prozë, tekst dramatik.;

III. Zhvillimi i gjuhës

Të folurit për veten, familjen, rrethin, dikur dhe sot. Praktikimi i përdorimit të foljeve në kohë, në kontekstet e temave përkatëse; përdorimi i drejtë i përemrave; përdorimi i drejtë i tipeve kryesore të fjalive;

Gjuha standarde dhe dialektore;

IV. Kulturë e të lexuarit

Leximi me zë- artistik (pjesëmarrja në role, recitim, komedi);
Ideja kryesore dhe detajet (lidhjet asociative, krahasimet, kontrastet), zhanret dhe kategoritë letrare: subjekti, kompozicioni, tema, komedia, tragjedia, komentim i teksteve;

V. Zhvillimi i gjuhës

Edukatë shëndetësore, të drejtat e njeriut, barazi gjinore;
Intonacioni në përputhje me shenjat e pikësimit;
Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e përbërë;
Parashtesat, prapashtesat dhe mbaresat;
Kohët e thjeshta dhe të përbëra të foljeve dhe kategoritë e tjera të saj- analizë gjuhësore;
Vetja dhe të tjerët, nevojat dhe interesat e tyre, biografia dhe autobiografia, shoqëria jonë dikur dhe sot, njoftime, ftesa, falënderime, urime, përmbledhje, tregime, vjersha, pjesë humoristike, raporte, përshtypje, preferencat;

II. KULTURË E TË SHKRUARIT

I. Kulturë e të shkruarit/të shkruarit individual

Ese, raporte, kërkesa, komente, shkrimi deskriptiv (përshkrues), shprehjet e figurshme dhe frazeologjike (kuptimi I parë dhe I figurshëm);

Rregullat morfologjike, sintaksore dhe leksikore;

Fjalja foljore dhe jofoljore;

Tipet kryesore të fjalive (dëftore, pyetëse, nxitëse, dëshirore, thirrmore) dhe format e tyre (pohore, mohore); fjalitë e pavarura kryesore dhe të varura;

Kryefjala, kallëzuesori i kryefjalës, kundrinori (i drejtë, i zhdrejtë, i zhdrejtë me ose pa parafjalë);

Rrethanori (i vendit, i kohës, i shkakut) si dhe përcaktori dhe ndajshtimi;

Emri, mbiemri, përemrat vetorë, pyetës, lidhorë, të pacaktuar;

Format veprare dhe joveprare të foljeve; foljet e zgjedhimit të parë e të dytë në mënyrën dëftore, lidhore, habitore, kushtore e urdhërore;

Formimi i fjalëve të prejardhura (me parashtesë, prapashtesë, rrënjë) dhe të përbëra; sinonimet, antonimet.

GJUHASHQIPE

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

KL.VI

Gjuhe shqipe dhe letersi

(36x4 =144 ore në vit)

I. Gjuhe shqipe = 65 ore ne vit

1. Njohuri të përgjithshme = 4 orë
2. Gramatike = 45 ore
3. Te flasim = 8ore
4. Te hartojme = 8 ore

II. Letersi = 67 ore ne vit

1. Letersi = 39 ore
2. Letersi boterore = 8 ore
3. Letersi populllore = 8 ore
4. Lektyre = 8 ore
5. Teknike e recitimit = 4 ore

III. Hartime dhe korrigjime = 12 ore ne vit

1. Kater harime (dy ne gjysmevjetorin e pare dhe dy ne te dytin).
2. Nje ore per hartim dhe dy per korigjim.

GRAMATIKA

Permbajtja programore

Tema I: Komunikimi

1. Komunikimi:dhënësi(folësi) dhe marrësi(bashkëfolësi)
 2. Gjuha e folur
 3. Gjuha e shkruar
- Flasim dhe hartojmë
4. Si të paraqitemi ose të prezentohemi
 5. Si t'i paraqesim ndjenjat tona

Tema II: Fjalia

- 6.Fjalia, fjalitë me folje dhe fjalitë pa folje
 7. Llojet e fjalive
 8. Format pohore dhe mohore të fjalive
 9. Fjalia e thjeshtë dhe fjalia e përbërë
- Flasim dhe hartojmë
10. Si të pyesim
 11. Si t'i shprehim dëshirat tona

Tema III: Përbërësit e fjalisë

12. Përbërësit e fjalisë së thjeshtë
13. Funkcionet e përbërësëve të fjalisë
14. Kryefjala
15. Kallzuesori i kryefjalës
16. Kundrinori i drejtë
17. Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë dhe kundrinori i zhdrejtë me parafjalë
18. Rrethanori

Fjala dhe përbërësit e saj

19. Fjalë të thjeshta dhe fjalë jo të thjeshta
20. Rrënja, parashtesa dhe prapashtesa

Tema IV: Grupi emëror

21. Grupi emëror, emri
22. Përcakrorët e emrit, përcaktori i shprehur me përemër dëftor dhe pronor
23. Përcaktori i shprehur me mbiemër

24. Përcaktori i shprehur me emër
Flasim dhe hartojmë

25. Shprehim mendimet tona

26. Si t'i bindim të tjerët

Tema V: Folja

27. Folja, veçoritë gramatikore

28. Zgjedhimi i foljeve, mënyra dëftore

29. Mënyrat e tjera foljes

Fjala dhe struktura e saj kuptimore

30. Sinonimet dhe antonimet

31. Fjalët e huaja

32. Të njohim dhe përdorim fjalorin

Tema e VI: Fjalja e përbërë

33. Fjalja e përbërë me bashkërenditje

34. Fjalja e përbërë me nënrenditje

Flasim dhe hartojmë

35. Të bëjmë lëshime dhe vërejtje

36. Të argumentojmë mendimet tona

Bahri Beci - "GJUHA SHQIPE 6"

LETERSI SHQIPE

Permbajtja programore

Tema I. Miqtë tanë

1. Naum Prifti - "Mandolina" (tema)

2. Edmond De Amicis - "Mirënjohja" (ditari)

3. Elisabet Enrajt - "Një ditë vere në fermë" (personazhet)

4. Riçard Rait - "Njerëz të mirë" (ideja)

5. Sterjo Spasse - "Letër nga fshati" (letra)

6. Nasi Lera - "Djali dhe deti" (simboli)

7. Luigji Pandelo - "Gabojnë prindërit" (tregimi humoristik)

8. Maksim Gorki - "Dëshira për të lexuar"

Tema II. Faqet e vjershës

9. Naim Frashëri - "Bagëti e Bujqësi" (epiteti)

10. Gjergj Fishta - "Gjuha shqipe" (krahasimi)

11. Asdreni - "Vjeshta" (rima)

12. Lasgush Poradeci - "Mëngjes" (Arkaizmat)

13. Populli - "Kënga e Dhoqinës"

14. Dritëro Agolli - "Pylli qan për sorkadhen" (Hiperbola)

15. Populli - "Liqeni i Prespës" (Legjenda)

Tema III. Përralla dhe histori të vërteta

16. Mitrush Kuteli - "Ebija e hënës dhe e diellit" (sinonimet)

17. Ezopi - "Luani dhe miu" (Alegoria)

18. Ymer Elshani - "Plaku me violinë" (dialogu)

19. Migjeni - "Luli i vocërr" (metafora)

20. Faik Konica - "Bora" (proza poetike)

21. Homeri - "Priami i lutet Akilit" (drama)

22. F. Noli - "Shekspiri dhe unë" (autobiografia)

Tema IV. Faqet e Vjershës

23. I. Kadare - "Ra si yll po s'u shua"

24. A. Shkreli - "Katër këshilla vetes"

25. Ilirian Zhupa - "Atdheu"

26. Zhak Prever - "Detyrë klase"
27. A. Podrimja - "Me jetue"
28. A. Vinca - "Buzëdrinas"
29. V. Kikaj - "Dy shitëset e luleve"
30. Populli - Gjëegjëza
31. Populli - Bretkosa që do të trashet sa një ka
32. Moris Karen - "Mirësi"

Tema e V. Udhëtime dhe kuriozitete

33. Ramiz Kelmendi - "Në veri" (Reportazhi)
34. Stefan Cvajg - "Në ngushticën e Magelanit" (libri biografik)
35. Marko Polo - "Nëpër rrugët e Azisë" (udhëpërshkrimi)
36. Zhyl Verni - "Nëpër thellësit e detit" (Shkrimi fanatstiko-shkencor)
37. Sokrati - "Këshilla për Domenikon" (shkrimi didaktik)

Rita Petro dhe Xhevat Syla "Lexim 6"

LEKTYRË

1. Migjeni "Zoti të dhashtë"
2. Rrahman Dedaj "Zogu e kulla"
3. Petro Marko "Shpella e pirateve"
4. Mark Tuen "Tom Sojeri"
5. Sulejman Pitarka "Trimi i mire me shoke shume"
6. Ramadan Rexhepi "Kambanaret"

Vërejtje: Arsimtari mund të bëjë zgjedhjen e literaturës shtesë për realizimin e programit.

БУГАРСКИ ЈЕЗИК

(4 часа неделно, 144 часа годишње)

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цели и задачи на обучението по български език са:

Цели:

- Целта на изучавање на българскиот јазик е учениците да усвојат основните закономерности на българскиот книжевен јазик со помошта на којто ќе можат да общуваат во усна и писмена форма; да се запознајат со художествено-литературните и други художествени произведения од българското и световно наследство.

Образователни задачи на обучението по български јазик са:

- тачене на на лубов към мајчиниот јазик и неопходност за негово развивање и усъвършенстванање;

- систематизиранање и усвојавање на учебниот материјал, обработен во началниот курс;

- теоретично и практично усвојавање на фонетичните јавления и понятия,

- по-нататъшно набљаганање върху разликите меѓу правописа и правоговора во българскиот јазик / несъотвествие меѓу бројот на звуковете и бројот на буквите во одделни случаи/;

- овладявање со нормативната граматика и стилистичните възможности на българскиот јазик;

- усвојавање на основните граматически понятия: части наречта /видове думи / и граматическите им особености;

- усвојавање на простото изречение и частите му;

- упражнения по изразително четене и рецитирање;

- преврщанање на правилниот изговор во говорен навик;

- речево общување во различни речеви ситуации; Прилаганање на различни речеви дейности/ представяне, осведомявање, разказвање, преразказвање, описание, изказвање/; подготовка за самостојатно прилаганање на посочените дейности;

- по-нататъшно развиване на усет за автентични естетически стойности в художествената литература;
- анализиране структурата на епическата творба, като внимание отделно се отделя на литературните образи;
- откриване на главните мотиви и поетическите картини и техен анализ в епическото произведение;
- създаване на навик у учениците да си служат с различни източници за правилно писане, говорене, обогатяване на речниковия фонд, стилистично разнообразие /правописен, правоговорен, тълковен, синонимен, фразеологичен речници/;
- по-нататъшно подтикване, участие, творческо обогатяване, развиване и ценене на ученическите извънкласови дейности (секции: литературна, езикова, рецитаторска, драматическа, журналистическа и др.);
- овладяване на граматическите категории на глагола, на глаголните форми и особено на преизказните форми на глагола;
- овладяване на умения за разбиране и употреба на причастията;
- овладяване на умения за разбиране и употреба на местоименията;
- усвояване на основните форми на говорната и писмена култура;
- подготовка за откриване на причинно-следствените връзки за изразяване на личното отношение към литературното произведение: извличане на устно и писмено заключение;
- развиване на способност за откриване на мотивите, основното чувство и поетическите картини в лирическият текст и анализирането им;

ЕЗИК

Граматика

Преговор и затвърдяване на материала по фонетика, правопис, правоговор, морфология синтаксис и стилистика, изучаван в предишните класове, до равнището на неговото практическо приложение. Дума. Строеж на думата. Словообразуване. Проненливо "я" - специфични явления. Подвижен "ъ" - изключения. Първа и втора палатализация / съпоставка със сръбски език/. Обеззвучаване на звучните съгласни в края на думите. Глагол. Вид на глагола. Преходни, непереходни и възвратни глаголи. Залог на глагола. Прости и сложни глаголни времена. Минало неопределено време, Минало предварително време. Наклонение на глагола. Видове наклонения. Преизказна форма на глагола. Нелични глаголни форми /причастие/. Звукови промени при глаголните форми. Местоимение. Видове местоимения/всички видове/. образуване, граматическо и функционално значение на местоименията. Части на простото изречение. Определение. Допълнение. Обстоятелствено пояснение. Словоред на простото изречение.

Правопис

Преговор и упражнение на материала от предишните класове. Употреба на главни букви при писане на имена на небесни тела; названия на учреждения, дружества, фирми, книги, вестници. Правопис и правоговор на глаголните форми (1.л.ед. и мн.ч.; 3.л.ед. и мн.ч. Правопис и правоговор на отделни видове местоимения. Обеззвучаване на звучните съгласни в края на думите./правопис и правоговор/ Правопис и правоговор на отрицателната частица "не" при неопределителните, отрицателните и обобщителните местоимения и при отрицателните причастни форми. Създаване на навик на ползуване на правописен, правоговорен и тълковен речник.

ЛИТЕРАТУРА

Класно четене / работа върху текста в клас/

Първан Стефанов: Дете Народна приказка: Цар Троян с магарешки уши Народна песен: Инце войвода Подбор от цикъла "Сокол и яребица" Пенчо Славейков: Луд гидия Елин Пелин: Ръченица Иван Вазов: Чорбаџи марковото семейство Алеко Константинов: Пази боже сляпо да прогледа Николай Лилиев: Тихият пролетен дъжд Йордан Йовков: Дойде

пролетта Христо Ботев: Хайдуги Георги Струмски: Питайте, момичета и момчета Христо Смирненски: Стариот музикант Елин Пелин: По жтва Изворче: Стојне Јанков Алеко Константинов: Бай Ганхо у Иричека Ђордан Ђовков: По жицата Хайнрих Хайне: Лорелай Радой Ралин: Жаба и волџт Симеон Костов: Вълшебната феја Марк Твен: Том Сојер - славното момче

Извџнкласно четене / допџлнителна програма/

Ђордан Ђовков: Старопланински легенди Иван Вазов: Разкази поизбор Христо Ботев: Стихотворенија по избор Новица Иванов: Да дрџпнеш синџирчето-сборник разкази Александџр Дџнков: Стихотворенија Петџр Кочич: Јаблан Габровски и Шопски Шеги - по избор Џонатон Свифт: Пџтуванијатан а Гџливер Произведение от автор на балканските народи /грџцки, турски, румџнски, албански/ От приведенија списџк учителјат подџбира 5-6 произведенија.

Научно-популарни и информативни текстове

Константин Иричек: Пџтуванија из Бџлгарија Ема Ђончева: Млади космонавти Марин Младенов: Между Ерма и Стара планина - сборник народни песни Елин Пелин: Знам и Мога Александџр Младенов: Народни песни, приказки, вјарванија и обичаи от Босилеградско

От приведенија списџк учителјат подџбира 3 произведенија.

Работа вџрху текста

Развитие на фабулата. Спокойно и динамично дејствие. Рољата на пеџажа за композицијата на произведението.

Откриване и тџлкуванe на важните мотиви в епическите произведенија.

Вјрно и имагинарно описаниe. Форми на описанието: портрет, пејзаж, авторска карактеристика.

Морална карактеристика на образите. Откриване техниката на сџздаване на образите: поведениe, дијалог, вџтрешен монолог.

Черти на карактера. Преплитане на положителни и отрицателни черти.

Откриване структурата на мотивите в лирическото стихотворениe: развиване на отделните мотиви в поетически картини и тјхното единство.

Различаване на прјакото и преносното значениe на думите.

Откриване на лирически картини, сџздадени чрез хипербола и контраст.

При анализа на произведението се усвојават понјатијата: вџтрешен монолог, автобиографија, хипербола, контраст, социално стихотворениe.

Четене

Сџгласуванe на четенето наглас с особеностите на художественија и нехудожественија текст.

Проучаване на обработен и необработен текст с цел да се упражни изразителното четене (обусловеност от ритџма, силата и тембџра на гласа; паузата, логическото ударениe). Декламирање наизуст на различни видове поетичен и прозаичен текст. Четене и говорене по роли. Упражнениe за четене наум, с прецизни предвјарително поставени задачи (откриване на композиционните елементи, дијалог и карактеризирање на образите, описаниe на сходни елементи; откриване на думи, изреченија, правописни знаци и др.)

ГОВОРНА И ПИСМЕНА КУЛТУРА

Говорна култура

Разказване с исползуване на елементите на композиционната форма (увод, развитие на дејствието, градација и разпределение на главните и второстепенни мотиви, място на кулминацијата, развџрзка).

Откриване на особеностите на хронологиџното и ретроспективно изложениe. Преразказване на текст и откриване структурата на ретроспективно изграден разказ. Разказване с изтџкване на карактерните образи в текста. Изборно преразказване: динамични и статични јавленија в природата. Описаниe на:

- динамични и статични явления в природата;
- откриване начина на взаимно проникване и смяна на статичните и динамични картини и сцени при описанието и разказването;
- външно и вътрешно пространство (външно пространство: пейзаж на родния край през различно време на деня - при зори, на обяд, привечер, през ноцта; вътрешно пространство (дневна стая, кухня, физкултурна зала, сладкарница);
- портретиране въз основа на анализ на подбрани литературни портрети,
- портрети на познати личности от научно-популярната литература;
- портретиране на личности от непосредствената среда (съсед, вестникопродавач, старец, касиерка в магазина). Съобщение - кратко съобщение за училищна акция, тържество, обществена акция в селото или града и др. Откриване на езиковите и стилни средства, използвани при описанието и портретирането. Упражнения по правилно четене и декламирање. Слушане на звукозаписи на художествени произведения. Звукозаписи на интерпретации на учениците: разискване, преценка, самопреценка. Интерпретация на различни текстове по жанр: научен, административен, журналистичен. Забелязване на разликите.

Писмена култура

Разказване за събития и случки с използване на композиционната форма - по самостоятелно съставен план-тезис. Описание на външното и вътрешното пространство като динамични и статични явления в природата - по даден план. Портретиране на личности от непосредствена среда на ученика - по колективно съставен план. Кратко писмено съобщение за училищна акция / събиране на хартия, чистене на училищния двор и др. / Работа за упражняване техниката на изработка на писмено съчинение /избор на материала, неговото разпределение, използване на цитати, обединяване на разказване и описание и т. н. / . Граматически упражнения: видове думи с граматическите им категории Лексикални упражнения: стилистични категории думи: омоними, синоними, диалектизми, архаизми, неологизми. Синтактично-стилни упражнения с различно разпределяне на видовете синтагми и техните зависими части; откриване на разликите в нюансите на значението. Водене на дневник. Писане на суздебно и лично писмо. шест писмени домашни упражнения и анализирането им по време на час. Четири класни писмени упражнения / по един час за подготовка, изработка и поправка/ .

ДОПЪЛНИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ

Допълнително обучение се организира за ученици, които поради обективни причини повреме на редовното обучение не успяват да постигнат завидни резултати по дадени програмни области. В зависимост от утвърдените недостатъци в знанията на учениците преподавателят оформя групи с които провежда допълнително обучение. Например група ученици с недостатъчни знания по четене, по фонетика и правопис, по морфология, по анализ на литературното произведение, по устно и писмено изразяване и под. Въз основа на предишни проучвания за всяка група се съставя отделен план за работа и прилага се дадена форма на работа: самостоятелна, групова, работа с тестове, работа с нагледни средства и под.) Тук особено значение имат стимулиращите средства: похвали, награди, положителни бележки. Допълнителното обучение се провежда в течение на цялата учебна година, т.е. веднага като се забележи, че група ученици не са в състояние да овладеят дадени програмни съдържания. След като овладеят дадени програмни съдържания такива ученици се освобождават от допълнително обучение, но се следят и по-нататък да не изостават в овладяването на учебния материал, като им се дават диференцирани задачи и упражнения.

Свободно-избираема програма

Свободно-избираемата програма /добавъчно обучение/ се организира за ученици от 4. до 8. клас с повишени способности и засилени влечения за обучението по български език, т.е. за да разширят и задълбочат знанията по всички или отделни програмни области от

редовното обучение. Това са ученици, които проявяват повишено интересование още от първи клас, асъщите се следят и наблюдават от учителите и професионалната служба в училището.

Свободно-избираемата програма се провежда с един учебен час седмично в течение на учебната година. Работата с тези ученици не трябва да сяква през учебната година. Ако, пък се работи периодически, трябва през цялата учебна година да се насърчват тези ученици в други форми: индивидуална работа, работа в секции и кържоци.

Свободно-избираемата програма активира и насърчва учениците за самостоятелна работа, самообразование, развива тяхната мечта и насърчва ги за самостоятелно ползване на различни извори на знания. Под ръководството на учителя учениците в този вид обучение служат си самостоятелно с литературна и нелитературна учебна материя, а своите произведения: усмени, писмени, практически представят на класа, училището и обществеността.

Получените знания и умения учениците ползват в редовното си обучение, в секции и кържоци, в участие на конкурси. Същите трябва да бъдат стимулирани с похвали, награди, стипендии.

Забелязване и отделяне на даровити ученици се прави на първо място от учителя по български език и литература, както и от другите преподаватели и от професионалната служба в училището. Учителят прави ориентационна програма за работа с тези ученици. Тя може да не обхваща цялата учебната програма, а само отделни сегменти от дадени области, в зависимост от интересованията на учениците.

Свободно-избираемата програма може да се реализира като индивидуална и групова за един или повече класове. Групите с течение на времето могат да се променят: допълват, намаляват и пр. в зависимост от интересованията на учениците.

Ролята на преподавателя по български език и литература при провеждане на свободно-избираемата програма е специфична. В този процес той има ролята на сътрудник, който професионално насочва работата на отделни ученици или група. Отношенията помежду са им на фона на доверие, разбирателство и уважение.

НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език: граматика и правопис

В езиковото обучение учениците са подготвят за правилна устна и писмена комуникация на стандартен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тълкуват като система. *Нито едно езиково явление не би трябало да се изучава изолирано, въвн от контекста в който се реализира неговата функция.* V I и II клас в рамките на упражненията за слушане, говор, четене и писане учениците забелязват езиковите явления без техните наименования, а от трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните съдържания последователно и селективно, имайки в предвид възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебните съдържания, а конкретизирането на степента за обработка, като напътствия на учебната практика в отделни класове, посочена е с ясно формулирани изисквания: забеляване, съглеждане, усвояване, понятие, разпознаване, различаване, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степента на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Селективноста се провежда с избора на нај-основните езикови закономерности и информации, които се односят към тях.

С таква односяне към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективноста в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията по синтаксис и морфология од I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернацията на съгласните к, г, х, ю, я, учениците най-напред ще забеляват в строежа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват наивци за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации по морфология учениците ще от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начално учениците ще придобиват навици да забеляват основните морфологични категории, например: във ще II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, а в III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се односят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудио-визуални записи) учениците трябва да придобиват навици, да слушат правилното произношение на думите.

За обладяване на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речеви ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражнения по езиково обучение трябва да се определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат, следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност:

- Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.
- Премахване на мисловната инерция и ученически склонности за имитация.
- Обосноваване обучението на съществени ценности, т.е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.
- Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.
- Свързване на езиковото обучение с приключения от художествения текст.
- Откриване на стилистичните функции, т.е. изразителността на езиковите явления.

- Използване на художествените прикључения като насърчване за учене на майчиния език.
- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.
- По-ефикасно преодложаване на етапите за разпознаване на езиковите явления.
- Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.
- Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.
- Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.
- Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.
- Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна инерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речеви ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели добри формално да се преписват, да се учат наизуст и да се възпроизвеждат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят тяхното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речеви ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстове трябва да са познати на учениците, а доколкото неса трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученически интерес към езика, понеже художествените прикључения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т.е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методика по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по - скоро да се преодолее степента на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост и творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаване-то и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикват към свързването на знанията си с комуникативния говор. Една от по-функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна

практика, което обучението по граматика доближава од ежедневните потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива по-практично интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изтъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езикознание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

Използване на подходящ текст върху който се съглежда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популяни и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.

Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запоменени) в речевите ситуации.

Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и подробно.

Затвърдяване и повторение на знанията за научените езикови явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбирање на учения материал (ползват се примери от учен текст).

Насърчване на учениците да забелязват в текста примери от езикови явления, които са предмет на опознаването.

Съобщаване и записване на новия узор и насърчване на учениците да забелязаните езикови явления изследователски съгеждат.

Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).

Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, тяхната компарация, описване и класификация.

Илюстриране и графическо представяње на езиковите понятия и техните отношения.

Дефиниране на езиковото понятие; изтъкване свойствата на езиковите явления и забелязаните закономерности и правилности.

Разпознаване, обяснение и прилагане на овладяния учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).

Затвърдяване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (поредни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постъпки помежду си се допълват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде запознат предаварително, а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде обезателен етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалността безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т.е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

Литература

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. Нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна

преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не помалко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученичката литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литературе и извънкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предназначена за даден клас е пазпределаена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. Нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмирания съдържания, колкото са във възрастовите възможности на наймалките ученици, дадените съдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенстване на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-лесно усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочен някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в тога четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при оспособяването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложени мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. Нар. Вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивация, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява изънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването

на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т.е. дали е във функција на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивација, подтик и насърчване (кой, къде, кога, зашто, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тужно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнат, открият, съпоставка, објаснат и анализираат дадени неща, които представляват предметност на прочетениот текст.

Во втори клас пододат при тълкување на текста почти е еднаков као и во први клас, само че изискванията по своја природа са повеќе, а програмните содржанија адекватно допълнени (самостојателно соопшаване на впечатленија за прочетениот текст, заземање на собствени становишта за важни неща во текста и усно образложение, заштита на таква становишта, откривање и разбирање на посланието во текста, разпознавање на откјса, забелязвање на карактерни езикови стилни поњатија и пр.).

Учениците треба систематично и на добр начин да се подтикнуваат кон вклучвање во библиотеката (училишна, местна) формирање на класова библиотека, подготвување на книги за изложба, слушање и гледање на видео записи со художествено изказвање (говорене, рецитирање) на текста, организирање на среќи и разговори со писатели, литературни игри и състезања, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изреченија, необичновени и интересни думи и пр.) - формирање на лична библиотека, видеотека и тн.

Такво и на него подобен методически подод на четене и тълкување на текста, при което особено внимание треба да се обрне на рољата на ученика како значителен учебен фактор (колкото се може полољама самостојателност, свободно проучвање и изразување, да се даде възможност на лично мислење) осъществуваат се некои од основните начала на современното обучение по литература, междо които на нај-веројатно постепениот и осмисленото воведување на ученика во сложниот свят на литературното художествено производство и планово обогатување, усъвършенстване и запазување на неговата езикова култура.

Четене од I до VIII клас

Тълкување на текста засновава се на четенето му, преживувањето и разбирањето. При това квалитетот на овладување на порјките е направо обусловено од квалитетот на четене. Затоа различните форми на насоченото четене са основно предусловие учениците по време на обучението да полуваат познанија и со успех да се насочваат во света на литературното производство.

Изразителното четене се поддржа систематично со постоянно завишаване на изискванията при което колкото се може повеќе да се изполуваат способностите на учениците за да се полува високо квалитет во умението на четенето. Тези упражнения провеждат се по план со преждременна подготовка од страна и на учителя и научениците. Во својата подготовка учителят предварително подбира отговарящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които ще съответствуват на изразителното четене. Во зависимост од мисловно-емоционалното содржание на текста, учителят зазема дадено становиште и приспособува силата, тембра, ритма, темпото, интонацијата, паузите, логическото ударение и звуковите трансформации според обстановката. От време на време си служи со фоно записи на образцово четене. Понеже изразителното четене се упражнува върху предварително анализиран и добре разбран текст, по процеса на успешно овладување и разбирање на текста е

необходима постъпка в подготовка на учениците за изразително четене. В рамките на напосредните подготовки в VI, VII и VIII клас периодически и отделно се налаизират психическите и езиково-стилистични фактори които изискват дадена говорима реализация. При отделни случаи учителят заедно с учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите, темпото и звуковите модуляции.

Изразително четене се упражнява върху различни видове текстове по форма и съдържание; ползват се лирически, прозаични, драматични текстове; в стихотворна и прозаична форма в разказвателна и описателна форма, в форма на диалог и монолог. Особено внимание се обръща на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на героите.

В класа трябва да са обезпечени дадени условия за изразително четене и казване, в класа да се създаде добра слушателска публика, заинтересована и способна критически и обективно да преценява качеството на изразителното четене и казване. С помощта на аудио записи на учениците трябва да се даде възможност да чуят своето четене и критически да се отнасят него. На уроци за разработка на литературно произведение ще се прилагат опитите по изразително четене.

Четенето наум е най-продуктивна форма за получаване на знания, затова в обучението му се обръща особено внимание. То винаги е насочено и изследователско; чрез него учениците се оспособяват за всекидневно получаване на нови знания и за учене. Упражненията по четене направо се включват в останалите форми на работа и винаги са във функция на получаване на знания и разбиране не само на литературен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метод в обучението подразбира твърде ефективни упражнения за овладяване на бързо-то четене наум с разбиране и допринася за развиване на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизират бързината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който четат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочване на учениците към текст и с даване на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбиране и прочетения текст. Информативното, продуктивното и аналитичното четене най-добре се насрчват със самостоятелни изследователски задачи, които на учениците се дават в подготвителния етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене, а особено бързината на разбиране на прочетения текст, с което учениците се оспособяват за самостоятелно учене. Учениците от по-горните класове се насочват към бегло четене, което е обусловено от бързината и истински прочетен текст. То се състои от бързо търсене на информации и значения в текста, при което не се прочете всяка дума, с поглед се преминава през текста и чете се с прескачане (междузаглавия, подзаглавия, първите редове в частите, увод, заключение. При упражняване на учениците в бегло четене, предварително се поставят дадени задачи (търсят се дадени информации, сведения и под.), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнят, преговорят и запомнят се оспособяват да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с молив в ръка."

Изразително казване на запомнени текстове и откъси в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развиване на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е предусловие за природно и изразително казване на стихове. Затова е желателно от време на време на един и същ час да се упражняват и срежняват казване на текстове в проза и стих.

Наизуст ще учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвоеният автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затова отделна

задача на учитеља е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учене низуст. По време на упражненијата треба да се создадат услови казването да вџде "очи в очи", говоритеља да набљодоава лицето на слушатеља и сџс публиката да свџрже емоционален контакт. Максимално внимание се посвеџава на говоримия език с неговите стојности и изразителни вџзможности и особено на природното поведење на говоритеља.

Тџлкуване на текста от III до VIII клас

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведење се чете според необходимостите и повеќе пџти, все докато не предизвика дадени преживявания и впечатления, които са необходими за понататџшно запознавање и пручвање на текста. Различни форми на наповторно и насочено четене на цџлото произведење или от откџс, задџжително се прилага при обработка на лирични произведења и кџси епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагат в повеџето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Кџм литературното произведење се подхоџда како кџм сложен и неповторим организџм в којто всичко е обусловено от причинно-следствени вџрџзки, подтикнато от животен опит и оформено с творческо вџображење.

Учениците треба да свикват своите впечатления, становища и сџждения за литературното произведење ревностно и подробно да искажат с доказателства от самия текст и така да се оспособяват за самостојателен исказ, иследователска дейност и завзимане на критически становища кџм произволни оценки и закључења.

Учителеят ще има напредвид, че тџлкуване на литературното произведење в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познавање на професионална терминологија. Тоа обаче, не пречи да и обикновен разговор за четиво в долните класове бџе професионално заснован и реализиран с много инвентивност и иследователска лкобопитност. По-качествено е проектиране на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания та предизвиква вџв вџображењето им. Затоа още от пџрви клас учениците свикват да искажат своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическиот език.

Вџв всички класове обработката на литературното произведење треба да бџде пропита с решавање на проблемни вџпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживявање. По този начин ще се стимулира любопитството у учениците, сџзнателната активност и иследователската дейност; всестранно ще се опознае произведењето и ще се даде вџзможност на учениците за афирмација втрудовия процес. Много текстове, а особено откџси от произведења, в образователниот процес изискват уместна *локализација*, понякога и многопластова. Приспособявање на текста вџв временни, пространствени и обществоно-исторически рамки, давање на необходимите сведения за писатеља и вџзниквање на произведењето, како и карактерни информации, които предхоџат на откџса - всичко тоа са условија без които в повеџето случаи текстџт не може да бџде интензивно преживян и правилно разбран. Затоа психологическата реалност от којто произлизат тематичниот материал, мотивите, героите треба да се представяат в подхоџаща форма и в инзи обем, којто е необходим за пџлноценно преживявање и сериозно тџлкување.

Методика на обучењето по литература вече неколку десетилетија теоретически и практически развива и постојанно усџвџршенствува учителското и ученичкото *иследователско, изобретателско и творческо* отношение кџм литературно-художественото произведење. Литературата в училище *не се преподава и не се учи, а се чете, усвојава, с неа се наслаџдава* и за неа *се говори*. Тоа са начините та обучењето по литература разширява ученичките духовни хоризонти, да развива иследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет; засилва и култивира литературниот, езиковиот и животниот санзибилитет.

Модерната и съвремена организация на обучение по майчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бъде пасивен слушател, като в дадени моменти ще препредаде "наученият материал", относно преподаването на учителя, а деен субект, който *изследователски, изобретателски и творчески* участва в проучване на литературно-художествените произведения.

Ученическата дейност трябва всекидневно да минава през три работни етапи; преди часа, по време на часа и след часа. През всички етапи ученикът трябва систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобройни въпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят изследователското любопитство. Такива задачи ще бъдат силна мотивация за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които ученика ще подтикват за *забелязва, открива, изследва, преценява и прави заключения*. Ролята на учителя е в това да обмислено помогне на ученика, така че ще развива неговите индивидуални способности, като и адекватно да оценява на ученика и неговите резултати във всички форми на дейност.

Проучване на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с подготовки на учителя и ученика (мотивиране на ученика за четене, пречитяване и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи *в процеса на проучване* на литературно-художественото произведение в обучението са методологическо и методично засноваване на интерпретацията и нейно развитие по време на часа.

В засноваването и развиването на интерпретацията на литературно-художественото произведение основно методологическо определение трябва да бъде превъзходна *насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обучение по литература, следователно се определя за вътрешно (именентно) изучаване на художествения текст, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужност за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бъде качествено и сериозно разтълкувано. Покрай посочените методологически определения, интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да удовлетвори и на изискванията, които ѝ поставя и методиката на обучение по литература: да бъде оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретация осъществят единството между анализ и синтез.

Рамковите определения на основите на методологическата ориентация при интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва до голяма степен да бъде насочена към художествения текст. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литературно-художественото произведение е да се удовлетвори на изискването изясняването на приметите стойности да се обхване произведението изцяло. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори биват: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи (тема, мотиви, художествени картински, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) форми на казване, езиково-стилистични постъпки и литературни проблеми.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и методични причини трябва да се засновава подбора на онези стойностни фактори към бъде насочвана динамиката на интерпретиране на литературно-художественото произведение.

Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода на всяко литературно-художественото произведение - до такава степен доколкото то е автономно, самобитно и неповторимо.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстове и с помощта на текстове и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи към поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания на този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодно тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността да даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхната приложимост. Учениците ги спонтанно усвояват в процеса на работа в текущите информации по време на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятие. Необходимо е само учениците да се подтикват да приведените думи (както и други сходни на тях) разберат, схванат и да ги приложат в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влияят на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие съответната дума е разбрал в пълното ѝ значение.

При устното и писменото изразяване, между другото ще се проверява дали учениците са добре разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановка, поръка, отношение и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на отделни герои, при което тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават на дадени класове. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия на този клас, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализация на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази области ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на ученическата езикова култура е една от най-важните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в училището и извън него където има условие за добра комуникация с дялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно усторена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, по-подходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдржания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществуват езикови названия, които ученикът на тази възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдржания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помощта на езиковото описване (дескрипцията) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдржание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, ученическата и езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверлива. Това се говорни упражнения, писмени упражнения, (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голяма степен за всички останали видове на ученическото езиково изразяване.

Основни форми на устното и писмено изразяване в началния курс представляват програмните съдржания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и достоверна езикова култура на малкия ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когато се записват в първи клас, което означава, че на тях трябва да се гледа като на езиков опит, който първокласниците в известна степен вече имат. Оттук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникация да започне още преди формалното опсименяване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдржания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдржания пристъпва свободно, вече до края на тр. Букварно четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределения на учителя) кои съдржания ученикът ще преразказва по време на обучението. Техният подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевременно ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдржания, които са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на ученическото изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя.)

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдржание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всестранно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в композирането на подбрани детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички

структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуваат или самооброаяват. Обаче свободното разказване на някои необикновенни, интересни, но реални и индивидуални среци на ученика с животни, при които е изпитан страх, радост, изненада, въодушевление и тн. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да се предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици първоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който съотносително и функционално ще се намерат и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голяма степен застъпено в всекидневния говор, затова защото е необходимо за ясна представа на съществени отношения между предметите, съществата и нещата и другите явления във всекидневния живот. За преразказването в основата е определено съдържание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се използват когато има достъп с явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложения процес на описването хай-напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изисквателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализират онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдавната предметност (първи опити за оформяне на лично становище/отношение към дадено явление). Също така необходима е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериер, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтанно усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването с необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всестранно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, систематизация на знанияи проложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на

отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорне, описване) или с дадени програмни съдржания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане).

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК
(4 часа неделно, 144 часа годишње)

MAGYAR NYELV

A tantárgy tanításának céljai és feladatai

A magyar nyelv tanításának feladata a VI. osztályban:

- a leíró nyelvtan (szófajok) alapvető fogalmainak és összefüggéseinek megtanítása,
- a helyesírás és helyes, tiszta beszéd fejlesztése,
- a szóbeli és szövegbeli szövegszerkesztés (fogalmazás) szabályainak megtanítása.

A VI. osztályos nyelvtani tananyag a szófajok részletes megismertetésére épül. A szerzett ismeretek a helyesírási/ szóbeli- és írásbeli kifejezőképesség megerősítését szolgálják elsősorban.

Fokozatosan ismerjék fel a tanulók a törvényszerűségeket, csiszolják új ismereteikkel nyelvüket, hogy az beszédben választékos és igényes legyen, helyesírásuk pedig a megszerzett ismeretek által tökéletesedjen. Meghatározó a leíró nyelvtani ismeretek megszilárdítása ebben a képzési szakaszban, kezdetben a fölismerés és megnevezés, majd a nyelvhelyességi és helyesírási kérdésekben történő tudatos döntések szintjén.

A felső tagozatban a nyelvtan tanítását a linearitás jellemzi, ami nem azt jelenti, hogy egy-egy anyagrészen túlhaladva nem térünk vissza rá. Arra kell törekedni, hogy minden anyagrész tervszetűen felelevenítse az előzőeket. Fontos, hogy a nyelvtani gyakorlatok szoros kapcsolatban legyenek a valósággal.

Az irodalmi olvasmányok különféle műfajok és irodalomelméleti fogalmak bemutatását (is) szolgálják az irodalmi jártasság fejlesztése mellett. Ismertessük meg a tanulókkal az irodalom néhány kiemelkedő értékű alkotását. Az irodalom tanításának célja, hogy megismertesse a szépirodalmi alkotások befogadásához alapvetően szükséges irodalomelméleti (műfajelméleti, stilisztikai, verstani) ismereteket.

A magyar nyelv és irodalom tanításának feladata az értő és kifejező olvasás képességének kialakítása. Célunk, hogy a tanuló önálló véleményt nyilvánítson a tanultakról, tudatosodjon benne, hogy egy-egy irodalmi szöveg kapcsán többféle értelmezés is elképzelhető, s ennek megfelelően érveljen, beszámolókat készítésével bővítse ismereteit. Más művészeti ágakkal korelációban is felismerje és értékelje a tanultakat.

HATODIK OSZTÁLY

(Heti óraszám: 4, évi óraszám: 144)

Operatív (gyakorlati) feladatok

A tanuló legyen képes:

- a tanulók önállóan ismerjék fel és határozzák meg a tanult szófajokat,
- az eddig megszerzett helyesírási ismeretek elmélyítésére és új nyelvtani ismeretek alkalmazására,
- önálló beszámoló, vélemény kialakítására az irodalmi művekről valamint színházi előadásokról, filmről,
- szerezzen jártasságot a vázlatkészítésben, tudja kiemelni az olvasottak/hallottak lényegét,
- önálló véleményalkotásra, valamint a nézőpont megvédésének képességére,
- a lexikonok, szótárak, kézikönyvek, monográfiák, a könyvtár önálló használatára, s ennek megfelelően egy-egy felmerülő problémához tudjon akár önállóan is kellő mennyiségű és színvonalas szakirodalmat összegyűjteni,
- a műköltészeti alkotások különböző műfajainak és ezek sajátosságainak felismerésére,
- irodalomelméleti ismereteik bővítésére,
- irodalmi élményei más művészeti ágakkal kapcsolatot találjonak,

- a beszéd-készség, íráskészség, önellenőrzés kialakítására.

A TANTERV TARTALMA

I. Nyelvtan (évi óraszám 64)

Az ötödik osztályban tanult nyelvtani tananyag ismétlése. (4 óra)

I. **A szavak és szófajok** (2 óra) Alsó tagozatban már tanultak a diákok a szófajokról. Felvezetjük az évi témát, átismételjük a már tanultakat.

II. **Ige** (8 óra) Az ige fogalmának ismertetése mellett visszautalva a 3. osztályos tananyagra felelevenítjük, hogy mit fejezünk ki az igealakokkal, gyakoroltatjuk az igemódokat és igeidőket, valamint az ige ragozását. Az ikés igék. Itt tanítjuk az igekötőket illetve a segédigét. A feladatokban az igék helyesírása is fontos szerepet kap.

III. **Névszók** (18 óra) A névszókról már tanultak a gyerekek alsó tagozatban, valójában ismétlés az anyagrész, azzal, hogy a nyelvtan rendszerében most már megtanulják elhelyezni a fogalmakat, a feladatok nehézsége (részletessége) pedig az adott korcsoportot célozza meg.

Itt tanulják (ismétlik): a *főnevet* (6 óra) (köznév és tulajdonnév, valamint a tulajdonnév alfajai), illetve a főnevek helyesírását gyakoroljuk be.

A *melléknév* (2 óra) fogalma, a melléknév fokozása, helyesírása a tananyag, emellett mutassunk rá a melléknevek sokszínűségére az irodalmi olvasmányokon keresztül. A tanulókat különböző nyelvi gyakorlatok elvégzése és feladatlapon kitöltése által sarkalljuk a szabatos, a nyelvi kifejezőmódot melléknevekkel színesebbé tevő élőbeszédre és írásra.

A *számnév* (2 óra) foglalma, a számnév felosztása (határozott, ezen belül a tőszámnév, törtszámnév valamint a sorszámnév fogalma/ és a határozatlan számnév), helyesírása.

A *névmások* (6 óra) A névmás fogalma. A személyes névmás, visszaható névmás, kölcsönös névmás, birtokos névmás, mutató névmás, kérdő névmás, vonatkozó névmás, az általános és a határozatlan névmás fogalma, szabályai, helyesírási tudnivalók.

IV. **Igenevek** (2 óra) A főnévi-, melléknévi- és számnévi igenevek.

V. **Határozószók** (2 óra) A hely-, idő-, mód- és állapotthatározószók.

VI. **Viszonyszók** (2 óra) A névelő, névutó, kötőszó és módosítószó (szóértékű) már tanult anyagrész az alsó tagozatból. Akár év közben is csatolni tudjuk egy-egy témához a viszonzók valamelyikét. Az igekötőket és segédigéket eleve az igék tanításakor vesszük át. Minden viszonzó átvételekor nyelvi gyakorlatokkal tudatosítsuk használati körüket és szerepüket.

VII. **Mondatszók** (1 óra) Az indulatszók (mondatértékűek).

Félévi és évvégi összefoglalások + 4 óra

Ellenőrzés + 5 óra

Helyesírás

Az általános iskolában eddig szerzett jártasságok és készségek birtokában a tanulóknak további jártasságra kell szert tenniük helyesírási alapelveink érvényesítésében.

A közkeletű szókészlet leírásakor a készség fokára kell eljutniuk a tanulóknak a főnevek, melléknevek, számnévek, névmások, határozószók, igekötők, névutók, kötőszók és indulatszók írásában; a vessző használatában kötőszók előtt és indulatszók után.

A nyelvtani szabályok felismeréséig szövegeken alkalmazott gyakorlatokkal jussanak el a tanulók a fokozatosság elvét érvényesítve.

II. Irodalom (évi óraszám: 80 óra)

Irodalmi olvasmányok

Az irodalmi olvasmányok jegyzékében kiemelten megjelenő szövegek feldolgozása kötelező, a többi szöveg feldolgozásra, olvasásra, ismeretszerzésre javasolt.

I.

Az első csoportba tartozó olvasmányok átmenetet képeznek az V. osztályos népköltészeti tananyag és a VI. osztályos olvasmányanyag között.

Arany János balladái

Legendák a Képes Krónika nyomán

Helytörténeti monda (vidékünkről)

Monda Kinizsi Pálról (egyéb **történelmi személyről** szóló monda is lehetséges Toldi alakjának összehasonlításához)

Arany János: Toldi (a mű részletesebb feldolgozásával)

Jókai Mór: A legvitézebb huszár/ Székely asszonyok/ A két menyasszony

Heltai Gáspár fabulái

II.

A második csoportot Kosztolányi Dezső az adott korcsoportnak értelmezhető és elemezhető olvasmányai alkotják.

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány (regényrészlet),

A kulcs/ Házi dolgozat/ Esti Kornél **novella**

Nyelv és lélek c. kötetből válogatás

Bölcsőtől a koporsóig (akár mind a 4 fejezetéből)

A Kosztolányi család levelezéseiből

Versek: A szegény kisgyermek panaszaiából (A doktor bácsi, Már néha gondolok a szerelemre, Az iskolában hatvanan vagyunk, Este, este..., A játék, stb.; Pasztellek (Faszti); Magyar szonettek (a szonett forma).

Csacsi rímek (válogatás)

Esti Kornél rímei (válogatás)

Zsivajgó természetből: Fák beszéde, Állatok beszéde, Madarak beszéde.

III.

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk (a mű részletes feldolgozásával, a filmhez kapcsolódó címszavak tárgyalására is alkalmas) Lázár Ervin: Csapda

Danilo Kiš: Korai bánat című kötetéből (részletek)

Mándy Iván: Kék dívány

Kinöttelek (versek kamaszoknak: Kányádi Sándor, Szabó Lőrinc, Tamkó Sirató Károly, Zelk Zoltán, Csorba Piroska...)

Szabó Lőrinc: Tücsökzene (részletek)

Szűcs Imre: Szerelemről komolyan

Böndör Pál: Regina és a szemtelen fiúk

Dušan Radović

Kortárs magyar gyermekirodalomból (pl. Friss tinta! c. antológiából)

Tandori Dezső, Kiss Ottó, Kukorelly Endre gyerekversei

Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen (Naptárvers)

Babits Mihály: Aranygaras (részlet)

Fekete István: A három uhu és más történetek (más természetleírás is lehetséges)

Tordon Ákos: Körülöttem forgott a világ (részlet)

Mészöly Miklós: Gyigymóka (novella)

Gobby Fehér Gyula: Az ujjak mozgása (novella)

Németh István: Színötös (novella)

Molnár Ferenc/ Karinthy Frigyes/ Szép Ernő/ Heltai Jenő/ Fehér Klára **karcolatai** közül

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány/ Az aranykisasszony

Lengyel József: A könyv, a kert és a gyermek

Juhász Gyula: Tiszai csönd

Ivo Andrić: Aska és a farkas

A tankönyv az illusztrációs anyag mellett tartalmazza még:

Életrajzi lexikont a szerzőkről

Irodalmi és irodalomelméleti fogalomtár

Kézikönyv ismertetőt

Ismeretterjesztő olvasmányokat.

Kötelező olvasmány(2):

Arany János: Toldi

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk

A tanuló a felajánlott olvasmányok közül szabadon választhat 3-at:

Móra Ferenc: A rab ember fiai

Szász Imre: Kisanna Erdőországban

Németh István: Bűhüm meg a lotyogi

Fekete István: A koppányi aga testamentuma/ Csutak/Bogánacs/ Téli berek

Janikovszky Éva: Velem mindig történik valami/ Égig érő fű

Erich Kastner: A két Lotti

Kontra Ferenc: A halász fiai

Babits Mihály: Aranygaras

Bálint Ágnes: Hajónapló/ Szeleburdi család

Nagy Katalin: Szív a kerítésen/ Intőkönyvem története

Twain, Mark: Huckleberry Finn kalandjai/ Tom Sawyer kalandjai

Böszörmény Gyula: Gergő és az álomfogók

Varró Dániel: Szívdezzert

Ende, Michael: Momo/ A varázslóiskola

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem...

Lamb, Charles-Lamb, Mary: Shakespeare mesék

Fazekas Mihály: Lúdas Matyi

Irodalomelméleti ismeretek:

- a műfaji ismeretek megerősítése, szonett, karcolat, mint új műfaj,
- szóképek: metafora, szimbólum, illetve az 5. osztályban tanultak megerősítése,
- a költői nyelv sajátosságainak ismertetése (műelemzés),
- az ellentét és fokozás,
- a lírai én fogalma,
- az elbeszélő fogalma,
- tér és idő fogalma,
- a motívum,
- irónia,
- az irodalmi hős tulajdonságai, jellemzés.

Tanesszközök:

Magyar irodalmi lexikon

Magyar értelmező kéziszótár

Rokon értelmű szavak szótára

Idegen szavak és kifejezések szótára

Irodalmi fogalomtárak

Enciklopédiák

Aktuális könyvajánlatok

A világháló

Napilapok, folyóiratok, a diákok által is olvasott magazinok

Oktató jellegű televíziós műsorok stb.

Fogalmazási gyakorlatok:

A fogalmazás szóban és írásban is világos mondatszerkesztésű, célratörő legyen. Az olvasott művekről értelmesen, világosan és összefüggően kell beszámolnia a tanulóknak.

- 4 írásbeli dolgozat - 4 óra megírásra, 8 óra javítás (4 - közös, 4 - egyéni)

Írásgyakorlatot bármikor végezhetünk iskolai óra ill. házi feladat keretében is.

Feladatok:

- a vázlatkészítés a hallott olvasmányról illetve az írandó fogalmazás vázlatának elkészítése.

- egy kiválasztott tanítási egység keretében ismertessük meg a tanulókat a filmkészítés szakszavaival. Nézzünk és elemezzünk közösen filmet!

Megtanulandó: 2 vers és egy epikus alkotás részlete.

Várható eredmények:

- a tanuló felismeri a szófajok fajtáit, helyesen használja őket szóban és írásban,

- a tanuló az ismeretlen szövegeket is folyamatosan tudja olvasni, ki tudja emelni a lényegi tartalmát, az epikus művek hőseit jellemezni tudja,

- következetesen tudja használni a megszerzett stilisztikai, verstani, műfajelméleti ismereteit,

- véleményt tud nyilvánítani a látott/halott/ olvasottakról,

- a tanuló önállóan is információkat tud szerezni a tananyaghoz, igazolva ezzel, hogy jártas a kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák és az internet világában,

- meg tudja különböztetni az irodalmi alkotásokat formájuk és műnemük szerint, valamint a tanult műfajok jellemzőit,

- a tanuló továbbra is aktívan részt vesz az alkotás folyamatában (elemzésével, gyűjtéssel, párbeszédbe való bekapcsolódással, véleményének kinyilvánításával, fogalmazásával).

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS

Az 6. osztályos tanterv (az 5. osztályos tantervvel összhangban) magába foglalja a Magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatási céljait, operatív feladatait, várható eredményeit. A tanterv különválasztja az irodalom és nyelvtan feladatrendszerét, ami nem jelenti az egységes kapcsolat gyengítését nyelvtan és irodalom között, csak lehetővé teszi a konkrétabb és részletesebb feladatok ismertetését.

A *nyelvtan* egységes folyamatként kapcsolódik az eddig tanultakhoz. A 6. osztályos nyelvtani tananyagot a szófajok rendszere alkotja. A szófajok tanítását-tanulását az igékkel kezdjük. Az igékről a tanulók már sok mindent megtanultak alsóban, nem jelent számukra nehézséget a személyragok felismerése, s az igemódok és igeidők megkülönböztetése, ezért a helyesírásra és a nyelvhelyességre helyezhetjük a fő hangsúlyt.

A névszók, mint nyelvtani fogalom sem ismeretlenek a tanulók számára. A főnév, melléknév, számnév rendszerezése, ismertetése mellett, itt is a helyesírásra fektethetjük a fő hangsúlyt.

A névmások, mint nyelvtani fogalom nem új a gyerekeknek, viszont ren dsze rezésük és felismerésük, begyakoroltatásuk, helyesírásuk megerősítése a 6. osztályos nyelvtan tanterv része.

A főnévi igenévvel már alsóban találkoztak a gyerekek a főnév tanításakor. A melléknévi igenevekkel és határozói igenevekkel most egészítjük ki ismereteiket.

A határozósók megismertetése talán a legnehezebb feladat, azonban minél több határozósót tanítunk meg velük, hozzájárulunk a tanulók szókincsének gyarapításához.

A viszonszók rendszerében feltétlen említsük rendszetезskor az igekötőt és a segédigét is, habár az igék tanításakor már gyakoroltathatjuk a tanulókkal, mert nem új ismereteket tartalmazó tananyagról van szó.

A mondatszók közül az indulatszokat tanítjuk, hiszen ezzel találkoznak leggyakrabban a mindennapi életben.

A helyesírás tanítására nincs külön tananyag előirányozva, de értelemszerűen minden szófaj tanításakor kitérünk a helyesírási szabályokra.

Az *irodalmi* tananyag törzs- és kiegészítő tananyagra tagolódik. A tanár tehát szabadon választhat, kiegészíthet, behelyettesíthet más szövegeket a kiegészítő irodalomjegyzékből. A

kiválasztásnál figyelembe kell vennie az osztály fejlettségi szintjét, valamint ügyelnie kell, hogy a választott olvasmányok hatékonyan járuljonak hozzá a tantervben megjelölt cél és feladatrendszer eléréséhez. Az is fontos, hogy a tanuló szabadon is választhasson a felkínált ajánlott és házi olvasmányok köréből.

Nem minden olvasmány szorítkozik teljes elemzésre, ragadjunk meg egy-egy lehetséges megközelítési szempontot, s csak néhány mű részletes elemzésébe bocsátkozzunk. Tegyük lehetővé a tanulók számára, hogy kifejtsek saját véleményüket az adott olvasmánnyal kapcsolatban, ily módon fejlesszék érvelésmódjukat. A tanuló inkább legyen képes összefüggések rendszerében gondolkodni, párhuzamokat vonni a hősök/ művek között, tudja a mű lényegét kiemelni. Mindezek elsajátítása mellett meg kell tanítanunk a diákokat, hogy hogyan tudják ezen készségeiket más tantárgyak keretén belül kamatoztatni.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activității instructive în clasa a VI-a este:

Însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris, însușirea exprimării orale și scrise, îmbogățirea vocabularului cu cuvinte și expresii noi și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a VI-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu expresii și cuvinte noi
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut
- să aplice regulile de ortografie în scris
- să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris
- să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile
- să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral
- să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română
- să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar
- să alcătuiască rezumatul unui text literar
- să alcătuiască lucrări scurte pe o temă dată
- să respecte metodologia lucrărilor scrise
- să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare
- să înțeleagă semnificația limbii române în conturarea identității naționale
- formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor

CONȚINUTURI DE PROGRAM

LITERATURA

Lectură școlară

SUBIECTE PROPUSE PENTRU CLASAA ȘASEA

1. Ion Agârbiceanu, **Întâiul drum**
2. Vasile Alecsandri, **Iarna**
3. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie**, (fragment)
4. Balada populară **Corbea**
5. Marin Sorescu, **La ce latră Grivei?**
6. **Doina**
7. Mihai Eminescu, **La mijloc de codru**
8. Mark Twain, **Print și cerșetor**, (fragment)
9. Grigore Vieru, **În limba ta**

10. Grigore Alexandrescu **Toporul si pădurea**
11. **Localitatea Marcovăț, satul lui Marcu ciobanul**
12. Frank Baum, **Vrăjitorul din Oz**, (fragment)
13. Otilia Cazimir, **A murit Luchi**
14. George Coșbuc, **Noapte de vară**
15. Barbu Ștefănescu Delavrancea, **Domnul Vucea**
16. Ștefan O. Iosif, **Furtuna**
17. Ljubivoje Ršumović - **Motanul Michelangelo și frumoasele Veronici**
18. A. Bassarabescu, **Duman**
19. I. L. Caragiale, **Bubico**
20. **Din creațiile populare** (cântece, proverbe, ghicitori, zicători, poezii ocazionale)
21. Dumitru Almaș, **Povestea frumoasei Dochia**
22. Alexandru Odobescu, **Pe plaiurile Bisocci**
23. Petre Dulfu, **Isprăvile lui Păcală** (fragment)
24. Mihail Sadoveanu, **Țara de dincolo de negură** (fragment)
25. Petar Kočić, **Jablan**
26. **Rebus**
27. Mihai Condali, **Florin și Florica**

Lectură școlară

Rudyard Kipling, **Cartea junglei**

Ferenc Molnar, **Băieții din strada Păl**

Johanna Spyri, **Haydi, fetița munților**

Selecție din literatura română

Selecție din literatura popoarelor și naționalităților conlocuitoare

ANALIZA TEXTULUI

Stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Delimitarea subiectului și motivului într-o operă literară.

Observarea și explicarea ideilor literar-artistice, funcția lor în compoziția operei literare și identificarea elementelor componente ale narațiunii.

Identificarea elementelor de bază ale acțiunii, ordinea lor (intriga, desfășurarea), personajele și trăsăturile lor (fizice, de caracter și morale), procedeele artistice de construire a personajelor (autocaracterizare, propriile mărturisiri, caracterizarea de către alte personaje).

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu și figurat al cuvântului.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată I dentificarea noțiunilor de teorie literară.

Noțiuni literare

Narațiunea, descrierea, dialogul, monologul, metafora, alegoria, pastelul, personificarea, comparația, rima (tipurile), ritmul, doina, balada, romanul, oda, fabula, legenda, dramatizarea, nuvela, stilul.

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea și consolidarea materiei din clasa a V-a.

Noțiuni de fonetică, diftongii, triftongii (actualizare). Accentul. Despărțirea în silabe a cuvintelor derivate și a cuvintelor compuse.

Vocabularul limbii române. Familia lexicală - actualizare. Omonimele. Paronimele.

Sinonimele și antonimele (actualizare).

Arhaismele și regionalisme.

Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului. Derivarea (actualizare),

Substantivul. Substantivele simple și compuse. Substantivele comune și proprii. Genul. Numărul. Cazurile substantivului și funcția sintactică.

Articolul. Articolul hotărât și articolul nehotărât.

Nominativul. Genitivul. Articolul posesiv-genitival. Dativul. Acuzativul. Prepoziția și rolul ei în exprimarea acuzativului. Vocativul.

Declinarea substantivelor comune și proprii cu articol hotărât și nehotărât.

Articolul demonstrativ-adjectival. Acordul cu substantivul.

Adjectivul. Adjectivele variabile și invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr și caz. Gradele de comparație.

Pronumele. Pronumele personal și categoriile lui gramaticale (persoană, gen, număr, caz)

Formele accentuate și neaccentuate ale pronumelui personal. Pronumele personal de politețe.

Pronumele de întărire. Pronumele reflexiv.

Pronumele și adjectivele pronominale: pronumele și adjectivul posesiv, pronumele și adjectivul demonstrativ.

Numeralul cardinal și ordinal. Numeralul colectiv, distributiv, multiplicativ și adverbial.

Scrierea corectă a numeralului.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale și modurile nepersonale ale verbului.

Timpurile modului indicativ: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul, viitor, viitor anterior.

Modurile: imperativ, conjunctiv, condițional-optativ.

Infinitiv. Gerunziu. Participiu. Supin.

Părțile de vorbire neflexibile. **Adverbul** - de loc, timp, mod. Gradele de comparație ale adverbului.

Conjuncția coordonatoare și subordonatoare. **Prepoziția.** **Interjecția.** Tipuri de interjecții.

Sintaxa propoziției.

Propoziția simplă și dezvoltată. **Subiectul.** Subiectul exprimat prin substantive și pronume. Subiectul multiplu. Subiectul neexprimat.

Predicatul. Predicatul verbal și predicatul nominal

Atributul. Atributul adjectival și substantival. Atributul substantival genitival și prepozițional. Atributul pronominal.

Complementul. Complementul direct și indirect. Complementele circumstanțiale de loc, de timp, de mod.

Sintaxa frazei. Fraza - noțiuni generale (actualizare). Propoziția principală și propoziția secundară. Delimitarea propozițiilor dintr-o frază.

Noțiuni de ortografie. Despărțirea cuvintelor în silabe (actualizare). Scrierea corectă a substantivelor proprii și a substantivelor în genitiv. Scrierea corectă a numeralelor și a pronumelui personal sau reflexiv din cadrul paradigmelor verbale compuse. Folosirea corectă a ortogramelor: *într-o, într-un, dintr-o, dintr-un*. Folosirea corectă a adverbului de negație *nu (n-)*. Semnele de punctuație (actualizare).

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Activarea cunoștințelor de limbă pentru a percepe și realiza fapte de comunicare, orală și scrisă.

Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei și opinii

Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare.

Înțelegerea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale

Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.

Exerciții de însușire și definire a noțiunilor și cuvintelor - prin activități în ateliere.

Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri și proză).

Discuții pe marginea textelor literare și a subiectelor libere prin menționarea indicilor spațiali și temporali într-o narațiune.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale (propoziție sau frază), și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire.

Exerciții de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a monologului în dialog, a textului narativ în text dramatic.

Exprimarea în scris

Dictări libere și de control.

Compunerea (narațiunea, descrierea, portretul, rezumatul)

Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.

Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare și interpretarea unor aspecte din operă.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.

Narațiunea (narațiunea la persoana a III-a, la persoana I, subiectul operei literare, momentele subiectului, timpul și spațiul în narațiune)

Exerciții de înțelegere și explicare a noțiunilor de teorie literară.

Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice și semnele de punctuație.

Afișul, anunțul, corespondența, invitația.

ase teme pentru acasă și analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru *Limba română ca limbă maternă* pentru clasa a VI-a se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris, însușirea exprimării orale și scrise, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral, să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română, să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare și formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor.

Циљ

Циљ воспитно-образовнеј работи то овладоване з руским литературним јазиком; преучоване књижевности на тим јазиком; оспособљоване шкољарох за усне и писмене висловљоване, комуникацију и творене, а тиж так до живљоване, спознаване обачоване вредносних књижевних, уметничких и других витворењох култури; здобуване основних поняцох о јазикох књижевностох и културох народох и народностох; упознаване репрезентативних дјлох шветовеј књижевности примераних возросту шкољарох; будоване свидомости о улоги јазика и књижевности у повязовану народох и њих културох; розвиване и пестоване позитивног становишка шкољарох гу јазиком, културному скарбу, шлебодљубивим традицијом својого и других народох, розвиване свидомости о повязаности, сотрудничтву и заедничким животу рижних народох и народностох; розвиване свидомости о јазиком и јазичнеј толеранцији; ширене духовних хоризонтох и розвиване критицког думанја и творчих способностох; розвиване тирвацого интересованја за јазик и књижевност; воспитоване шкољарох за живот, роботу и медзилюдски одношенја у духу гуманизма, солидарности и толеранцији.

Задатки:

- поступне и снстематичне упознаване руског литературног јазика у розличних видох њого усного и писаног хаснованја;
- пестоване култури усного и писаног висловљованја;
- оспособљоване шкољарох же би ше, успишно служели з руским јазиком у рижних комуникацијних ситуацијох (у улоги приповедача, слухача, собешедника и читателя);
- уводзене шкољарох до самостойног читанја и анализованја текста,
- розвиване интересованја и тирвацких навикнуцох на читане књижевних дјлох; пестоване уметничког сензибилитету и любви гу уметности; оспособљоване шкољарох за самостойне хасноване библиотекох и жридлох информацијох;
- усвојоване основних теорийних поняцох зоз подруча јазика и књижевности, уводзене до розуменја књижевног дјла, порушоване шкољарох на самостойне творене.

Јазик

Морфологија

Файти словох. Пременљиви и непременљиви слова.

Меновники. Общи, збирни и власни меновники; конкретни и абстрактни меновники; меновники хтори знача живе и неживе, материялни меновники. Природни и граматични род; число; поняце припадку.

Деклинација меновникох; основа и припадково закончене; деклинација меновникох хлопског, женског и штредњого роду.

Творене меновникох: невиведзени, виведзени и зложени меновники; творене зоз суфиксами.

Прикметники. Описни и односни (присвојни, материялни и други) прикметники. Компарација описних прикметникох. Деклинација прикметникох; сербски упљив у деклинацији. Творене прикметникох.

Заменовники. Особово, повратни, присвојни, указуюци, опитно-односни, одредзени, неопредзени, одрекауюци заменовники; меновнички и прикметнички заменовники. Заменовники хтори хаснуеме под сербским упљивом.

Числовники. Основни, збирни, порядково, неопредзени заменовники, ламани числа.

Дјеслова. Вид дјесловох: дјеслова законченог и незаконченог виду. Преходни и непреходни дјеслова; повратни дјеслова. Творене дјесловних формох: инфинитив, презент, футур прости и зложени, перфект, плусквамперфект, императив, потенциал, потенциал прешли; дјеприсловник презента, дјеприкметник пасивни перфекта. Сербски упљив у хасновану даедних дјесловних формох. Творене дјесловох.

Присловники. Подзелене: присловники за место, час, причину, циљ, способ, миру.

Творене и компарација присловникох.

Применовники, злучники, словка, викричники.

Правопис

Писане общих и окремених назвох подприємствох.

Писане словох у вторих ше окончую гласово пременки. Писане общих меновникох на -
зем, -зм, -ем, -м. Пременки консонантох и уплив тих пременкох на способ їх записованя.

Правописни правила котри чуваю етимологию словох.

Етимологийно-фонетични принцип руского правопису.

Писане дієсловних формох.

Писане з/зоз и под.

КНІЖОВНОСЦ

Школска лектира

И. Андрич *Аска и вовк*

М. Винай *При машини*

И. Г. Ковачевич *Любиме любени*

Ш. Гудак *Перши крочай*

М. Канюх *Єден окати облак*

М. Ковач *Бишалма*

Б. Нушич *Автобиография*

М. Колошњя *Вербово пруже*

М. Колошњя *Як цо и я*

Г. Костельник *Писня бачваня*

М. Рамач *Салаши*

С. Саламон *Кед зарно дахто найдзе*

М. Селимович *Дерегляр*

Р. Тагоре *Заградар*

Я. Фейса *Задуй витре*

Ш. Чакан *Сова и млади птички*

Ш. Чакан *Поуки курчатом*

Л. Хюз *Чарни*

Т. Шевченко *Сон*

Албанска нар. приповедка *Старик и легинь*

Сербска нар. писня *Шмерц маџери Юговичох*

Руска нар. писня *Венок*

Руска нар. писня *Треба у младосци робиц*

Домашня лектира

Д. Папгаргаї *Конєц швета*

Выбор поезиї на руским язичу

Выбор прози на руским язичу

Обробок лектири

Розвиванє фабули. Мирни и динамични цек дії.

Улога пейзажу у композициї діла.

Замерковйованє, розумене и толкованє суцних мотивох у епских ділох.

Вирне и имагинарне описованє.

Морална (етична) характеристика подобох.

Замерковйованє техники формованя подобох: поступки подоби, диалог и нукашні монолог, контекст у котрим ше зявює яция и реакция подоби. Множество прикметох подоби. Преплетанє позитивних и негативних прикметох.

Поетична слика и ей толкованє: виволана зоз чулами (конкретни мотиви), з роздумованьом и чувствованьом (абстрактни мотиви).

Одкривање основног чувства и других емоцијох у лирскеј писни.

Обачоване структури мотивох у писни: розвиване поединих мотивох до поетичних сликох и їх единство.

Дальше розвиване способносцох розликованя и хаснованя пренешеног значеня словох, виразох, сликох.

Замерковйоване поетичних сликох витворених зоз гиперболу и контрастом.

Уводзене школярох до анализи драмског текста: поняце драмскеј дїї, подоби, основни елементи композициї.

Читане

Ускладзоване читаня наглас зоз природу текста (уметнїцког и иншаког). Дальше преучоване текста як подлоги за виразне читане (условеносц ритма, темпа, павзи, фарби и интензитету гласа, логична наглашка и под.).

Вежбане читаня у себе зоз прецизним и напредок заданим циљом (одкриване композицијних цалосцох, диялогу у характеристикѣ подоби, опи у и подобних елементох; находзене словох, поединосцох, доказаох за даяке твердзене у самим таксту (функционална писменосц), правописних правилох и под.).

Вежбане швидког читаня, диягоналне читане.

Поняца

Усвою ше шлїдујучи поняца: пременлїви и непременлїви слова (подзелене на файти, препознаване файти на тексту), пременка (деклинация, конюгация, компарация). Диялог, нукашнї монолог, монолог, драма, комедия, автобиография, гипербола, контраст, социјална писня.

КУЛТУРА ВИСЛОВЙОВАНЯ

Усне висловйоване

Приповедане спрам заданей композицијней форми (увод, цек, ступњоване порядку главних и бочних мотивох, место и обсяг кулминациї у викладаню, закончене).

Замерковйоване характеристикох хронологийног и ретроспективног приповеданя.

Описоване: динамичних и статичних зявеньох у природи; обачоване способу преплетаня статичних и динамичних сликох и преход едних до других, сценох при описованю и приповеданю; вонкашнього и нукашнього простору, пейзаж у розличних рочних часцох и часцох дня, функция пейзажу у стваряню атмосфери за описоване подїї, пейзаж и опис атмосфери як подлога за контекст приповеданя и описованя.

Портретоване на основи анализи вибраних кнїжовних портретох и портретох познатих особох зоз науково-популарней литератури; портретоване особох зоз непоштредней блїзкосци.

Идентитет: Виразоване подобносци и розлики. Обачоване детальох и ниянсох у менованю и виразоване свойого и цудзого становиска зоз интонацию.

Комуникация: Виразоване припадносци (мойо, твойо, нашо, вашо, дачийо, нїчийо).

Звит - кратки звит о школскеј або иншей акциї, шветочносци и других активносцох школярох.

Преприповедоване тексту и замерковйоване структури приповедки. Ретроспективне приповедане. Приповедане з наглашованьом едного з можлївих приступох подїї о котрей ше приповеда, приповедане зоз напредок задатого угла патреня на даяке зявене.

Виборне приповедане: динамични и статични зявеня у природи.

Обачоване язично-стилских средствох похаснованих при описованю и портретованю.

Писане висловйоване

Приповедане (у писаней форми) о збуваньох и дожицох з хаснованьом напредок заданих елементох композициї - спрам самостойног плану у форми тезох.

Описоване нукашнього и вонкашнього простору як и динамичних и статичних зявеньох у природи - по плану и шлебодно.

Кратки писани звит, информација, призначка, здогадник.

Вежбане технике виробку писаног состава (вибор теми, компоновање, менши целосци, обединљоване приповеданя и описованя).

Синтаксично-стилистични вежби рижног змисту, а окреме: розлични розпорядок субектовеј, предикатовеј и обектовеј синтагми и њих зависних членох; замерковане ниянсованих розликох у значеню, контекст и значене, буквалне и пренешене значене висловеног.

Писане дњовника. Урядово и приватне дописоване.

Осем писани домашни задатки и њих анализа на годзинох.

Штири писмени задатки (една година за писане и два за виправок).

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

SLOVENSKÝ JAZYK

Predmet slovenský jazyk ako materinský jazyk sa v základnej škole vo Vojvodine vyučuje v zhode s demografickým rozmiestnením príslušníkov slovenskej menšiny. Je to buď v školách so slovenským vyučovacím jazykom, alebo iba ako učebný predmet v školách so srbským vyučovacím jazykom. Pokiaľ ide o školy so slovenským vyučovacím jazykom, môže to byť úplná základná škola, alebo iba 1. stupeň základnej školy. Slovenský jazyk ako učebný predmet sa vyučuje v školách so srbským jazykom buď iba na 1. stupni a v ďalšom školení nepokračuje, alebo je možnosť vyučovania slovenského jazyka aj na 2. stupni.

Celkove vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka prebieha vo vojvodinskom prostredí za iných okolností než v materskom národnom spoločenstve. Skutočnosť, že v našom prostredí je slovenský jazyk materinským jazykom etnickej menšiny, určuje aj špecifické východiská a ciele a obsah vyučovania tohto učebného predmetu. Základnými špecifickými východiskami, podľa ktorých sa koncipuje vyučovanie slovenského jazyka sú: 1. slovenský jazyk sa v podmienkach etnickej menšiny enklávneho typu vyvíja v odlúčenosti od materského jazykového spoločenstva; 2. slovenská menšina vo Vojvodine neobýva kompaktné územie, ale je rozmiestnená v podobe etnických, a teda i jazykových ostrovov v prostredí, kde má dominantné postavenie srbský jazyk; 3. mladé generácie príslušníkov slovenskej menšiny sa od začiatku formujú ako bilingvisti, pričom od funkcie slovenského i srbského jazyka v ich živote závisí, ktorý jazyk má prevahu; 4. vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka príslušníkov slovenskej menšiny je pevne včlenené do celkového štátneho systému školstva, čo znamená, že vedľa slovenčiny sa povinne vyučuje tiež srbský jazyk a že na tej istej škole môžu vedľa slovenských tried byť aj srbské triedy; 5. v podmienkach bilingvizmu a bez prirodzeného kontaktu so živým slovenským jazykom jazyková kompetencia v slovenčine je u našich žiakov v rozličnej miere oslabená; 6. učители slovenského jazyka a ostatných učebných predmetov ako členovia menšinového jazykového spoločenstva sú práve tak bilingvistami, takže aj ich jazykové vedomie je spravidla v rozličnej miere oslabené.

Ciele a obsah vyučovania predmetu slovenský jazyk sú vo všetkých prípadoch v zásade identické, ibaže v praxi sa maximálne prihliada na konkrétnu situáciu v konkrétnom slovenskom prostredí. Konkrétnej situácii sa prispôbuje aj sám proces vyučovania.

Vyučovanie slovenského jazyka v menšinovom slovenskom jazykovom spoločenstve nemá také pevné rámce, a teda ani také pevné ciele, ako je to v národnom spoločenstve. Má byť prispôbené podmienkam konkrétnej školy a v tom istom ročníku má byť diferencované so zreteľom na individuálne jazykové a intelektové predpoklady žiakov. Celkove platí didaktická požiadavka viesť žiakov k tomu, aby poznanie slovenského jazyka chápali ako súčasť svojej etnickej príslušnosti a nie ako osobitnú záťaž.

Aj napriek špecifickej jazykovej situácii vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov pozitívny vzťah k slovenskému jazyku, posilňovať vedomie o našej príslušnosti k slovenskému národnému spoločenstvu a v tom kontexte aj o príslušnosti k slovenskej

menšine vo Vojvodine. Pri oboznamovaní sa so slovenským jazykom, pri rozširovaní schopnosti komunikovať po slovensky ústne i písomne žiaci získavajú vedomosti o slovenskom jazyku a prostredníctvom týchto vedomostí nadobúdajú aj schopnosť uplatňovať ich vo vlastnej myšlienkovej činnosti. Na školách so slovenským vyučovacím jazykom sa takto vytvárajú predpoklady aj na spoľahlivé jazykové zvládnutie ostatných učebných predmetov.

V podmienkach dvojazykovosti vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov úctu k obom jazykom: k slovenskému jazyku, ktorý nás spája so slovenským národom a s celkovou slovenskou kultúrou a k srbskému jazyku, ktorý nám umožňuje prirodzený kontakt s prostredím, v ktorom existujeme ako etnická menšina, ako aj s celkovou kultúrou, ktorú nám sprostredkúva srbský jazyk. Vyučovanie slovenského jazyka má okrem toho za cieľ i výchovu žiakov v duchu tolerancie k materinskému jazyku aj ostatných menšinových spoločností v našom prostredí. Celkove žiakov vedieme k tomu, aby svoju schopnosť používať na dorozumievanie striedavo dva jazyky považovali za osobitnú výhodu a nie za prameň jazykovej neistoty.

V našich bilingvistických podmienkach vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ nielen učiť o slovenskom jazyku, ale aj sám jazyk. Má tiež posilniť slovenské jazykové povedomie žiakov a vytvoriť u nich základné predpoklady na odlíšenie prvkov slovenského a srbského jazyka. Z týchto základných cieľov vyučovania slovenského jazyka vyplývajú potom i čiastkové ciele, ktoré majú žiaci dosiahnuť.

Slovenský jazyk pre 2. stupeň základnej školy

Učebný predmet slovenský jazyk má v školách s vyučovacím jazykom slovenským vo Vojvodine ústredné miesto, lebo vytvára predpoklady na zvládnutie ostatných predmetov. Toto tvrdenie je univerzálne - pedagógovia počnúc Komenským poukazovali na skutočnosť, že sa vo vzdelávaní najlepšie výsledky dosahujú vtedy, keď dieťa získava poznatky v materčine.

Slovenčina je vyspelý jazyk a možno v nej vyjadriť city a zložité myšlienky. Vo Vojvodine sa vyvíja za iných podmienok ako na Slovensku, ale jazyková norma platí pre všetkých Slovákov.

CIELE

Vo vyšších ročníkoch základnej školy vo Vojvodine je celkové vyučovanie v slovenskom jazyku zamerané na kvalitné poznanie a praktické zvládnutie zákonitostí slovenského jazyka ako podmienky na získanie zručnosti pohotovo, funkčne a kultivovane komunikovať v spisovnej slovenčine.

Cieľom vyučovania slovenského jazyka a literatúry je, aby žiaci zvládli a poznali materinský jazyk jednak kvôli posilneniu svojho jazykového vedomia, jednak aby sa prostredníctvom jazyka dostali aj k prameňom slovenskej literatúry a celkovej slovenskej kultúry a vedy.

Pri vyučovaní slovenského jazyka sa v našich podmienkach musí prihliadať nielen na vzťah spisovnej podoby slovenského jazyka a našich nárečí, ale tiež na vzťah slovenského a srbského jazyka, ktorý používame na mimoetnické dorozumievanie.

Aj vo vyšších ročníkoch základnej školy vyučovanie slovenského jazyka zahrnuje tri zložky: jazykovú, slohovú a literárnu. V učebných osnovách sa tieto zložky podávajú v osobitných kapitolách, ale v praxi sú pospletané. Sloh a kultúra vyjadrovania rovnako sa pertraktujú aj na hodinách jazyka, aj na hodinách literatúry.

Ciele vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy sa tak pre učiteľa, ako aj pre žiakov náročnejšie než na 1. stupni: poznatky o slovenskom jazyku získané na 1. stupni sa tu prehlbujú a rozširujú. Základným cieľom vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy je:

- viesť žiakov k poznávaniu jazyka ako štruktúrovaného a uceleného systému;
- rozvíjať komunikačné schopnosti žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu;
- pestovať u žiakov lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami;
- prostredníctvom jazyka viesť žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa a k získavaniu iných poznatkov;

- prehlbovať estetické cítenie žiakov;
- rozvíjať etické cítenie žiakov;
- naučiť žiakov uplatňovať získane vedomosti v praxi.

Vyučovanie slovenského jazyka prispieva k odhaľovaniu základných funkcií jazyka: komunikatívnej, kognitívnej, reprezentatívnej a estetickej. V snahe dosiahnuť plánované výsledky učiteľ má v plnej miere rešpektovať:

- ročný povinný počet hodín,
- ciele vytýčené vo vyučovaní,
- obsah (jazykové javy a javy v slohovej výchove zamerané na komunikatívnosť).

Učiteľovi sa odporúča používať na hodinách: učebnice, pracovné zošity, cvičebnice, prístupné jazykové príručky, jazykovedné časopisy, encyklopédie, ďalšie učebné pomôcky.

JAZYK

Zhrnutie poznatkov z piateho ročníka.

Jazyk a jazykoveda

Základné informácie o slovenskom a srbskom jazyku. Spisovná slovenčina; slovenské nárečia.

Jazykoveda a jej členenie. Slovakistika na Slovensku a vo Vojvodine.

Jazyky národností vo Vojvodine.

Lexikológia

Formálna a významová stránka slova.

Slová podľa zloženia (neodvodené, odvodené a zložené).

Morfológia

Ohybné slovné druhy - opakovanie. (Zhrnutie poznatkov o skloňovaní.)

Slovesá. Slovesný vid - dokonavé a nedokonavé slovesá. Slovesá bezpredmetové a predmetové.

Neohybné slovné druhy. Základné charakteristiky prísloviiek, predložiek, spojok, častíc a citoslovieč.

Syntax

Klasifikácia viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa členitosti).

Veta jednoduchá (holá) a rozvitá. Vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky (všetko na rovine evidenčnej a rozpoznávacej).

Vetné členy a členenie vetných členov na holé, rozvité a viacnásobné.

Hlavné vetné členy. Podmet a prísudok ako hlavné vetné členy.

Rozvíjacie vetné členy. Prívlastok (zhodný a nezodný; holý, rozvítý a viacnásobný).

Prístavok. Predmet (holý, rozvítý a viacnásobný). Príslovkové určenie času, miesta, spôsobu a príčiny (otázky: kedy?, kde?, ako?, prečo?).

Priraďovacie a podrad'ovacie súvetie. Čiarky v súvetí.

Pravopis

Nacvičovanie v písaní odvodených vybraných slov patriacich do aktívnej slovnej zásoby žiakov.

Písanie čiarky, bodkočiarky, dvojbodky a úvodzoviek.

Práca s *Pravidlami slovenského pravopisu* (najmä v písaní veľkých začiatkových písmen), s *Krátkym slovníkom slovenského jazyka* a so slovníkom E. Horáka *Srbochorvátsko - slovenským a slovensko -srbochorvátskym slovníkom*.

KULTÚRA VYJADROVANIA - SLOH

Ústne vyjadrovanie

Rozprávanie a jeho kompozícia: úvod k téme, jadro, gradácia, kulminácia v rozprávaní a záver. Chronologické a retrospektívne podanie príbehu. Priliehavý výber slov.

Rozprávanie s využitím priamej reči.

Spracovanie príbehu podľa danej osnovy.

Dramatizácia prozaického útvaru (napr. poviedky) s doslovnou reprodukciou replík.

Vypracúvanie osnovy (napr. práve spracúvané učivo z dejepisu, biológie a pod.)

Opisný slohový postup a jeho hlavné znaky. Opis dynamických a statických javov v prírode. Vnútoraná a vonkajšia charakteristika literárnej postavy (povahokresba) na základe rozboru literárnych postáv. Portrét (opis) osoby z bezprostredného okolia žiaka (sused, starec, herec a pod.).

Správa o udalosti v škole, o oslavách, o programe, o divadelnom predstavení a pod.

Súkromný list (členenie textu, formálna úprava, vypisovanie obálky). Využitie kontaktných prostriedkov v súkromnej korešpondencii (s vekovo rovnakou, mladšou a staršou osobou), ako aj so známou a neznámou osobou.

Poukazovanie na časté štylistické chyby v jazykových prejavoch: neadekvátne členenie, neprehľadnosť, nelogickosť, rozvláčnosť a pod. a na možnosť vyhnúť sa im.

Formy spoločenského styku

Oznámenie, pozvanie (na nejaké podujatie), inzerát, potvrdenie.

Písomné vyjadrovanie

Rozprávanie o udalosti alebo o zážitku s použitím prvkov kompozície (vypracovaná osnova v bodoch, konspekt).

Opis prírody, miestnosti alebo literárnej postavy podľa danej osnovy.

Písomná správa o akcii v škole (úprava nádvorja, športový program, divadelné predstavenie a pod.)

Nácvičné a kontrolné diktáty.

Osem domácich slohových prác a ich rozbor na hodine.

Štyri školské slohové práce (v každom štvrtroku jedna) - písanie na jednej hodine a rozbor s opravou na dvoch hodinách.

LITERATÚRA:

Lyrika:

P.O.Hviezdoslav: Zuzanka Hraškovie

Ludmila Podjavorinská: Čakanka

Vladimír Reisel: Leto

Paľo Bohuš: Sedliak

Ján Labáth: Na Dolnej zemi

Juraj Tušiak: Jednoduché slová

Milan Lasica: Vybrané slová

Daniel Hevier: Náušnica v uchu

Kamil Petraj: Školská lavica

Miroslav Antić: Raz v stredu, Láska

S. H. Vajanský: Malý drotár

Zo slovenských ľudových piesní

Z vojvodinských slovenských ľudových balád

Epika:

Soľ nad zlato - slovenská ľudová rozprávka

Príbeh o Európe (starogrécky mýtus spracovala M. Hlušíková)

Milan Ferko: Strieborná volavka Kinnari

Vincent Šikula: Heligon

Klára Jarunková: Strážo a Boj

Jela Mlčochová: Adrianin prvý prípad

Jaroslava Blažková: Zázrak života

Martin Kukučín: Z teplého hniezda

J. Rowlinsová: Harry Potter (úryvok)

Ján Čajak (výber)

Anna Papugová: Texasky a tenisky a Lena v nich

Miroslav Demák: Vranka Hanka a havran Ján

Tomáš Čelovský: Jabloň

Zoroslav Jesenský: Kúštík Števa

G. M. Petrovský: Baronica

Slovenská povest'

Malé formy ľudovej slovesnosti (porekadlá, príslovia, hádanky, pranostiky...)

Žarty, rébusy, detské hry.

Zo svetovej detskej literatúry (výber).

Výber zo srbskej literatúry.

Výber zo slovenskej súčasnej prózy.

Časopisy pre deti a mládež.

Náučná literatúra - encyklopédie, niektoré heslá z Encyklopédie zvierat, Dejín sveta.

Dráma:

Kratší dramatický text alebo úryvok

Viera Benková: Pust'te basu do rozhlasu, rozhlasová hra podľa motívov rozprávky

Norberta Frýda

Komiks (výber).

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu

Klára Jarunková: Brat mlčanlivého vlka

Vincent Šikula: Prázdniny so strýcom Rafaelom

Antoine de Saint - Exupéry: Malý princ

Zo slovenských ľudových balád

Kniha podľa voľného výberu žiakov

Literárno-teoretické pojmy

Poézia

- motív a idea (pozorovanie),

- city, ktoré básnik v básni prejavuje,

- prenesený význam slova, prirovnanie a básnický prívlastok (pozorovanie), personifikácia,

- verš, rým, rytmus,

- balada (identifikácia a rozdiely),

- krátke formy ľudovej tvorby - porekadlo, príslovie, hádanka, pranostika,

- ľudová a umelá báseň,

- detská lyrika.

Próza

- téma a idea,

- dej: časová postupnosť deja, identifikácia miesta konania deja, elementy fabuly: úvod, záplet, rozuzlenie,

- členenie textu (kolektívne a jednotlivo),

- identifikácia najnapínavejšieho miesta,

- zovňajšok postáv a základné povahové vlastnosti, pohnútky a konania postáv,

- dialóg a monológ (pozorovanie a rozlišovanie),

- opis a rozprávanie - rozprávač (pozorovanie a identifikácia),

- detský román, komiks (základné vlastnosti),

- ľudová rozprávka- charakteristiky (túžba po pravde a spravodlivosti),

- druhy rozprávok: fantastické i zvieracie rozprávky (pozorovanie a identifikácia), ľudové a autorské rozprávky (identifikácia),

- nové slová a slovné spojenia- základný a prenesený význam slovapoužitie slovníka,

- povest', balada, poviedka (základné vlastnosti),

- staré grécke báje,

- práca s knihou- písanie záznamov a analýza- názov diela a autor.

Náučna literatura:

- encyklopedie pre deti.

Dráma:

- divadelná hra pre deti,
- filmová a rozhlasová hra pre deti.

Dramatizácia

- Dramatizácia spracovaného textu, intonácia so zreteľom na citovú zložku prejavu, využívanie pohybu v priestore, mimiky a gestikulácie.
- Vypracovanie kostýmov a scény.
- Osvojovanie pojmov: scéna, scénograf, kostýmograf, režisér.
- Zvukové a svetelné prostriedky v divadle.
- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; slovenskú ľudovú rozprávku na kazete a pod.

FILMOVÁ A SCÉNICKÁ KULTÚRA

- Poznanie hlavných a vedľajších postáv.
- Pohyb vo filme a komikse.
- Základné poznatky o filme a scénickom umení: režisér, herec, scéna, scénograf, kostýmograf, šepkár).
- Samostatné vypracovanie scény a divadelné predvedenie alebo bábkové divadlo.
- Rozprávky v obrazoch - obraz v komikse; káder vo filme a scéna a výstup v divadelnej hre.
- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; detský hraný film alebo sfilmovanú slovenskú rozprávku. Využitie súčasných technických premietacích prostriedkov.

PROCES

Takto koncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka v základnej škole predpokladá zmenu práce učiteľa na vyučovacích hodinách, ale aj zmenu učebníc a učebných pomôcok.

Vo vyučovacom procese učiteľ má v každom ročníku povinne a v plnej miere dodržiavať: ročnú časovú dotáciu - povinný počet hodín, ciele, ktoré treba vo vyučovaní dosiahnuť, obsah vyučovania, t.j. upevniť zručnosť v čítaní a písaní, sprostredkovať základné vedomosti o slovenskom jazyku, z kultúry vyjadrovania a z literatúry.

Učiteľ si podľa vlastného uváženia a s ohľadom na podmienky v danej triede volí: formy práce a metódy na dosahovanie stanovených cieľov, štruktúru vyučovacej jednotky a spôsob plánovania (voľnosť rozvrhovania učebnej látky a celkovej aktivity v rámci vyučovania materinského jazyka ako celku), má tiež voľnosť vo využívaní textov z literatúry, vo výbere spoločnej mimočítankovej literatúry a kníh domáceho čítania (po dohode so žiakmi).

Vo vyučovacom procese učiteľ má používať: učebnice a pracovné zošity, pracovné listy z rôznych cvičebníc, prístupné jazykové príručky, slovníky, encyklopedie, literárne časopisy, ako aj ďalšie učebné pomôcky: zvukové nahrávky, videokazety, obrazové súbory, internet, atď.

Novokoncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka zvyšuje nároky na samostatnosť, tvorivosť a organizáciu práce učiteľa.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 6. ročníku má za cieľ umožniť žiakom komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky ako sú: pravopisné pravidlá písania *i, í, y, ý* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-, z-, zo-, nad-, od-, ob-, roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Má správne vymenovať slovenskú abecedu s cieľom vynachádzania sa v slovníku. Pri vyučovaní slovných druhov, treba správne líšiť jednotlivé slovné druhy, rozdiel medzi

časovaním a skloňovaním. Vedomosti o slovesách treba prešíriť o vedomosti o zvratných a nezvratných slovesách, prehľbovať vedomosti o neurčitku, slovesných časoch, určovanie osoby, čísla a času slovies. Správne používať a písať tvary prítomného času slovesa *byť*. Nacvičovať rozkazovací spôsob a funkciu slovesa vo vete (prísudok). Pravopis slovesných koncoviek. Odporúča sa klasifikácia viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa členitosti). Nacvičovať treba vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky (všetko na rovine evidenčnej a rozpoznávacej), vetné členy a členenie vetných členov na holé, rozvité a viacnásobné. Osobitne treba venovať pozornosť podmetu a prísudku ako hlavným vetným členom, potom nacvičovať rozvíjacie vetné členy, prívlastok (zhodný a nezhodný; holý, rozvítý a viacnásobný), prístavok, predmet (holý, rozvítý a viacnásobný), príslovkové určenie času, miesta, spôsobu a príčiny (otázky: kedy?, kde?, ako?, prečo?).

Osobitne treba nacvičiť prirad'ovacie a podrad'ovacie súvetie a čiarky v súvetí.

Odporúča sa nacvičovanie identifikácie priamej reči, ako aj jej pozmenenia z priamej reči na nepriamu a opačne. Učivo o vete treba zdolať do miery líšenia holej, rozvitej vety a súvetia; jednoduché vety a súvetia; nacvičovať základné vetné členy (holý a rozvítý podmet a holý a rozvítý prísudok).

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodneným paralelne so spracovaním učiva z jazyka používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie *i, í, y, ý* po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek. Žiakov treba nacvičovať písať správne interpunkčné znamienka. Dbať na pravopis zámen: *vy, Vy, ty, Ty* a tvary *my, mi*. Venovať sa nacvičovaniu čiarky v súvetí. Správne vyslovovať a písať slová s predponami a príponami, ako aj správna výslovnosť a písanie predložky s podstatným menom.

Odporúča sa so žiakmi diktáty nacvičovať s odôvodňovaním pravopisných javov a len potom písať kontrolné diktáty a autodiktáty.

LITERATÚRA

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov, môžeme ponúkať žiakom texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských a mládežníckych časopisov, novin, encyklopédií a iných tvarov literatúry, ktorá im je vekove primeraná. V tomto veku sa odporúča odpozerat' najmenej dve divadelné predstavenia pre deti a film pre deti, ako aj televízne vysielanie pre deti. Podľa možnosti, žiakom treba dať počúvať aj detské rozhlasové hry a umelecké prednesy básní. S cieľom podnecovania kreativity u detí, treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni triedy (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu učiteľa a žiakov. Žiakov treba zaučať analyzovať literárne dielo: názov, autora, miesto a čas konania, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podať stručnú reprodukciu.

Literárno-teoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárno-teoretické pojmy v tomto veku deťom treba podať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte líšili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka ako v ústnom tak aj v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Žiakov treba zaučať výstižne rozprávať na základe osnovy, obrázku alebo série obrázkov, viesť úspešne sled udalostí, vedieť vyrozprávať svoj zážitok alebo vymyslieť ho podľa svojej fantázie; pri opise predmetu, javu, osoby, zvierat'a, prírody, mať na zreteli výrazné charakteristiky na základe

pozorovanja. Od žiakov sa očekava výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednoduchých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmu, divadelnej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohoto veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveľaďovania slovnej zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Líšiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. Uviesť mimiku a správnu dikciu a gestá. Ako vzor sledovať detské divadelné predstavenie.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole, treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú zažívané v našom spoločenskom systéme. Žiakom treba pravidelne tľmočiť zažívané frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade treba v tomto veku žiakov naučiť správne, s porozumením čítať; prihliadať na rýchlosť pri čítaní, správnu výslovnosť, tempo, dôraz, správne dýchanie. Pestovať tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu, ako aj čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov s prihliadnutím na pravopis. Zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu. Aj naďalej môžeme dať žiakom odpísať nejaký text s danou úlohou, napísať vety alebo súvislý text s danou úlohou; opis osoby, predmetu, javu, prírody, zážitku, ilustrácie so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozboru. Od žiakov treba žiadať dodržiavanie formy pri písaní (úvod, hlavná časť, záver). Školské slohové práce sa môžu robiť podľa danej osnovy, ale aj po rozbere a spoločnej analýze, ako má práca vyzeráť a čo má obsahovať. Písomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede. Odporúča sa analýza 8 domácich slohových prác na hodine a 4 školské slohové práce - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú jednu alebo dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. Diktáty odporúčame: nácvičné: s dopĺňaním, s upozornením, zrakový, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát.

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

HRVATSKI JEZIK

Svrha je nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi višestruka:

a) stjecati svijest o potrebi upoznavanja, učenja i njegovanja hrvatskoga jezika; stjecati ljubav za hrvatski jezik i književnost te spoznaje o biti i posebnim značajkama hrvatskoga jezika kao sredstva priopćavanja i umjetničkog izražavanja;

b) razvijati jezične i književne sposobnosti; razvijati kulturu čitanja književnih i neknjiževnih tekstova, kultura gledanja scenskih i filmiskih ostvarenja, kulturu slušanja i gledanja;

c) na razini: osnovnoškolskog općeg obrazovanja osposobiti učenike za uprabu hrvatskoga standardnoga jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i sredstvima priopćavanja.

Cilj

Cilj nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi jest ovladavanje hrvatskim standardnim jezikom na razini 6. razreda, razvijanje jezičnih sposobnosti u govornoj i pisanoj uporabi jezika u svim funkcionalnim stilovima. Osvješćivanje važnosti znanja hrvatskoga jezika kao općeg kulturnog dobra. Razvijanje ljubav prema jeziku, književnosti i kulturi, razvijanje literarnih

sposobnosti, čitateljskih interesa i čitateljske kulture, razvijanje interesa i potreba za sadržajima filma i kazališta.

Zadaće

Zadaće su nastave hrvatskoga jezika mnogobrojne, ostvaruju se u trima nastavnim područjima: hrvatski jezik, jezično izražavanje, književnost. Prema načelu unutarpredmetnoga povezivanja sadržaja i zadaće tih triju nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju, a prema načelu međupredmetnoga povezivanja funkcionalno se povezuju i s ostalim nastavnim predmetima.

Nastava hrvatskoga jezika također treba:

- osposobljavati učenike za odgovornost u životu u sadašnjosti i budućnosti, prema sebi svojim bližnjima i okolišu,
- upućivati učenike na traganje za smislom vrijednostima i važnostima ljudske egzistencije te na otkrivanje i pronalaženje vlastite osobnosti i smisla življenja,
- razvijati s učenicima osjećaje poštovanja osnovnih ljudskih i životnih vrijednosti, vrijednosti rada i svijesnoga djelovanja na svim razinama (u obitelji, školi, društvu), samostalnosti i spremnosti na pomaganje i suradnju, na zajedništvo, u skladu s tim na demokraciju i toleranciju,
- razvijati u učenicima svijest o vlastitim korijenima i identitetu, kulturi, običajima i tradiciji da bi na taj način mogli razvijati druge narode i njihove kulture, u skladu s potrebama višejezičnoga i višekulturalnoga društva,
- osposobljavati učenike za istraživački i stvaralački način učenja koji će razvijati u skladu s potrebama za trajnim obrazovanjem.
- osposobljavanje za slušanje, govorenje, čitanje i pisanje;
- upoznavanje, bogaćenje i usvajanje rječnika; usvajanje temeljnih pravogovornih i pravopisnih normi hrvatskoga jezika;
- upoznavanje i usvajanje glasovnog/fonološkog, pisanoga/grafemskog, slovničkoga/gramatičkoga, morfološkoga, tvorbenoga, sintaktičkog sustava hrvatskoga jezika;
- spoznaja funkcije riječi u različitim priopćajnim sredstvima i funkcionalnim stilovima (pjesničkom, razgovornom, poslovnom, znanstvenom...);
- upoznavanje književnih djela hrvatske i svjetske književnosti;
- upoznavanje, čuvanje, poštivanje i razvijanje vlastitoga nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališta, filma i drugih priopćajnih sredstava;
- razvijanje književne osjetljivosti i učeničkih interesa potrebnih za spoznaju i prihvaćanje trajnih ljudskih, jezičnih i književnih vrijednosti;
- osposobljavanje učenika za govornu i pisanu komunikaciju;
- razvijanje usmenog i pismenog izražavanja vlastitog odnosa prema životu;
- osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu/analizu, posudbu/refleksiju, vrednovanje/valorizaciju poruka (umjetničkih i znanstvenih);
- upoznavanje i prosudba neknjiževnih tekstova koji obogaćuju raznolikošću gledišta i situacija nužnih za shvaćanje sveukupne zbilje koja učenike okružuje, za promišljanje odnosa: ja i drugi.

SADRŽAJI PROGRAMA

Rječnik:

- riječ (značenje, oblik i uloga riječi);
- riječ u standardnom i nestandardnom jeziku (narječjima);
- pisana i usmena riječ;
- jednoznačnost i višeznačnost riječi;
- riječi za imenovanje pripadnosti mjestu, kraju, zemlji, narodu;
- riječi za oponašanje zvukova (onomatopeje).

Gramatika:

- obnavljanje gradiva o jeziku od prvog do četvrtog razreda;
- rečenica kao komunikacija jedinica;
- jednostavna rečenica; neproširena i proširena;
- glagolski i imenski predikat;
- rečenica s izrečenim subjektom;
- rečenica s više subjekata;
- rečenica bez subjekta;
- rečenični dodaci (pojam);
- promjenljive riječi: imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli;
- nepromjenljive riječi: prilozi, prijedlozi, veznici; čestice; usklici;
- promjenljive riječi: osnova i nastavak;
- deklinacija: funkcija i značenje padeža; padežna pitanja, osnovna značenja padeža;
- imenice: opće, vlastite, zbirne, deklinacije imenica;
- zamjenice: lične, povratne, posvojne, povratno-posvojna, upitne, odnosne, pokazne, neodređene; deklinacija zamjenica;
- pridjevi - značenje i vrste, rod i broj, određeni i neodređeni oblik;
- deklinacija pridjeva;
- komparacija pridjeva;
- brojevi: osnovni, redni i zbirni; brojevna imenica;
- deklinacija brojeva;
- prilozi (pojam);
- prijedlozi (pojam);
- veznici i usklici (pojam);
- samoglasnici i suglasnici;
- slog, dužina sloga;
- akcent: razlikovanje dugih i kratkih slogova;
- glasovne promjene u deklinaciji imenica i komparaciji pridjeva (palatalizacija, sibilizacija, jotacija, prijeglas, nepostojano *a*).

Pravogovor i pravopis:

- rečenični i pravopisni znakovi;
- veliko početno slovo u imenima mjesta, krajeva, zemalja i naroda;
- veliko početno slovo u imenima građevina, vozila, administrativnih jedinica;
- usustavljivanje pisanja velikog slova u višečlanim imenima
- sastavljeno i rastavljeno pisanje imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva (uvježbavanje);
- pisanje *ne* uz imenice, pridjeve i glagole;
- izgovor i pisanje izgovornih cjelina uz zamjениčke enklitike;
- pisanje superlativa;
- pisanje brojeva.

Povijest jezika:

- hrvatski standardni jezik;
- hr. narj. štokavko, čakav. i kajkavsko.

KNJIŽEVNOST

Školska lektira:

- Hans Christian Andersen, *Majka*
Italo Calvino, *Košulja sretnog čovjeka*
Dobriša Cesarić, *Slavonija*
Jack London, *Zov divljine* (ulomak)
Pere Ljubić, *Podne*
Ivana Brlić Mažuranić, *Šuma Striborova* (ulomak)

Ivan Goran Kovačić, *Pada snijeg, pada snijeg*
Krilov, *Pčele i muve*
Gustav Krklec, *Val*
Ivan Kušan, *Uzbuna na zelenom vrhu*
Dositej Obradović, *Basne*
Luko Paljetak, *Stonoga u trgovini*
Veljko Petrović, *Jabuka na drumu*
Dušan Radović, *Kapetan Džo Piplfoks* (odlomak)
Dinko Šimunović, *Srna*
Dragutin Tadijanović, *Nosim sve torbe a nisam magarac*
Grigor Vitez, *Ptičja pjevanka*
Krešimir Zimonić, *Šuma Striborova* (strip)
Usmena književnost: *Ero s onoga svijeta; Ive vara duždeva sina.*
Domaća lektira

Ivan Kušan, *Koko u Parizu*

Mark Twain, *Tom Sojer*

Grigor Vitez, *Pjesme*

Balint Vujkov, *Zlatni prag*

Književnoteorijski pojmovi:

Poezija

- kompozicija: suodnos dijelova - stihova i kitica;
- motiv;
- akustički i vizulani elementi pjesničke slike;
- ritmičko ustrojstvo pjesme;
- vrste stihova: peterac, šesterac, sedmerac, osmerac, deseterac, dvanaesterac;
- vrste strofa: dvostih, trostih, četverostih;
- vezani i slobodni stih;
- epitet (pojam, određenje);
- usporedba (pojam, određenje);
- onomatopeja (pojam, određenje);
- epska pjesma (osnovna obilježja);
- lirska pjesma (osnovna obilježja);
- pejzažna i rodboljubna lirska pjesma;
- himna (osnovna obilježja);
- usmeno i pisano pjesništvo.

Proza

- pripovjedač u prvom i trećem licu;
- dijelovi fabule: uvod, zaplet; vrhuna, rasplet;
- opis vanjskog i unutarnjeg prostora;
- glavni i sporedni likovi;
- etička karakterizacija lica; odnos prema drugima;
- portret kao sredstvo karakterizacije;
- crtica - mali epski oblik
- roman za mladež (osnovna obilježja)

Drama

- igrokaz (osnovna obilježja)
- vrste igrokaza (kazališni, televizijski, radijski)
- likovi u dramskom djelu

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje:

- prepričavanje;
- stvaralačko prepričavanje;
- razgovor (spontani, humoristični, telefonski);
- izvješćivanje prema planu;
- usmeni dijalog i monolog;
- objašnjavanje;
- raspravljanje.

Slušanje:

- razvijanje kulture slušanja različitih vrsta tekstova.

Čitanje:

- govorne vrednote pri čitanju lirskog, proznog i dramskog teksta;
- pravilna intonacija izjavne, upitne i usklične rečenice;
- glasno čitanje;
- čitanje po ulogama;
- usmjereno čitanje;
- čitanje u sebi sa određenom zadaćom.

Pisanje:

- pismeno prepričavanje,
- stvaralačko prepričavanje,
- opisivanje (prema planu);
- pisanje pisma (intimno, poslovno);
- objašnjavanje;
- dokazivanje;
- četiri školske pismene zadaće sa ispravicima tijekom školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Jezik je najopsežniji predmet osnovnoškolskoga obrazovanja, a ujedno i osnovno sredstvo sporazumijevanja pa je stoga vrlo bitno ovladavanje ovim predmetom kako bi se što uspješnije ovladalo svim nastavnim predmetima.

Predmet se tijekom osam godina ostvaruje u nastavnim područjima: hrvatskom jeziku, književnosti i jezičnom izražavanju.

Prema načelu unutarpredmetnog povezivanja, sadržaji i zadaće svih nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju, a prema načelu međupredmetnog povezivanja povezuju se s ostalim nastavnim predmetima.

HRVATSKI JEZIK

U nastavnom području *hrvatski jezik* poučavaju se sadržaji rječnika, gramatike, pravopisa i pravogovora. Učenici se osposobljavaju za samostalnu uporabu glasovnog i pisanoga sustava hrvatskoga jezika. Učeći gramatiku učenici razvijaju sposobnost apstraktnog mišljenja i logičkog zaključivanja. Uvježbavajući pravilno pisanje, razvijaju osjećaj za točnost i urednost. Gradivo petoga razreda obuhvaća vrste riječi, deklinaciju promjenjivih vrsta, glasovne promjene (palatalizaciju, sibilizaciju, jotaciju, prijeglas, nepostojano a...) Pravogovor i pravopis obuhvaća pravopisna pravila o uporabi velikog i malog slova, sastavljenog i rastavljenog pisanja riječi, izgovor i pisanje izgovornih cjelina.

U izvedbi nastavnik rabi različite metode i oblike rada.

KNJIŽEVNOST

U nastavnome području *književnost* razvijaju se literarne i jezične sposobnosti. Učenici sudjeluju u školskim interpretacijama književnih tekstova različitih vrsta i tema. Razvijaju osjetljivost za književnu riječ, za njezine vrijednosti u životu čovjeka i za trajne ljudske vrijednosti.

Za samostalan rad kod kuće preporučuje se razvijanje učenikova stvaralaštva u jezičnome izražavanju.

Učenici se osposobljavaju za samostalno čitanje književne lektire, za prosudbu i vrjednovanje pročitanih djela. Učenici se susreću s umjetničkim vrijednim djelima iz hrvatske, srpske, europske i svjetske književnosti. Učenici trebaju naučiti osnovne književnoteorijske pojmove predviđene za peti razred (npr. vrsta stihova, ritam pjesme, stilska sredstva: usporedba, onomatopeja, epitet, i dr.)

U nastavi se treba koristiti različitim metodama rada:

- metodom čitanja (na glas, u sebi, logičkog čitanja, usmjernog čitanja, kritičkog čitanja)
- metodom razgovora (usmjereni, slobodni, motivacijski, heuristički, raspravljajući...)
- metodom igre (razgovorne igre npr. pokvareni telefon i sl., usmena dramatizacija, asocijacije i sl.)
- metodom pisanja (sastavljanje, opisivanje, preoblikovanje, istraživačko pisanje i dr.)

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Temeljna je zadaća *jezičnog izražavanja* razvijati učenikovu komunikacijsku sposobnost u svim funkcionalnim stilovima, učenikove jezične sposobnosti u govorenju i pisanju te njegovo jezično stvaralaštvo. Nastava jezičnog izražavanja upućuje učenika na kvalitetnu komunikaciju, u kojoj će poštivati pravila kulturnog razgovora, te mu omogućuje spoznaju da je sloboda govora osnovno ljudsko pravo svake osobe. Vrlo je važno razvijati kulturu pisanja i usmenog izražavanja osobnih doživljaja i osjećaja te objektivnog i subjektivnog pripovijedanja o sebi i svijetu oko sebe. Učenike treba osposobiti u područjima govorenja, slušanja, čitanja i pisanja.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК (3 часа недељно, 108 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ nastave српског језика јесте да ученици продуктивно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

Задаци nastave српског језика јесу да ученици:

- продуктивно овладају говорним језиком у оквиру основних језичких структура и речника од око 2000/3000¹ фреквентних речи и израза;
- разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота;
- усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању;
- оспособљавају се за разговор о темама из свакодневног живота;
- савладају два српска писма и основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике;
- упознају елементарне законитости српског језика;
- разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике;
- упознају се са основним карактеристикама културе народа чији језик уче;
- стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику;
- развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје нове језичке структуре и око 250/400 нових речи и израза ради даљег развијања говорних способности;
- разумеју на слух нови текст у оквиру усвојене лексике;
- коригују грешке које чине на свим нивоима српског језика;
- оспособе се за самостално читање у себи дужих текстова, у односу на претходни разред, различитог жанра са упознавањем елемената културе које текстови садрже;

- оспособе се за анализу текстова;
- оспособе се за писмено изражавање у оквиру обрађених тема уз даље савладавање основних правописних правила; писање писма, краћих извештаја и др.;
- наставом граматике усвајају нова звања о српском језику која ће продуктивно примењивати;
- оспособе се за коришћење језичких приручника и двојезичних речника.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА

Школа: суседне школе (у месту или ближој околини); међусобни сусрети ученика (сарадња, такмичење, дописивање); врсте спортова; доживљаји ученика из свакодневног живота, са летовања и зимовања.

Свакодневни живот: актуелни догађаји уже заједнице; посета спортској приредби (резултати, понашање, навијање); радио, телевизија, дечја штампа; посета позоришту; посебна интересовања.

Друштво и природа: из живота значајних личности, научно-популарне теме; излети у природу, природне лепоте наше земље.

Актуелне теме: људска солидарност, заштита природне средине, друштвене организације.

Комуникативне функције: обраћање непознатом, молба, прихватање и неприхватање молбе и извињења, исказивање жаљења, утехе, саосећања; изражавање и преношење заповести, забране.

ЈЕЗИЧКА МАТЕРИЈА

Именовање предмета и бића

Даље увежбавање образаца из претходних разреда. У функцији субјекта увежбавати именице са основним бројевима.

Обрасци:

Два дечака су били кошаркаши.

Две девојчице су биле балерине.

/Уз именице у функцији именског дела предиката треба увежбавати атрибут који се са именицама не слаже формално у роду, броју и падежу.

Образац:

То су књиге моје сестре.

Ово је књига са лепим илустрацијама.

Ово је девојка са дугом косом./

Исказивање радње

Увежбавање образаца из претходних разреда.

Увежбавати слагање предиката са бројном конструкцијом у служби субјекта.

Обрасци:

Ти и они сте путовали.

Два ученика су стигли.

Две девојчице су причале.

Пет младића су певали.

Седам ученица су путовале.

Десет дечака су се такмичили.

/Увежбавати и друге могућности слагања предиката са бројном конструкцијом у функцији субјекта.

Разликовање глаголског вида који се реализује прозодијским и гласовним алтернацијама.

Обрасци:

Два ученика су стигла.

Њих петорица су путовала.

Њих петоро је радило.

Два пливача и четири пливачице су тренирали.

Он је купио патике.

Павле је купио шљиве са земље.

Он је бацио лопту.

Драган је често бацао лопту у кош./

Исказивање особине предмета и бића

Увежбавање образаца из претходних разреда.

Обрасци:

Ти си мирнија од моје сестре.

/У функцији именског дела предиката треба увежбавати компаратив у значењу суперлатива.

Обрасци:

Иванка је била вреднија од свих девојчица.

Драган је бржи од свих ученика./

Исказивање објекта

Увежбавање образаца из претходних разреда.

Уз именице у функцији објекта (акузатив, локатив) треба увежбавати атрибут који се са њима слаже у роду, броју и падежу.

Обрасци:

Ви сте читали о њему (о њима);

Ви сте говорили о њој (о њима);

Послали смо јој га.

Ја сам читао о храбром војнику (о храбрим војницима).

Ми смо организовали лепу свечаност (лепе свечаности).

Треба увежбавати казивање објекта уз бројеве од пет па надаље; /уз прилоге и именице за количину. Именице одређивати атрибутом.

Коришћење именица на - **лац**, - **ац**.

Обрасци:

Драгана је донела десет жутих крушака.

Скупио је много старих марака.

Набрао је корпу зрелих вишања.

Видео је читаоца (читаоце).

Поздравио је новог руководиоца (нове руководиоце)./

Исказивање просторних односа

Увежбавање образаца из претходних разреда.

За исказивање места треба увежбавати акузатив с предлогом **кроз**. Уз именицу у функцији одредбе за место (локатив, акузатив, генитив) употребљавати и атрибуте који се са њима слажу у роду, броју и падежу.

Обрасци:

Иде кроз шуму.

Воз пролази кроз мрачне тунеле.

Деца се играју на зеленој ливади.

Отишао је у суседно велико двориште.

Он станује поред нашег првог суседа.

/За исказивање места вршења радње користи се инструментал без предлога и са предлозима **под, пред, над** и акузатив са предлозима **уз, низ**. Именице одређивати атрибутом.

Обрасци:

Милан иде путем.

Мачка је под столом.

Дечак стоји пред кућом.

Планинари су се пењали стрмом стазом.

Сачекали су наставника пред школским двориштем.

Над високим димњаком кружиле су роде.

Он иде уз (низ) стрме степенице./

Исказивање молбе, заповести

Употреба негираног императива и конструкције **немој** + инфинитив, односно презент с везником **да**.

Образац:

Не говори тако гласно!

Не улазите у учионице пре звона!

Немој обрисати (да обришеш) таблу.

Немојте путовати (да отпутујете) данас.

Исказивање временских односа

Даље коришћење образаца из претходних разреда.

За исказивање времена треба користити конструкције које одговарају на питање: **Колико дуго?**, генитив с предлозима **од** и **до** и конструкције за приближно одређивање времена.

Обрасци:

Они иду сваке недеље на излет.

Снег је падао неколико дана.

Киша није падала више месеци.

Ја сам остао до краја приредбе.

Јелена је слушала од почетка до краја часа.

Петар одлази (долази) око 8 часова.

/За исказивање времена треба увежбавати инструментал без предлога и временске реченице с везником **док**.

Образац:

Док сам ја читао, Саша се играо.

Данима (сатима, недељама) тренира./

Исказивање начина услова радње

Увежбавање образаца из претходних разреда.

Обрасци:

Јасна добро плива.

Петар боље плива.

Гордана веома добро пише.

/Увежбавати условне реченице са везником **да** и **кад**.

Обрасци:

Да је научио, не би добио јединицу.

Да зна, рекао би.

Рекао би кад би знао./

Исказивање узајамне и заједничке радње

Даље увежбавање образаца из претходних разреда.

Обрасци:

Отац није дуго радио због тешке болести.

Он није дуго радио, јер (зато што) је био веома болестан.

/За исказивање узрока треба увежбавати и облике генитива с предлозима **од** и **из**.

Образац:

Није могао да учи од галаме.

Уморио се од учења.

Не види од дима.

Не може да приђе обали од деце.

Јелена је то урадила из љубави.

Петар је то учинио из незнања./

ГРАМАТИКА

Структура прости и проширене реченице. Глаголска синтагма, ближи и даљи објекат (указивати и на употребу наглашених и ненаглашених облика личних заменица), исказивање места, времена, начина, средства, друштва, узрока, прилозима и падежима, односно падешким конструкцијама. Именичка синтагма: атрибут уз именицу у наведеним синтаксичким функцијама.

Ред речи.

ТВОРБА РЕЧИ

Творба етника: Србин - Српкиња, Хрват - Хрватица, Мађар - Мађарица, Словак - Словакиња, Румун - Румунка, Русин - Русинка, Словенац - Словенка. Македонац - Македонка, Чех - Чехиња, Грк - Гркиња, Рус - Русиња, Канађанин - Канађанка,

Творба деминутива: **-ић** (нож - ножић, прст - прстић, нос - носић, комад - комадић, зуб - зубић); **-чић** (прозор - прозорчић, камен - каменчић, стан - станчић); **-ица** (глава - главица, звезда - звездица, река - речица, мајка - мајчица, књига - књижица); **-чица** (грana - гранчица, цев - цевчица); **-це** (језеро - језерце, звоно - звонце, село - сеоце, - селце). /Указати на образовање помоћу префикса: на- наглув, накисео, натруо); **о-** (омален, онизак); **про-** (просед)/.

/Творба аугментатива: **-ина** (комад - комадина, реп - репина, нос - носина, трбух - трбушина, јунак - јуначина, брег - брежина, цреп - црепина); **-чина** (лажов - лажовчина, шамар - шамарчина, прозор - прозорчина); **-етина** (баба - бабетина, јама - јаметина, торба - торбетина, рука - ручетина, нога - ножетина); **-урина** (коса - косурина, трава - травурина, књига - књижурина, глава - главурина)/.

Творба присвојних придева: **-ски** (град - градски, школа - школски, зима - зимски, клуб - клупски, Босна - босански, младић - младићи, Србин - српски, Југославија - југословенски (југославенски), Београд - београдски); **-чки** (социјализам - социјалистички, турист, туризам - туристички); **-ачки** (Дубровник, - дубровачки, Срем - сремачки); **-ји** (-и) (коза - козји, пас - пасји, бог - божји, вук - вучји, лисица - лисичји)/ **-ињи** (пчела - пчелињи, звер - зверињи)/ **-аћи** (купати - купаћи, писати - писаћи, шивати (шити - шиваћи)/.

ПРАВОПИС

Писање великог слова у називима покрајина, земаља, држава, континената; велико слово у називима књига, листова, часописа.

Скраћенице типа: ТВ, Тањуг, ОУН, САН, Нолит и сл.

Писање запете у набрајању речи и уз вокатив.

Писање придева и прилога у компарацији.

Писање проклитике и енклитике.

Указивање на принципе фонолошког правописа у оквирима усвојене језичке грађе.

ГОВОРНЕ ВЕЖБЕ

Препричавање обрађеног текста на основу плана и слободно са изменом завршетка.

Сажимање и проширивање текста.

Препричавање одслушаног одломка, радио и ТВ - емисија по плану и слободно.

Састављање плана (у виду поднаслова, теза).

Причање на основу датог почетка, о доживљајима ученика и догађајима из непосредне и шире околине.

Описивање пејзажа.

Разговор о самостално прочитаном тексту.

Анализа обрађеног текста.

Даље оспособљавање ученика за анализу ученичких излагања.

Обавештавање и извештавање.

ПИСМЕНЕ ВЕЖБЕ

Писмене вежбе везују се за садржаје и облике обрађене на часовима говорних вежби.

Препричавање обрађеног текста: на основу плана и слободно, са променом становишта (лице, број, род, време).

Скраћивање и проширивање текста.

Заједничко препричавање колективног доживљаја.

Писање краћих извештаја, телеграма, бележења телефонских порука.

Четири писмена задатка у току школске године.

ЧИТАЊЕ

Питање текстова на оба српска писма у складу са тематиком. Даље оспособљавање ученика за самостално читање текстова различитог жанра и тежих текстова у односу на претходни разред. Упознавање културног контекста који текстови садрже.

Даље навикавање и увежбавање ученика за ефикасно служење језичким приручницима и двојезичним речницима.

ЛЕКТИРА

Народна песма: *Највећа је жалост за братом*

Мирослав Антић: *Плава звезда*

Вељко Петровић: *Ратар*

Добрица Ерић: *Чудесни свитац*

Стеван Раичковић: *Хвала сунцу, земљи, трави*

Народна песма: *Смрт мајке Југовића*

Народна приповетка: *Мала вила*

Иво Андрић: *Аска и вук*

Бранко Ћопић: *Чудесна справа*

Стеван Раичковић: *Бајка о дечаку и месецу*

Гроздана Олујић: *Златопрста*

Коста Трифковић: *Избирачица*

Вук Стефановић Караџић: *Живот и обичаји народа српског* (избор)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

Оперативним задацима формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком разреду.

Тематика је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из живота младих и др.**

Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексице у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

Језичка материја дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматички се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII и VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

Правопис садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени део** који се превасходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексику, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогући што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада (интензивнијим вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формиран механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно натура шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укорењене још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директним методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-диск, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелограф, илустрације у уџбенику, слајдове, дија-филм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора

подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширане слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музичке и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

Наставни програм од I до VIII разреда чини целину, али се у њему могу издвојити три етапе: I-II, III-VI, VII-VIII разред. Свака етапа има своје специфичности.

У I етапи (I и II разред) приступ у настави овог предмета је у основи оралан. Ученици усвајају основне фонетско-фонолошке одлике језика, артикулацију нових гласова, акценат - место, квалитет и квантитет акцента, ритам и интонацију, изјавне, упитне и одричне реченице, основне реченичне структуре и основни реченични фонд од око 500 до 600 (у зависности од реализације и проширеног дела програма) лексичких јединица у оквиру предвиђене тематике; оспособљавају се да разумеју на слух једноставне исказе, да коректно и осмишљено реагују на императивне исказе и питања, оспособљавају се за коришћење и варирање усвојених структура и лексике у краћим дијалозима везаним за познату ситуацију, за самостално описивање слика и ситуација на основу усвојених елемената и да усвоје и правилно употребљавају најосновније облике комуникације предвиђене програмом. Наставник мора подстицати ученике да се спонтано стварају што природније ситуације у учионици које се тематски уклапају у предвиђене садржаје, а које ће бити подстицајне за њихово вербално укључивање.

У II етапи (III-VI разред) наставља се рад на развијању говорних способности ученика: савладавају се елементи изговора, језички модели, који се проширују новим елементима, комбинују се и варирају и нова лексика (900/1600) лексичких јединица); коригују се грешке на свим језичким нивоима; **развијају се још два језичка умења** - читање и писање (прво писмо, чији се графеми мање разликују од графема матерњег језика ученика, усваја се у III разреду, а друго се усваја у IV разреду); стичу се језичка знања (граматика од IV разреда) која су у функцији бржег савладавања језика, односно у функцији стицања језичке компетенције; ученици се оспособљавају да користе усвојене језичке моделе и лексику у дужој дијалогској и монолошкој форми у односу на претходну етапу; оспособљавају се за писмено изражавање, да разумеју на слух компликованије језичке исказе у складу са захтевима програма, да усвоје и правилно користе комуникативне функције, оспособљавају се за самостално читање лектуре (од V разреда), упознају се са елементима културе народа који говоре српски, упознају се са најфреквентнијим суфиксима и правописним нормама српског језика (од V разреда).

Трећа етапа (VII и VIII разред) је завршна за ученике који не продужују школовање, али је истовремено и основа за успешно изучавање језика у оквиру средње школе. У овој етапи треба да се формирају комуникативне способности ученика. У том циљу наставља се рад на стицању језичке и комуникативне компетенције ученика, усвајају се компликованији језички модели (VII разред), систематизује се језичка грађа и упоређује са матерњим језиком ученика, интензивније се коригују грешке интралингвалног (у оквиру истог језичког система) и интерлингвалног карактера (под утицајем језика ученика) на свим језичким нивоима, усваја се нова лексика и фразеолошки изрази карактеристични за српски језик; развија се писмено изражавање ученика, оспособљава се за анализу текста и систематизује се правописна грађа (VIII).

Увежбавање језичких модела. Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна

звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес увежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа поступности. Језички модели се најпре увежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модел се усвајају на познатој лексици. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив **ученик** заменити другом именицом у номинативу - **дечак, младић, фудбалер, столар** и сл, већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати јер се на почетном ступњу учења веома често врши именоване бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица, ово је књига, а то је оловка** и сл.).

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

је био,
ће бити,
...Петар жели постати ученик,
мора бити.

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати, мора бити, хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежбаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именоване предмета и бића, који се може изразити формулом $C = П$, где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = к + им.$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев **добар**) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказивање почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваквог рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именовање бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура $C = \Pi / = k + n /$, нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневной комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових вежби треба разликовати питања и одговоре који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

У складу са обимнијим језичким градивом и предзнањем ученика у II етапи, поред наведених, користе се сложенији типови говорних вежби. На пример, варирање модела (додавање синтагматских веза) претварање у други модел, трансформација низа реченица (време, лице, род, број), интеграција реченица и њихово проширивање (скраћивање и др.).

С обзиром на то да ученици у III разреду усвајају прво писмо српског језика и у првом полугодишту IV разреда усвајају друго, у овој етапи користе се и **писмене вежбе манипулативног карактера** којима се, такође, усвајају поједини језички елементи.

Писмене вежбе се везују за претходно орално усвојену садржину. Поред вежби, краћих диктата, допуњавања, супституције, користе се и друге. Од IV разреда организују се вежбе увођења ученика у коришћење речника. Поступно се, у овој и следећој (III) етапи, уводе и сложеније писмене вежбе: састављање реченица од датих речи према моделу, диктати лакшег/тежег текста на основу усвојених језичких модела и лексичких јединица, али са новим садржајем, трансформације реченице, трансформације низа реченица, састављање

реченица од датих речи према супституционој табели са новим садржајем, правописне вежбе, лексичке вежбе, коришћења речника и приручника и др.

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

Тематика и лексика. Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји, а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање језичких модела, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварују другом садржином, која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именовање предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

Говорне и писмене вежбе. Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се не остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навику дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорењем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематику.

Типови комуникативних писмених вежби дати су по разредима у програму у одељку писмене вежбе.

У првој етапи преовладаваће питања и одговори, али треба настојати да ученици постепено исказују одговоре са више реченица. У II етапи одговори на питања не могу бити само препричавање, него и коментар или везивање својих искустава са обрађеном темом. Осим разних облика препричавања ученици треба да, у овој етапи све чешће самостално, причају личне или заједничке доживљаје, а у III етапи треба да преовладава слободно причање.

Са ученицима који реализују проширени део програма, наставник користи, осим наведених, и различите облике усменог и писменог изражавања који су претходно увежбани на часовима језика ученика.

У одељку **Правопис** издвојене су само оне категорије где постоје мање или веће разлике у односу на правописну норму матерњег језика. Стога се, на пример, не истичу као посебни захтеви: велико слово на почетку реченице, тачка на крају реченице, упитник, узвичник, писање управног и неуправног говора, писање двеју тачака, тачка и запета итд.

Паралелно са усвајањем језичке грађе, ученици морају стицати навике примене, принципа фонолошког правописа.

Издвојене су првенствено оне категорије у којима постоје друкчија решења у два правописна узуса (правопису језика ученика и правопису српског језика), што не искључује и понека идентична решења у њима. Међутим, и њих треба увежбавати јер ће се само тако уклонити многобројне грешке које су евидентирани у писменим задацима ученика.

За обраду правописне грађе потребно је издвојити 2-3 часа годишње, али се препоручује да се предвиђено време развије на 10-12 вежби које ће се уклапати у друге часове граматике и писмене вежбе.

Усвојеност сваког елемента правописних норми може се повремено проверавати кратким диктатима који су састављени од познате структуре и лексике. Када ученици савладају писма, могу се проверавати појединачни елементи. На пример, употреба великих слова може се проверавати на тај начин што се ученицима дају наставни листићи са кратким текстом који је написан малим словима. За писање негације глагола ученицима се дају наставни листићи са текстом у коме се изостављени глаголи. Наставник чита полако цео текст, укључујући и испуштене глаголе. Ученици прате текст и уписују глаголе.

Домаћи задаци представљају важну компоненту наставног процеса. Њима се не проверава само колико су ученици савладали одређено градиво и њихова оспособљеност да то знање примене, него су погодни за развијање језичких умења (информативно читање и писање) и за писмено увођење ученика у самостални рад и самообразовање. Они се дају ученицима редовно са осмишљеним циљем. Задаци треба да буду разноврсни, а по тежини треба да су одмерени, у складу са знањем и способностима ученика. Наставник на часу прегледа 2-3 домаћа задатка детаљније, а по одређеном плану прегледа и оцењује домаће задатке свих ученика.

Школски писмени задаци су облик провере усвојености програмске материје, тј. синтезе веће етапе (тримесечја, полугодишта или године). За сваки школски писмени задатак у годишњем плану наставник треба да одвоји три часа. На једном часу ученици пишу, на другом наставник образлаже сваком ученику оцене, анализира са ученицима најчешће грешке и заједно са ученицима их исправља, а на трећем часу ученици исправљају своје задатке.

Рад на тексту. У III разреду ученици развијају још једно језичко умење - читање које се реализује идентично као и у настави матерњег језика ученика. **Савладавање читања може започети у II полугодишту II разреда**, после савладаних лекција у сликовници, са ученицима који савладају проширени део програма **само ако по процени наставника** постоје реалне могућности и интересовања ученика. На пример, ако у одељењу има ученика

који покушавају или могу да прочитају наслове из листова за децу и сл. ти ученици савладавају читање, групним или индивидуалним радом, глобалном методом. То значи да се читају целе речи и кратке реченице које ученици усмено већ добро знају. Наставник треба да користи графоскоп, плакат, картице, апликације или слике са исписаним речима које се састављају у реченице познате ученицима и сл. Вежбе у читању реализују се прво на основу звучног модела (наставник или звучни снимак), а касније и без тога.

Употреба речника је саставни део читања. Увођење ученика да се служе речником (техника налажења речи) почиње IV разреду. Од V до VII разреда користе се двојезични и једнојезични речници те је потребно да ученици савладају технику налажења и бирања значења речи.

Текст у настави српског језика пружа основу за савладавање језика на нивоу система и на нивоу комуникације. Текст има најспецифичнији положај у III разреду јер се после двогодишње оралне наставе прелази на наставу која се темељи на уџбенику, односно полази се од текста.

Рад на тексту у III и IV разреду садржи следеће фазе:

а) **обрада текста** (уводни разговор са семантизацијом нових речи, читање текста, провера разумевања прочитаног);

б) **коришћење језичких и садржинских елемената текста за стицање језичке компетенције** (даље савлађивање језичког система);

ц) **вођење разговора о тексту и поводом текста укључујући и културни контекст који текстови садрже.**

Од V до VIII разреда, поред наведених елемената, рад на тексту обухвата:

а) анализу текста са ученицима који савладавају проширен програм; са осталим ученицима, у складу са њиховим могућностима и према процени наставника, анализа текста врши се у VII и VIII разреду и

б) рад на богаћењу лексике.

Граматика. Искуства су показала да увежбавање одређене језичке материје без граматичких објашњења и упутстава, без функционалне систематизације, не обезбеђује продуктивно знање одређеног језика. Стога граматика мора наћи своје место у наставном процесу и у складу са психофизичким могућностима ученика датог узраста. Имајући у виду овај моменат оправдано је да се са наставом граматике отпочне у IV разреду да би њен удео из разреда у разред бивао све већи. Други моменат који оправдава увођење граматике од IV разреда јесте и то што је језички систем у одређеном обиму глобално савладан.

У учењу другог језика немогуће је ослонити се искључиво на интуитивно усвајање његове граматике. Када је у питању ова настава, мора се говорити о дидактичкој граматици којом се изграђују способности које се уопштено могу назвати језичким способностима. Оваква настава граматике подразумева нужно поједностављивање правила, дефиниције (дефиниције је могуће дати ученицима који су боље савладали језик). Крајњи циљ дидактичке граматике јесте да изгради поимање о функционисању језичких појава у систем и развијање способности да ученик сам исправља грешке.

Настава граматике је средство да се учи језик, а не да се стичу знања о језику. Од ученика не треба захтевати да научи напамет различита граматичка правила и парадигме, да их илуструје одговарајућим примерима, већ да се оспособе за њихову употребу у комуникацији.

Настава граматике не представља изоловану наставну област овог предмета, већ њен чврсти интегрални део и претпоставља неколико фаза:

а) давање већег броја примера везаних за говорну ситуацију и обрађени текст који илуструје језичку појаву;

б) навођење ученика, индивидуалним путем, да схвате језичку појаву, да уоче њене карактеристике, да дођу до језичке законитости и правила по којима она функционише у систему, односно да дође до закључака властитом мисаоном делатношћу;

в) давање објашњења - кратких упутстава о томе чему служи одређена граматичка грађа, шта се њоме изражава, када и у којим околностима се употребљава, односно функционише и принцип по којем функционише у систему и

г) вежбање.

Редослед усвајања одређених језичких категорија одређује контрастивни однос између језика ученика и нематерњег језика. У настави, дакле, треба обезбедити контрастивни приступ.

За грађу која не постоји у језику ученика, него само у нематерњем језику, наставник прецизније објашњава особину и функцију тих појава примерено узрасту ученика.

Језичка грађа систематизује се фронтално, док се у увежбавању примењује и групни и индивидуални рад са ученицима.

За реализацију граматичке грађе, где год за то постоје услови користе се шеме и табеле да би се језичке појаве боље разумеле.

Избор, број, врста вежби зависи од језичке грађе и њеног односа према језику ученика. Где су разлике израженије, користи се већи број различитих вежби.

И у граматици предвиђен је проширени део за ученике који брже напредују у савладавању српског језика.

Лектира је, такође, домаћи рад. Она је предвиђена у наставном програму од V до VIII разреда. Функција лектире је да се ученици оспособљавају и навикавају за читање у себи, да самостално долазе до сазнања која их интересују, на српском језику.

У току школске године, за лектиру у сваком разреду, ученици треба да прочитају одређени број текстова по сопственом избору или по избору наставника. Избор се врши из литерарних текстова и листова за децу, односно омладину (у VII и VIII разреду), из научно популарних текстова.

Наставник може да зада исти текст по свом избору свим ученицима: дужи текст може да подели на делове, исте или различите који чине целину; да зада групи ученика или се за различите текстове индивидуално опредељују ученици. Било да текстове бира наставник или ученик, наставник даје потребна упутства ученицима.

Приликом одређивања часа лектире потребно је мотивисати ученике. Читањем, на пример, одабраног одломка подстицаће се радозналост и мотивисаност ученика да прочитају лектиру. За боље разумевање текста ученицима се могу поделити припремљени наставни листићи са задацима који ће их усмеравати да боље разумеју текст и да се припреме за разговор.

Провера прочитане лектире врши се дијалошким методом. Ученици који не савладавају проширени део програма одговараће на питања наставника, самостално ће препричавати текст и сл; ученицима који боље знају језик и који савладавају проширени део програма постављају се већи захтеви: да прочитају цео текст, на пример, да дају више одговора на постављено питање, самостално препричају и коментаришу текст и др. Ови ученици се поступно, из разреда у разред, уводе у анализу текста лектире као и на часовима језика ученика.

СТРАНИ ЈЕЗИК

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Заједнички део програма

Циљ

Циљ наставе страног језика у основном образовању заснива се на потребама ученика које се остварују овладавањем комуникативним вештинама и развијањем способности и метода учења страног језика.

Циљ наставе страног језика у основном образовању стога јесте: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика. Током основног образовања, ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или другог страног језика.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на усмени текст у вези са темама¹, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем писане и илустроване текстове у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава ситуације и комуникативне функције у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Писано изражавање

Ученик се у писаној форми изражава у вези са темама и ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Медијација

У комуникативним контекстима који укључују говорнике учениковог првог језика (Л1) и циљног језика (Л2) преноси и преводи кратке поруке (у усменој и писаној форми) у складу са потребама комуникације.

Знања о језику²

Ученик препознаје принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај развијања личних стратегија учења страног језика.

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама се постепено проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

¹ Теме предвиђене наставном програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Ученик треба да:

- разуме дијалоге (до 10 реплика / питања и одговора), приче, друге врсте текстова и песме о темама садржајима и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа;

- разуме општи садржај и издвоји кључне информације из прилагођених текстова после 2-3 слушања;

- разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- разуме текстове (до 150 речи), који садрже претежно познате језичке елементе, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика;

- разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипови, ТВ програм, распоред часова, биоскопски програм, ред возње, специјализовани часописи, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом.

- проналази и издваја предвидљиве информације у текстовима из свакодневног окружења (писма, краћи новински чланци, упутства о употреби) и из краћих књижевних форми (приповетке, поезија, драмски текстови) примерених узрасту и интересовању ученика;

- може да изведе закључак о могућем значењу непознатих речи ослањајући се на општи смисао текста са темом из свакодневног живота.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;

- поред информација о себи и свом окружењу описује или извештава у неколико реченица о лицима, догађајима и активностима у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

- препричава, упоређује и интерпретира у неколико реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме, садржаје и комуникативне функције предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

- у неколико реченица даје своје мишљење и изражава ставове у складу са предвиђеним комуникативним функцијама, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре).

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима, појавама, користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику);

- учествује у комуникацији и поштује социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге, итд.).

- да одговори на директна питања која се надовезују уз могућност да му се понове и пружи помоћ при формулисању одговора.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- пише реченице и краће текстове (до 70 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем;

- издваја кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао;

- користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, и сл.).

Медијација

У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) које не могу да се споразумеју, ученик треба да:

- усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и са циљног на матерњи;

- писмено преноси једноставне поруке и објашњења.

Дожиљај и разумевање књижевног текста

- Може да изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (илустрације и израда наменских реквизита, глума).

Знања о језику и стратегије учења³

Ученик треба да:

- препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом;

- поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине;

- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);

- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима;

- уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страног језика који

учи;

- разуме значај употребе интернационализма;

- примењује компензационе стратегије и то тако што:

1. усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме;

2. покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника, итд.);

3. обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднасловне у писаним текстовима;

4. обраћа пажњу на разне невербалне елементе (гестови, мимика, итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писменим текстовима);

5. размишља да ли одређена реч коју не разуме личи на неку која постоји у матерњем језику;

6. тражи значење у речнику;

7. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**);

8. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком;

9. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција и позитивни трансфер).

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
-----------------	--------------	------------------

³ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

<ul style="list-style-type: none"> - заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији) - договор и узајамно поштовање међу члановима породице - приватне прославе (рођендан, годишњице и др.) - припрема, планирање, организација, подела послова - обавезе у кући, уређење простора у којем се живи, промене у сопственом кутку (постери, нове боје...) - изражавање обавезе, забране, недостатака 	<ul style="list-style-type: none"> - развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (описивање времена, прогноза) - традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...) - оброци (сличности и разлике са исхраном у земљама чији се језик учи), наручивање хране, савети о хигијени у кухињи - стамбена насеља - како станујемо (блок, насеље, кућа ...) - споменици и знаменитости у великим градовима (у земљама чији се језик учи) - куповина на једном месту (велике робне куће, олакшице) - развијање критичког става према негативним елементима вршњачке културе (нетолеранција, агресивно понашање итд.) 	<ul style="list-style-type: none"> - тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима - сналажење у библиотеци/ медиотеци - употреба информација из медија образовни систем у другим земљама
---	--	---

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Програм за шести разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају са лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависиће од наставног програма. Комуникативне функције су као и у претходном разреду, али су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за шести разред основне школе.

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри / групној активности
8. Изражавање допадања / недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно,*

горе, доле...)

12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања / неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања
21. Негодовање и исказивање протеста
22. Преношење трећој особи основног значења исказаног у оквиру набројаних комуникативних функција

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ СА ПРИМЕРИМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Енглески језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - рецептивно и продуктивно

а) Бројиве и небројиве именице: *rain, water, money, time, food*,

б) Сложенице: *make-up, tracksuit, sewatshirt*

в) Именице изведене од глагола, најчешћи суфикси: *-ation, -ment, -y*

- Бројиве и небројиве именице уз детерминаторе *some, any, no, a lot of*

- Именице уз постмодификаторе: *the man in /the woman with*

- Именице као директни и индиректни објекат: *He gave John the book. He gave the book to John.*

2. Члан

а) Разлика у употреби одређеног и неодређеног члана

у ширем контексту: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*

првопоменути, други пут поменут *He lives in a big house. The house is new.*

- познат из контекста *This is a nice house - the garden is big.*

- у именичкој фрази са именицом коју прати постмодификатор *The man in a blue sweatshirt.*

б) Нулти члан:

- у изразима: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*

3. Придеви - рецептивно и продуктивно

а) Придеви са наставцима *-ed* и *-ing* (*interesting - interested*).

б) Описни придеви, придеви за исказивање става, мишљења и емоција

в) Суфикси за грађење придева од именица и глагола (*danger - dangerous, beauty - beautiful, west - western, comfort - comfortable, health - healthy, expense - expensive*)

г) Најчешћи негативни префикси (*known - unknown, happy - unhappy*)

д) Придеви као делови предиката, најфреквентније колокације: *good at, bad at, interested in*

4. Заменице - рецептивно и продуктивно

а) Неодређене заменице *somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere*

б) *one, ones, another, another one,*

5. Детерминатори *some, any, no, much, many, a lot of*

6. Предлози - рецептивно и продуктивно:

а) Различита значења најфреквентнијих предлога у контрасту: *from, in, of, to at, on, in*

б) правац кретања: *into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,*

в) позиција у простору: *between, inside, in the middle of, next to, outside, around*

7. Глаголи:

а) разлика између The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense.

б) The Simple Past Tense правилних глагола и најчешћих неправилних глагола, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

в) The Past Continuous Tense, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

г) Употреба времена у прошлом наративу, The Simple Past Tense и The Past Continuous Tense

д) The Present Perfect, разлика између The Present Perfect и The Simple Past Tense

ђ) The Future Simple

- Предвиђање

- Први кондиционал

е) Исказивање намере и планова помоћу BE GOING TO и The Present Continuous Tense

ж) Модални глаголи

- *can, can't,*

- *have to, don't have to*

- *should, shouldn't*

- *will* - понуда - *I'll do that for you.*

з) Колокације са *have (have a shower, have dinner)* и *get (get nervous, get scared, get angry)*

и) Препозиционални глаголи *get together, get on, get into, get down;* фразални глаголи *put on, put off, dress up, take off*

ј) Употреба инфинитива после глагола *decide, start, want*

7. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: *yesterday, last week/year, ago; tomorrow.*

б) за место и правац кретања: *beside, by, upstairs/ downstairs; to.*

в) за начин (*well*).

г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.*

8. Бројеви

Прости бројеви преко 1000, редни бројеви до 30 и године.

9. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а) *How* + придев; *How much -how many*

б) Грађење питања са препозиционим глаголима (*Who is she looking at? Who are you waiting for?*)

10. Везници

а) *because, so, too, for example, like*

б) Везници и везнички изрази у прошлом наративу: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*

Италијански језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - властите и заједничке, одговарајући род, број, са детерминативом: *Signora/Signor Rossi, Maria, Anna, Federica, Giovanni, Riccardo, Belgrado, l'Italia, la Serbia, il*

Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, ll loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa.

2. Одређени члан испред датума: *Oggi è il 31 gennaio; испред имена дана: La domenica non studio.*

3. Партитивни члан: *Ho comprato un'etto di prosciutto. Voglio delle mele. Non mangio pane.*

4. Заменице за директни и индиректни објекат: *Marco e Ana sono tuoi amici? Non, non li conosco. Il libro? Scusi, lo porto domani. E tu Marco, hai scritto a tua sorella? No, non le ho scritto, non ho avuto tempo.*

5. Придеве - одговарајући род, број, место, поређење: *un ragazzo grande, una ragazza grande, le persone simpatiche, un piore rosso, Giovanna è piu alta della sua sorella, noi siamo meno veloci di voi. Giorgio è il piu grande chiacchierone di noi tutti.*

6. Бројеве: основне преко 1000, редне до 20: *E'un libro di cento pagine! Abito al settimo piano. Faccio la quinta.*

7. Питања: *Puoi venire a casa mia domani? Conosci la mia cugina? Che cosa aspettate? Dove andate? A che ora tornate a casa? E quando torni? Abiti qui? C'è qui il tuo indirizzo? Perché? Chi torna domani?*

8. Негацију: *Io non mangio frutta. Tu non lo vedi domani.*

9. Заповедни начин: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me.*

10. Кондиционал глагола potere и volere: *Vorrei un gelato alla frutta, per piacere. Potresti portarmi domani il tuo quaderno di matematica?*

11. Глаголска времена:

- Presente Indicativo фреквентних глагола, рачунајући и повратне (*alzarsi, lavarsi*) и безличних глагола (*piovere, nevicare*);

- Passato prossimo и Imperfetto- грађење и контрастирање употребе: *Dormivo quando è tornato Marco. L'ho conosciuto al mare, tanti anni fa, quando avevo appena cinque anni!*

- Futuro: *Ragazzi, domani andremo tutti insieme a teatro. Giulia tornerà fra quattro mesi.*

12. Предлоге и сажете чланове: *Vivo a Kragujevac, in Serbia; in luglio andiamo in vacanza a Belgrado; ieri siamo andati allo Zoo; ritorni dalla scuola a quest'ora? E' in macchina, ariva a casa fra poco. Non faremo tardi al cinema, lo spettacolo inizia alle otto, ci aspetteranno a casa di Marco, ci andiamo tutti a piedi.*

13. Прилоге за време, место, начин, количину: *prima, dopo, oggi, domani, sempre, qui, lì, là, davanti, dietro, bene, male, poco, molto, tanro, troppo, piu, meno.*

14. Везнике *e, o, ma.*

Немачки језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - у номинативу, акузативу, дативу и генитиву (за изражавање посесивних односа: *das Haus meiner Eltern*).

Множина често коришћених именица на *-en, -e, -er, -s, -ø* (са прегласом - умлаутом и без њега): *Freundinnen, Schuhe, Kinder, -Kinos, -Schüler.*

Суплетивну множину: *die Schneefälle, die Sportarten.*

а) властите именице, посебно имена људи и географски називи немачког говорног подручја

Martin, Klaus, Jürgen, Maraike, Elke, Saskia etc.; Europa, Österreich, der Rhein, die Alpen.

б) заједничке именице мушког, женског и средњег рода: *der Schüler, die Lehrerin, das Kind*

в) бројиве и небројиве именице: *die Rose, der Kakao*

2. Члан: одређени, неодређени и нулти

а) Одређени члан:

- разлика између неодређеног и одређеног члана у ширем контексту (неодређено и непознато: одређено и познато): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*

- контраховани (сажети) члан:

- уз глаголе кретања: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*

- уз годишња доба: *im Sommer*

- уз стране света: *im Norden*

- уз доба дана: *am Vormittag*

- уз датуме: *am 6. März*

б) Неодређени члан у изразима: *einen Spaziergang machen, eine Frage stellen*

в) Нулти члан:

- уз називе спортова: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*

- уз називе музичких инструмената: *Klavier spielen*

- у изразима: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*

3. Показне, присвојне, упитне и најфреквентније неодређене детерминативе: *diese Stadt, mein Ball, welches Haus, einige Schüler, manche Lehrer.*

4. Придеве у слабој, јакој и мешовитој промени (*ein hübsches Kind, das hübsche Kind, hübsche Kinder*)

Придеве у компаративу и суперлативу:

- правилне поредбене облике: *billig, billiger, der (die, das) billigste*

- неправилне поредбене облике (*gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der (die, das) längste*).

а) Изведене придеве са наставцима *-bar, -lich* и *-ig*: *lesbar, sommerlich, windig* (рецептивно).

б) Придеве који изражавају националну припадност и то најфреквентније (*Serbisch, Österreichisch*)

в) Придеве изведене од имена града (*Belgrader, Hamburger*).

3. Личне заменице у номинативу, акузативу и дативу: *ich, mir, mich.*

4. Присвојне заменице: *meiner, deiner*

5. Фреквентне предлоге:

а) за означавање положаја у простору: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*

б) за правац кретања: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

в) за време, за доба дана и године: *um 10.00 Uhr, am Abend, am 3. Oktober, im März, im Frühjahr.*

г) за порекло: *aus der Schweiz*

д) за средство: *mit dem Taxi*

ђ) за намену: *für Kinder*

6. Глаголе (потврдне, упитне и одричне облике) у следећим временима:

а) презент слабих и јаких глагола; презент најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима

б) претерит помоћних и модалних глагола

в) перфект слабих и најфреквентнијих јаких глагола; перфект најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима

г) футур

д) конјунктив претерита за постављање учтивих питања и изражавање жеље (без граматичких објашњења):

Möchtest du einen Apfel? Möchtest du heute mit mir ins Kino gehen?

Ich würde nach Japan fahren.

- глаголи са предложном допуном: *warten auf, hoffen auf,*

sich freuen über/auf.

- повратни глаголи: *sich waschen*

7. Прилоге и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*

б) за место и правац кретања: *da hinten, geradeaus, nach links.*

в) за начин: *zufällig.*

г) за учесталост: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*

8. Бројеве

Просте бројеве преко 1000. Редне бројеве до 30. Године.

9. Упитне реченице:

а) које захтевају одговоре *Ja/Nein*;

б) са упитним речима на *w-*: *wer, was, wann, wo, warum, womit, wie oft, wie viel.*

10. Везнике за напоредне реченице (рецептивно и продуктивно): *und, aber, oder, denn.*

Везнике за зависно-сложене реченице (рецептивно); релативне заменице и прилоге (рецептивно): *weil, ob, dass.*

11. Редослед елемената у потврђивим, одричним, упитним и сложеним реченицама: *Ich fahre morgen nach Berlin. Ich fahre nicht nach Berlin. Fährst du auch nach Berlin? Wer fährt nach Berlin? Ich weiß nicht, ob ich nach Berlin fahre.*

Руски језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Обележја сугласничког и самогласничког система руског језика: изговор гласова који се бележе словима *ж, ш, ч, џ, л*; писање самогласничких слова после сугласника *к, г, х, ж, ш, ч, џ*; изговор и бележење парних тврђих и меких, звучних и безвучних сугласника; изговор гласова у групама *чт, чн; сч, зч; си, зи; тся, ться; стн, здн, вств.* Начини бележења гласа *ј*.

Типови узвичних интонационих конструкција. - (Сва наведена обележја требало би усвојити рецептивно и продуктивно).

2. Слагање субјекта (именица, заменица) и сложеног глаголског предиката: *Олег начинает рисовать. Я умею играть на гитаре. Аня, иди спать!* (рецептивно и продуктивно)

3. Слагање субјекта и предикатива у адвербијаној реченици: *Сестре скучно. За окном светло.* (рецептивно)

4. Основни појмови о значењу и употреби глаголског вида: *Мальчик всю ночь читал книгу, и наконец ее прочитал.* (рецептивно)

Употреба облика простог и сложеног будућег времена и њихова повезаност са глаголским видом: *Я напишу тебе. Что ты сегодня будешь делать?* (рецептивно)

Употреба садашњег и прошлог времена глагола *жить, вста-вать, сидеть, пить, класть, ставить* у функцији предиката: *Я сижу за столом. Ты сидишь на скамейке. Он сидел дома...* (рецептивно и продуктивно)

6. Слагање броја и именице: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет* (рецептивно и продуктивно).

7. Исказивање посесивности: *мой (твой, наш, ваш) дом, моя (твоя, наша, ваша) мама* (рецептивно и продуктивно); *тетрадь Ани, мамина блузка* (рецептивно и продуктивно); *его (ее, их) дом* (рецептивно).

8. Исказивање временских односа: *Который час? Ровно час; пять минут второго; половина второго; без пяти два.* (рецептивно и продуктивно)

Какое сегодня число? Первое февраля. (рецептивно и продуктивно)

9. Исказивање допадања и недопадања: *я люблю... я не люблю...; мне нравится... мне не нравится...* (рецептивно и продуктивно)

10. Исказивање просторних односа: *до стола, со стола, по столу, на стол, о стол, на столе; над столом, под столом, за столом; от дома, у дома, вокруг дома, за домом.* (рецептивно и продуктивно).

11. Конструкције са основним глаголима кретања: *Я иду домой. Вова каждый день ходит в школу. Мы едем на машине за город. Мы часто ездим на море.* (рецептивно и продуктивно)

Француски језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Презентативе *c'est/ce sont/ce n'est pas/ce ne sont pas; voici/voilà ; il y a/il n'y a pas (de/d')*: *C'est ma soeur. Ce sont mes parents. C'est la ferme de mes grands-parents. Ce sont leurs poules. Ce ne sont pas leurs vaches. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats, mais il n'y a pas de souris!*

2. Средства која указују на лице:

а) личне заменице у функцији субјекта (и испред глагола који почињу самогласником): *J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est....*

б) наглашене личне заменице (усамљене): *Qui veut effacer le tableau ? - Moi! Qui a trouvé ce chaton ? - Elles ! Qui ira au supermarché? Pas nous!*

в) личне заменице у функцији директног и индиректног објекта (ненаглашене личне заменице за прво и друго лице): *Tu m'écoutes ?Elles vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.*

(за треће лице): *Tu l'aimes beaucoup? Vous pouvez le dire à Marta? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons! Je leur écris tous les jours.*

3. Актуализаторе именице (члан - одређени/неодређени/нулти, демонстративе, посесиве, квантификаторе): *Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.*

Модалитете реченице: афирмацију, негацију, интерогацију (која садржи афирмацију и негацију, као и потврдни одговор *si*): *ne/n'.... pas/personne/jamais/rien, губљење ne/n' у фамилијарном говору): On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veu xpas venir avec toi/Je veux pas.... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je propose Tu ne veux rien me dire ? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi? Si! Est-ce que vous connaissez X? Savez-vous ou je peux trouver X, s'il vous plaît? Quand est-ce qu'il revient? Pourquoi partez-vous si tôt?*

- Тотално индиректно питање и индиректни говор (изјавне реченице), са глаголом главне реченице у презенту индикатива (*demander si, dire que, ajouter que, écrire que*): *Elte demande si on peut fermer la fenêtre. Elle dit qu'il fait froid.*

5. Средства за исказивање просторних односа: *ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.*

6. Квалификацију

- помоћу компаратива супериорности/инфериорности/једнакости и суперлатива: *Je suis plus fort que toi! Il est moins rapide que sa soeur. Ils sont aussi intelligents que leurs parents. C'est ma meilleure ami. C'est le plus grand musée du monde.*

- помоћу компаративног *comme*: *Je suis comme toi!*

Детерминацију помоћу релативних реченица (релативне заменице *qui, que, où*): *Le village que nous avons visité s'appelle ...; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle...; le village où est né mon père s'appelle....*

7. Средства за исказивање временских односа:

- временске индикаторе *hier, demain, en ce moment/à ce moment-là ; aujourd'hui/ce jour-là,*

- везнике *quand, lorsque* и везички израз *pendant que*.

8. Глаголске начине и времена:

- презент, сложени перфект, имперфект, футур први индикатива, као и перифрастичне конструкције: блиски футур, прогресивни презент, блиска прошлост: *Je lis beaucoup: ce livre, je suis en train de le lire maintenant; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;*

- презент субјунктива глагола прве групе (после *il faut que*): *Il faut que tu racontes ça à ton frère, као и рецептивно: Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- презент кондиционала (у изражавању сугестије/савета): *On pourrait lui montrer ma bibliothèque!*

- императив *sois, soyez.*

9. Личне глаголске облике и безличне глаголске облике са инфинитивном допуном, директном и препозиционалном: *Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.*

- Употребу глаголских израза *avoir la permission de, avoir le temps de: Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.*

10. Средства за исказивање логичких односа:

- узрок: *Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette phrase grâce à ta mère!*

- последица: *Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.*

- опозиција: *Je sais chanter, mais pas danser. Ma soeur, au contraire, adore la danse.*

Шпански језик

1. Именице - рецептивно и продуктивно

а. Властите именице, посебно имена људи и географски називи хиспанског говорног подручја

Miguel, Maria, Pedro, Elena, Juan, etc.; España, América Hispánica/Latina, etc.

б. Заједничке именице с променом у члану и другим детерминативима - (*el libro, este libro, mi libro, los libros, estos libros, mis libros*)

2. Придеви - рецептивно и продуктивно

а. Поређење придева: *comparativo y superlativo relativo: más bonito que, el más bonito*

б. Придеви са апокопом: *un gran actor, un buen amigo*

3. Личне заменице - рецептивно и продуктивно

а. у функцији субјекта: *yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, Usted, Ustedes*

б. у функцији објекта, ненаглашене: *me, te, le, la, lo, nos, os, les, las, los*

в. у функцији објекта, наглашене: *a mi, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a Usted, a Ustedes*

г. заменице: *se* (повратни глаголи и глаголи са "лексичким *se*"): *lavarse; tratarse de...*

4. Предлози (и рецептивно и продуктивно)

de, a, sin, con, conmigo, contigo, sobre/encima de, bajo/debajo de, cerca de, lejos de, etc.

5. Глаголи:

а. Садашње време правилних глагола *-ar, -er, -ir* и најфреквентнијих глагола са променом у основи: *decir, traer, poner, etc. Presente del indicativo* - и рецептивно и продуктивно у свим глаголским лицима

б. *Estar + gerundio* - и рецептивно и продуктивно у свим глаголским лицима (- ¿Qué estás haciendo? -Estoy leyendo el periódico.)

в. *Imperativo* и *presente del subjuntivo* горе наведених глагола (у негираним императивним конструкцијама и у формалном стилу обраћања: *habla/hable/hablad/hablen/no hables/no hablen/no habléis*) - и рецептивно и продуктивно

г. Прошла времена (само у индикативу): *Pretérito perfecto simple (pretérito indefinido)*; *Pretérito imperfecta*; *Pretérito perfecto compuesto*: - фреквентни правилни глаголи и одређени број најфреквентнијих неправилних глагола у свим глаголским лицима (*hablar, comer, beber, pensar, trabajar, escribir, leer, vivir, jugar, viajar, estudiar// ser, estar, tener, ir, traer, decir, venir, etc...*) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе

El fin de semana pasado visité a mis abuelos.

Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.

Cuando era pequeña, me gustaba jugar con las muñecas.

¿Has terminado la tarea?

д. Модални глаголи (у горе наведеним глаголским временима) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе, у конструкцијама са инфинитивом и са именским додацима: *poder, querer, saber, tener que, gustar*

Me gusta este libro.

¿Puedo salir?

Quiero viajar a México.

Tengo que estudiar mucho.

ђ. Безличне конструкције са субјунктивом (само рецептивно)

Es importante que estudies lenguas extranjeras.

Es necesario que duermas bien.

е. Личне конструкције са презентом субјунктива (само рецептивно)

Te recomiendo que viajes a España.

ж. Футур (и рецептивно и продуктивно) само правилних глагола

Este verano viajaré a España.

з. Основни глаголски изрази (и рецептивно и продуктивно)

tener que + infinitivo/, deber + infinitivo, hay que + infinitivo, hay+iménica (hay mucha gente aquí)

и. Основни глаголски изрази за увођење зависних реченица у процесу медијације: *Pienso que, Dice que, ...*

Pienso que le gusta esta película.

Dice que te va a prestar el libro.

б. Прилози (и рецептивно и продуктивно)

а. Формирање прилога помоћу суфикса - *mente* (из основног речника).

б. Прилози за време: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

в. Прилози за количину: *mucho, poco, bastante, suficiente(mente)*.

г. Прилози за начин: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente*.

д. Прилози и предлошки изрази за место и правац кретања: *aquí, allí, en la calle, en casa, a casa, a clase, etc.*

7. Бројеви: основне преко 1000, редне до 5 (*primer(o(s))/primera(s), etc.*)

8. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а. са упитном речи (*¿Quién?, ¿Cuándo?, ¿Cómo?, ¿Dónde?, etc.*),

б. које захтевају одговора да/не (*sí/no*)

9. Негација (и рецептивно и продуктивно)

No trabaja hoy.

No quiero ir al cine esta tarde.

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- и у шестом разреду очекује се да наставник ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним *релативним* критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, одговарајући часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- и у шестом разреду наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;
- сви граматички садржаји уводе се без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- учбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)
3. Мануалне активности (израда панона, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)
4. Вежбе слушања и повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или именовање наслова (према упутствима наставника или са

траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селекувати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

5. Игре примерене узрасту
6. Певање у групи
7. Класирање и упоређивање
8. Решавање "текућих проблема" у разреду, договори и мини-пројекти
9. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај / дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)
10. Разумевање писаног језика:
 - уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)
 - уочавање кључних речи и информација у тексту
 - одговарање на питања у вези са текстом, тачно / нетачно, вишеструки избор
 - повезивање исказа сличних значења
 - давање и одабир наслова краћим текстовима
11. Писмено изражавање:
 - проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично) повезивање текста са сликама/илустрацијама
 - попуњавање формулара
 - писање честитки, разгледница и кратких порука (СМС)
 - писање краћих текстова
12. Увођење књижевности за младе и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Медијација

Језичка медијација подразумева објективно преобликовање усменог или писаног текста за потребе трећег лица којем тај текст није доступан или које га не може разумети. Језичка медијација - усмена и писмена - подразумева (спонтано) преношење једноставних порука и информација, сажимање и парафразирање текстова и њихово превођење и тумачење (укључујући и професионално).

У шестом разреду ученици се веома поступно уводе у активности језичке медијације. Те активности морају се одвијати у оквиру јасно дефинисаних комуникативних ситуација (што искључује, на пример, превођење лекције из уџбеника).

Технике (активности)

- Сажимање текста ради усменог преношења најважнијих делова поруке / договора на матерњи или на циљни језик.

Пример преношења поруке са матерњег на циљни језик:

Интегрална порука на матерњем језику	Основни елементи поруке на циљном језику
<i>Професорка: Реци својој другарици да ће прослава бити данас после подне у шест. Ако жели, нека понесе своје дискове, па да слушамо музику коју воле млади и ...</i>	<i>Ученик/ца: Професорка је рекла у шест. Данас. Понеси дискове.</i>

Пример преношења поруке са циљног на матерњи језик:

Интегрална порука на циљном језику	Основни елементи поруке на матерњем језику
<i>Гост/Гошћа из иностранства: О, хвала на позиву. Доћи ћу, али можда мало касније. Понећу дискове.</i>	<i>Ученик/ца: Доћи ће. Мислим да не може баи у шест. Понеће дискове.</i>

- Сажимање текста ради писменог преношења најважнијих делова поруке/договора на матерњи или на циљни језик.

Пример преношења поруке са матерњег на циљни језик:

Интегрална порука на матерњем језику	Основни елементи поруке на циљном језику
<i>Редитељ: Напиши поруку госту/гоићи да путује сутра. На аеродром крећемо у 13.00 часова. Нека дође на време.</i>	<i>Запис ученика/це: Аеродром: сутра, 13,00 часова. Дођи код нас.</i>

Пример преношења поруке са циљног на матерњи језик:

Интегрална порука на циљном језику	Основни елементи поруке на матерњем језику
<i>Гост/Гоића из иностранства: Имам проблем за сутра. Х. ме води у ... Не могу да стигнем код вас до 13.00!</i>	<i>Ученик/ца: Мораћемо другачије да се договоримо. Не може да стигне код нас до 13.00.</i>

- Усмено проширивање поруке/објашњавање у различитим ситуацијама.

Пример преношења поруке са матерњег на циљни језик:

Интегрална порука на матерњем језику	Основни елементи поруке на циљном језику
<i>Конобар/ица: Од домаћих специјалитета имамо роштиљ, пите, проју, пребранац, кисели купус ... Могу да вам препоручим ћевапчиће ...</i>	<i>Ученик/ца: Има много тога. Хоћеш да пробаи ћевапчиће?</i>

Пример преношења поруке са циљног на матерњи језик:

Интегрална порука на циљном језику	Основни елементи поруке на матерњем језику
<i>Гост/Гоића из иностранства: Шта је то "ћевапчићи"? Ја ли то има код нас?</i>	<i>Ученик/ца: Ћевапчићи су наш специјалитет. То је месо. Укусно је.</i>

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да су оперативни задаци наставе страних језика конципирани према задацима по језичким вештинама, важно је и да се у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају све језичке вештине. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина

ВРСТЕ ЧИТАЊА

1. Оријентационо читање. Уочити главни ток текста да би се добио општи утисак, да би се одлучило за шта и како употребити текст.

Поступци:

- Брзо читање по поглављима.
- Пратити расподелу делова текста, пре него његов линеарни ток.
- Циљати на препознавање суштине: кључних речи, садржаја, почетака параграфа, конектора, елемената текстуалне кохезије.

2. Интензивно, односно фокусирано читање. Разумети тему и садржај текста. Открити шта аутор има намеру да саопшти. Поступци:

- Начинити смисаону анализу текста.
- Поступати по упутствима (ако их текст садржи)

- Читати пажљиво и промишљено следећи линеарни ток текста, читати и по секвенцама.

- Уочити различите елементе текста (укључујући: језичке; графичке; културолошке; итд.).

3. Претраживање текста. Пронаћи специфичну информацију у тексту. Поступци:

- Брзо претраживање текста се смењује са пажљивијим испитивањем делова текста.

- Није неопходно пратити линеарни ток текста.

- Тражити: специфичну реч, реченицу, датум, формулу, број.

4. Читање да би се научило прочитано. Усвојити садржај текста, односно схватити односе између идеја; запамтити информацију и бити у стању да је репродукујеш. Поступци:

- Читати полако, аналитички, на продубљен начин, са честим враћањем на претходне садржаје.

- Корисни су поступци разноврсног обележавања/екстраховања текста (подвлачење, вођење белешки и сл.).

5. Сажимајуће читање, односно читање са синтезом. Утврдити садржаје и појмове да би се информација разјаснила и запамтила. Поступци:

- Поновљено брзо читање по пасусима, с пажњом усмереном више на поједине делове текста него на читав текст.

- Корисно је исписивање основног концепта, главних теза и сл.

- Посебну пажњу обратити на: битне информације, кључне речи, елементе који подвлаче кохерентност текста.

6. Читање из задовољства. Текст је подстицај за рефлексивно, релационо и креативно размишљање. Поступци:

- Текст се чита у целисти, пажљиво и усредсређено. Могуће је враћати се на прочитано.

Језичка продукција

А. ОПШТА СТРАТЕГИЈА ПРИПРЕМЕ ЗА ЈЕЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ ГОВОР И ПИСАЊЕ

1. Осмишљавање теме. - *О чему бих гоеорисао / писао? Шта бирам за предмет сеог гоеора / текста? О чему је реч?*

- избор теме, предмет говора / текста (у околностима када тема није задата, а познат је повод, циљ, аудиторијум),

- упознавање са темом говора (у околностима када је тема конкретизирана, задата).

2. Уочавање већ познатог. - *Шта о томе већ знам (ја и/или аудиторијум)?*

3. Трагање за грађом. - *Како да сазнам више о теми којом се бавим?*

- стицање нових сазнања о предмету - стратегије претраживања различитих извора информација

- бележење прикупљених информација

- анализа прикупљене грађе.

4. Заузимање става. - *Шта ја о томе мислим?*

- активно размишљање о теми, опредељење за приступ теми.

5. Постављање резолуције исказа. - *Чему тежим? Шта ми је најбитније?*

- одређење циља говора/текста

- селекција и структурирање прикупљене грађе у складу са циљем.

6. Израда скице (плана). - *Како да искажем оно што желим? Како да то аргуменујем?*

- формулисање главне тезе - поенте говора/текста

- селекција и структурирање подтеза

- формулисање аргументације која поткрепљује изнето мишљење/став (аргументи за и против).

7. Структурирање говора/текста (у складу са темом, концепцијом и циљем). - *Којим редоследом да изложим своје исказе како би мој говор/текст био јасан, разложен и ефектан?*

- уводни део говора/текста,
- излагање теме; излагање чињеничног стања,
- исказивање поенте говора/текста,
- исказивање сопственог става и изношење аргументације за њега,
- закључак.

Б. СТРАТЕГИЈЕ СПЕЦИФИЧНЕ ЗА ГОВОРНУ ПРОДУКЦИЈУ

1. Језичко уобличавање говора; стил говора. - *Како да што боље исказем оно што сам замислио?*

- адекватан избор речи
- јасно, изражајно, складно, примерено изражавање
- добро структурирање реченице
- сугестивност говора
- ритмичност говора
- сажетост излагања
- духовитост
- адекватне стилске интервенције (коришћење стилских фигура), и сл.

2. Меморисање говора. - *Како то да запамтим?*

- памћење скице говора
- меморисање упоришних тачака беседе (формулација поенте) и најлепше осмишљених исказа.

3. Припрема за чин излагања. - *Како да моје излагање буде течно и ефектно?*

- техника и ритам дисања при говору
- модулација гласа (обим, боја, јачина)
- правилна артикулација
- дикција (правилно акцентовање, логички акценат, мелодија и ритам говора).

4. Израз лица, гестикулација, држање и став тела - *Где да гледам? Шта ћу са рукама?*

- усмереност погледа
- прикладни пратећи гестови

Ц. ЈЕЗИЧКО УОБЛИЧАВАЊЕ ТЕКСТА

Језичко уобличавање текста обухвата: поштовање правописних конвенција, исправну употребу морфолошких облика речи, поштовање синтаксичких правила, успостављање кохерентности и кохезије у тексту, као и употребу одговарајућих лексичких и стилских средстава.

1. Правопис. Обратити пажњу на доследно поштовање правописних конвенција.

2. Морфологија. Обратити пажњу на исправну употребу различитих морфолошких облика

3. Синтакса. Обратити пажњу на:

- слагање речи (конгруенцију)
- правилну употребу глаголских времена
- правилно структурирање реченице
- јасност, недвосмисленост реченице
- адекватну употребу зависних реченица
- адекватан ред речи у реченици

- исправну употребу корелатива и везника унутар једне реченице, као и између реченица.

4. Кохерентност. Обратити пажњу да се различити делови текста добро "уклопе" једни са другима и да не стварају проблеме у разумевању:

- информације и аргументе износити постепено и у логичном следу
- текст обликовати тако да представља семантичку целину и да сви његови делови допринесу успостављању те целине.

5. Кохезија. Поштовати логичко-семантичке везе између различитих делова текста. Обратити пажњу на:

- адекватну употребу заменица и заменичких речи
- адекватну употребу везника и конектора
- исправну употребу речи и израза којима се упућује на неки други део текста.

6. Лексичка прикладност. Обратити пажњу на:

- одабир лексике која треба да буде у сагласности са регистром (формалним, неформалним, итд.)

- примерну употребу устаљених метафора
- одговарајућу употребу колокација и фразеологизама
- семантичко-лексичко нијансирање
- сигурну и правилну употребу терминологије.

7. Стилска прикладност. Обратити пажњу на:

- избор регистра (треба да одговара намени текста)

- **складно коришћење различитих језичких средстава, како при обликовању неутралних исказа, тако и при обликовању исказа различитог степена експресивност.**

Типови и врсте текстова (говорних и писаних)

ТИП ТЕКСТА	ВРСТА ТЕКСТА:
- Дескриптивни текст (опис виђеног, доживљеног, замишљеног, сањаног). Представља детаље у вези са једним средишним субјектом. Преовлађује просторна над временском перцепцијом.	кратка прича, приповетка; новински чланак, есеј; стручни/научни чланак; рекламни текст, летак; каталог; итд.
- Наративни текст (о стварном, историјском, имагинарном). Прати след чињеница, преовлађује временска перцепција.	бајка, басна, приповетка, новела, роман; новински чланак; извештај; дневник; хроника; приватно писмо; итд.
- Информативни текст Основна сврха му је пружање информација.	телеграм, вест, изјава, коментар; обавештење, порука; позивница; записник; пословно писмо; оглас типа " тражи се"; рекламни текст, летак; карта (возна, биоскопска, ...); ред вожње, летења; рецепт (лекарски, кулинарски); биографија (ЦВ); библиографија; итд.
- Аргументативни текст Пружа аргументе, са циљем да докаже или оповргне неку идеју/хипотезу/став.	дискусија, дебата; реферат, семинарски, матурски, дипломски рад; стручни/научни чланак; научна расправа; новински чланак; реклама; проповед; итд.

<p>- Регулативни текст Планира и/или уређује активност или понашање; прописује редослед процеса</p>	<p>упутства и правила (за употребу апарата, играње игара, попуњавање образаца, и сл.); уговор; закони и прописи; упозорења, забране; здравица, похвала, поука, захвалница; итд.</p>
--	---

Медијација

Медијација је истовремено и рецептивна и продуктивна језичка активност. У оквиру медијације примењују се стратегије за унапређење и увежбавање разумевања говора, разумевања писаног текста, усменог изражавања и писменог изражавања - у складу са врстом задатка.

У шестом разреду ученику треба указати на специфичности ове језичке активности, то јест на потребу да уочи/издвоји:

- најбитније одлике ситуације у којој се медијација остварује;
- основне карактеристике текста и његове најбитније елементе;
- основне карактеристике примаоца поруке.

Када је циљни језик у питању, ученик може на објективан начин да пренесе најбитније елементе поруке уколико се ослони на:

- претходно стечена језичка знања;
- знања из области матерње и циљне културе;
- знања из других језика и култура;
- искуство стечено у сличним ситуацијама;
- значење невербалних елемената комуникације, и слично.

Корисно је, такође, упутити га да провери:

- да ли је он сам добро разумео поруку;
- да ли је његов саговорник/треће лице добро разумело њега.

У случају несигурности, ученик треба да на то скрене пажњу (*Нисам сигуран/сигурна, али мислим да је рекао/рекла...; Мислим да ме ниси добро разумео/разумела; покушаћу да објасним другачије: ...*). Може, такође, да замоли саговорника да понови, уколико је присутан (*Нисам разумео/разумела, можеш ли да поновиш?*).

У случају застоја у комуникацији, ученик треба да потражи помоћ или да консултује речнике и друге изворе знања. Препоручује се да наставник упуту ученике у начин коришћења речника и друге приручне литературе.

Граматички садржаји у шестом разреду

У првом и другом разреду основне школе ученици су *усвајали* страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено изразили у сличним контекстима.

У трећем и четвртном разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање.

Почев од петог разреда, паралелно са *усвајањем*, почиње и *учење* страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у петом и шестом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

- охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију језичке законитости и правила;
- откривене језичке законитости и правила прикажу на схематизован начин;

- у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
- примере и вежбања контекстуализују;
- додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
- указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на том узрасту стичу тек почетна граматичка знања која ће се даље утврђивати и проширивати (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене/писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи)
- у шестом разреду није предвиђено оцењивање способности медијације.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената;
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развијање способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;

- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- развијају ликовно-естетски сензибилитет (осетљивост) за спонтани ритам бојених мрља, линија, текстуру, светлину, боју и чулну осетљивост и осећајност за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима;
- покажу интересе и способности за самостално откривање визуелних појава и законитости света облика: светло-тамно, облик-боја, простор, композиција;
- посматрају и естетски доживљавају дела ликовних уметности;
- развијају љубав према ликовном наслеђу;
- оспособљавају се за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвено научна подручја и тако развију интересовање за оплемењивање и заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења;
- развијају способности за креативно и апстрактно мишљење;
- развијају способности сарадње и самопоуздања у тимском раду;
- развијају индивидуално истраживање односа ликовних елемената на примерима националног и светског ликовног уметничког наслеђа.

Структура: 1. Садржаји програма

2. Креативност

3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СЛОБОДНО РИТМИЧКО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЈЕНИМ МРЉАМА, ЛИНИЈАМА СВЕТЛИНАМА, ОБЛИЦИМА И ВОЛУМЕНИМА (2+1+1)

**Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама,
облицима и волуменима (2)**

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање и вајање, одговарајућа средства и материјали

**Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама,
облицима и волуменима**

Вежбање (1)

Естетска анализа (1)

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2+1)

Визуелно споразумевање (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, одговарајућа средства

Материјали

Визуелно споразумевање вежбање (1)

ТЕКСТУРА (4+1+1)

Текстуралне и тактилне вредности површине и облика (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Својства и врсте текстуре (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Текстура - вежбање (2)

СВЕТЛИНА (5+2+1)

Тонске разлике (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Светло-тамно (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Степен светлине и затамњеност (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Градација светлости у односу на одређеност извора (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Илузија заобљености и пластичности волумена (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Светлина (вежбање) у разним техникама и материјалима (2)

Естетска анализа (1)

БОЈА (8+3+1)

Хроматски (основне и изведене) и ахроматски скуп (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Топле и хладне боје (1)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Комплементарне боје (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Контраст тоналитета (1)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и материјали.

Слојевито сликање (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и материјали

Боја - вежбање (3)

Естетско процењивање

СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ (2+1)

Свет уобразиље у делима ликовне уметности (снови, бајке, митови) (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Свет уобразиље у делима ликовне уметности -вежбање (1)

ОРИЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: СЛОБОДНО РИТМИЧКО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЈЕНИМ МРЉАМА, ЛИНИЈАМА СВЕТЛИНАМА, ОБЛИЦИМА И ВОЛУМЕНИМА

- Фредерик Стеад, 1958, Грејс Хартиган (1922)
- Свуда Капетинзи, 1954, Жорж Матје (1921)
- Монтури Дискус I А, 1953, Вили Баумајстер (1898-1955)
- Игра Конкуран, Сенегал
- "Бесни Роналдо", Едуард Сангвинети

II ЦЕЛИНА: ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

- Реклама за рачунар
- Илустрација, Стјуарт Мек Кеј
- Компјутерска графика у боји

III ЦЕЛИНА: ТЕКСТУРА

- Бизон урезан на кости ирваса, Магдален
- Поклопац на ковчегу Тутанкамона, око 1360. година пре нове ере
- Идок из Кличевца, 100. година пре нове ере
- Сребрни новац из Никсона и Сиракузе, V век пре нове ере
- Таписерија, Јагода Бујић (1930)
- Радованов портал, Трогир, XIII век
- Плес мртваца, Храстовље
- Мозаик из Хераклеје Линкестис, детаљ, V век
- Породица, Хенри Мур (1898.)
- Интервју, 1955. Роберт Раушемберг (1925)
- Виолина и грођје, 1912, Пабло Пикасо (1881-1973)
- Слика XXI, 1962, Јанез Берник (1933)
- Бр-цу-дни, Паул Кле (1879-1960)

IV ЦЕЛИНА: СВЕТЛИНА

- Трећи мај, Франциско Гоја (1746-1828)
- Мртва природа, Симеон Шарден (1699-1779)
- Ноћна стража, 1642, Рембрант ван Ријн (1606-1669)
- Планина Сент-Виктоар, 1904-1906, Пол Сезан (1839-1906)
- Девојка у плавом, 1855, Ђура Јакшић (1932-1878)
- Ентеријер, Љубомир Ивановић (1882-1945)
- Љубавна песма, 1956, Миљенко Станчић (1926)
- Мртва природа с боцом и јабукама, 1972, Љубица Сокић (1914)
- Дубровачке летње игре, 1965, Предраг Милосављевић (1908-1987)
- Рибе, Лазар Личеноски (1901-1964)
- Црвена кула, 1911, Роберт Делоне (1885-1941)
- Динамички хијероглиф Бал Табарина, 1912, Ђино Северини (1883-1966)
- мртва природа, 1960, Марко Челебоновић (1902-1986)

V ЦЕЛИНА: БОЈА

- Подне, 1960, Антони Каро (1925)
- Аутопортрет, 1907, Надежда Петровић (1873-1915)
- Аран, 1964, Виктор Вазарели (1908)
- Акт у црвеној фотели, 1932-34, Сава Шумановић (1896-1942)
- Композиција, 1961, Петар Лубарда (1907-1974)
- Вино, 1935, Игњат Јоб (1895-1936)
- Виолинист, 1932, Јован Бијелић (1886-1964)

- Дум Андре, 1935, Петар Добровић (1890-1942)
 - Песак и пепео, 1959, Ордан Петлевски (1930)
 - Плес, 1910, Анри Матис (1869-1954)
 - Мужјак и женка, 1942, Џексон Полок (1912-1956)
 - Број 8, 1952, Франц КLINE (1910-1962)
 - Анђео на Христовом гробу, Милешева 1228. године
- VI ЦЕЛИНА: СВЕТ УОБРАЗИЈЕ У ЛИКОВНИМ ДЕЛИМА**
- Пластика портала и прозора, Дечани, 1328-1335. године
 - Сликање, 1946, Францис Бекон (1910)
 - Торзо с рукавицама, 1967, Фернандез Арман (1928).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Концепција програма посебну важност придаје наставнику који методске поступке и облике рада конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвате на нивоу самоиницијативе, односно у складу са властитом израженом потребом. Различитим примереним методама у раду с ученицима треба тумачити садржаје програма како би ученици поступно и спонтано усвајали нова сазнања. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, а избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад, темама треба посветити посебну пажњу како не би преовладале над садржајима. Стога је наставнику дата могућност да у складу са индивидуалним способностима буде слободан у избору дидактичке припреме.

Осим садржаја и креативности, у структури програма предвиђени су и *медијуми*, резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности наставника. У том контексту примерена је различита и непоновљива методичка припрема. Садржаји програма за шести разред базирају се на непосредном опажању ритма светлина, боја, текстуре и чулне осетљивости и осећајности за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима. Првом целином *Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима* наглашено је поимање правилности у ритмичком кретању елемената, али и могућност да се слободно, без геометријске строгости, тумачи ритам. У овој целини унет је недовољно заступљен појам *волумен* којим треба равноправно инсистирати на вежбању вајања.

Имајући у виду велики значај визуелних комуникација и потребе развијања критичке свести код деце, другом целином *Визуелно споразумевање* назначена је важност стварања и декодирања визуелне шифре. Треба предочавати деци да је визуелно споразумевање исход непосредног опажања свакодневног окружења и да има образовно-васпитни карактер.

Читав свет појавних вредности условљен визуелном перцепцијом манифестује се дејством светлости. Осим што видимо предмете услед осветљености, светлина постоји као ликовни проблем. Стога је неопходно систематично обрађивати специфичности сваке тематске јединице. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, примерено је на сваком часу тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом како би се вежбањем одговарајућим средствима квалитетно усвајала знања повезана са практичним радом.

Задатак *текстуре* је да се постигне материјализација облика, њоме се истиче особеност материјала и она учествује као и други елементи у композицији дела. Као чести носилац композиције, *текстура* је утисак визуелне и тактилне перцепције. Додиром, односно

пипањем, може се утврдити да ли је предмет у непосредном окружењу гладак или храпав. Предмете који су сјајни или мат можемо визуелно опажати.

Свакако да је најсложенија целина *Боја*, коју треба тумачити у складу са узрастом деце. Учење по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у овој целини највише може доћи до изражаја. Подела на боје и небоје односно на хроматски скуп (основне и изведене боје) и ахроматски скуп, отвара могућност осталих подела. Сваку тематску јединицу треба систематски обрађивати методом разговора и вежбањем, а тумачењу комплементарних боја, као исходу разумевања овог ликовног елемента, треба посветити посебну пажњу. Имајући у виду образовни карактер садржаја, ову целину треба на сваком часу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом да би ученици вежбањем одговарајућим средствима усвајали квалитетна знања повезана са практичним радом.

Целину *Свет уобразиље у ликовним делима* треба методом разговора тумачити уз неопходну илустрацију уметничких дела са фантастичним, религијским, митолошким ликовима. У том контексту, настава мора бити повезана са осталим предметима кроз трагање за заједничким мотивима, због чега треба инсистирати на повезаности са предметима како би се заједнички појмови јасније и спонтаније усвајали. Неопходно је успоставити корелацију са предметима: српски језик, музичка култура, историја. Препоручује се коришћење савремених технологија и трагање за савременим ликовно-техничким средствима.

Програмски садржаји подстичу визуелну радозналост, отвореност за нова сазнања на основама претходних. искустава. Истраживањем непосредне околине и уметничког дела, стваралачком прерадом информација, подстичу се сазнајни процеси. Садржаји дају могућност перманентне отворености за оригинално решавање проблема коришћењем савремених ликовно-техничких средстава и савремених медијума. Њима се подстиче развој свих нивоа дивергентног мишљења у области ликовне културе. У циљу процеса апстраховања, издвајања битних и суштинских обележја објекта (феномена) важно је озбиљно појмовно и терминолошко одређење. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према свом уметничком наслеђу.

Треба, међутим, имати у виду да уметничко дело није у функцији илустрације мотива, него је оно решење или пример илустрације решења проблема. Детету је ликовно-уметничко дело могућност сагледавања тековина и поимања постојећих остварења и могућност ослањања на светско и своје уметничко наслеђе. Поред тога, дело из уметничког наслеђа је могућност сагледавања вертикалне и хоризонталне корелације, којом ученици имају могућност интердисциплинарног приступа. Конкретна демонстрација уметничког дела подстиче визуелни доживљај, објашњава и разлаже ликовни проблем. Различитим приступом ученику се нуди разнолико виђење и доживљај. Поред тога, дело нуди референтан ниво ликовног мишљења омогућујући корелацију са садржајима других наставних предмета и утиче на мотивацију ученика. У том погледу, треба имати у виду да је пожељно да знање треба понављати, али не на исти начин, већ у различитим облицима, другачијим речима, у другачијем контексту, у другачијем жанру и у другачијем симболичком медијуму од почетне верзије (речју, сликом, графички, шематски). У природи предмета ликовна култура могуће је овај начин често примењивати јер се садржаји прожимају. Таква структурална веза образовно-васпитно условљава разумевање структуре природе и света.

Треба, такође, придавати велику важност селективности, којом се инсистира на смислу неке вредности. Методом разговора треба наводити ученика да разуме зашто нешто треба да зна. Код ученика треба инсистирати на питању зашто се учи и који је смисао наставе ликовне културе. Треба, такође, тежити откривању суштине путем селекције и апстраховања.

Селекцијом садржаја на принципу егземпларности морају се узети они сегменти модела који најадекватније представљају проблем за потенцијални израз. Наставник наводи ученика да врши селекцију (одваја битно од небитног) како би остварио могућност претпоставке размишљања у правцу решавања задатка. Циљ је одвајање битног од небитног како би се рационално користило време школског часа, које углавном није довољно за велике захтеве. Стога, припрема наставника (писмена, визуелна) мора бити јасна и извесна како би се остварио постављени циљ.

У оквиру постојећих наставних садржаја, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној култури, треба инсистирати код деце на стицању утисака блискости са садржајима који се ослањају на њихова спонтана претходна знања, која се затим трансформишу у будућа знања. Од деце се не очекује да само буду конзументи, већ се ликовном културом и њеном образовно-васпитном функцијом развијају и моторичке способности, естетско мишљење, критичка свест. Перманентан задатак треба да буде афирмација детета као актера ствараоца у складу са његовим преференцијама.

Проблемски постављени наставни садржаји ликовне културе вертикално се развијају од првог до осмог разреда и произилазе један из другог. Полазећи од узрасних могућности ученика, водило се рачуна о прилагођености и спиралним круговима садржаја образовног карактера за сваки разред посебно, што је и одређено у оперативним задацима. Такви садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном, делимично и теоријском раду путем анализа уметничких дела и ученичких радова. Ниво образованости је у складу са специфичношћу ове наставне области, што подразумева и одговарајуће инструменте за праћење знања ученика по разредима. Из тога произилази да ученицима треба пружити информације на нивоу програма, што подразумева и усвајање знања. Паралелно са тим треба их усмеравати у креативном практичном раду и процесима игара, где понуђене информације нису оквири деловања и дефинитивне вредности.

Садржаји наставе ликовне културе у основном васпитању и образовању могу да се подведу под следећу шему информативне структуре:

1. опазити
2. примити
3. разумети
4. поступити.

Ниво прве димензије (опажања) подразумева три основна фактора:

1. квалитет опажања у садржајном погледу;
2. брзину и тачност перцепције;
3. тачност опажања појединачних елемената у одређеној ситуацији.

Ниво друге димензије обухвата елементе разумевања опажених и примљених ликовно-визуелних квалитета.

Ниво треће димензије је разумевање опажене и примљене информације, тј. неопходно је вођење разговора о структурирању одређене информације.

Ниво четврте димензије подразумева примену (поступање) у практичном и теоријском раду.

Ова структура је оријентација наставницима за вредновање нивоа знања, а односи се на све методске целине у програму од четвртог до осмог разреда. Током реализације задатака у свим методским целинама по разредима, где се наставник појављује у улози преносиоца знања и аниматора дечјег стваралаштва, могуће је проверавати и пратити ниво и квалитет процеса и рада ученика по наведеним стандардима. Затим треба имати у виду чињеницу да се сваки од наведених нивоа (почев од опажања преко примања, разумевања па до поступања) може оцењивати оценом од два до пет. Из тога произилази напомена о комплексности оцене и сугестија за следећи приступ: довољан (2) - усвојеност садржаја на нивоу опажања; добар (3) - усвојеност садржаја на нивоу опажања и примања; врло добар (4)

- усвојеност садржаја на нивоу опажања, примања и разумевања; одличан (5) усвојеност садржаја на нивоу опажања, примања, разумевања и поступања.

Приликом оцењивања треба имати у виду да нису сви ученици на истом нивоу опажања, примања, разумевања и поступања. То су чињенице које наставника упућују на будност и реалност полазећи од захтева програма и психофизичких могућности ученика и треба да буду заступљени сви нивои оцењивања са различитим степенима.

ДОДАТНИ РАД

За додатни рад од V до VIII разреда опредељују се даровити ученици са посебним интересовањима за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до V разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина. Непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике стога треба стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада обухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема и афирмише дечје стваралаштво. Подржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању.

У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави.

ЦРТАЊЕ

Постепено обогаћивање појединоста на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи.

СЛИКАЊЕ

Увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању.

ГРАФИКА

Обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима.

УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ

Старохришћанска уметност. Уметност у доба сеобе народа, романска и готска уметност. Византијска уметност, архитектура и сликарство. Српска уметност краја XII и XIII века. Поствизантијска уметност на тлу Србије XV-XVII век. Исламска уметност - карактеристике и споменици у Србији. Ренесанса у Италији и другим европским земљама.

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања - кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци - лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури - стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем - перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек радом мења природу ради задовољавања својих потреба. Коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе које загађују човекову средину. Ергономија, као наука о прилагођавању човека који ради и његовог рада, има за циљ, путем пројектовања, инжењеринга и технологије, узајамно прилагођавање човека и његовог рада. Разумевање законитости у екологији, у погледу биолошке равнотеже перманентан је циљ образовања деце. У складу са овим поимањем односно разумевањем природе један је од циљева ликовне културе да се ученици оспособе за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвена научна подручја и тако развију интересовање за заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор су општа оријентација у вајарским областима, односно функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру.

Садржаји и идеје у вајарским делима су незаменљив дидактички материјал као пример решења ликовног проблема кога је могуће реализовати у различитим варијантама.

Меки материјал - глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом.

Наношење глине или гипса.

Гипсана каша са успореним везивањем.

Финална обрада и сушење радова.

Израда једноставних алата за рад.

Опремање и чување извајаних радова.

Печење глиненних предмета.

Коришћење примерених тврдих материјала који се обрађују поступком одузимања.

Дрво и вајарски радови од дрвета, пуна пластика у дрвету, рељеф, употреба разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање.

Избор дрвета и његова обрада.

Кување дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање.

Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу, ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лима.

Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање.

Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену.

Израда свих облика пластике који дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калупа, прављење масе за одливке и скидање калупа.

Обликовање у пешчаном калупу и обликовање у калупу за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику, својства керамичке глине. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

Стицање првог искуства у раду са глином.

Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме.

Испупчење и удубљење форме, пуни и празни простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта и утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање - пуњење пећи предметима, надгледање печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролисање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуром.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепељаре и вазе за икебану).

ПРИМЕЊЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике.

Коришћење репродуктивне графике у индустрији.

Графика у једној боји - нацрт за етикету.

Графика у две боје - нацрт за плакат.

Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова).

Графика - скица за поштанску марку.

Графика и амбалажа (кутије - нацрт и финални рад).

Плакат - извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку.

Таписерија у 18. и 19. веку.

Савремена таписерија.

Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија.

Материјали за ткање; начин ткања.

Боје (биљне и минералне) и начини бојења.

Практични рад. Израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; костим; керамика; таписерија; зидно сликарство; визуелне комуникације; пантомима; историја уметности и

теоријско изучавање културног наслеђа; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови итд), интересантних облика из природе (корење, камен итд), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јавне делатности. Улога наставника је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

МУЗИЧКА КУЛТУРА **(1 час недељно, 36 часова годишње)**

Циљ и задаци

Циљ:

- развијање интересовања за музичку културу;
- развијање музикалности и креативности;
- неговање смисла за заједничко музицирање у свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима;
- упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци:

- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике;
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;
- припремање програма за културну и јавну делатност школе;
- упознавање занимања музичке струке.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају по слуху и из нотног текста песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске);
- упознају основне појмове из музичке писмености;
- упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору;
- развијају стваралачке способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Извођење музике

Певање, свирање и основе музичке писмености

Обрадити и певати народне, дечје, уметничке песме, каноне и песме наших и страних композитора.

На дечјим ритмичким и мелодијским инструментима изводити песме одговарајуће тежине (обнављање целе ноте, половине, четвртине, осмине, шеснаестине у групи и одговарајућих пауза; обрада осминске триоле и синкопе).

Кроз обраду песама упознати F-dur, D-dur и d-moll лествицу.

Слушање музике

Слушати вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне композиције наших и страних композитора.

Посебну пажњу обратити на соло и хорску песму уз основне информације о делу и композитору.

Ученике оспособити да препознају и упознају звук инструмента у примерима које слушају, представљати им изглед и могућности инструмента.

Стварање музике

Подстицање музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.

Импровизовање дијалога на инструментима Орфовог инструментарија.

Стварање дечјих песама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености - завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике је од пресудне важности за естетски однос према музици, за тумачење музичког дела и његов доживљај.

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом да одговарају могућностима перцепције ученика и организације часа. Оне треба да буду кратке, а равноправно треба да буду заступљене вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне. Код слушања дечјих песама потребно је да ученици: уочавају и објашњавају текст, разумеју функцију инструменталне пратње и начина на који музика дочарава текст.

Пре слушања треба обновити знања из области музичких изражајних средстава која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке и трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Анализу слушаног примера треба радити кроз дијалог са ученицима подстичући слободно изражавање. Личност ствараоца се представља најуопштеније, са основним хронолошким подацима, с мером одабраним анегдотама и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

У избору инструменталних композиција треба користити примере најпопуларнијих дела, оних која ће својом упечатљивошћу привући пажњу и лако бити прихваћена.

Елементи музичког облика не смеју се обрађивати на формалистички начин. Објашњења у вези са формом дела морају бити у функцији олакшавања праћења музичког тока.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности, које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре;
- компоновање мелодије на задати текст;
- састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;
- импровизација покрета на одређену музику.

Ове активности треба вредновати према стваралачком ангажовању ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Оцењивање ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати и прати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и да објективно процењује колико је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао оцењивања у настави музичке културе не треба да буде искључиво везан за оцену музичких способности, мада њих треба истаћи, већ и у функцији награде за залагање, интересовање, љубав према музици. Оцену треба користити као средство мотивације: она треба да ученике мотивише на музичке активности и на бављење музиком у складу с њиховим стварним способностима и потребама.

Домаћи писмени задаци или писани текстови, контролни задаци и слично не задају се за овај предмет ни у једном разреду. Целокупно наставно градиво остварује се само у школи.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У ШЕСТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Химна светом Сави

Химна школе

Народне песме

Избор народних песама из различитих крајева Србије

Песма из Јапана - Шушти, шушти бамбусов лист

Народна из Индонезије - Кочија

Песме других народа

Дечје песме

З. Вауда - Бржимир и Бржимирка

З. Вауда - Лептирова успаванка

С. Мокрањац - Повела је Јела

С. Мокрањац - Ој, за гором

В. А. Моцарт - Чежња за пролећем

К. Бабић - Коњски реп

Ј. С. Бах - Зима

Ј. С. Бах - Ах, што волим

Ђ. Б. Перголези - Где је онај цветак жути

Д. Кабалевски - Спокојно спавај

Песме чији су ствараоци деца

Награђене композиције са дечјег конкурса.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ШЕСТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Химна светом Сави

Химна школе

Народне песме и игре

Избор песама из различитих крајева Србије

Домаћи композитори

С. Мокрањац - Пета руковет

С. Мокрањац - Осма руковет

Ј. Маринковић - Отче наш

С. Бинички - Марш на Дрину

М. Милојевић - Муха и комарац

М. Тајчевић - Седам балканских игара (избор)

К. Бабић - Гимнастика за два цванцика

Д. Радић - Гунгулице (избор)

Р. Петровић - Сватовске шалјивке

Избор из доступних инструменталних дела савремених композитора

Страни композитори

Ј. С. Бах - Друга свита за флауту и оркестар, последњи став, Бадинера

Вивалди - концерти из циклуса Годишња доба - Зима

Тартини - Ђавољи трилер, соната за виолину и клавир, први став

В. А. Моцарт - дует Папагена и Папагене из опере Чаробна фрула

Бетовен - Први став Пете симфоније

Ф. Шуберт - Дивља ружица

Ф. Менделсон - Виолински концерт, први став

Ј. Брамс - Мађарске игре (избор)

П. И. Чајковски - одломци из балета Успавана лепотица

А. Бородин - Половецке игре из опере Кнез Игор

Е. Григ - Прва свита из музике за драму Пер Гинт, Јутро (први став) и У двору планинског краља (четврти став)

Н. Римски-Корсаков - одломци из свите Шехерезада
Избор из доступних дела композитора XX века

**ДОДАТНИ РАД
ХОР И ОРКЕСТАР**

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године. Часови хора и оркестра као редовна настава улазе у фонд часова наставника музичке културе:

хор нижих разреда, 111 часова годишње.

хор виших разреда, 136 часова годишње.

Часови рада са хором и оркестром (који су идентични са трајањем школског часа - 45 минута) уносе се у распоред школе и део су радне обавезе ученика које одабере наставник. Ученици који већ похађају музичку школу не укључују се у хор или оркестар.

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

Ако постоји оркестар у школи, фонд часова је као и за хор виших разреда, тј. 136 часова годишње.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима;

- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања;

- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

За додатну наставу се одређује 1 час недељно. Додатна настава је део радне обавезе наставника и изабраних ученика. Ученици који похађају музичку школу не укључују се у додатну наставу.

Слободне активности

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу која не похађају музичку или балетску школу може се организовати додатна настава и тако се могу укључити у разне групе или школски оркестар.

Могу се основати групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети, мали камерни инструментални састави, секција љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике могуће је организовати секцију младих композитора са којима се ради индивидуално на развоју музичке креативности. Могуће је, такође, основати секцију младих етномузиколога који ће прикупљати мало познате или готово заборављене песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција које је могуће основати у основној школи у односу на способности и интересовања ученика одређени су само афинитетом наставника и његовим ентузијазмом.

За слободне активности се одређује 1 час недељно.

Рад формираних секција одвија се континуирано током целе школске године.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму музичке културе истакнуто место има слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоријски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циља и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе на једном часу треба обухватити различита подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава музичке културе остварује се кроз:

- певање, свирање и стицање основа музичке писмености;
- слушање музике;
- дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се интересовање ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Препоруке за остваривање програма у шестом разреду

Слушање музике

- Усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера.

- Разликовање звучних боја музичких инструмената, упознавање њихових карактеристика (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности).

- Подстицање различитих видова изражавања ученика у вези са слушањем музике и музичким доживљајем. Ово се не сме сводити на пасивизацију улоге наставника и померање акцената са активног слушања на друге активности, обично ликовне или литерарне, за које наставник нема праву компетенцију тумачења и оцењивања.

- Упознавање музичких дела, стваралаца и извођача.

Основе музичке писмености

- снизиллица, разрешилица, обнављање повисилице;

- упознавање клавијатуре;
- обнављање простих парних и непарних тактова са четвртинском и осминском јединицом бројања (утврђивање односа наглашених и ненаглашених делова такта, објашњење тактирања и дириговања);
- упознавање ала бреве такта (половина као јединица бројања);
- обнављање знакова репетиције, учење ознака прима и секунда волта;
- упознавање короне;
- обнављање ознака за динамику (p, mp, f, mf, crescendo, decrescendo) и темпо (adagio, andante, moderato, allegro), учење нових: pp и ff, vivo, presto. Објашњење значења термина molto, poco, meno, као и ознаке карактера cantabile;
- објашњење значења лукова: лук трајања и лук легата, ознака за стакато и глисандо;
- понављање старих и обрада нових лествица F-dur, D-dur и d-moll обнављање значења термина ступањ, степен и полустепен, упознавање акорда на првом ступњу (поређење мола и дура, објашњење тоналитета).

Певање песама по слуху и из нотног текста

- неопходни су редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце;
- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената;
- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста);
- код учења песама из нотног текста прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију;
- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод;
- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена);
- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављања;
- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- Понављање краћег задатог мелодијског мотива.
- Увођење већег броја разноврсних инструмената Орфовог инструментаријума.
- Свирање на фрулици, мелодици, тамбури, гитари и другим доступним инструментима.

Музичко стваралаштво

- Ритмичким и звучним ефектима креирати пратње за песме, стихове, користећи при том различите изворе звука.
- Креирање покрета уз музику коју ученици певају или слушају.
- Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.
- Импровизација мелодије на задати текст.
- Импровизација дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију наставе музичке културе неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји музичке културе треба да пруже ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ИСТОРИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ изучавања наставног предмета *историја* је културни развој и хуманистичко образовање ученика. Циљ наставе историје је и да допринесе разумевању историјског простора и времена, историјских процеса и токова, као и развијању националног и европског идентитета и духа толеранције код ученика.

Задаци наставе историје су да ученици, уочавајући узрочно-последичне везе, разумеју историјске процесе и токове, улогу истакнутих личности у развоју људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...), као и историју суседних народа и држава.

Оперативни задаци:

- разумевање појма "средњи век" и основних одлика тог историјског периода;
- разумевање основних одлика феудалног друштва;
- стицање знања о најзначајнијим државама средњовековне Европе;
- стицање знања о српским средњовековним државама;
- стицање знања о личностима које су обележиле средњи век у општој и националној историји;
- разумевање улоге религије у друштву средњег века;
- упознавање културних и техничких достигнућа средњовековне Европе;
- упознавање културног наслеђа Срба у средњем веку;
- коришћење историјских карата за период средњег века;
- подстицање ученика на коришћење историјских извора;
- развијање критичког односа према историјским изворима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Основне одлике средњег века (појам "средњи век", хронолошки и просторни оквири, светске цивилизације у периоду средњег века).

Основни историјски извори за историју средњег века (писани - повеље, писма, записи, натписи, хронике, летописи, житија светих, биографије владара...; материјални - предмети, новац, печати, ликовна уметност, архитектура...).

ЕВРОПА И СРЕДОЗЕМЉЕ У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Велика сеоба народа и Франачка држава (германске државе на територији Западног римског царства, християнизација Германа, Карло Велики, улога Викинга).

Хришћанска црква (црквена организација, монаштво, манастири као средишта раносредњовековне културе и писмености, процеси покрштавања, Велики раскол и његове последице).

Византија до XII века (грчко и римско наслеђе, Константин Велики, оснивање Цариграда, Јустинијан I и покушаји обнове Римског царства, успон царства у доба Македонске династије и у доба Комнина; привредни, културни и верски утицај на суседне народе - Бугаре, Србе, Русе...).

Исламски свет у раном средњем веку (Мухамед - појава исламске религије, настајање муслиманске државе у Арабији и арапска освајања, особеност државног и друштвеног уређења, распад јединствене државе, арапско-исламска култура и њен утицај на културу народа Европе).

Настанак феудалног друштва (формирање феудалне друштвене структуре - витезови и кметови, пирамидална хијерархија власти, вазални односи, рурално друштво).

СРБИ И ЊИХОВО ОКРУЖЕЊЕ У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Словени и њихово насељавање Балканског полуострва (живот Старих Словена у прапостојбини, словенски обичаји и веровања, узроци и правци сеобе, насељавање Балканског полуострва).

Јужни Словени према староседеоцима и суседима (Авари, Франачка и Византија, однос према староседеоцима, формирање племенских савеза, насељавање Бугара и Мађара и настанак њихових држава, Прво бугарско царство, Самуилова држава).

Срби од VII до XII века (досељавање Срба и Хрвата, српске земље, Србија између Византије и Бугарске, успон и пад Дукље).

Покрштавање Срба и других Јужних Словена и њихова рана култура (зачеци християнизације, значај мисије Тирила и Методија и њихових ученика, почеци писмености, карактер ране средњовековне културе код Срба и других Јужних Словена).

ЕВРОПА У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Развој и структура феудалних држава (средњовековне монархије - примери Француске, Енглеске и Немачке, однос државе и цркве).

Крсташки ратови (ходочашћа - света места, најзначајнији походи и најпознатији учесници - Ричард Лавово Срце, Саладин, Фридрих Барбароса, Луј IX Свети; витешки редови, улога Млетачке републике у четвртном крсташком походу, судари и сусрети цивилизација).

Постанак и развој средњовековних градова (привредни напредак у доба развијеног феудализма, развитак градова, занатства и трговине, зачеци робне привреде, борба градова за самоуправу, градови као културна и просветна средишта).

Свакодневни живот у средњем веку (владар, двор и дворски живот, свакодневни живот на селу и граду, положај жене у средњем веку).

Опште одлике средњовековне културе (верски карактер културе, културне области, школе и универзитети, проналасци, опште одлике уметности и књижевности).

СРБИ И ЊИХОВО ОКРУЖЕЊЕ У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Србија у XII и почетком XIII века (Рашка између Византије и Угарске, борба за осамостаљивање државе - Стефан Немања, Стефан Првовенчани, аутокефалност српске цркве - свети Сава).

Успон српске државе у XIII и почетком XIV века и Византија Палеолога (привредни развој - Урош I, ширење државе - Милутин, Стефан Дечански и битка код Велбужда, значај Дубровника у привредном и културном животу српских земаља).

Српско царство (Душанова освајања, успостављање патријаршије и проглашење царства, уређење државе).

Друштво у држави Немањића (подела друштва, друштвени слојеви и односи, везе српске и властеле околних држава - повезивање по друштвеној хоризонтали).

Крај српског царства (слабљење царства у време цара Уроша, обласни господари и њихови сукоби).

Постанак и развој средњовековне босанске државе (Кулин бан, борба са Угарском, Црква босанска, успон и проглашење краљевства - Твртко I).

Средњовековна култура Срба (језик и писмо, значај Мирослављевог јеванђеља, књижевност - свети Сава, Теодосије, монахиња Јефимија...; најзначајније задужбине, хералдика, правни споменици - Светосавски номоканон и Душанов законик и њихов историјски значај).

СРПСКЕ ЗЕМЉЕ И ЊИХОВО ОКРУЖЕЊЕ У ДОБА ОСМАНЛИЈСКИХ ОСВАЈАЊА

Турци Османлије и њихова освајања на Балкану (друштвено и државно уређење османске државе, немоћ Византије, Србије и Бугарске, битка на Марици, личност краља Марка).

Моравска Србија и њена улога у борби против Османлија (кнез Лазар, бој на Косову, косовска легенда - историјски и легендарни ликови Вука Бранковића и Милоша Обилића).

Држава српских деспота и околне земље (кнегиња Милица, кнез и деспот Стефан Лазаревић, односи према Османском царству и Угарској, деспот Ђурађ Бранковић и слабљење Србије, пад Цариграда и пропаст Византије, пад Смедерева, сеобе Срба у Угарску, слабљење и пад Босне, Зета за време Балшића и Црнојевића, личности Влада Цепеша Дракуле и Ђурађа Кастриота Скендербега и њихов отпор Османлијама).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Дужина и значај периода средњег века, који се изучава у шестом разреду, а обухвата хиљаду година људске историје, захтевају велику пажњу у избору наставних садржаја. У програму се налазе релевантни догађаји, личности и појаве за то историјско раздобље, а кључни садржаји у оквиру наставних тема дати су у заградама које се налазе иза назива наставних јединица. Оваква структура програма помаже наставнику у планирању непосредног рада са ученицима јер му олакшава одређивање обима и дубине обраде појединих садржаја. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему уважавајући циљеве и задатке предмета.

Наставни програм се може допунити садржајима из локалне средњовековне прошлости, чиме се код ученика постиже јаснија слика о томе шта од културне баштине њиховог краја потиче из овог периода.

У школама на наставном језику неке од националних мањина могу се, осим садржаја из њихове средњовековне историје који су дати у програму, обрадити и проширени наставни садржаји из прошлости тог народа. При томе, наставници ће настојати да ученицима пруже историјску слику дотичног народа и његове државе у средњем веку, али и слику средине у којој живе: како су и зашто населили те просторе, какав је био начин живота у средњем веку и које су значајне личности обележиле то раздобље њихове прошлости.

Савлађујући наставни програм историје ученици шестог разреда, осим што стичу знања о догађајима из средњовековне прошлости, добијају и подстицаје за свој интелектуални развој. Они се кроз историју вежбају у логичком закључивању и схватању узрочно-последичних веза. *Историја* је изузетно погодан наставни предмет за подстицање развоја критичког мишљења, односно за разликовање чињеница од претпоставки, података од њихове интерпретације и битног од небитног. Због тога је од великог значаја којим ће методским приступом да се обрађују наставни садржаји.

Историја као наративни предмет, у коме су усмено излагање, опис, разговор, објашњења, тумачења, аргументовање наставника и ученика главна активност, пружа велике могућности за подстицање ученичке радозналости која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као "прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били описани јасно, детаљно, живо и динамично. Настава не би смела бити статистичка збирка података и извештај о томе шта се некада збило, већ треба да помогне у стварању што јасније слике код ученика не само о томе шта се тада десило, већ и зашто се то десило.

Посебно место у настави *историје* имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута "причом" коју су чули током наставе или ван ње. Питања наставника немају функцију само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. Добро постављена питања, као позив на размишљање и вођени процес трагања за одговором, обезбеђују разумевање, а самим тим и успешно памћење. У зависности од тога шта наставник жели да постигне, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем, процена могућих последица...

Наставник, поред тога што креира своја предавања, осмишљава и планира на који начин ће се ученици укључити у педагошки процес. Није битно да ли је ученичка активност организована као индивидуални рад, рад у пару, малој или великој групи, као радионица или домаћи задатак, већ колико и како "уводи" у прошле догађаје, односно колико подстиче ученике да се децентрирају од садашњости и сопственог угла гледања, што је за дванаестогодишњаке тежак задатак.

Да би схватио догађаје који су се збили у прошлости, ученик мора да их оживи у свом уму, у чему велику помоћ пружа употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације, као и обиласци културно-историјских споменика). Историјске карте су одличан спољни "ослонац" за мисао која није још у стању да се одвоји од конкретног нивоа, што је карактеристично за ученике шестог разреда. Оне омогућавају ученицима не само да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, већ им и помажу да прате промене на одређеном простору кроз време.

Настава историје има утицаја и на развијање језичке и говорне културе јер историјски садржаји богате језички фонд ученика. Наравно, потребно је да се све речи и појмови који су непознати или недовољно добро познати ученицима прецизно објасне. Где год је могуће, треба избегавати појмове високог нивоа апстрактности. Како нису сви ученици са једнаким даром за вербално изражавање, наставник ће позитивно вредновати када се ученик добро сналази на историјској карти, поставља промишљена питања или вешто аргументује у дискусији, чак и онда када је његово изражавање, посматрано по броју речи, сиромашно.

У раду са ученицима треба имати у виду интегративну функцију историје, која у образовном систему где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености биолошких, географских, економских и културних услова живота човека кроз простор и време. Треба се чувати фрагментарног, изолованог знања историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у

памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања. Постоји природна веза историје са другим обавезним и изборним наставним предметима (*географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, народна традиција, свакодневни живот у прошлости, верска настава, грађанско васпитање...*) и зато је пожељна сарадња између предметних наставника, која се може остваривати на различите начине (редовна настава, додатни рад, слободне активности, излети и екскурзије...).

ГЕОГРАФИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије је усвајање знања о природногеографским и друштвеногеографским објектима, појавама и процесима и њиховим међусобним везама и односима у геопростору. Настава географије треба да допринесе стварању реалне и исправне слике о свету као целини и месту и улози наше државе у свету.

Задаци наставе географије су вишеструки. Њиховим остваривањем ученици се оспособљавају да стичу и развијају знања и разумевања, умења и ставове према светским и националним вредностима и достигнућима.

Настава географије треба да допринесе:

- стицању знања о основним објектима, појавама и процесима у васиони;
- картографском описмењавању, употреби географских карата и других извора информација у процесу учења и истраживања и у свакодневном животу;
- стицању знања о објектима, појавама и процесима у географском омотачу Земље и у непосредном окружењу;
- разумевању узрочно-последичне повезаности појава и процеса у географском омотачу;
- развијању географског мишљења заснованог на повезаности и међуусловљености географских појава и процеса у простору и времену;
- развијању естетских опажања и осећања проучавањем и упознавањем природних и других феномена у геопростору;
- стицању знања о основним појмовима о становништву, насељима и привреди и уочавању њиховог просторног размештаја;
- разумевању утицаја природних и друштвених фактора на развој и размештај становништва, насеља и привредних делатности;
- стицању знања о основним географским одликама Европе, њеним регијама и државама;
- стицању знања о основним географским одликама ваневропских континената и њихових регија;
- упознавању улоге и значаја међународних организација за решавање економских, социјалних, културних и хуманитарних проблема у савременом свету;
- стицању знања о основним географским одликама Републике Србије и њеним регионалним целинама;
- развијању ставова о превентиви, заштити и унапређивању животне средине;
- развијању толеранције, националног, европског и светског идентитета;
- стицању знања, развијању вештина и ставова из географије кроз самостално учење и истраживање и њиховој примени у свакодневном животу;
- развијању опште културе и образовања ученика.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- упознају основне појаве, процесе и феномене у хидросфери и географски размештај хидрографских објеката, као и њихове одлике;
- схвате значај вода за живот на Земљи;

- упознају биљни и животињски свет, утицај природних фактора и човека на њихов развој, хоризонтални и вертикални распоред, као и међусобну условљеност и значај;
- упознају људске активности које утичу на квалитет животне средине и схвате неопходност њеног очувања, унапређивања и заштите;
- упознају основне појмове из географије становништва и насеља, схвате значај и улогу природних, друштвених и привредних чинилаца и њихово јединство;
- схвате појмове природне и географске средине и појам географске регије;
- стекну основна знања о привреди, њеној подели и факторима развоја;
- упознају најважније међународне организације и интеграцијске процесе у Европи и свету, као и њихов значај за политички, економски и културни развој;
- разумеју значај и домете међународних организација у очувању мира и безбедности и развијању пријатељских односа међу народима;
- упознају најважније природне, друштвене и економскогеографске одлике Европе и специфичности њених регија и држава;
- самостално користе географску карту као извор географских информација у процесу стицања нових знања и истраживања и у свакодневном животу;
- се оспособе за коришћење географске литературе и различитог илустративног материјала ради лакшег савлађивања наставног градива и оспособљавања за самостални рад;
- поседују осећање социјалне припадности и привржености сопственој породици, нацији и култури, познају традицију и учествују у њеном очувању;
- познају и поштују традицију и идентитет других народа, заједница и социјалних група.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1)

Увод у програмске садржаје

ПЛАНЕТА ЗЕМЉА (8)

Воде на Земљи (5)

Светско море и његова хоризонтална подела: својства морске воде (сланост, температура, боја, провидност), кретање морске воде (таласи, плима и осека, морске струје), разуђеност обала.

Воде на копну: издан и извори, реке, речна мрежа, речни сливови, језера - подела према постанку језерских басена.

Загађивање мора и копнених вода и значај њихове заштите. Проблем несташице воде на Земљи.

Биљни и животињски свет на Земљи (3)

Биљне заједнице на Земљи: утицај рељефа, климе, земљишта и човека на распрострањеност биљног света.

Животињски свет на Земљи: утицај климе, биљног света и човека на распрострањеност животињског света.

Значај, заштита и унапређивање биљног и животињског света.

СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА НА ЗЕМЉИ (5)

Екумена: број становника на Земљи, густина насељености, природни прираштај светског становништва.

Структура светског становништва (расна, национална, старосна, полна, верска, професионална...).

Миграције светског становништва: узроци, врсте и последице миграција.

Насеља: врсте и типови; повезаност насеља у конурбације и мегалополисе.

ГЕОГРАФСКА СРЕДИНА И ЉУДСКЕ ДЕЛАТНОСТИ (3)

Природна и географска средина; појам географске регије.

Привреда: подела на привредне делатности и гране; утицај природних и друштвених фактора на развој привреде.

РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ (52)

Општи географске одлике Европе (8)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност европског континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела, интеграцијски процеси у Европи и свету (ЕУ, НАТО, УН, Г8...).

Јужна Европа (14)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Јужне Европе, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе на Балканском полуострву

Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска, Словенија, Македонија, Албанија, Бугарска и Грчка.

Географски положај, границе и величина држава.

Природногеографске одлике.

Друштвеноекономске одлике.

Државе на Апенинском полуострву

Италија.

Географски положај, границе и величина држава.

Природногеографске одлике.

Друштвеноекономске одлике.

Државе на Пиринејском полуострву

Шпанија и Португалија

Географски положај, границе и величина држава.

Природногеографске одлике.

Друштвеноекономске одлике.

Географски преглед осталих држава Јужне Европе

Андора, Монако, Ватикан, Сан Марино и Малта, географски положај и значај.

Средња Европа (10)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Средње Европе, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Средње Европе

Немачка, Пољска, Чешка, Словачка, Швајцарска, Аустрија, Мађарска и Румунија.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

Западна Европа (8)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Западне Европе, клима, биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Западне Европе

Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске, Француска.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

Северна Европа (4)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Северне Европе, клима, биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Северне Европе

Шведска, Норвешка.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

Источна Европа (8)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Источне Европе, клима, биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Источне Европе

Руска Федерација, Украјина.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

ГОДИШЊА СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ГРАДИВА (3)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни програм географије за шести разред основног васпитања и образовања ослања се на савремена достигнућа и на перспективе развоја географске науке, а примерен је интересовањима и потребама ученика. Стечена знања и вештине ученици ће примењивати у истраживању и анализирању одређених географских појава и процеса, који се односе на наставне садржаје предвиђене програмом. Неопходно је заинтересовати ученике да, у складу са својим узрастним способностима, истражују и локалну средину, да проналазе и користе различите изворе информација и да се оспособљавају за самостално учење.

Основу за израду овог програма чинили су: општи циљеви и задаци основног образовања и васпитања, образовни, васпитни и функционални задаци савремене наставе географије, потреба за постизањем боље равнотеже између узрастних способности ученика, њихових потреба и интересовања, препоруке Географског факултета и Српског географског друштва.

Програм је конципиран тако да се заснива на: постепеном увођењу и развијању географских појмова, појава и процеса у оквиру програмских садржаја спирално

распоређених у другом образовном циклусу, значајних за успешније разумевање укупних садржаја који су неопходни у процесу даљег учења, досадашњим наставним програмима у Републици Србији и резултатима праћења примене досадашњих програма.

У шестом разреду основне школе програм географије конципиран је тематски. Укупан годишњи фонд часова није промењен. Наставницима се препоручује оријентациони број часова по наставним темама, као и наставни садржаји које би требало обрадити. Према својој креативности наставник има слободу да кроз самостално планирање одреди типове часова, облике рада, наставне методе, технике и активности и одабере дидактичка средства и помагала.

Програмску структуру чини пет наставних тема:

1. Увод
2. Планета Земља
3. Становништво и насеља на Земљи
4. Географска средина и људске делатности
5. Регионална географија Европе

На првом наставном часу наставник упознаје ученике са циљевима, задацима и програмским садржајима географије за шести разред и даје им јасна упутства за рад. Посебно наглашава зашто и како се обрађују садржаји опште физичке и друштвене географије и истиче њихов значај за успешну обраду регионалне географије европског континента и његових држава и света у целини.

Програмом је предвиђена обрада географских садржаја који се односе на воде и биљни и животињски свет на Земљи у оквиру тематске целине *Планета Земља*. Кроз ову тематску целину потребно је истаћи облике појављивања, основне одлике и распрострањеност вода на Земљи, као и њихов значај, одлике биљног и животињског света, њихову хоризонталну и вертикалну распрострањеност, основне биљне заједнице на Земљи и значај биљака и животиња за човека.

Природна средина је у суштини сплет тесно повезаних и међусобно условљених компонената које представљају јединствену целину. Имајући у виду нарушавање равнотеже у природној средини, потребно је указивати на превенцију и на заштиту природе.

Наставна тема *Становништво и насеља на Земљи* конципирана је тако да се њеном обрадом укаже на најважније демографске и демогеографске проблеме човечанства. Тежиште треба да буде на основним одликама становништва, врстама и типовима насеља. Препорука је да се статистички подаци приказују само илустративно (табеле, дијаграми, старосна пирамида) или компаративно, а да се не инсистира на њиховом запамћивању.

Кроз обраду садржаја наставне теме *Географска средина и људске делатности* ученицима је потребно указати на различитост природне и географске средине на основу које се издвајају географске регије, као и на сложеност и поделу људских делатности, при чему треба нагласити утицај природних и друштвених фактора на развој привреде.

У шестом разреду је наставним програмом, са највећим бројем часова, планирана обрада *Регионалне географије Европе*. У оквиру регионалне географије предвиђена је обрада Европе у целини, која треба да пружи могућност сагледавања општих одлика континента да би се на основу тога јасније могле уочити особености појединих регионалних целина и појединих држава Европе.

Приликом обраде регија потребно је да се, на основу познавања континента као целине, истакну њихове битне физичкогеографске одлике и њихов утицај на производњу и размештај становништва. Сваки чинилац треба да буде истакнут тако да се одмах могу уочити специфичности сваке регије. Кроз политичку поделу треба истаћи како је до ње дошло ради бољег разумевања данашњег стања. Приликом обраде ових садржаја могућа је корелација са садржајима из наставног предмета историје.

Код обраде појединих држава треба користити претходно стечена знања о континенту у целини и о појединим регијама, а истаћи само битне одлике природе и становништва, а пре свега његову професионалну структуру, културни ниво, што може да помогне објашњењу развијености и структури привреде.

Треба, такође, указати на постојеће разлике у степену развијености привреде држава Европе, као и на противуречности које постоје између природних богатстава и нивоа развијености њихове привреде. Државе су, међутим, међусобно различите и у свакој од њих су заступљене одређене привредне делатности и гране специфичне за ту земљу, које треба посебно нагласити.

При излагању садржаја о државама треба указати на неопходност сарадње земаља и на интеграцијске процесе у региону, Европи и свету, као и на потребу уважавања различитости и толеранције на свим нивоима.

У континуираном раду са географском картом ученицима се пружа могућност да савладају вештину практичног коришћења и познавања географске карте. Сталном употребом географске карте знања се проширују и продубљују и усавршава се њена практична примена.

Коришћење географских карата различитог размера и садржине при упознавању регија и држава Европе, геопростора и локалне средине је неопходно и обавезно на свим часовима.

ФИЗИКА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Општи циљ наставе *физике* јесте да ученици упознају природне појаве и основне природне законе, да стекну основну научну писменост, да се оспособе за уочавање и распознавање физичких појава у свакодневном животу и за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, оформе основу научног метода и да се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.

Остали циљеви и задаци наставе физике су:

- развијање функционалне писмености;
- упознавање основних начина мишљења и расуђивања у физици;
- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу физичких закона;
- развијање способности за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање;
- развијање радозналости, способности рационалног расуђивања, самосталности у мишљењу и вештине јасног и прецизног изражавања;
- развијање логичког и апстрактног мишљења;
- схватање смисла и метода остваривања експеримента и значаја мерења;
- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних садржаја;
- развијање способности за примену знања из физике;
- схватање повезаности физичких појава и екологије и развијање свести о потреби заштите, обнове и унапређивања животне средине;
- развијање радних навика и склоности ка изучавању наука о природи;
- развијање свести о сопственим знањима, способностима и даљој професионалној оријентацији.

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- кроз већи број занимљивих и атрактивних демонстрационих огледа, који манифестују појаве из различитих области физике, схвати како физика истражује природу и да је материјални свет погодан за истраживање и постављање бројних питања;

- уме да рукује мерилима и инструментима за мерење одговарајућих физичких величина: метарска трака, лењир са милиметарском поделом, хронометар, мензура, вага, динамометар;
- само упозна појам грешке и значај релативне грешке, а да зна шта је апсолутна грешка и како настаје грешка при читавању скала мерних инструмената;
- користи јединице SI система за одговарајуће физичке величине: m, s, kg, N, m/s, Pa...;
- усвоји основне представе о механичком кретању и зна величине које карактеришу равномерно праволинијско кретање и средњу брзину као карактеристику променљивог праволинијског кретања;
- на основу појава узајамног деловања тела схвати силу као меру узајамног деловања тела која се одређује интензитетом, правцем и смером;
- усвоји појам масе и тежине и прави разлику између њих;
- уме да одреди густину чврстих тела и густину течности мерењем њене масе и запремине;
- усвоји појам притиска, схвати преношење спољњег притиска кроз течности и гасове и разуме Паскалов закон.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (2+0+0)

Физика као природна наука и методе којима се она служи (посматрање, мерење, оглед...). Огледи који илуструју различите физичке појаве. (2+0)

КРЕТАЊЕ (7+7+0)

Кретање у свакодневном животу. Релативност кретања. (1+0)

Појмови и величине којима се описује кретање (путања, пут, време, брзина, правац и смер кретања). (2+1)

Подела кретања према облику путање и брзини тела. Зависност пређеног пута од времена код равномерног праволинијског кретања. (3+2)

Променљиво праволинијско кретање. Средња брзина. (1+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Кретање куглице по Галилејевом жљебу. Кретање мехура ваздуха (или куглице) кроз вертикално постављену дугу провидну цев са течношћу.

СИЛА (6+8+0)

Узајамно деловање два тела у непосредном додиру и последице таквог деловања: покретање, заустављање и промена брзине тела, деформација тела (истезање, сабијање, савијање), трење при кретању тела по хоризонталној подлози и отпор при кретању тела кроз воду и ваздух. (1+1)

Узајамно деловање два тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично, магнетно). Сила као мера узајамног деловања два тела, правац и смер деловања. (3+2)

Процена интензитета силе демонстрационим динамометром. (1+1)

Сила Земљине теже (тежина тела). (1+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Истезање и сабијање еластичне опруге. Трење при клизању и котрљању. Слободно падање. Привлачење и одбијање наелектрисаних тела. Привлачење и одбијање магнета.

МЕРЕЊЕ (4+4+7)

Основне и изведене физичке величине и њихове јединице. Међународни систем мера. (1+1)

Мерење дужине, запремине и времена. Појам средње вредности мерене величине и грешке при мерењу. Мерни инструменти. (3+3)

Демонстрациони огледи. Мерење дужине (метарска трака, лењир), запремине (балон, мензура) и времена (часовник, хронометар, секундметар). Приказивање неких мерних инструмената (вага, термометри, електрични инструменти).

Лабораторијске вежбе

1. Мерење димензија малих тела лењиром са милиметарском поделом. (1)
2. Мерење запремине чврстих тела неправилног облика помоћу мензуре. (1)
3. Одређивање средње брзине променљивог кретања тела и сталне брзине равномерног кретања помоћу стаклене цеви са мехуром. (2)

4. Мерење еластичне силе при истезању и сабијању опруге. (1)

5. Калибрисање еластичне опруге и мерење тежине тела динамометром. (1)

6. Мерење силе трења при клизању или котрљању тела по равној подлози. (1)

МАСА И ГУСТИНА (5+7+3)

Инертност тела. Закон инерције (Први Њутнов закон механике). (1+0)

Маса тела на основу појма о инертности и о узајамном деловању тела. (1+0)

Маса и тежина као различити појмови. (1+1)

Мерење масе тела вагом. (0+1)

Густина тела. Одређивање густине чврстих тела. (1+2)

Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Илустровање инертности тела. Судари двеју кугли (а) исте величине, од истог материјала, (б) различите величине, од истог материјала, (в) исте величине, од различитог материјала. Мерење масе вагом. Течности различитих густина у истом суду - "течни сендвич"

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање густине чврстих тела правилног и неправилног облика. (2)

2. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. (1)

ПРИТИСАК (5+6+1)

Притисак чврстих тела. (1+1)

Притисак у мирној течности. Хидростатички притисак. Спојени судови. (2+1)

Атмосферски притисак. Торичелијев оглед. Зависност атмосферског притиска од надморске висине. Барометри. (1+1)

Преношење спољњег притиска кроз течности и гасове у затвореним судовима. Паскалов закон и његова примена. (1+1)

Систематизација и синтеза градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Зависност притиска од величине додирне површине и од тежине тела. Стаклена цев са покретним дном за демонстрацију хидростатичког притиска. Преношење притиска кроз течност (стаклена цев с мембраном, Херонова боца, спојени судови). Хидраулична преса. Огледи који илуструју разлику притисака ваздуха (како се ваздух може "видети", како свећа може да гори под водом ...)

Лабораторијска вежба

1. Одређивање зависности хидростатичког притиска од дубине воде (1)

ДОДАТНИ РАД

1. Видеозапис или симулација на рачунару различитих врста кретања у свакодневном животу.

2. Релативна брзина праволинијског кретања.

3. Решавање проблема у вези са израчунавањем брзине праволинијског кретања.

4. Решавање проблема у вези са израчунавањем пута и средње брзине.

5. Таблично и графичко приказивање пређеног пута и брзине у зависности од времена. Коришћење графика.

6. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика међусобних деловања тела.

7. Резултујућа сила која делује на тело (опругу).

8. Решавање проблема у вези са истезањем еластичне опруге (динамометра) и тежином тега, односно са калибрисањем опруге.

9. Видеозапис или симулација рада различитих мерила и мерних инструмената на рачунару.

10. Међународни систем мера (SI) и његово коришћење.

11. Апсолутна и релативна грешка мерења. Резултат мерења. Записивање резултата мерења (таблично, графички).

12. Видеозапис или симулација на рачунару мерења времена, пута, брзине и силе.

13. Видеозапис или симулација на рачунару примера за инертност тела.

14. Решавање проблема у којима се користе величине (маса, тежина, густина).

15. Видеозапис или симулација на рачунару различитих примера притиска тела, као и притиска у течности и гасу.

16. Хидростатички притисак (принцип рада водовода, фонтане).

17. Кретање тела у флуидима (кретање подморнице, ваздушног балона). Примена Паскаловог закона. Хидраулична преса.

18. Посета некој лабораторији (кабинету) за физику на факултету, научно истраживачком институту, електрани, фабрици, кабинету у гимназији и др.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

При изради програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника физике основних школа изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима и настави физике у основним и средњим школама. Оне се могу сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика;
- растеретити важећи програм свих садржаја који нису примерени психофизичким могућностима ученика;
- "вратити" експеримент у наставу физике;
- методски унапредити излагање програмских садржаја;
- извршити бољу корелацију редоследа излагања садржаја физике са математиком и предметима осталих природних наука.

Нови програм је по садржају, обиму и методском презентовању прилагођен ученицима основне школе.

Полазна опредељења при конципирању програма физике

При изради програма физике доминантну улогу имале су и следеће чињенице:

- основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика;
- код ученика основне школе способност апстрактног мишљења још није довољно развијена;
- физика је апстрактна, егзактна и разубуђена научна дисциплина чији се закони често исказују у математичкој форми која је ученику основне школе потпуно неприступачна;
- у настави физике је запостављен оглед (иако је физика експериментална наука), а лабораторијске вежбе ученици све ређе изводе.

Наведене чињенице утицале су на *избор програмских садржаја и метода логичког закључивања*, као и на увођење једноставних експеримената, тзв. "*малих огледа*", који не захтевају скупу и сложену опрему за демонстрирање физичких појава.

1. Избор програмских садржаја

Из физике као научне дисциплине одабрани су само они садржаји које на одређеном нивоу могу да усвоје сви ученици основне школе. То су, углавном, садржаји из основа класичне физике, док су у осмом разреду узети и неки садржаји атомске и нуклеарне физике. Обим одабраних програмских садржаја прилагођен је годишњем фонду часова физике у основној школи. И на овако суженим садржајима ученици могу да упознају егзактност физичких закона и разноврсност физичких појава у макросвету, али и у микросвету који није директно доступан нашим чулима. Пошто су макрофизичке појаве очигледније за проучавање, оне доминирају у наставним садржајима шестог и седмог разреда. У осмом разреду, поред њих, дате су и тематске целине у којима се обрађују и неки процеси у микросвету (омотач и језгро атома).

2. Избор метода логичког закључивања

Од свих метода логичког закључивања које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.), ученицима основне школе најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

На овако изабраним поглављима физике може се у потпуности илустровати суштина методологије која се и данас користи у физици и у свим природним наукама у *почетној етапи* научног истраживања, тј. у процесу сакупљања експерименталних чињеница и на основу њих формулисања основних закона о појавама које треба да се проуче. Ова етапа сазнајног процеса обухвата: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег формулисања физичких закона и сл. Са неким научним резултатима, до којих се дошло дедуктивним путем, треба да се упознају и ученици старијих разреда, али на информативном нивоу. Зато програм предвиђа да се нека знања до којих се дошло дедуктивним путем користе при објашњавању одређених физичких процеса у макро и микросвету.

3. Једноставни експерименти

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ враћање огледа у наставу физике, развијање радозналости и интереса за физику и истраживачки приступ природним наукама.

Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

Начин презентовања програма

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

Поступност (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину побројано је више демонстрационих огледа).

Индуктивни приступ (од појединачног ка општем) при увођењу основних физичких појмова и закона.

Повезаност наставних садржаја (хоризонтална и вертикална).

Стога, приликом остваривања овог програма било би пожељно да се свака тематска целина обрађује оним редоследом који је назначен у програму. Тиме се омогућује да ученик лакше усваја нове појмове и спонтано развија способност за логичко мишљење.

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних наставних садржаја, кроз систематизацију и обнављање

изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Веома је важно да се кроз рад у разреду испоштује овај захтев програма јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане и омогућује се да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.

Уз наслов сваке тематске целине наведен је (у загради) збир три броја. На пример, *Мерење (4+4+7)* - прва цифра означава број часова предвиђених за непосредну обраду садржаја тематске целине и извођење демонстрационих огледа, друга цифра одређује број часова за утврђивање тог градива и оцењивање ученика, док трећа цифра означава број часова за извођење лабораторијских вежби.

Свака тематска целина разбијена је на више тема које би требало обрађивати оним редоследом који је дат у програму. Иза текста сваке теме, у загради, наведен је збир две цифре: прва означава оптимални број часова за обраду теме и извођење демонстрационих огледа, а друга даје оптимални број часова за утврђивање садржаја теме. При томе, на пример, збир (1+1) не треба схватити буквално, тј. да се један час користи само за излагање новог садржаја, а следећи час, само за обнављање и пропитивање. Напротив, при обради садржаја скоро сваке теме, на сваком часу део времена посвећује се обнављању градива, а део времена се користи за излагање нових садржаја.

Иза назива сваке лабораторијске вежбе налази се, у загради, цифра која означава број часова предвиђених за њено остваривање.

Редослед излагања градива физике усаглашен је с редоследом градива из математике. Како програм математике за основну школу не обухвата садржаје из векторске алгебре, у оквиру програма физике није предвиђено да се физичке величине, које имају векторску природу (брзина, сила итд.), експлицитно третирају као вектори, већ као величине које су једнозначно одређене са три податка: бројном вредношћу, правцем и смером.

Основни облици наставе и методска упутства за њихово извођење

Циљеви и задаци наставе физике остварују се кроз следеће основне облике:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавање квалитативних и квантитативних задатака;
3. лабораторијске вежбе;
4. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, читање популарне литературе из историје физике и сл.);
5. систематско праћење рада сваког појединачног ученика.

Веома је важно да наставник при извођењу прва три облика наставе наглашава њихову обједињеност у јединственом циљу: откривање и формулисање закона и њихова примена. У противном, ученик ће стећи утисак да постоје три различите физике: једна се слуша на предавањима, друга се ради кроз рачунске задатке, а трећа се користи у лабораторији. Ако још наставник оцењује ученике само на основу писмених вежби, ученик ће с правом закључити: *У школи је важна само она физика која се ради кроз рачунске задатке.* Нажалост, често се дешава да ученици основне и средње школе о физици као наставној дисциплини стекну управо такав утисак.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник,

користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Оваквим начином излагања садржаја теме наставник помаже ученику да потпуније разуме физичке појаве, трајније запамти усвојено градиво и у други план потисне формализовање усвојеног знања. Ако се инсистира само на математичкој форми закона, долази се некада до бесмислених закључака.

На пример, други Њутнов закон механике $F = ma$ ученик може да напише и у облику $m = F/a$. С математичке тачке гледишта то је потпуно коректно. Међутим, ако се ова формула искаже речима: *Маса тела директно је сразмерна сили која делује на тело, а обрнуто сразмерна убрзању тела*, тврђење је с аспекта математике тачно, али је с аспекта физике потпуно погрешно.

Велики физичари, Ајнштајн на пример, наглашавали су да у макросвету који нас окружује свака новооткривена истина или закон прво су формулисани речима, па тек затим приказани у математичкој форми. Човек, наиме, своје мисли исказује речима, а не формулама. Мајкл Фарадеј, један од највећих експерименталних физичара, у свом лабораторијском дневнику није записао ни једну једину формулу, али је зато сва своја открића формулисао прецизним језиком физике. Ти закони (закон електромагнетне индукције, закони електролизе) и данас се исказују у таквој форми иако их је Фарадеј открио још пре 170 година.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ако се, на пример, применом Џуловог закона издвоје различите количине топлоте на паралелно везаним отпорницима, треба протумачити зашто се на отпорнику мањег отпора ослобађа већа количина топлоте. Тек ако се од ученика добије коректан одговор, наставник може да буде сигуран да је са својим ученицима задатак решавао на прави начин.

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради два до три ученика. Вежбе се раде фронтално.

Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања резултата мерења.

У уводном делу часа наставник:

- обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила),

- обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе,

- упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром,

- указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности, при руковању апаратима, електричним изворима, разним уређајима и сл.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже.

При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине (дужину, време, електричну струју, електрични напон и сл.), а не и за величине које се посредно одређују (електрични отпор одређен применом Омовог закона). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Ако наставник добро организује рад у лабораторији, ученици ће се овом облику наставе највише радовати.

Методска упутства за друге облике рада

Један од облика рада са ученицима су домаћи задаци. Наставник планира домаће задатке у својој редовној припреми за час. При одабиру задатака, наставник тежину задатка прилагођава могућностима просечног ученика и даје само оне задатке које ученици могу да реше без туђе помоћи. Домаћи задаци односе се на градиво које је обрађено непосредно на часу (1-2 задатка) и на повезивање овог градива са претходним (1 задатак).

О решењима домаћих задатака дискутује се на следећем часу како би ученици добили повратну информацију о успешности свог самосталног рада.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Недопустиво је да наставник од ученика, који се први пут среће с физиком, тражи само формално знање уместо да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију, развија способност да своје мисли јасно и течно формулише и не доживљава физику као научну дисциплину у којој су једино формуле важне.

Будући да је програм, како по садржају, тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика основне школе, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике. Истовремено се обезбеђује да ученик по завршетку основне школе задржи у памћењу све основне појмове и законе физике, као и основну логику и методологију која се користи у физици при проучавању физичких појава у природи.

Допунска настава и додатни рад

Додатна настава из физике организује се у шестом разреду са по једним часом недељно. Програмски садржаји ове наставе обухватају:

- изабране садржаје из редовне наставе који се сада обрађују комплексније (користи се и дедуктивни приступ физичким појавама, раде се тежи задаци, из воде прецизнија мерења на сложенијим апаратима итд.),

- нове садржаје, који се наслањају на програм редовне наставе, али се односе на сложеније физичке појаве или на појаве за које су ученици показали посебан интерес.

Редослед тематских садржаја у додатној настави прати редослед одговарајућих садржаја у редовној настави. Уколико у школи тренутно не постоје технички услови за остваривање неких тематских садржаја из додатне наставе, наставник бира оне садржаје који могу да се остваре. Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици

покажу посебно интересовање. Корисно је да наставник позове истакнуте стручњаке да у оквиру додатне наставе одрже популарна предавања.

Допунска настава се такође организује са по једним часом недељно. Њу похађају ученици који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм физике у основној школи.

Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара.

МАТЕМАТИКА

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте: да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и законитости у природи и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, да представља основу за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да доприносе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- стицање знања неопходних за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу;
- стицање основне математичке културе потребне за сагледавање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;
- развијање ученикових способности посматрања, опажања и логичког, критичког, аналитичког и апстрактног мишљења;
- развијање културних, радних, етичких и естетских навика ученика, као и побуђивање математичке радозналости;
- стицање способности изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;
- усвајање основних чињеница о скуповима, релацијама и пресликавањима;
- савлађивање основних операција с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и усвајање основних својстава тих операција;
- упознавање најважнијих геометријских објеката: линија, фигура и тела и разумевање њихових узајамних односа;
- оспособљавање ученика за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама;
- припрема ученика за разумевање одговарајућих садржаја природних и техничких наука;
- изграђивање позитивних особина ученикове личности као што су: систематичност, упорност, тачност, уредност, објективност, самоконтрола и смисао за самостални рад;
- стицање навика и умешности у коришћењу разноврсних извора знања.

Оперативни задаци

Ученике треба оспособити да:

- схвате потребу увођења негативних бројева, упознају структуре скупова целих и рационалних бројева, појмове супротног броја, реципрочног броја и апсолутне вредности броја;
- упознају и савладају основне рачунске операције у скуповима \mathbf{Z} и \mathbf{Q} и потпуно увежбају извођење тих операција, уз коришћење њихових својстава;
- могу да читају и састављају разне једноставније изразе са рационалним бројевима и израчунају њихову бројевну вредност;

- упознају и умеју да решавају једноставније једначине и неједначине у скупу рационалних бројева;
- разумеју процентни начин изражавања и умеју да тај рачун примењују у пракси;
- упознају класификацију троуглова и четвороуглова и знају њихова основна својства;
- схвате релацију подударности и њена својства и умеју да је примењују у извођењу основних конструкција троугла и четвороугла;
- схвате једнакост површина геометријских фигура и науче правила о израчунавању површина троуглова, паралелограма и других четвороуглова;
- примењују правила за израчунавање површине троугла и четвороугла у разним практичним задацима;
- усвајају елементе дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; правилно коришћење свих везника "и", "или", а нарочито "ако ... онда ..." и "ако и само ако"; осете потребу за извођењем доказа и умеју да то раде у једноставнијим случајевима).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Цели бројеви

Појам негативног броја. Скуп целих бројева (**Z**). Цели бројеви на бројевној правој.

Супротан број. Апсолутна вредност целог броја. Упоређивање целих бројева.

Основне рачунске операције с целим бројевима и њихова својства.

Рационални бројеви

Скуп рационалних бројева (**Q**). Приказивање рационалних бројева на бројевној правој.

Уређеност скупа **Q**.

Рачунске операције у скупу **Q** и њихова својства.

Изрази с рационалним бројевима.

Једначине и неједначине упознатих облика - решавање и примена.

Процент и примене.

Троугао

Троугао; однос страница, врсте троуглова према страницама. Углови троугла, збир углова, врсте троуглова према угловима. Однос између страница и углова троугла.

Конструкције неких углова (60° , 120° , 30° , 45° , 75° , 135°).

Подударност троуглова (интерпретација). Основна правила о подударности троуглова; закључивање о једнакости аналогних елемената. Основне конструкције троуглова.

Описана кружна линија око троугла и уписана у њега, висина и тежишна дуж. Четири значајне тачке у троуглу и њихова конструкција.

Четвороугао

Четвороугао; врсте четвороуглова (квадрат, правоугаоник, паралелограм, ромб, трапез, делтоид); углови четвороугла.

Паралелограм, својства; појам централне симетрије. Врсте паралелограма; правоугли паралелограми. Конструкције паралелограма.

Трапез, својства, средња линија; врсте трапеза, једнакократи трапез. Основне конструкције трапеза.

Површина четвороугла и троугла

Појам површине фигуре - површина правоугаоника.

Једнакост површина фигура. Површина паралелограма, троугла, трапеза. Површина четвороугла с нормалним дијагоналама.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка годишње (са исправкама укупно 8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама по моделу (укупан број часова за тему; број часова за обраду, број часова за понављање и увежбавање)

Цели бројеви (24; 9 + 15)

Рационални бројеви (45; 17 + 28)

Троугао (30; 13 + 17)

Четвороугао (20; 8 + 12)

Површина четвороугла и троугла (17; 7 + 10)

Цели бројеви. Проширивањем система N_0 , природних бројева са нулом, настаје систем целих бројева Z , као скуп који је проширен негативним целим бројевима и на који се, са N_0 , такође проширује значење операција и релација. Дидактичка мотивација да се крене са овим проширењем као првим, а не да се одмах иде на проширење до скупа Q рационалних бројева, састоји се у томе што је то проширење једноставније и што су интерпретације на бројевној правој јасније. С друге стране, прстен Z целих бројева је значајна математичка структура сама по себи, па и ту његову аутономност треба имати у виду.

Први корак у овом проширењу чини додавање негативних целих бројева скупу N_0 , а природни бројеви у том ширем скупу слове као позитивни цели бројеви. Уз то треба истаћи значење тих бројева које они имају на разним скалама (термометарској, табли лифта, итд.). Кад је n ознака за природне бројеве, $-n$ биће ознака за негативне бројеве и при том:

n и $-n$ чине *пар супротних бројева*,

n је *апсолутна вредност* за оба броја: n и $-n$.

Поређење целих бројева ослања се интуитивно на њиховом представљању тачкама на бројевној правој и прати представу о распореду тих тачака. Уз ту представу иде и она о усмереној дужи као "ходу" од тачке нула до тачке која представља тај број. Термин "усмерена дуж" не треба користити у актуелној настави јер то представљање остаје на нивоу графичких техника.

Сабирање у скупу Z интерпретира се као настављање "ходава" тј. настављање усмерених дужи. После рада са конкретним примерима (који би били систематски груписани и записивани, као на пример, $(-7) + 4$, $(-3) + (-5)$ итд. прелази се на дефинисање збира:

$$1. \quad m > n: \quad \begin{array}{l} m + (-n) = m - n, \quad (-n) + m = m - n, \quad (-m) + (-n) = -(m + n) \\ (-n) + (-m) = -(m + n), \end{array}$$

$$2. \quad m < n: \quad \begin{array}{l} m + (-n) = -(n - m), \quad (-n) + m = -(n - m), \quad (-m) + (-n) = -(n+m) \\ (-n) + (-m) = -(n + m) \end{array}$$

Ово рашчлањивање је издвајање типичних случајева у којима поступак сабирања увек има нешто специфично и како, у ствари, изводимо сабирање конкретних бројева.

Из горње дефиниције непосредно следи закон комутативности. Асоцијативност сабирања је одмах прихватљива кад се види као слагање "ходава", али се може и доказати у једном броју случајева (а у свим осталим доказивање дати као вежбања сврстана међу задатке). Одузимање у систему Z дефинише се као сабирање са супротним бројем, па је потребно истаћи да је сад, у овом систему, та операција увек изводљива.

После изградње система $(Z, +)$ - адитивне групе целих бројева, прелази се на увођење множења и изградњу система $(Z, +, \cdot)$ - прстена целих бројева. Прво се дефинише множење са позитивним бројем (које се схвата као поновљено сабирање):

$$n \cdot (-m) = -n \cdot m$$

(Знак остаје исти, али се апсолутна вредност повећава n пута). Затим се осмишљава множење са -1 , као преусмеравање дужи (тј. као симетрија у односу на тачку 0). По дефиницији је:

$$(-1) \cdot a = -a.$$

Множење са $-n$ узима се као преусмеравање и повећање апсолутне вредности n пута:

$$(-n) \cdot m = -n \cdot m, (-n) \cdot (-m) = n \cdot m$$

(Позитивне бројеве не треба писати као: $+n$, нити натрпавати заграда сем где се мења смисао или где би два знака стајали један уз други).

Својства комутативности и асоцијативности множења изводе се на основу ове дефиниције (опет у случају пар примера, а остали случајеви се уврсте међу задатке). Свуда прво долазе конкретни примери множења, па се после њих дају горе наведене опште формулације. На сличан начин треба извести дистрибутивни закон.

Уврстимо и ову важну **напомену**: наративно изражавање дефиниција и својстава је дидактички врло оправдано, али оно мора да следи иза математички прецизних формулација, а не да им претходи. На крају ове теме треба дати преглед основних својстава (која истичу структуру уређеног прстена) користећи a , b , c , итд. као ознаке за променљиве (а не оне којима се истиче знак целог броја).

Рационални бројеви. Проширење скупа Q_+ позитивних рационалних бројева тече на потпуно аналоган начин као и проширење скупа N_0 , при чему се треба позивати на одговарајуће поступке примењене у случају конструкције система Z и тиме скраћивати излагање. Кад је $r \in Q_+$, негативне рационалне бројеве треба означавати пишући $-r$ и такође избегавати непотребно натрпавање заграда. Дељење у систему рационалних бројева Q осмишљава се као множење реципрочним бројем, па треба истаћи да је сад та операција увек изводљива (сем дељења са 0 , кад треба рећи да такво дељење нема смисла). На крају, систематизују се основна својства карактеристична за систем Q као за структуру која је уређено поље.

Тему решавање **једначина и неједначина** обрађивати после проширења бројевних система до скупа Q рационалних бројева. Тек са овим скупом то решавање је изводљиво без познатих ограничења (а уз проширење Z , довољно је навести решивост једначина облика $x + b = c$ у том скупу). Једначина $ax + b = c$ решава се у два корака: $ax = b - c$ (веза сабирања и одузимања), $x = (b - c) : a$ (веза множења и дељења). Пошто се лако доказује да израз ax расте са x , ако је $a > 0$, а опада ако је $a < 0$ (из $x_1 > x_2$ следи да је разлика $ax_1 - ax_2 = a(x_1 - x_2)$ позитивна за $a > 0$, а негативна за $a < 0$), решавање неједначине $ax + b > c$ изводи се тако што се прво реши једначина $ax + b = c$ и нађе њено решење x_0 , па је тада решење ове неједначине $x > x_0$ за $a > 0$, а $x < x_0$ за $a < 0$. Дакле, примењује се иста метода коју су ученици упознали у претходна два разреда. Слично се решава и неједначина $ax + b < c$. С једне стране, овакав поступак је инструктивнији јер се истиче једно важно својство које касније слови као монотоност линеарне функције, а с друге стране решење се "лови", а не поступа се формалније истицањем еквивалентних услова. Кад се бирају нешто сложенији примери једначина и неједначина, променљива x треба да само једанпут фигурише (нпр. $3 \cdot (7x - 4) = 25$ и сл.). Решавајући текстуалне проблеме састављањем и решавањем одговарајућих једначина и неједначина, користи се ова врста математике у случају практичних задатака и тако сагледава њена примена.

Појму **процента** треба посветити посебну пажњу као начину исказивања количинских односа који се јављају у свакодневној употреби. Међутим, не треба од тог стварати "процентни рачун", изводећи и памтећи посебна правила и обрасце. Једноставно, проценте треба схватити као разломке са имениоцем 100 , а ученици треба да науче значење израза као што су "чини 60% ", "снижено за 7% ", "производња је повећана за $12,5\%$ " итд.

Геометрија. У овом периоду наставе математике дају се дефиниције геометријских фигура: троугла, квадрата, правоугаоника, ромба, паралелограма, трапеза и четвороугла исказане истицањем њихових карактеристичних својстава (и у терминима страница и углова). Треба истицати и логичку класификацију класа ових фигура (квадрат је правоугаоник, правоугаоник је паралелограм). У класи троуглова, осмислити релацију подударности изражавајући је преко једнакости елемената - страна и углова троугла. Извести

једноставна тврђења о збиру углова у троуглу и спољашњем углу троугла, о висини као симетрали једнакокраког троугла, о односу страна и углова троугла.

Запазити да се четвороугао разлаже на троуглове, па однос подударности користи и за извођење неких лаких својстава појединих врста четвороуглова: једнакост дијагонала правоугаоника, нормалност дијагонала код ромба, узајамно половљење дијагонала паралелограма и сл. Пошто ће ово бити први примери дедуктивног закључивања, доказе треба изводити по јасном плану и са јасно истакнутим претпоставкама и процедурама доказивања. Не треба користити појам подударности примењујући га на произвољне фигуре (сем, могуће, у случају паралелограма и трапеза, кад може имати смисао разложиве подударности).

Треба се ослањати на карактеристична (и изведена) својства при извођењу једноставнијих конструкција поменутих геометријских фигура и конструкције са њима повезаним елементима (значајним тачкама, дужима, угловима). Конструкције у геометрији имају велики образовно-развојни значај јер се тиме, на овом нивоу наставе, доказује егзистенција геометријских објеката чији су елементи задати.

Једначење површина геометријских фигура осмишљава се на класични начин, ослањајући се на појмове разложиве и допунске једнакости. Сама површина фигуре схвата се као магнитуда (величина) тј. постоји самим постојањем дате фигуре и не изражава се као однос према датој јединичној магнитуди, сем кад је тако то посебно формулисано (дајући дужине у сантиметрима и сл.). При том се узима да су површине подударних троуглова једнаке, а за правоугаоник чије су дужине страница изражене са a и b , узима се да је његова површина $a \cdot b$. Кад су странице a и b изражене мерним бројевима, релативно дата дужинска јединица, израз $a \cdot b$ схвата се као производ бројева којим се површина изражава преко одговарајуће јединице за површину. Полазећи од површине правоугаоника, допуњавањем и разлагањем, изводе се формуле за површину паралелограма, троугла и трапеза.

Свакако треба укључити практичне примене рачунања површина реалних објеката на што, уосталом, асоцира сами назив "геометрија".

Додајмо као општу напомену да је инструктивно да се уз све садржаје наводе историјски подаци, указујући на време, прилике и значајне ствараоце у тим далеким временима, али додајући и коментаре којима се указује на предност савременог излагања математике.

ДОДАТНИ РАД

Садржаји додатног рада морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Препоручује се да руководиоци стручних већа контактирају добро афирмисане стручне институције, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес", итд.

БИОЛОГИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе *биологије* јесте да ученици усвајањем образовно-васпитних садржаја стекну основна знања о животном простору, начину живота, основној грађи, разноврсности и значају животињског света.

Задаци наставе биологије су:

- развијање љубави према природи и осећања дужности да је очувају за себе и будуће генерације;
- развијање основне научне писмености, логичког расуђивања, објективности и критичког мишљења;
- упознавање спољашње и основне унутрашње грађе праживотиња;
- упознавање спољашње и основне унутрашње грађе животиња;

- поступно и систематично упознавање разноврсности животињског света;
- развијање одговорног односа према животињама;
- разумевање еволутивног развоја живог света;
- развијање хигијенских навика и здравствене културе.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- уоче потребу за класификовањем живог света због његове велике разноврсности;
- уочавају сличности и разлике у грађи и начину живота биљака, гљива и животиња;
- упознају основне појмове о природном систему животиња;
- упознају животни простор, начин живота, грађу, разноврсност и значај праживотиња;
- упознају животни простор, начин живота, спољашњу грађу и основе унутрашње грађе, разноврсност и значај сунђера, дупљара, црва, мекушаца, зглавकारа и бодљокожаца;
- схвате улогу инсеката у природи;
- упознају болести које изазивају или преносе животиње, начин преношења и превенцију;
- упознају животни простор, начин живота, грађу, разноврсност и значај риба, водоземаца, гмизаваца, птица и сисара;
- схвате значај бриге о потомству птица и сисара;
- схвате значај одговорног односа према животињама;
- сазнају основне научне чињенице о току и развоју живота на Земљи и етапе земљине историје;
- знају да живот на Земљи има историју са којом се могу упознати на основу фосилних остатака (записа);
- разумеју еволуцију живог света и схвате њен значај у формирању савременог биолошког мишљења.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (3)

Разноврсност живог света.

Основне разлике између биљака, гљива и животиња.

ПРАЖИВОТИЊЕ (9)

Праживотиње - хетеротрофни протисти, једноћелијска организација, разноврсност.

Амебе - животни простор, начин живота, грађа. Разноврсност и значај.

Бичари - животни простор, начин живота, грађа, колонијалност. Разноврсност и значај.

Трепљари - животни простор, начин живота, грађа. Разноврсност и значај.

Паразитске праживотиње (дизентерична амеба, маларични паразит, изазивач болести спавања) - начини преношења, мере превенције.

Упоредни преглед грађе праживотиња - корелација са функцијом и животном средином (табеларни или илустративни приказ).

Вежба: Живот у капи воде - посматрање слатководних праживотиња под микроскопом.

ЦАРСТВО ЖИВОТИЊА (48)

Свет животиња - настанак и развој животиња.

Разноврсност животиња - преглед главних група.

Сунђери - животни простор, начин живота, грађа на нивоу опште организације.

Разноврсност и значај.

Дупљари - животни простор, начин живота, грађа на нивоу опште организације (хидра). Разноврсност (хидре, корали, морске сасе, медузе), значај.

Пљоснати црви - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе. Разноврсност (планарије, метиљи, пантљичаре), значај. Паразитске врсте, начини преношења и мере превенције.

Ваљкасти црви - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (човечија глиста). Разноврсност и значај.

Паразитске врсте, начини преношења и мере превенције.

Чланковити црви - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (кишна глиста). Разноврсност (морски чланковити црви, кишне глисте, пијавице), значај.

Мекушци - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (шкољка). Разноврсност (пужеви, шкољке и главоношци), значај.

Вежба: разврставање пужева и шкољки на основу изгледа љуштуре.

Зглавкари - опште одлике и разноврсност (ракови, пауци, скорпије, крпељи, стоноге, инсекти).

Ракови - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (речни рак). Разноврсност и значај.

Пауци - животни простор, начин живота и спољашња грађа. Разноврсност и значај. Занимљивости из живота паука.

Скорпије - животни простор, начин живота и спољашња грађа. Разноврсност и значај.

Крпељи - животни простор, начин живота, спољашња грађа и разноврсност.

Болести које преносе и мере превенције.

Стоноге - начин живота, спољашња грађа и разноврсност.

Инсекти - животни простор, начин живота, спољашња грађа, и разноврсност.

Улога инсеката у природи и значај за човека. Занимљивости из живота инсеката.

Вежба: Израда школске збирке инсеката.

Бодљокошци - животни простор, начин живота, спољашња грађа. Разноврсност (морске звезде, морски јежеви, морске змијуљице, морски краставци, морски кринови), значај.

Упоредни преглед грађе сунђера, црва, мекушаца, зглавкара, бодљокожаца - табеларни или илустративни приказ.

Хордати - основне одлике хордата на примеру копљаче - компарација са претходним групама животиња. Разноврсност хордата, значај.

Кичмењаци - грађа и разноврсност.

Рибе - начин живота, грађа и корелација са стаништем (шаран). Разноврсност (ајкуле, раже, штитоноше, кошљорибе), значај.

Вежба: дисекција рибе.

Прелазак на копнени начин живота.

Водоземци - начин живота, грађа и корелација са стаништем (жаба).

Размножавање и развиће. Разноврсност (жабе, даждевњаци, мрмољци), значај.

Гмизавци - начин живота, грађа и корелација са стаништем (гуштер).

Размножавање, регенерација. Разноврсност (гуштери, змије, корњаче, крокодили), значај. Изумрли гмизавци.

Птице - начин живота, грађа и корелација са стаништем. Размножавање, брига о потомству. Сеоба птица. Разноврсност (патке, гуске, роде, чапље, коке, детлићи, грабљивице, сове, голубови, певачице), значај.

Сисари - начин живота, грађа и корелација са стаништем. Размножавање и развиће, брига о потомству. Миграције и зимски сан. Разноврсност (торбари, бубоједи, слепи мишеви, мајмуни, глодари, зечеви, перајари, слонови, звери, китови, копитари, папкари), значај.

Упоредни преглед грађе главних група кичмењака (табеларни или илустративни приказ).

УГРОЖЕНОСТ И ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА (6)

Разноврсност царства животиња и биодиверзитет.

Фактори угрожавања и значај заштите животиња.

Суживот људи и животиња.

Одговоран однос према животињама (животиње за друштво - љубимци, домаће животиње, огледне животиње, крзнашице).

УВОД У ЕВОЛУЦИЈУ ЖИВОГ СВЕТА (6)

Живот на Земљи.

Докази еволуције.

Геолошка доба, календар живота.

Борба за опстанак - Чарлс Дарвин.

Активности:

Изласци у природу, упознавање локалне фауне, посета зоолошком врту, посета природњачком музеју.

Прављење акваријума, тераријума, кућица за птице, кућица за псе и мачке.

Посматрање активности животиња и брига о њима током целе школске године.

Сарадња са здравственим и ветеринарским институцијама.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Избор и систематизација програмских садржаја наставног предмета биологија односе се на научну дисциплину - зоологија и резултат су захтева времена и најновијих достигнућа у науци. Наставне теме обрађују садржаје из зоологије и логички су распоређене у пет тематских целина: Увод, Прак животиње, Царство животиња, Угроженост и заштита животиња и Увод у еволуцију живог света (еволуција човека и наслеђивање изучаваће се у осмом разреду). Овако конципиран програм пружа ученицима основна знања, а ради лакшег разумевања и усвајања градива, наставник не треба да инсистира на детаљној грађи, већ да стави акценат на животни простор, начин живота, разноврсност и значај појединих група у оквиру царства животиња.

Приликом израде планова рада (глобалног и оперативног) треба предвидети 50% часова за обраду новог градива и 50% за друге типове часова.

Концепција програма пружа широке могућности за примену различитих наставних метода, као и употребу информационо-комуникационих технологија. Вербално-текстуалне методе треба да буду мање заступљене, а предност треба дати демонстративно-илустративним методама, методама практичног рада и активностима ван учионице. Избор наставних метода зависи од циља и задатака наставног часа и опремљености кабинета. Избор облика рада препуштен је наставнику. За часове вежби треба користити групни облик рада, али ако то вежба захтева и постоје услови, може се применити рад у паровима или индивидуални облик рада. Вежбе треба реализовати уз максимално коришћење природног материјала, препарата и лабораторијског прибора. Веома су корисни часови у природи и посете природњачком музеју и зоолошком врту... Препоручује се сарадња са здравственим и ветеринарским институцијама, њихово ангажовање и организовање предавања - трибина са темама из програмских садржаја биологије.

Наставник за припрему рада на часу треба да користи одобрени уџбеник и најновију стручну литературу.

ТЕХНИЧКО И ИНФОРМАТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе техничког и информатичког образовања у основној школи јесте да се ученици упознају са техничко-технолошким развијеним окружењем, кроз стицање основне

техничке и информатичке писмености, развојем техничког мишљења, техничке културе, радних вештина и културе рада.

Остали циљеви и задаци предмета су да ученици:

- стекну основно техничко и информатичко васпитање и образовање,
- стичу основна техничко-технолошка знања, умења, вештине и оспособљавају се за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу,
- схвате законитости природних и техничких наука,
- сазнају основни концепт информационо-комуникационих технологија (ИЦТ), сазнају улоге ИЦТ у различитим струкама и сферама живота,
- упознају рад на једном од оперативних система и неколико најчешће коришћених корисничких програма и стекну навике да их користи у свакодневним активностима,
- науче употребу рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет,
- развијају стваралачко и критичко мишљење,
- развијају способност практичног стварања, односно да реализују сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмишу креативност и оригиналност,
- развијају психомоторне способности,
- усвоје претпоставке за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада,
- савладавају основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима,
- развијају прецизност у раду, упорност и истрајност приликом решавања задатака,
- стичу радне навике и оспособљавају се за сарадњу и тимски рад,
- комуницирају на језику технике (техничка терминологија, цртеж),
- стекну знања за коришћење мерних инструмената,
- на основу физичких, хемијских, механичких и технолошких својстава одаберу одговарајући материјал за модел, макету или средство,
- препознају елементе (компоненте) из области грађевинарства, машинства, електротехнике, електронике и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе, макете или предмете),
- разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија,
- препознају природне ресурсе и њихову ограниченост у коришћењу,
- прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском извору,
- одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе), израде или примене једноставнији програм за управљање преко рачунара,
- упознају економске, социјалне, техничко-технолошке, еколошке и етичке аспекте рада и производње и њихов значај на развој друштва,
- примењују мере и средства за личну заштиту при раду,
- знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења,
- на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања правилно одаберу своју будућу професију и др.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- упознају врсте грађевинских објеката и њихове намене;
- упознају технике грађења;
- упознају карактеристике грађевинског техничког цртања и основне грађевинске симболе;
- науче да читају и користе једноставније грађевинске цртеже - документацију за изградњу, адаптацију и уређење стана, одговарајуће проспекте;
- науче да користе готове једноставне софтверске алате за цртање;

- науче како се користи CD-ром, флеш меморија и штампач;
- упознају основне врсте, карактеристике и примену грађевинских материјала;
- стичу навике за рационално коришћење материјала и енергије;
- стичу и развијају културу становања у савременим условима;
- упознају функционисање кућне инсталације (водоводне, топлотне и канализационе);
- стекну представу о функционисању и организацији саобраћаја у саобраћајним објектима;
- стекну знања о примени и битним карактеристикама грађевинских машина;
- упознају основне процесе у пољопривредној производњи;
- науче да примењују једноставније техничке цртеже у пројектовању модела или макета према сопственом избору: грађевинских или саобраћајних објеката; грађевинских или пољопривредних машина и уређаја; детаља из уређивања стана и др.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД У АРХИТЕКТУРУ И ГРАЂЕВИНАРСТВО (4)

Историја архитектуре (стилови градње: грчки, римски, етрурски, ренесансни...). Врсте грађевинских објеката (високоградња, нискоградња, хидроградња). Конструктивни елементи грађевинског објекта (темељ, зид, стуб, међуспратна конструкција, кров, степенице). Системи градње у грађевинарству.

ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ У ГРАЂЕВИНАРСТВУ (8)

Поступци и фазе у реализацији грађевинских објеката, техничка документација (појам, врсте и примена пројеката). Технички цртеж као основ за израду пројеката - размера, котирање, симболи и ознаке у грађевинарству. Графичко представљање предмета - објеката прибором.

ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ (16)

Програм за једноставно цртање. Рад са CD-ом и флеш меморијом. Снимање цртежа. Рад са штампачем. Коришћење Интернета.

ГРАЂЕВИНСКИ МАТЕРИЈАЛИ (4)

Подела и врсте грађевинских материјала. Природни грађевински материјали - својства и примена. Вештачки грађевински материјали - својства и примена.

ЕНЕРГЕТИКА (4)

Енергетика у грађевинарству. Мере за рационално коришћење топлотне енергије у грађевинарству: топлотна изолација зграде, коришћење сунчеве енергије.

ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА У ГРАЂЕВИНАРСТВУ (4)

Алати и машине у грађевинарству. Мере заштите при извођењу објеката.

САОБРАЋАЈНИ СИСТЕМИ (2)

Грађевински објекти у саобраћају: ауто-путеви, железничке станице, луке, аеродроми.

КУЛТУРА СТАНОВАЊА (4)

Етика становања (понашање станара у стану, стамбеној згради, на улици и на другим јавним местима). Израда плана стана. Предлог за његово уређење. Уређење екстеријера и ентеријера.

КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ - МОДУЛИ (22)

Самосталан рад на сопственом пројекту: Израда техничке документације, избор материјала, обрада материјала, састављање делова, облагање површина и површинска заштита. Израда модела разних машина и уређаја у грађевинарству из конструкторских комплета. Израда макете стана на основу плана и предлог за његово уређење. Моделовање машина и уређаја у пољопривредној производњи. Поправке на кућним инсталацијама и санитарним уређајима. Могућност рада на рачунару.

ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА У ПОЉОПРИВРЕДИ (4)

Организација рада и примена савремених средстава у пољопривредној производњи. Техничка средства у пољопривреди. Машине и уређаји у пољопривредној производњи. Моделовање машина и уређаја у пољопривредној производњи

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Увод у архитектуру и грађевинарство. На интересантан начин, уз помоћ медија, приказати развој грађевинарства и архитектуре од праисторије до данас (само на информативном нивоу). Сликама показати репрезентативне објекте из сваког периода градње. На изабраним примерима из историје грађевинарства ученици могу да схвате величину људског ума који практично нема граница. У делу који се односи на поделу грађевинарства појмове високоградње, нискоградње и хидроградње објаснити помоћу карактеристичних грађевинских објеката који су њихови репрезенти. На пример, за високоградњу сликом ученицима показати једну стамбену зграду, друштвену (биоскоп, позориште, школу...) и привредну (предузеће, индустријску халу). За представнике нискоградње сликом показати мост, пут, железницу и аеродромску писту; а бране, луке и канали за наводњавање као угледне примере објеката у хидроградњи. На једноставном примеру куће (путем слајдова, макете или путем рачунара у 3D приказу) показати основне конструктивне елементе из којих се састоји грађевински објекат. Поред тога, указати и на остале елементе који чине целину грађевинског објекта (prozори, врата, димњачки канали...). За реализацију ове тематске целине успоставити корелацију са наставним предметима историја и ликовна култура.

Техничко цртање у грађевинарству. У обради ове наставне теме, у уводном делу ученицима јасно дефинисати основне фазе у реализацији једног грађевинског објекта. Те фазе су: фаза препознавања потреба за градњом у којој значајну улогу има инвеститор; фаза пројектовања грађевинског објекта у којој се трага за функционалним, конструктивним и естетским решењима објекта и фаза извођења објекта у којој се јасно препознају основни (зидарски, тесарски, бетонски...), завршни (молерски, керамичарски...) и инсталатерски радови (водовод, канализација...). Посебну пажњу треба обратити на специфичности техничког цртежа у грађевинарству (*врсте цртежа, размере које се примењују, котне стрелице и косе црте, котни бројеви, висинске коте, симболи: приказ врата, прозора, конструктивних елемената у основи и пресеку и приказ елемената намештаја у основи и пресеку*). Као вежбу за примену знања из овог дела ученици могу да нацртају хоризонтални пресек - основу и вертикални пресек једне просторије (изабрана просторија може бити радна соба ученика, учионица у оквиру школе тако да сва мерења могу да се изврше на лицу места и пренесу на цртеж) у размери 1:100. Код ученика треба инсистирати да: правилно исписују текст, користе разне врсте и дебљине линија, буду стрпљиви и прецизни у мерењу приликом цртања.

Информатичка технологија. Циљ увођења информатичке технологије у шести разред је да се оствари континуитет примене рачунара у настави техничког образовања. Ова наставна тема се реализује после наставне теме техничко цртање у грађевинарству. Разлог томе је што постоје једноставни софтвери који се могу користити за цртање и пројектовање без програмирања (Google SketchUp, Envisioneer Express 3.0, Microsoft Office Visio 2003). На тај начин ће ученици упознавати примену рачунара на конкретним садржајима и рад са CD-ромом, флеш меморијом и штампачем. Примену рачунара прилагодити конфигурацији рачунара којом школа располаже.

Грађевински материјали. На нивоу обавештености проширити знања о материјалима који се користе у грађевинарству. Не улазити у детаље о производњи и преради материјала. Препоручљиво је ученицима показати угледне примере грађевинских материјала који се обрађују (песак, цемент...) или њихове моделе (опека, арматура...). Излагање поткрепити проспектима, каталозима и претраживањима на Интернету. У реализацији ове тематске

целине успоставити корелацију са историјом нарочито у делу који се односи на развој грађевинских материјала.

Енергетика. Указати на значај врсте изабраног материјала за градњу грађевинских објеката, на могућност штедње енергије и коришћења неконвенционалних извора енергије, како при пројектовању нових објеката, тако и могућност доградње термо-изолације на постојећим објектима.

Техничка средства у грађевинарству. Алате и машине у грађевинарству обрадити тако да се у првом кораку направи груба подела механизације и за сваку од њих наброје карактеристични представници. Излагања поткрепити сликом и по могућству моделима. У делу који се односи на заштиту на раду код ученика развијати свест о потреби очувања личног здравља, али и очувања животне средине. Инсистирати на познавању заштитне опреме, обезбеђивању градилишта, као и околине. Ову наставну тему реализовати у континуитету са наставном темом конструкторско моделовање. Тако ће ученици моћи стечена знања о машинама у грађевинарству примењивати у раду са конструкторским елементима. На сличан начин реализовати и наставну тему Техничка средства у пољопривреди.

Саобраћајни системи. У односу на претходну годину, градиво проширити са аспекта саобраћајних објеката, њихове намене, функционисања и организације саобраћаја. За ове наставне садржаје користити актуелне медије.

Култура становања. Увести ученике у ову наставну јединицу путем посматрања и анализе својих станова. Ученици треба да закључе из којих се делова стан састоји, које су њихове функције, који је најповољнији распоред просторија са аспекта функционалности и могућности уштеде и коришћења алтернативних извора енергије. Користећи план стана ученици треба да науче како се одређује функција сваке просторије и како се врши избор намештаја имајући у виду функционалност и економичност простора. На основу посматрања планова, макета, слика насеља градских и сеоских, треба објаснити значај околине стана са хигијенског и естетског становишта.

Конструкторско моделовање у грађевинарству - модули. Реализација модула омогућава диференцијацију у настави с обзиром да се ученици могу опредељивати за подручје за које имају више афинитета: моделовање грађевинских објеката високоградње, нискоградње, израда модела разних машина и уређаја у грађевинарству из конструкторских комплета, уређење стана, поправке на кућним инсталацијама и санитарним уређајима, рад на рачунару. Обавеза свих, без обзира на избор активности је да израде свој "пројекат" по коме изводе моделовање: израда техничке документације, избор материјала, обрада материјала, састављање делова, облагање површина и површинска заштита.

Техничка средства у пољопривреди. Техничка средства у пољопривреди, Организација рада и примена савремених средстава у пољопривредној производњи, Машине и уређаји у пољопривредној производњи. Моделовање машина и уређаја у пољопривредној производњи.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ (2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Општи оперативни задаци:

- подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела;
- развој и усавршавање моторичких способности;

- стицање моторичких умења која су као садржаји утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;
- формирање морално-вољних квалитета личности;
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;
- стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Посебни оперативни задаци:

- усмерени развој основних моторичких способности, првенствено брзине и координације;
- усмерено стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања;
- примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичење и сл.);
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл;
- естетско изражавање покретом и кретањима и доживљавање естетских вредности;
- усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Циљ физичког васпитања остварује се путем следећих организационих облика рада:

- часова физичког васпитања;
- корективно-педагошког рада;
- слободних активности;
- кросева;
- логоровања;
- зимовања;
- спортских активности од значаја за друштвену средину;
- школских и других спортских такмичења;
- приредби и других друштвених активности школе на плану физичке културе.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји овог васпитно-образовног подручја усмерени су на:

- развијање физичких способности;
- усвајање моторичких знања, умења и навика;
- теоријско образовање.

I. РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посвећује се пажња:

- развијању физичких способности брзине, снаге, издржљивости и гипкости - у припремном делу часа у оквиру вежби обликовања или у другим деловима часа путем оних облика и метода рада који полазе од индивидуалних могућности ученика и примерени су деци школског узраста и специфичним материјалним и просторним условима рада у којима се настава физичког васпитања изводи;
- учвршћивању правилног држања тела.

II. УСВАЈАЊЕ МОТОРИЧКИХ ЗНАЊА, УМЕЊА И НАВИКА АТЛЕТИКА

1. Усавршавање технике спринтерског трчања (рад ногу и руку, положај трупа и главе); Техника ниског старта и старта убрзања; Трчање деоница до 50 m.

2. Штафетно трчање - Измена штафете у различитим формама (парови, четворке и др.) и при различитим брзинама кретања (ходање и трчање).
3. Трчање на средњим дистанцама и кроса (ученице 1000 m, ученици 1200 m)
4. Скок у даљ - Варијанта технике "увинуће"
5. Скок у вис - Прекорачна ("маказе") техника
6. Бацање лоптице од 200 gr. Бацање кугле (Из места и залета и са реквизитима тежине до 3 kg).

ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Пре реализовања програма препоручује се подела ученика на групе према нивоу претходних умења (диференциран приступ). Ученици, који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда, прво уче вежбе које нису усвојили. После тога уче програм шестог разреда. За остале ученике предвиђа се надградња на садржаје петог разреда. Све вежбе на појединим справама треба научити појединачно, а затим их повезивати у комбинације.

Т л о (ученици и ученице):

1) поновити вежбе и комбинације из петог разреда; 2) прамет странце упором у обе стране; 3) два премета странце повезано; 4) став на глави уз помоћ; 5) став на шакама уз помоћ; 6) колут напред летећи са изразитијом фазом лета на сунђер струњаче; 7) припремне вежбе за прекопит и прекопит напред на сунђер струњаче (салто напред згрченим телом). **За напредније ученике и ученице:** став на шакама, колут напред уз помоћ; **ученице:** став на шакама, мост напред уз помоћ.

П р е с к о к (ученици и ученице):

Козлић: 120 cm: разношка и згрчка - усавршавање (удаљенија даска и изразитије отварање у фази другог лета). **За напредније ученике и ученице:** козлић, коњ, шведски сандук: припремне вежбе за склонку и склонка.

Г р е д а (ученице):

Ниска греда: 1) поновити вежбе из петог разреда; 2) скок суножним одскоком, доскок на једну ногу, друга је у преножењу; 3) скок суножним одскоком, доскок на једну ногу, друга је у заножењу; 4) "валцер корак" 5) "галоп"; 6) у средини греде, из положаја бочно саскок пруженим телом са окретом за 180°.

Висока греда: 1) наскок у упор предњи; премах одножно десном (левом); 2) окрет за 90° удесно, прехват бочно (палчеви су окренути један према другом); 3) замахом или ослонцем обема ногама иза тела прећи у упор чучећи и спојено чучањ, предручити, усправ, одручити; 4) вежбе из програма петог разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди; 5) вага претклоном и заножењем.

Ученици: ходањем, трчањем, окретима и издржајима у одређеном положају треба да развијају осећај за равнотежу. Ходање на високој греди и саскок пруженим телом са окретом за 180°.

П а р а л е л н и р а з б о ј (ученици):

1) поновити вежбе из петог разреда; 2) њих у потпору, предњихом упор до седа разножно; 3) саседом сножити и зањихом саскок. **За напредније ученике:** из седа разножно за рукама колут напред до седа разножно - уз помоћ.

В р а т и л о (ученици):

дочелно вратило: 1) узмак вучењем; 2) ковртвај назад у упору предњем 3) премах одножно десном (левом); 4) спад назад завесом о потколело и спојено наупор јашући;

доскочно вратило: њихање са повећаним амплитудама и спојено саскок у зањиху.

За напредније ученике ковртвај напред у упору јашућем.

Д в о в и с и н с к и р а з б о ј - или нека друга справа за вежбе у вису и упору

1) поновити вежбе из петог разреда;

вежбе у упору: 2) залетом и суножним одскоком наскок у упор предњи; 3) ковртљај назад у упору предњем; 4) упор предњи, премах одножно десном /левом/ до седа јашућег; премах одножно левом /десном/ до упора стражњег; 4) упор стражњи: замахом ногама унапред саскок - уз помоћ.

вежбе у вису: 5) климом успоставити њих, њихање са већом амплитудом и сп. саскок у зањиху; 2) клим и /уколико школа има двовисински разбој/ трећим климом премах разножно

За напредније ученице: ковртљај напред у упору јашућем.

К р у г о в и

дохватни кругови (ученици и ученице): предњихом вис узнето (уз помоћ)

доскочни кругови (ученици): вис предњи, предњихом згиб, њих у згибу, опружањем руку њих у вису и спојено саскок у зањиху - уз помоћ.

К о њ с а х в а т а љ к а м а (ученици):

1) наскок у упор предњи; 2) премах одножно у упор јашући (назначити); 3) њих у упору јашућем; 4) из упора јашућег премах заножном у упор стражњи; 4) упор стражњи, замахом ногама унапред саскок. **За напредније ученике:** повезати наведене вежбе без међузамаха и међуњихова.

На свим справама комбинације вежби из петог допунити вежбама из шестог разреда, као и деловима из обавезних састава из система школских спортских такмичења Србије (програм за млађе пионире и пионирке: пети и шести разред) - диференцирано према способностима ученика.

Организовати међуодељењска такмичења према програму стручног већа.

КОШАРКА

Основни ставови у нападу и одбрани

- *Основни став у нападу са лоптом* (фронтално) - заузимање става: у месту; из подбацивања лопте напред и у страну у једном и два контакта; након кретања* по пријему лопте од додавача; акценат на положај у односу на кош.

- *Вежбе контроле лопте* (фронтално) - манипулација лоптом у месту; у кретању. *Основни став у одбрани-паралелни и дијагонални* (фронтално) - заузимање става: у месту; из кретања*.

* припрема за кретања: ходање, лагано трчање, на знак заустављање, "степовање" и опет трчање. Једноножни и суножни поскоци.

Техника пивотирања

- *Пивотирање* (фронтално и групно) - у месту; након заустављања (акценат на правилном ставу и на ограничења правила игре - стајна нога); 1:1 са заштитом лопте; 2:1 (2:2) са отварањем линије додавања.

Хватање и додавање лопте

- *Хватање лопте* (фронтално) - у месту и кретању (хватање лопти које долазе: високо, средње и ниско)

- *Додавање са две руке са груди - директно и од под; додавање са једном руком испред рамена - директно и од под; додавање са две руке изнад главе* (фронтално и групно) - у месту (у паровима, у троуглу, у четвороуглу); у месту и након додавања следи кретање; у кретању (у колонама; у паровима и тројкама дужином терена).

- "Игре додавања".

Дриблинг

- *Дриблинг у месту* (фронтално) - једном руком у ставу; пребацавање лопте из руке у руку на различите начине (повезати са заузимањем става).

- *Полазак у дриблинг* (фронтално и групно) - укрштени полазак у дриблинг; праволинијски дриблинг са променом ритма са и без заустављања; предња промена правца

- "Игре дриблинга".

Кретање у одбрани

- Кретање "у паралелном ставу" (фронтално и групно) - по ширини;
- Кретање "у дијагоналном ставу" (фронтално и групно) - по дубини са променом правца и одступајућим кораком; 1:1 дириговано у цик - цак кретању, нападач вежба дриблинг, одбрана кретање.

Шутирање

- *Продор двокораком са полагањем лопте у кош* - "горње" и доње полагање из продора двокораком, десни и леви двокорак (из додавања и из дриблинга)
- *Скок шут или шут скок (шут са импулсом)* - из места; подбацивањем лопте; из једног и више дриблинга; из додавања (обратити пажњу на растојање са којег се шутира).
- "Игре са продором двокораком" и "игре шутирања"

Повезивање нападачких елемената у акционе целине

- *Полазак у дриблинг - дриблинг - продор двокораком (или шут са дистанце)*
- *Додавање - кретање без лопте - пријем лопте у кретању - продор двокораком (или шут са дистанце)*
- *Дриблинг са променом правца - продор двокораком (или шут са дистанце)*
- *Дриблинг са променом правца - додавање - утрчавање - пријем лопте - продор двокораком (или шут са дистанце)...*

Кретање без лопте у нападу

- *Технике промене смера и правца у кретању без лопте* - праволинијско кретање са променом смера и ритма кретања, предња промена правца, леђна промена правца
- *Демаркирање* - са променом смера кретања; "ве" демаркирање

Игра 1 на 1 са и без лопте

- *Игра 1 на 1 са лоптом* (групно) - нападач користи финте (финта продора и финта шута); одбрамбени коректно реагује на финте нападача; акценат на нападу; акценат на одбрани, скок у одбрани. Дириговано и ситуационо. Примена у игри.
- *Игра 1 на 1 без лопте* (групно) - нападач ради демаркирање; одбрамбени - правилно чување нападача без лопте који је близу лопте; игра у ситуацији: **1 на 1 + 1**, дириговано и ситуационо; скок у одбрани. Примена у игри.

Контранапад

- *Контранапад са 2 и 3 играча* (групно) - акценат на скоку, на првом додавању, транспорту лопте дужином терена и завршници (2на 0; 2 на 1; 3 на 0; 3 на 1).

Позициони напад и одбрана

- *Сарадња 2 и 3 играча у нападу* (групно) - сарадња на принципима: "додај и утрчи" и задржавање растојања међу нападачима; 2 на 0, 2 на 2, 3 на 0, 3 на 3 - дириговано и ситуационо.
- *Сарадња 2 и 3 играча у одбрани* (групно) - притисак на лопту; притисак на прва додавања; одбрана од утрчавања
- 2: 2 у позиционој игри.
- 3: 3 у позиционој игри.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА, ПЛЕС И НАРОДНЕ ИГРЕ

Осмице **вијачом** у бочној и хоризонталној равни. Котрљање **лопте** по телу (дуж једне руке). Вртење **обруча** око руке спојено са бацањем и хватањем. Краћи састави вијачом и лоптом укључивањем новонаучених кретања. **Плесни корази:** валцеров корак (трокорак) без и са окретом. **Народне игре:** друга варијанта игре *Моравац* и повезивање са претходном варијантом, *Коло води Васа* и једна игра из краја у којем се налази школа.

III. ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима и на ванчасовним и ваншколским

активностима уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрасном и образовном нивоу ученика.

Минимални образовни захтеви (провера)

Атлетика:

Приказ спринтерског трчања и технике ниског старта. Приказ измене штафетне палице у паровима. Приказ технике скока у даљ - варијанта "увинуће". Приказ технике скока у вис варијанта "маказе".

Вишебој - тробој: 50 m, скок у даљ и бацање лоптице од 200 gr.

Вежбе на справама и тлу:

Вежбе на тлу: став на шакама уз помоћ.

Прескок: згрчка.

Греда: скок суножним одскоком и доскоком на исто место; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено (чеоно или бочно).

Вратило - нижа претка разбоја: коврљај назад у упору предњем.

Кошарка:

3:3 у позиционој игри.

Ритмичка гимнастика и народни плес:

Приказ основне технику рада вијачом и лоптом. Одиграти једну народну игру уз музику.

КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела, и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, у складу са прописаним програмом, али и њиховим индивидуалним могућностима, као и на развијању физичких способности, углавном гипкости, снаге, брзине и издржљивости;

- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром-специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;

- са ученицима који имају лоше држање тела или деформитете рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром-физијатром који утврђује врсту и степен одступања од нормалног држања тела и лакших случајева телесних деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити; тежи случајеви телесних деформитета се третирају у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују на корективно-педагошки рад, према посебном програму вежбају на редовним часовима и најмање једанпут недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм, који је примерен здравственом стању ученика, сачињавају наставник и лекар-специјалиста. **На тај начин практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.**

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Додатни рад организује се за ученике који испољавају посебну склоност и интересовање за спорт.

Рад се одвија у спортским секцијама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник сачињава *посебан програм*, узимајући при том у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи и курсне облике рада:

обавезни програм:

- два кроса - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручно веће);
програм који се препоручује
- зимовање - организује се за време зимског распуста: обука смучања, клизања, краћи излети на смучкама или санкама

КУРСНИ ОБЛИЦИ

Из фонда часова за заједнички програмски садржаја и радних дана предвиђених заједничким планом, школа организује активности у часовној, школској, ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Курс скијања

У шестом разреду организује се један курс скијања у трајању од најмање седам дана од укупног фонда планираних радних дана.

СПОРТСКА АКТИВНОСТ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ДРУШТВЕНУ СРЕДИНУ

Из укупног фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да, као курсни облик рада, планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа ради има интересовања (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакарење и друго).

ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања, према плану стручног већа и то:

Обавезна унутаршколска и међуодељењска такмичења у:

- гимнастици (у зимском периоду),
- атлетици (у пролећном периоду),
- најмање у једној спортској игри (у току године).

Стручно веће сачињава план и програм унутар-школских и спортских такмичења ученика Србије, као могући део плана рада школе, на почетку школске године и спроводи га током целе године, у складу са материјалним и просторним условима рада.

План и програм ванчасовних и ваншколских активности се, на предлог стручног већа, усваја као део годишњег програма рада школе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

- Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

- Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

- Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

- Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критеријум у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика или групе ученика, усмеравати на смањене или проширене садржаје, који су предвиђени наставним планом и програмом, у часовној ванчасовној и ваншколској организацији рада.

- Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

- Ученицима који, услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета, не могу да прате обавезни програм обезбеђен је и корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

- Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да из реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторичке активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

- Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

У циљу **развијања физичких способности** - гипкости, снаге, брзине, издржљивости, окретности и прецизности на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи путем вежби обликовања, фронтално, најчешће у припремном делу часа. У току рада наставник треба постепено да усмерава ученике на самостално извођење вежби како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака. У овом делу часа могу се, такође, користити и вежбе које, као делови биомеханичке структуре основног задатка на главном делу часа, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити место за вежбање у овом делу часа. Затим, програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, гипкости, снаге, брзине и издржљивости. Наставник, за сваког ученика, сачињава *радни картон*, са програмом вежби и индивидуалним оптерећењем за сваку вежбу.

Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

Програмске садржаје, где је то потребно, треба реализовати одвојено према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне које су у нашој средини најразвијеније и за које има интересовања у појединим срединама.

У програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих треба да се остваре. То је учињено ради тога да би наставник физичког васпитања могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава индивидуалним могућностима ученика (диференцирани приступ) и просторним и материјалним условима рада.

Програмом се предвиђају активности које су од интереса за средину у којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови и друге). Ове активности се сматрају интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да су за њихову реализацију потребни специфични материјални услови, ова настава се организује на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови...) у другим објектима, али у супротној смени од редовне наставе.

Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању умења и навика које су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

- упућивање ученика на самостално вежбање;
- корективно-педагошки рад;
- слободне активности;
- кросеви;
- зимовања;
- такмичења.

Предметни наставник треба да упућују ученике да, у слободно време, **самостално вежбају**. Иако се програмски садржаји, у највећој мери, савладавају на часовима физичког васпитања, за развој моторичких способности потребан је обим рада, који се не може постићи само на часовима физичког васпитања. Због тога се упутства на самосталан рад односе, како на ученике чије моторичке способности не нису на потребном нивоу, тако и на остале ученике, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу, током часова физичког васпитања, наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе које они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају за одређено време. После извесног периода наставник на редовним часовима контролише резултате ученика

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима који имају лоше држање тела (постурални поремећаји). Рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика.

Курсни облици рада. Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

Спортска активност од значаја за друштвену средину Из фонда часова за заједнички програмски садржаја и радних дана предвиђених заједничким планом, школа организује активности у часовној, школској, ванчасовној и ваншколској организацији рада, као и обавезан стручно-инструктивни рад. У шестом разреду организује се један курс скијања у трајању од најмање седам дана од укупног фонда планираних радних дана. Програмом се предвиђа активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради.

Излети се могу организовати по одељењима или са више одељења, а њихове оперативне задатке, као и локацију, утврђују разредна већа. У четвртог разреду организују

се два полудневна излета са обавезним пешачењем од 6 километара у оба правца. Излети се организују у радне дане или суботом.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компоненту процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...). Обавезна су унутародељењска и међуодељењска такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама и једне спортске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у програму Министарства просвете и спорта.

Зимовање се организује од најмање седам дана. У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се могу остварити за време редовних часова (скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и навикавању на колективни живот. Стручно веће сачињава конкретан план и програм активности, које се спроводе на зимовању. Сваки ученик за време основне школе треба да бар једном борави на зимовању.

Слободне активности - секције организују се најмање једном недељно према плану рада који сачињавају стручно веће и наставник физичког васпитања који води одређену секцију. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Часови слободних активности организују се за више спортских грана.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

ЧАСОВИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА - ОРГАНИЗАЦИЈА И ОСНОВНИ ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

Часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да буду садржаји предвиђени наставним програмом. Затим,

предметни наставник треба да прати ток рада и указује на грешке. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране наставника, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, предметни наставник, пригодним речима треба да да оцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем.

Приликом избора облика рада, предметни наставник треба да узму у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. **Фронтални рад** се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчање, вежбе на тлу, елементи тимских игара); **групни рад** са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја у односу на те индивидуалне способности. Радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе). Радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. **Индивидуалан рад** примењује се за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна уз коришћење савремених аудио-визуелних средстава.

III. ПЛАНИРАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Настава физичког васпитања организује се са по 2 часа недељно. Наставник треба да изради:

- **општи глобални план рада**, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу;

- **општи глобални план по разредима**, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима; овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;

- **план рада по циклусима** садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или у четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

- један циклус за атлетику,
- један циклус за вежбе на тлу и справама,
- један циклус за тимску игру,
- један циклус за курсни облик.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузимају од прва три циклуса.

Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска

игра у пролећном) или у два периода (нпр. трчање и скокови из атлетике у јесењем, а бацање у пролећном периоду).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

- Стање моторичких способности.
- Усвојене здравствено-хигијенске навике.
- Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима.
- Однос према раду.

Праћење и вредновање **моторичких способности** врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности - координација, гipкост, равнотежа, брзина, снага и издржљивост.

Усвојеност **здравствено-хигијенских навика** прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

Степен савладаности **моторичких знања и умења** спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савременог дидактичко-методичких приступа.

V. ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу, и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаног садржаја који сачињава учитељ или предметни наставник, а који је прилагођен конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: прикази на ЦД и видео касетама уз адекватне снимљене коментаре или коментаре наставника, цртежи, контурограми, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ОБАВЕЗНИ ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

ВЕРСКА НАСТАВА

Циљ и задаци

Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;

- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналагању равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;

- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;

- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- уоче да је слобода кључни елемент у разумевању Тајне Христове;

- науче да се слобода поистовећује с личношћу, односно да се личност поистовећује с љубављу према другој личности;

- запазе разлику између приказивања живота Христовог у православној иконографији и западној ренесансној уметности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Упознавање са садржајима програма и начином рада.

ТАЈНА ХРИСТОВА - ЈЕДИНСТВО БОГА И ЧОВЕКА (ЛИТУРГИЈА КАО ТАЈНА ХРИСТОВА)

Немогућност света и човека да постоје вечно без заједнице са Богом.

Тајна Христова - истинити Бог и истинити Човек.

Тајна Христова као Литургија.

РОЂЕЊЕ ХРИСТОВО "ОД ДУХА СВЕТОГ И МАРИЈЕ ДЈЕВЕ" (УЛОГА СЛОБОДЕ МАРИЈЕ ДЈЕВЕ У РОЂЕЊУ СПАСИТЕЉА: ДЕВИЧАНСТВО БОГОРОДИЦЕ)

Рођење Христово (библијска приповест).

Рођење Христово - значај човекове слободе за његово вечно постојање и Богородичиног слободног пристанка да роди Христа.

ХРИСТОС ЈЕ СИН БОЖЈИ КОЈИ ЈЕ ПОСТАО ЧОВЕК, НОВИ АДАМ, ДА БИ СЈЕДИНИО СТВОРЕНУ ПРИРОДУ С БОГОМ (ОДЛУКЕ 1. и 4. ВАС. САБОРА; СИМВОЛ ВЕРЕ)

Символ вере (историјат настанка).

Символ вере (тумачење прва четири члана).

Символ вере (тумачење осталих чланова).

Символ вере (проширење тумачења библијским и светоотачким наводима).

УЛОГА БОГА У СПАСЕЊУ СВЕТА (СВЕТ НЕ МОЖЕ ДА ПОСТОЈИ БЕЗ ЗАЈЕДНИЦЕ С БОГОМ, АЛИ БОГ НЕ ВРШИ НАСИЉЕ НАД ЧОВЕКОМ)

Христос - савршени Човек и савршени Бог (тумачење одлуке Халкидонског сабора).

Бог - Спаситељ света.

Бог не врши насиље над слободом човековом.

УЛОГА ЧОВЕКА У СПАСЕЊУ СВЕТА (СЛОБОДА ЧОВЕКА ЈЕ ПРЕСУДНА ЗА СПАСЕЊЕ СВЕТА; ОСВРТ НА ПРВОГ АДАМА И ЊЕГОВУ УЛОГУ У СПАСЕЊУ СВЕТА; ОДНОС ЧОВЕКА ПРЕМА ПРИРОДИ)

Значај човекове слободе за спасење света.

Улога првосазданих у спасењу света.

ХРИСТОВО СТРАДАЊЕ И ВАСКРСЕЊЕ

Христово страдање и васкрсење.

Значај Христовог страдања и васкрсења за спасење света.

Литургијски живот у Христу као израз слободе човекове.

ХРИСТОВ ЖИВОТ У ПРАВОСЛАВНОЈ ИКОНОГРАФИЈИ

Христов живот у православној иконографији (приказ и објашњење икона Господњих празника).

Христов живот у православној иконографији (приказ и објашњење најзначајнијих српских икона).

"Загледани у иконе"... (разговор о православној иконографији).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ наставе у 6. разреду јесте да се покаже да је Син Божји постао нови Адам, преко кога се остварује јединство створене природе и Бога. У контексту догађаја везаних за Христа треба ученицима скренути пажњу на слободу како Бога, тако и човека, као кључног елемента у остварењу јединства Бога и тварне природе у коме створена природа превазилази смрт. Треба нагласити, такође, да се у случају Христа слобода човека у односу на Бога изражава као вера у Бога оца и његово обећање, односно као љубав према Богу оцу која кроз литургију чини присутним у историји оно што нам је Бог обећао да ће се десити на крају, а то је Царство Божје. То треба довести у везу са дефиницијом вере код ап. Павла (Јев. 11,1 и даље), коју он поистовећује с љубављу, односно са литургијском заједницом (1 Кор. 12-13).

Теме: *Тајна Христова...*, *Христос је Син Божји који је постао човек...* треба реализовати кроз опис Христовог живота забележеног у јеванђељима и одлукама 1. и 4. васељенског сабора, али виђеног, протумаченог из литургијске перспективе. Теме се показује да је догађај "Христос" истовремено јединство многих преко једног првог с Богом, као и то да је Исус Христос конкретна личност у којој је поново остварена заједница створене природе с Богом, због чега је Исус Христос једини спаситељ света, присутан у догађају заједништва с Богом и с људима. На овај закључак нас упућује литургијско виђење Христа. На овај начин Христос престаје да буде индивидуа, и постаје оно што јесте - личност

која да би постојала претпоставља заједницу с Богом, с другим људима и с природом, на шта указује литургијски догађај.

Теме: *Рођење Христово...*, *Улога Бога у спасењу...*, *Улога човека у спасењу...* и *Христово страдање и васкрсење* треба, такође, реализовати на основу сведочанстава забележених у Новом завету, а затим и на основу светоотачких тумачења, уз наглашавање да је кључни елемент у Тајни Христовој слобода, како Бога, тако и човека, и то слобода која се изражава као љубав према другом.

Зачеће Господа Исуса Христа од Духа Светог и Марије Девојке указује на то да је овај догађај акт слободе, како Бога, тако и човека. Марија је на иницијативу Бога оца слободно пристала да роди Сина Божјег као човека (в. Лк. 1, 34-38). То је посебно важно напоменути због тога што се и овде учача да Бог, приликом сједињења створене природе са њим у Христу, поштује човекову слободу (у овом случају то је била Марија Дјева), као што је поштовао и слободу првог човека Адама. Док је први човек Адам своју слободу изразио као одбијање заједнице с Богом, Богородица је слободно прихватила ту заједницу.

Рођење Исуса Христа враћа нас на догађај стварања првог човека Адама. Бог је створио човека и обдарио га слободом и тако је настао први човек Адам као личност, као биће заједнице с Богом. Код рођења новог Адама, Христа, Сина Божјег, друга личност Св. тројице узела је људску природу од Марије Дјеве. Христос је, дакле, постао човек без учешћа мужа, што указује да је Он, од самог рођења, као човек биће заједнице слободе Бога с човеком. Зато је Христос Богочовек, потпуни Бог и потпуни човек, и једино у њему и преко њега људи могу доћи у јединство с Богом. Исус Христос је, дакле, нови Адам и једини спаситељ света зато што је у Њему створена природа поново сједињена с Богом.

За разлику од првог човека Адама, који је слободно одбио да остане у заједници с Богом (у чему је и суштина првородног греха), нови Адам, Христос, од почетка до краја остао је у заједници са Богом и поред свих искушења. На то указује читав земаљски живот Исуса Христа - почевши од кушања у пустињи, па све до његовог страдања на крсту и смрти.

Страдање Христа као Сина Божјег и човека јесте израз његове слободе као љубави према Богу Оцу. Јер, Христос као човек слободно, из љубави према Богу Оцу, иде у смрт. Овде треба нагласити улогу личности (човека) у спасењу природе од смрти.

Васкрсење Христово из мртвих је израз слободе, љубави Бога Оца према Христу. То је исказано тврдњом апостола да је Бог Отац Духом Светим васкрсао Исуса из мртвих, да га је васкрсао слободно, из љубави.

Међутим, у контексту васкрсења Христовог треба посебно скренути пажњу ученицима на то да Христос не васкрсава сам, већ да њега васкрсава Бог Отац. Из тога треба извести закључак да васкрсење, односно вечни живот створене природе, није ствар природе, него личности, и то Христове личности. Васкрсење Христово је залог свеопштег васкрсења да ће нас Бог Отац Духом светим на крају све васкрснути у Христу и ради Христа.

Дакле, Тајна Христова, у којој је сједињена тварна природа с Богом и тако спасена од смрти, јесте јединство Бога и човека утемељено на слободи.

Да бисмо указали на сличности и разлике између Христа као новог Адама и старог Адама, треба из Старог Завета користити опис стварања и живота првог човека Адама, као и литургијско виђење улоге Бога и човека у спасењу света.

На примерима православне иконографије који показују Христов живот треба указати на наведене чињенице да је Христос и Бог и човек и да је Христос као личност везан за Бога Оца. (На пример, у сцени рођења Христовог јасно се види да Христос није обично дете, већ Син Божји; Христос у наручју Богородице, за разлику од ренесансног приказивања ове сцене, где се Христос нимало не разликује од обичне новорођенчади, приказује се као онај који благосиља и од кога зависи постојање свих нас, па и Богородице, а не обрнуто итд.).

**ИСЛАМСКА ВЕРОНАУКА (ИЛМУДИН)
(1 час недељно, 36 часова годишње)**

Циљ и задаци

Циљ наставе исламске вјеронауке у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вјернички поглед на свет, са посебним нагласком на вјернички практични део, а такође и будући вјечни живот.

Излагање вјерског виђења и постојања света обавља се у отвореном и толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама.

Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и вјерско образовање.

Задаци наставе исламске вјеронауке:

- познавање основних принципа вјере ислама;
- познавање вриједности молитве;
- познавање саставних дијелова молитве;
- упознавање међусобних права и дужности појединца и заједнице;
- развијање свијести о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божјим створењима,

- развијање способности (на начин примјерен узрасту ученика) за постављање питања о цјелини и најдубљем смислу постојања човјека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу с природом која нас окружује, као и за размишљање о тим питањима у свијетлу вјере ислама,

- развијање способности за одговорно обликовање заједничког живота са другима, за налажење равнотеже између властите личности и заједнице, за остваривање сусрета са свијетом (са људима различитих култура, религија, погледа на свијет, с друштвом, природом) и с Богом, у изграђивање увјерења да је човеков живот на овом свијету само припрема за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, да се из те перспективе, код ученика развија способност разумијевања, преиспитивања и вриједновања властитог односа према другом човјеку као божјем створењу и изгради спремност за покајање.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ИСЛАМ

- значење ријечи ислам
- суштина ислама
- нека од начела исламског вјеровања
- циљ ислама
- природа невјерства
- благодати ислама
- вјера, шта то значи
- вјера у невидљиво и непознато

ВРИЈЕДНОСТ НАМАЗА (молитве)

зашто обављамо намаз

вањска форма намаза

вриједност ценазе намаза (намаз који се клања умрлој особи)

вриједност цуме намаза (седмичне молитве која се обавља петком)

вриједност добровољних намаза

вриједност теравих намаза (намаз који се клања у току мјесеца рамазана)

СВРХА НАМАЗА

- намаз човјека чини срећним
- намаз је брана на путу лоших дјела
- намаз појачава љубав према другоме

- намазом настојимо заслужити Божију помоћ

РАМАЗАНСКИ ПОСТ

- како треба провести мјесец рамазан
- неки прописи о посту
- пост као строга вјерска дужност
- важност и користи рамазанског поста
- пост као морални фактор
- пост као социјални фактор
- пост као здравствени фактор
- материјална давања везана за мјесец рамазан - садекату-л-фитр
- посебни ибадети (Аллаху ц.ш. драга дјела) у рамазану - и'тикаф

РАМАЗАНСКИ ОБИЧАЈИ

- дочек рамазана
- оглашавање почетка и завршетка поста
- учење Кур'на (мукабела)
- рамазански дерсови
- учење салевата и илахија
- рамазански ифтари и сијела

НЕКЕ ОД ОСОБИНА ВЈЕРНИКА

- вјерник чува еманет (извршава повјерене обавезе)
- вјерник води бригу о својим поступцима
- вјерник је стрпљив у тешкоћама
- вјерник је скроман и умјерен
- вјерник се богати знањем
- вјерник као супружник и родитељ
- однос вјерника према родитељима и родбини
- однос вјерника према комшијама и заједници

ПОСЛАНСТВО

- историјат и сврха посланства
- Мухамед а.с. као Посланик
- коначност Мухамедовог а.с. посланства

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Вјерска настава је заједничко дјело вјероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на њихову свакодневну примјену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примјена и провјеравање, сређивање (систематизација).

Вјероучитељ ће укупан број предвиђених часова за вјеронауку (36) искористити тако што ће сваки час предвидети кратко понављање садржаја са претходног часа, а затим прећи на тему планирану за актуелни час, уз обавезни међусобни разговор након обраде дате теме, из којег ће се закључити да ли су садржај ученици усвојили и да ли је нашао мјесто у њиховом практичном животу.

НАПОМЕНА: Вјероучитељ ће према својој процјени, а сходно потребама, на сваком часу издвојити одређено вријеме за провјеру усвојености пређеног градива, или у потпуности посветити час провјери знања и оцјењивању ученика.

ЛИТЕРАТУРА: Уџбеник исламске вјеронауке за 6. разред основне школе аутора Менсура Ћатовића, који је уредила Вјерско-просвјетна служба Мешихата ИЗ-е Санџака.

КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК
(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе вјеронаука је упознавање особе Исуса Христа. Истина да је цјелокупни досадашњи вјеронаук бесмислен ако у сваком годишту не би био у средишту проматрања Исус Христ. Међутим ученик шестог разреда мора већ носити у себи тежњу покушати Исуса и наслѣдовати. Стога смо изабрали оне теме из Исусова живота које надахњују и потичу на наслѣдовање. Грађа је тако распоређена да Исуса проматра у разним ситуацијама живота и гледа се какав је став према појединим датостима заузео Исус. Ослањајући се на његов примјер и ријеч, желимо га у томе и наслѣдовати. Зато је мисао водиља: наслѣдовање.

Дакле, мисао водиља наставе вјеронаука шестог разреда основне школе су оне вјерске истине које воде ученика по Исусовом животном путу да га наслѣдује.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

НОВИ ЧОВЈЕК ОСТВАРЕЊЕ ИСУСА КРИСТА (НАСЛЈЕДОВАЊЕ КРИСТА)

УВОД

Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за VI. разред.

ИСУС КРИСТ - СИН БОЖЈИ - ПОСТАЈЕ БРАТ ЧОВЈЕКУ

Почетак бољег свијета (Поуздајмо се у Бога, који је пријатељ људи).

Бог који је човјеком постао (Поштујем Марију, као посредницу спасења).

Бог ступа у нашу повијест (Радостан сам што је Бог постао пријатељ - човјек).

Сусрет с Оцем (Вјерујем да ми је Божји Син пријатељ).

Исус Назарећанин (Узор ми је Исус из Назарета).

Исуса признају све кршћанске Цркве својим Господином - екуменска тема

Понављање.

ИСУС ЈЕ ВРХОВНИ УЧИТЕЉ ВЈЕРЕ

Глас вапијућег у пустињи (Бит ћу свједок Исусов).

Очево свједочанство о Исусу (Захвалност за крштење, по којем сам брат и дијете Божје).

У име Божје (Бит ћу марљив у вршењу својих дужности).

Крстова ријеч чини човјека новим (Одржат ћу Исусову науку).

Исус поучава у присподобама (Бит ћу послушан Божјим надахнућима).

"Ви сте свјетло свијета" (Помоћи ћу сваком да упозна Исусову науку).

Заједничко научавање о Исусу код свих кршћанских Цркава - екуменска тема.

Понављање.

Закључивање оцјена.

ИСУС ПОМАЖЕ ЉУДИМА

Исус је господар природе (Како је велики мој пријатељ, у свему му се покоравам).

"Жао ми је народа" (Помоћи ћу болесницима).

Код Бога није ништа немогуће (Вјерујем у Божје краљевство).

Понављање.

ИСУС ЈЕ ЗА НАС УМРО И УСКРСНУО - НАЈВЕЋИ ЧИН ЉУБАВИ

Сам се предао за нас (Дивим се Исусовој љубави).

"Жалосна је душа моја до смрти" (Нећу очајавати у невољама).

"Убројен би међу разбојнике" (И у невољама ћу се поуздавати у Исуса).

"Жено, ево ти сина" (Поуздање у Марију).

"Свршено је..." (Тако ћу живјети да могу и ја рећи ову ријеч).

Побиједио је смрт (Знам да смрћу није све завршено).

Исус је жив (Вјерујем у живот вјечни и ускрснуће).

Исус је Пророк и у вјери Ислама - екуменска тема.
ИСУС И ДАНАС МЕЂУ НАМА ДЈЕЛУЈЕ СНАГОМ СВОЈЕГА ДУХА
Небески Отац је прославио Исуса (Знам да ћу Исуса видјети).
Послушни Духу (Не занимају ме само материјална, него и духовна добра).
Исусов други долазак (Настојат ћу бити Исусу с десне стране).
Кристови свјedoци у свијету (Папа, бискупи и свећеници су представници).
Кристови вјерници у свијету (Бит ћу вјеран Исусу).
Црква и Цркве, јединство у различитости.
Понављање.
Закључивање оцјена.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Вјерска поука је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност - овај пута записана у светим књигама - Библији. Из доживљених искустава са читања Библије прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макро структура оваквог начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микро структуру. Тако на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница... Или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, библијски лик из овога циклуса, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање. Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађенога градива.

ОПЋЕ НАПОМЕНЕ

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука ти требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. код петог разреда, свака тематска цјелина), гдје се заправо објашњава ученику да нам Бог говори не само у поуци него и у примјерима живота. То је особито за младе надахнуће и жеља за наслѣдовањем. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што?, како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на поновљени текст Светог Писма.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

ЕВАНГЕЛИЧКО-ЛУТЕРАНСКИ ВЈЕРОНАУК СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ ЦРКВЕ А.В.

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

- Разумевање и развијање појмова и овладавање системом знања везаних за веру у Бога;
- Усвајање сложених знања о Богу на основу темељнијег проучавања Библије;
- Развијање свести о томе да постоје вредности које су доступне искључиво на основу вере;
- Раст у спознаји Бога која се односи не само на Божје особине, већ нарочито на спознају живог Бога.

ПОЛАЗНЕ ТАЧКЕ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ У ШЕСТОМ РАЗРЕДУ

Циљ верске наставе је да ученици стекну основне појмове о значају Библије, да усвоје Библију као Божју реч, која их води према вери у Бога.

Упознавајући Библију као Књигу свих књига ученици сазнају да:

кроз Библију упознајемо нашу будућност, јер циљ нашег путовања кроз живот јесте вечни живот;

Библија даје логичне одговоре - свет и наше постојање су дело Творца;

Библија открива тајну добра и зла - зло је примамљиво и лако му се предајемо;

Библија мења наше животе - од окова зла нас је избавио Исус наш Избавитељ;

Библија је јединствена - садржи јединствену поруку;

Библија даје смисао животу - учи нас да је смисао живота љубав која служи другима;

Библија је уџбеник живота - даје нам узор правог човека;

Библија је неуништива и шири се по целој земљи, јер, мада прогањана, остаје највише читана књига на свету.

Стечена свест и спознаја Господа Бога помаже да се лична вера и поверење у Бога увећава.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Градиво верске наставе Словачке евангеличке а. в. цркве за шести разред основне школе састоји се од основне теме **БИБЛИЈА И ЊЕНА ВЕСТ**, односно од осам подтема:

1. **Библија** - како је постала (Преводи Библије и њено ширење, Значај Библије, Како користити Библију и помоћна литература за њено коришћење);

2. **Старозаветно сведочење о Богу, свету и човеку** (Грех позива Божји суд и Божју казну, Ноје и његово потомство, Аврам - велики праотац, Исак, Јаков, Јосиф, Израилевци у Египту - ослобођење и путовање);

3. **Судије, цареви** (Књига Исуса Навина, Књига о судијама, Књига о Рути, Две књиге Самуилове, Две књиге о царевима, Две књиге дневника, Књига Јездрина, Књига Немијина, Књига о Јестири);

4. **Пророци** (Књиге пророка - припрема Новог века, Нека предсказања о Исусовом доласку у књигама пророка);

5. **Приближило се царство Божје, небеско** (Тако је Бог волео свет да је свог Сина дао...);

6. **Силазак Светога духа** - живот првих хришћана;

7. **Црква, која се учи** (Псалми, Приче Соломунове, Књига проповедникова, Посланице апостола);

8. **Црква, која чека** (Откривење Јованово).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

За реализацију програма полазиште је увек претходно знање које су ученици стекли у претходним разредима. Садржаји не треба да буду сами себи циљ, већ треба да воде ка развоју очекиваних знања, ставова и вредности код ученика. Поред наведених основних садржаја, вероучитељ прави адекватан избор других садржаја и уводи их у наставу.

У извођењу верске наставе потребно је користити разне методе и осмишљено их бирати, а пре свега оне које омогућавају ученицима да буду активни и да успешно међусобно сарађују. Учитељу верске наставе су на располагању многе и разноврсне наставне методе:

- основна и најстарија метода наставе је причање; причањем треба дотаћи осећања ученика; причање, нарочито библијског текста, мора да буде јасно, сажето, мора се пазити да се у текст Библије не унесу информације којих тамо нема;

- разни облици *интерактивних (кооперативних) метода* - учење у групи, у паровима;

- разне форме учења *путем решавања проблема*, трагање за одговорима на питања која постављају сами ученици;

- искуствено учење кроз *разговоре и групне дискусије ученика* о реалним свакодневним искуствима, проблемима.

При избору метода наставе и кроз активности ученика неопходно је уважити принцип разноврсности и развојности.

Оно што је најважније и што је основни циљ верске наставе јесте, да **ученици стечену свест о спознаји живог Бога творца, Избавитеља и Просветитеља, пренесу у лични живот као хришћанско понашање које је спољни израз духовног живота верника у односу према Богу и људима.**

За реализацију програма верске наставе словачке евангеличке а. в. цркве треба користити:

Библију - Стари и Нови Завет (било би добро да сваки ученик има свој примерак Библије).

ВЕРСКО ВАСПИТАЊЕ РЕФОРМАТСКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ (1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе верског васпитања Реформатске хришћанске цркве јесте вредновање верских и социјалних датости у хришћанству и људској заједници са нагласком на одговорном стварању бољег света. Младе водимо оним ставовима и истинама које научава Катехизам католичке цркве.

Задаци наставе верског васпитања Реформатске хришћанске цркве јесу: да мисао водиља верске наставе јесте изградња комплетне и одговорне особе у односу према себи, према вјерским вредностама, према другим људима и коначно да се осећа позваним да те вредноте не само спознаје и говори него и потврђује животом.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

	ТЕМА:	ГЛАВНИ ЦИТАТ:	ПОДЕЛА:	АПЛИКАЦИЈА:	ПЕВАЊЕ:
1. час	Упознавање ученика са градивом				
2. час	Утеха	Рим. 8, 16			Химна 394
3. час	Колико ствари мораш знати да у том блаженству можес живети?	Мат. 11, 28-30	Морам знати три ствари: 1. Прво... 2. Друго... 3. Треће...		Химна 191
4. час	Закон Божји	Мат. 22, 37	Откуд знаш да си грешан? Шта захтева од нас закон Божји?		Химна 408
5. час	Одржавање Божјег Закона	И. Мојс. 1, 27	Може ли се потпуно држати ове заповести?		Химна 396

			Зар је Бог створио човека злим? Како је онда ипак човечја нарав постала покварена и грешна?		
6. час	Понављање				
7. час	О откупљењу човека	2 Кор 5, 21	Како ћемо се ослободити од казне за наше грехе и како ћемо опет доћи у милост Божју? Ко је тај ослободитељ који је прави Бог и прави човек? Откуд знаш да је Исус тај спаситељ?		Химна 399
8. час	Апостолско веровање				Химна 411
9. час	Подела Апостолског веровања	2 Кор. 13, 13	О Богу Оцу и створењу О Богу Сину и нашем спасењу О Богу Духу Светом и о нашем посвећењу		Псалм I
10. час	О Богу Оцу	Псалм 23, 1	Шта верујес о Богу Оцу? Какву корист имамо од спознаје Божје брижности?		Псалм VIII
11. час	О Богу Сину	Дјела. Ап. 4, 12	Шта значи име Исус? Има ли осим		Химна 273-274

			Исуса другог спаситеља? Шта значи име Христ?		
12. час	О Богу Духу Светога I део	Гал. 4, 4	Зашто требамо веровати у Бога Духа Светога? Шта верујеш о општој цркви хришћанској?		Химна 330
13. час	О Богу Духу Светога II део	Лук. 1, 35	Шта верујеш о опроштењу грехова? Какву утеху имаш у ускрснућу тела?		Химна 170
14. час	Понављање				
15. час	О сакраментима	Рим 4, 11	Шта су сакраменти? Коју сврху имају сакраменти? Колико има сакрамената?		Химна 197
16. час	О крштењу	Мат 28, 18-20	Како крштење подсећа на смрт Исусово? Када је одредио Исус да се његови верници крсте? Треба ли крстити и малу децу?		Химна 369
17. час	О светој вечери	I Кор 11, 23...	Када је Исус одредио да његови верници примају свету		Псалм LXV

			вечеру?		
18. час	О светој вечери II део	I Кор 11, 23...	Промени ли се у светој вечери хлеб и вино у тело и крв Христову? Ко може приступити столу Господњем?		Химна 376
19. час	О захвалности	I Кор 1, 30	Шта значи умирање старог човека? Шта значи оживљавање новог човека?		Псалм CV
20. час	Закон Божји I део	2 Мојс 20, 1-11	Који је Закон Божји? (I-IV Заповест)		Химна 397
21 час	Закон Божји II део	2 Мојс 20, 12-17	(V-X Заповест)		Псалм XXIII
22. час	Понављање				
23. час	Закон Божји III део	Псалм 81, 10	Шта жели Бог од нас у првој заповести? Шта је идолство?		Псалм LXXXI
24. час	Закон Божји IV део	5 Мојс 4, 12	Шта жели Бог у другој заповести? Забрањује ли тиме Бог да израђује слике и кипови? Да ли је слободно у цркви имати слике, да неки из њих уче?		Химна 341

25. час	Закон Божји V део	Мат. 5, 34-36	Шта жели Бог у трећој заповести? Шта зобрањује трећа заповест Божја?		Химна 406
26. час	Закон Божји VI део	Лук. 4, 15-16	Шта жели Бог у четвртој заповести? Треба ли то чинити само недељом и празницима?		Псалм LXXXIV
27. час	Закон Божји VII део	3 Мојс. 19, 32	Шта жели Бог у петој заповести? Шта зобрањује Бог у петој заповести?		Псалм XXXIV
28. час	Закон Божји VIII део	Мат 5, 22	Шта жели Бог у шестој заповести? Шта зобрањује Бог у шестој заповести?		Химна 206
29. час	Закон Божји IX део	Ефес. 5, 3	Шта жели Бог у седмој заповести? Шта зобрањује Бог у седмој заповести?		Псалм L
30. час	Закон Божји X део	Јов. 6, 12	Шта жели Бог у осмој заповести? Шта зобрањује Бог у осмој заповести?		Псалм 429
31. час	Закон Божји XI део	Јов. 7, 50	Шта жели девета заповест?		Псалм V

			Шта забрањује Бог у деветом заповесту?		
32. час	Закон Божји XII део	Рим. 7, 7	Шта жели десета заповест? Могу ли се придржавати свих ових заповести они који су се обратили Богу? Зашто је Бог дао да се Десет заповести тако строго навешћују када их се на земљи нико не може придржавати?		Химна 184
33. час	О молитви	Мат. 6, 9-13	Зашто треба хришћанин да се моли? Зашто требамо молити Бога? Како гласи та молитва? ("Оче наш...")		Химна 400
34-36. час	Систематизација градива				

**ХРИШЋАНСКА ЕТИКА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ А.В.
(1 час недељно, 36 часова годишње)
"Стари Завет"**

Предговор

Стари завет је први већи део Библије. У њега стане Нови завет чак три пута по своме обиму. Стари завет садржи у себи 39 књига. Ти списи су настали отприлике пре хиљаду година. Настајали су у разним годинама и животним приликама. Због тога је и њихов садржај различит. Ипак, у суштини се углавном поклапају: свака књига прослеђује Божју реч, његову вољу и моћ његове љубави.

У Старозаветном уџбенику и читанци за 6. разред основне школе биће речи о једном делу те дивне библиотеке старих списа: о већем делу Старог завета. У време нашег упознавања са њиме, вратићемо време пар стотина година уназад, да бисмо исправно упознали Старозаветну поруку. За време учења суочићемо се не само са прошлом историјом

и са старозаветним људима, већ и са Богом: са његовом спасавајућом љубављу и његовом вољом.

Открићемо да нам шаље поруку из хиљаде година удаљености, да нас тражи да бисмо и ми њега нашли, и ради њега и ради себе.

О чему ћемо читати, шта ћемо учити?

О свему, што и вас, драги ученици, интересује. Где је почетак живота? Шта је улога човека у свету? Какве опасности, каква искушења га чекају? Ко му помаже у неприликама? Какво наследство ће човек остављати својим потомцима?

Какав уџбеник ћемо користити?

Старозаветни уџбеник и Старозаветну читанку.

Нешто о називу "Стари завет"

Реч "стари" не значи застарео или старински, већ има значење племенитог, као рецимо "старо вино" које је најцењеније међу винама.

У Старом завету се појављују једноставни трагачи за Богом, великани молитве, трпећи пророци, више и мање славни краљеви, очајници, надајући, разочарани и оптимистички расположени људи. Такође, људи верујући и људи сумње. Али ипак, сви су учесници велике Божје љубави, која надмашује сав људски разум.

Кренућемо на велики пут Божје љубави. Наравно, нисмо у могућности да упознамо сваки детаљ. Ипак биће довољно ако допустимо да нас сам Бог води ка циљу. Започнимо од почетка, тамо, где почиње Божја прича са светом и са човеком.

Сретно путовање свима, драги ученици!

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. час: Узмимо у руке Библију - Понављање градива о Библији. Књиге Новог и Старог Завета. Циљ: Упознати ученике 6. разреда са Старим заветом да би били сналажљиви читајући Библију.	Израдити оквир наставе Фиксирање важећих правила Упознавање програма наставе
2. час: Откријмо моћ Божју на почетку света! Циљ: Наћи одговоре на питања: Како је настао свет? Зашто се удаљио човек од Бога? Зашто постоји зло?	Пра-пра историја Историја стварања Први грех.
3. час: Откријмо моћ Божју на почетку света! Циљ: Наћи одговоре на питања: Одакле је немир на свету? Зашто говоре људи различитим језицима? Зашто не разумевају једни друге?	Кајин и Авел. Ноје и потоп. Вавилонска кула.
4. час: Понављање: Шта сте открили? Циљ: Откривањем сазнати: Моћан је Бог! У његовим рукама су људски животи!	
5. час: Откријмо верност Бога у животу Аврама и његових потомака! Циљ: Упознати Божји народ, упознати поузданост Бога.	Историја пра-праотаца Стари Завет је историја изабраног народа. Откуд потиче овај народ? Како почиње живети са Богом?
6. час: Откријмо верност Бога код потомака Аврама.	Исак - Јаков. Јосиф - Његов животни пут.

Циљ: Упознати Божја обећања.	
7. час: Понављање - Шта сте открили? Циљ: Преко Божјих људи открити Божју љубав и верност.	Код Аврама и његових следбеника. Могућност упознања два савеза преко два Аврамова сина.
8. час: Откријмо спасоносна дела Бога за време Мојсија. Циљ: упознавање спасоносног дела Божјег.	Израелски народ у Египту - заробљеништво Млад Мојсије у Египту - рођење и његов одгој - његов сусрет са Богом Аврама, Исака и Јакова - припрема за излазак - излазак - десет заповести
9. час: Откријмо спасоносна дела Бога за време Мојсија. Циљ: упознати како Бог испуњава обећање	Пустиња и гора синајска Код горе Синај. Путовање према обећаној земљи.
10. час: Понављање - Шта сте открили? Циљ: проценити како су ученици усвојили градиво.	Бог ослобађа и након побуне. Бог је прави ослободитељ.
11. час: Откријмо како Бог испуњава свој обећање за време Исуса Навина. Циљ: упознати шта обећа Бог и какве услове даје.	У откривању нека нас води Божија реч: "не плаши се,...јер је Господ, Бог твој, са тобом..." - у Јерихону - Рахаб и Краљ Јериха - освајање отаџбине - освајање Јериха - Подела градова између 12 племена - Исус Навин пред смрти и његов савет.
12. час: Понављање - Шта сте открили? Циљ: могућност проценити усвојеност градива.	Божја обећања - Израелски народ. Противречности - животне прилике.
13. час: Откријмо Божју моћ у доба судија! Циљ: Упознати ученике са тиме зашто су биле потребне судије.	1. Судије Израела - народ неверан - Гедеон - Самсон - Самуил
14. час: Откријмо Божју љубав у животу Давидовом. Циљ: упознати ученике са тиме зашто је израелски народ тражио краља.	Израел жели земаљског краља - проблематика избора - две стране Давид у дворцу краљевском

	<ul style="list-style-type: none"> - Давид постане Саулов војсковођа - Давид и Голијат Бој између Давида и Саула
<p>15. час: Откријмо Божју љубав у животу Давидовом. Циљ: упознати Давида који је изградио израелску империју.</p>	<p>Краљ Давид</p> <ul style="list-style-type: none"> - почетак изградње заједничке државе - уједињење Израела са Јудом - Јерусалим постаје главни град империје <p>Пророк Натан</p> <ul style="list-style-type: none"> - Давидов грех - Натанов сликовни говор - Казна и опроштај
<p>16. час: Божја љубав у животу Давидовом.</p>	<p>Краљ Соломон</p> <ul style="list-style-type: none"> - његово одређење - мудрост Соломона - добробит у целој држави <p>Јерусалимски храм</p> <ul style="list-style-type: none"> - Соломон као градитељ храма - зашто је било потребно? - Унутрашњи изглед храма
<p>17. час: Понављање - Шта сте открили? Циљ: процењивање како су ученици усвојили градиво.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Бог је присутан поред свог слуге - помаже Давида у његовој борби - Соломон даје мудрост - А наше потребе?
<p>18. час: Откријмо Божју борбу за избрани народ за време распадања државе. Циљ: упознати узрок опадања империја.</p>	<p>Раздвајање Израела</p> <ul style="list-style-type: none"> - пророк Ахија и 12-оделни огртач - Јеробоам и Робоам - Јеробоам је изабран за краља.
<p>19. час: Откријмо Божју борбу за избрани народ за време распадања државе.</p>	<p>Пророк Илија.</p> <ul style="list-style-type: none"> - велика суша - удовица у Сарепту - суд на Гори Кармел - Гора Хороб - Наботова ваница
<p>20. час: Откријмо Божју борбу за избрани народ за време распадања државе.</p>	<p>Пророк Амос</p> <ul style="list-style-type: none"> - као трећи између малих пророка - као гласноша Божијег суда <p>Пророк Осија</p> <ul style="list-style-type: none"> - оглашава Божји суд животом

	<ul style="list-style-type: none"> - његов брак и његова деца манифестују однос Израела и Бога.
21. час: Време распадања израелске државе.	<p>Пад северног дела</p> <ul style="list-style-type: none"> - напомена за десет племена Израела - шта је узрок пада? - Израел у ропству.
22. час: Време распадања израелске државе.	<p>Пророк Исаија</p> <ul style="list-style-type: none"> - живи у Јудеји - педесет година као вођа народа - визије Исаијине
23. час: Време распадања израелске државе.	<p>Пророк Михеј</p> <ul style="list-style-type: none"> - оглашава суд Божји - објављује пад Јуде - пророчанство о Спаситељу
24. час: Време распадања израелске државе.	<p>Краљ Јосија</p> <ul style="list-style-type: none"> - нађена књига закона - слаже се са 5. књигом Мојсијевом - Грчки наслов - Деутерономиум
25. час: Време распадања израелске државе.	<p>Пророк Јеремија.</p> <ul style="list-style-type: none"> - положај Јуде се погоршава - утицај Јеремија на народ - симболички делови проповеди
26. час: Откријмо спаситељску моћ Божју за време Вавилонског ропства. Циљ: упознавати Бога који не напушта свој народ нити за време ропства..	<p>Пророк Језекиљ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - као Божји човек међу својима - Бог је присутан - доћи ће време слободе - привиђења Језекиљева
27. час: Време ропства.	<p>Пророк Исаија - Главе 40-55</p> <ul style="list-style-type: none"> - пророчанство о спасењу - Исаија као јеванђелиста Старог Завета
28. час: Време ропства.	<p>Пророк Данило.</p> <ul style="list-style-type: none"> - верност Богу - верност као пример - шта је садржина наде? - пророчанство о последњем суду.

<p>29. час: Време ропства.</p>	<p>Пророк Јона. - цела књига као симболика - Јона као пример Израела - пакао као пример и за нас</p>
<p>30. час: Понављање - Шта сте открили? Циљ: проценити како су ученици усвојили градиво.</p>	<p>- Бог свој народ не напушта нити у ропству. - Бог нуди спасење и грађанима Ниниве - Зашто је потребно пажљиво гледати пророке? - Бог чува своје у близини, као и у даљини.</p>
<p>31. час: Откријмо Божји градитељски рад за време повратка у домовину.</p>	<p>- увод - читање пророка Јеремије - пророк Јездра - свештеник - водитељ изграђује храм - супротност између Јевреја и Самарићана</p>
<p>32. час: Пророк Агеј и изградња храма. Пророчанство о слави другог храма.</p>	<p>- пророк Немија - остаје у Вавилону - касније је изасланик Краља. - повратак у домовину.</p>
<p>33. час: Пророк Јесаја.</p>	<p>- пророчанства о Месији. - Зашто су путокази? - Изречене су 300-600 година пре Христа.</p>
<p>34. час: Понављање - Шта сте открили?</p>	<p>- Да ли се изабран народ могао вратити кући без помоћи Бога? - Да ли би без његове помоћи могао изградити домовину? - изградња другог храма - изградња града Јерусалима - како нама помаже Бог?</p>
<p>35. и 36. час: Систематизација градива</p>	
<p>Поговор</p> <p>Стигли смо до краја нашег путовања, чији је циљ било делимично упознавање Старог завета. Али, Божји разговор са нама није се завршио. Он се наставља у следећим разредима.</p> <p>Желим вам леп провод, одмор и пуно топлих летњих дана. Нека је Бог са вама.</p>	

Упознавање

На првом часу веронауке потребно је утемељити праву атмосферу између ученика и наставника (вероучитеља). Потребно је одредити оквир наставе. Bitно је, да су ученици упознати са свиме што је потребно за часове.

- Старозаветни уџбеник и Старозаветна читанка -

Педагошка метода употребљена у уџбенику

1. Прича

Вероучитељ, али и ученици могу лако пасти у замку када библијска прича постане приповетка. Зато се циљ мора конкретно и тачно назначити. Да прича постане аутентична потребно је прецизно знање одговарајућег текста. Нове или туђе изразе потребно је унапред разјаснити. На пример: БЕТЕСДА = кућа милосрђа. Даље, важно је казивати причу тако, да ученик "види" то што чује.

2. Разговор (Дијалози)

Разговор између ученика, и између ученика и вероучитеља је врло важан део часа веронауке. Ова метода даје могућност ученику да сам покуша да састави и каже своје мишљење и тако постави разна питања. Или обрнуто, да на вероучитељево формулисано питање даје одговор властитим речима. Као помоћ могу послужити слике, цртежи, питања, који се налазе у уџбенику. Такође, томе служе и припремљени задаци, који се ослањају на машту и идеје ученика.

3. Питања

Уџбеник даје предност егзистенцијалним питањима, која се ослањају на властите доживљаје ученика у вези са Богом, који им се представио и њих лично ословио преко библијског текста.

4. Самосталан рад ученика са библијским текстом

Ученике треба полако навести да самостално освајају знање библијског текста помоћу читања. Читање текста има различите фазе: дословно значење, пренесено значење и критично значење. Свакако треба омогућити ученицима слободан избор мишљења, а тиме и могућност погрешака (грешака).

5. Обрада градива на други начин

У приручнику за вероучитеље је дата и "друга могућност" за обраду градива. Ова метода се ослања на приказивање приче. Играње ликова из приче није позоришна изведба, већ посредовање осећаја, упознавање хришћанског живота пуног питања. Покушај идентификације са тим животом.

6. Очигледна настава

Поред приче и текстова неизбежно је коришћење цртежа, слика, кратких видео-филмова са одговарајућом тематиком (не дужим од 10 мин.). Ова очигледна настава помаже памћењу, покреће дискусију, привлачи пажњу. Зато се препоручује да се користи на крају часа, као очигледан резиме.

7. Омладинска песмарица

Ученици већ добро познају евангеличку омладинску песмарицу из традиционалних свакогодишњих омладинских сусрета. Зато скоро на сваком часу можемо користити и бирати песму која је у складу са самим градиву. Велику помоћ значе и ЦД плоче и касете.

ВЕРОНАУКА - ЈУДАИЗАМ **(1 час недељно, 36 часова годишње)**

Циљ наставе јеврејске веронауке је да ученици стекну основна знања из богатог наслеђа јеврејске библијске књижевности, историје, рабинске књижевности и етике, као и да се упознају са јеврејским празницима, обичајима и симболима.

Задатак из предмета јеврејске веронауке за шести разред основне школе је да се ученици упознају са јеврејским светим књигама и са почецима јеврејске историје.

Наставне целине и јединице:

1. ЈЕВРЕЈСКЕ СВЕТЕ КЊИГЕ: Тора, Мидраш, Мишна, Гемара, Мишне Тора, Шулхан Арух.

2. БИБЛИЈСКО РАЗДОБЉЕ: Епоха патријарха, Мојсије и Излазак из Египта, Освајање Канаана и епоха Судија, Шаул, Давидово царство, Соломон, Расцеп јединственог царства, Епоха двају царстава, Пад Самарије, Јудеја после пада Израела, Јудеја под вавилонском влашћу и пад Јерусалима, Пророчка књижевност, Вавилонско ропство и "повратак у Цион", Раздобље персијске владавине.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Користити следеће књиге: *Историја јеврејског народа*, група аутора (Гинко, Београд 1996), *Кратка историја јеврејског народа*, Симон Дубнов (Издање Савеза јеврејских општина Југославије).

Опште напомене

Историјско памћење и историјска перспектива је од великог значаја за разумевање идентитета и судбине јеврејског народа.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ (1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Општи циљ предмета је оспособљавање ученика за активно учешће у животу школе и локалне заједнице проширивањем знања о демократији, њеним принципима и вредностима кроз практично деловање.

Оперативни задаци:

- подстицање и оспособљавање за активно учешће у животу локалне заједнице;
- разумевање функционисања нивоа и органа власти;
- упознавање мера власти;
- упознавање права и одговорности грађана на нивоу заједнице;
- развијање комуникацијских вештина неопходних за сарадничко понашање, аргументовање ставова и изражавање мишљења;
- обучавање за тимски начин рада;
- развијање способности критичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

УПОЗНАВАЊЕ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНАТА ПРОГРАМА (6)

- Увод у програм: представљање циљева, задатка и садржаја програма и упознавање ученика са начином рада.

- Упознавање са најзначајнијим појмовима из програма.

- Мере и решења: проучавање уводног текста, размена мишљења, уочавање проблема у заједници, предлози могућих решења одређених проблема.

- Правила и захтеви тимског рада: упознавање ученика са карактеристикама и правилима тимског рада.

- Упознавање са корацима кроз које се реализује програм.

- Студија одељења: упознавање ученика са израдом разредне студије, начином прикупљања материјала и прилога за презентацију и документацију за четири дела студије.

ПРВИ КОРАК - УОЧАВАЊЕ ПРОБЛЕМА У ЗАЈЕДНИЦИ (4)

- Уочавање проблема у друштвеној заједници: ученици кроз дискусију идентификују честе проблеме заједнице и у групама попуњавају "Упитник за уочавање и анализу проблема".

- Подела ученика у групе за прикупљање података о појединим проблемима и упућивање у начин коришћења "Упитника за прикупљање података".

- Прикупљање података:

- разговор са родитељима, наставницима и другим члановима заједнице,

- коришћење штампаних извора и информација из медија.

- Извештавање и дискусија о прикупљеним подацима сваке групе.

ДРУГИ КОРАК - ИЗБОР ПРОБЛЕМА (1)

- Процењивање прикупљених података, дискусија о проблемима и избор заједничког проблема.

ТРЕЋИ КОРАК - САКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О ИЗАБРАНОМ

ПРОБЛЕМУ (8)

- Идентификовање извора информација: упознавање са изворима података.

- Упознавање са техникама и поступцима прикупљања информација: разматрање са ученицима "Упутстава за добијање и документовање података", садржаја упитника и других поступака прикупљања података на терену (посете библиотекама, телефонирање, заказивање састанака, писање захтева...).

- Подела на истраживачке тимове и припрема потребних материјала: припрема ученика за претходну најаву посете особама у организацијама и институцијама којима ће поставити питања из "документационих упитника".

- Сакупљање података о изабраном проблему (може и као домаћи задатак): посете ученика различитим организацијама и институцијама и организовање гостовања особа из организација или институција које се баве решавањем изабраног проблема.

- Разговор о прикупљеним подацима.

ЧЕТВРТИ КОРАК - ИЗРАДА СТУДИЈЕ (12)

- Подела ученика на четири студијске групе: упознавање са деловима студије и задацима студијских група на основу "Упутстава за студијске групе".

- Разврставање и класификовање сакупљених материјала према захтевима делова студије.

- Критеријуми за израду студије: упознавање ученика са мерилима за израду и процену студије.

- Израда студије: ученици раде на два дела студије - показни део (пано) и документациони део.

- Припрема за јавну презентацију: ученици се упознају са циљевима јавног представљања и припремају презентацију у складу са упутством (симулација презентације).

ПЕТИ КОРАК - ЈАВНА ПРЕЗЕНТАЦИЈА СТУДИЈЕ (1)

- Јавно представљање разредне студије: ученици пред жиријем и публиком представљају своје делове разредне студије и одговарају на питања.

ШЕСТИ КОРАК - ОСВРТ НА НАУЧЕНО (4)

- Разговор о томе шта су ученици и како научили: ученици самостално процењују искуства и вештине које су стекли током програма.

- Израда кратког писаног осврта на научено као део документације: ученици бележе утиске о личном и заједничком раду и напредовању.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ програма *грађанског васпитања* за VI разред је оспособљавање ученика за активно и одговорно учешће у животу друштва, проширивањем практичних знања о демократији, њеним принципима и вредностима. Фокус програма *грађанског васпитања* усмерен је на локалну средину и доношење одлука од значаја за живот заједнице у којој ученици живе.

Програмске садржаје би требало реализовати тако да се ученицима омогуће: слобода изражавања мишљења и ставова о отвореним питањима и проблемима које су сами идентификовали као значајне; разумевање и разматрање различитих мера које се у школи/локалној заједници предузимају у циљу решавања проблема; унапређење вештина комуникације у различитим социјалним ситуацијама (у школи, на нивоу вршњачке групе и са наставницима, као и ван школе, са представницима јавних институција, организација и другим учесницима у животу локалне заједнице); развијање способности критичког мишљења, аргумендовања и залагања за сопствене ставове; повезивање властитог искуства са потребама школске/локалне заједнице и активно ангажовање.

Реализација програма се заснива на коришћењу *интерактивних* и *истраживачких* метода рада.

Интерактивно учење подразумева сложен поступак који тежи да имитира процес сазнавања какав се одвија у аутентичним животним околностима, и води једном целовитом искуственом доживљају, употребљивом и трајном. У интерактивном процесу учења остварује се сарадња између наставника и ученика и то у облику заједничке конструкције нових знања и у виду активности наставника и ученика које су комплементарне, односно које се допуњују. Код овог начина рада то се постиже кроз планирано, вођено и временски скраћено пролажење кључних фаза оваквог учења:

- ученици се најпре уводе у контекст теме којом желимо да се бавимо;
- креира се ситуација која свима омогућава да активно учествују у истраживању и изналажењу решења за постављени проблем;
- кроз дискусију се размењује, објашњава, прецизира и уобличује искуство;
- успоставља се веза са постојећим знањима и праве се различите генерализације.

Основна теза које би наставници све време требало да се придржавају је да ученике учимо не *шта* да мисле, него *како* да мисле. Ученици активно и равноправно учествују у свим активностима. Улога наставника је да иницира и одржава двосмерну комуникацију са ученицима, да подстиче изношење њихових запажања, мишљења и погледа на проблеме, као и да креира атмосферу на часу погодну за размену и аргумендовање идеја и мишљења међу ученицима. У том смислу, интерактивни метод рада би требало да се одвија кроз следеће форме: кооперативни рад наставник-ученици; кооперативни рад у малим групама ученика; тимски рад.

Кооперативни рад наставник - ученици полази од претпоставке да ученици поседују одређена знања из ваншколског животног искуства и да кроз партнерску интеракцију са наставником, као особом са већим искуством и когнитивном зрелошћу, изграђују нова знања. Главне активности наставника у овој форми рада су: осмишљавање целине ситуације учења код увођења нових појмова, као што су, на пример, појам мере власти; планирање тока часа; креирање проблемске ситуације за ученике; организовање групе ученика.

Кооперативни рад у малим групама ученика је потребно користити да би се у процесу учења искористиле предности различитости међу ученицима у нивоу, квалитету и врсти знања и нивоу сазнајне развијености. Ученике је потребно поделити у мале радне групе тако да у свакој од група буде заступљено што више постојећих различитости јер то омогућава да се дође до продуктивног сазнајног конфликта и да се испољи комплементарност сазнања као услов за унапређење знања целе групе.

Тимски рад је посебан облик рада у малим групама чија је специфичност подела улога међу члановима тима, тако да свако обавља само одређени вид активности, а сви заједно доприносе решењу проблема на коме тим ради. Активности наставника су да организује, ненаметљиво усмерава процес рада и да буде партнер у дискусији о идентификованим проблемима, потенцијалним приоритетима у школској/локалној заједници, прикупљеним подацима итд.

Најпогодније технике за постизање интерактивности у процесу учења су: "мозгалица" или "мождана олуја", различити облици групне дискусије, симулација и играње улога. "Мозгалица" или "мождана олуја" је техника помоћу које се стимулише осмишљавање нових идеја. Код примене ове технике важно је да се поштују правила која подстичу настајање нових идеја: свако од учесника слободно износи идеје и предлаже решење проблема; не дозвољава се критика у току изношења идеја; све изнете идеје се бележе онако како су саопштене. Ова техника је првенствено везана за тематска подручја са отвореним питањима, контроверзама, већим бројем могућих решења, стварањем планова, на почетку групног рада пре дискусије.

Групна дискусија би требало да се води о темама или проблемима који су најављени или задани у неком прикладном облику, који упућује на прораду и припрему за тему нпр. прикупљање информација на терену путем упитника за *грађанско васпитање*; трагање за подацима у одговарајућој документацији у локалној средини; преглед и прикупљање информација из медијских записа итд. Пожељно је да дискусију води наставник, да усмерава, али да при том нема главну улогу у изношењу мишљења, већ да подстиче ученике да износе своја сазнања и мишљења. Важни задаци наставника су да сваком дискусанту осигура несметано саопштавање гледишта, али да води рачуна о времену, како би и други који то желе могли да дискутују и да на крају дискусије направи кратак резиме. У процесу дискусије требало би инсистирати на аргументованом изношењу ставова и не стварати атмосферу победника и побеђених.

Симулација и играње улога су веома корисне технике за припремање ученика за различите ситуације са којима раније нису имали прилику да се суоче, као што су разговори са представницима школа, различитих организација, институција и локалне власти, јавне презентације и одговарање на питања присутних на презентацији. На часу, у безбедној школској ситуацији, ученици добијају опис ситуације коју би требало да симулирају, прави се подела улога према кључним актерима у тој ситуацији и ученици то одглуме. Ове технике су корисне за боље разумевање нових и непознатих ситуација и за ублажавање страха од непознатог, као ометајућег фактора у различитим приликама јавног наступа

Истраживачки метод подразумева да ученици добијају одговарајуће инструкције, како би самостално, у паровима или малим групама у учионици и ван ње, у школи као непосредном окружењу или у ширем локалном окружењу, прикупљали различите информације неопходне за израду њиховог пројекта. Активности наставника су пресудне у припремној фази у којој би он требало да коришћењем одговарајућих интерактивних техника рада упуту ученике где и како да трагају за подацима и како да комуницирају са релевантним особама од којих могу да добију податке или помоћ. Ученици самостално прикупљају податке из различитих извора, бележе, групишу и долазе да на часу презентују прикупљено. У току презентације наставник би требало да на крају, после коментара свих осталих ученика, даје своје коментаре који су позитивно интонирани, аналитични, са нагласком на ономе што су ученици добро урадили и указивањем на оно што би у будућем раду било потребно поправити и на које начине.

У току рада улога наставника је да:

- мотивише ученике за рад тако што ће развијати и одржавати њихова интересовања за живот и рад у школи/локалној заједници и давати лични пример позитивне заинтересованости за сва питања која су важна за унапређење квалитета живота;
- организује наставу тако што ће поставити циљеве рада, планирати садржаје, средства и опрему, наставне облике и методе рада, као и време потребно за реализацију;
- развија и одржава партнерску комуникацију са ученицима, тако што ће постављати питања, захтеве, давати своје мишљење, подстицати ученике да они износе своја гледишта, подстицати интеракцију, пружати повратну информацију итд.;

- уважава и реагује на потребе групе и појединаца, дели одговорност, демократски управља разредом.

Посебно је важно да наставник контролише своју процењивачку улогу, да не буде превише или премало критичан према ученицима и да својом укупном комуникацијом доприноси подстицању свести о правима и могућностима ученика да активно учествују у мењању свог окружења.

Простор у којем се изводи настава, учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у круг и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика). Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту и да се могу изложити у учионици.

За реализацију предмета потребан је приручник за наставнике и ученике, четвороделна табла димензија 100x80 за израду разредне студије, а од потрошних материјала: фломастери, бојице, селотејп, лепак, маказе, листови А4 формата бели и у боји.

СТРАНИ ЈЕЗИК

Друга година учења

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ

Циљ наставе страног језика у основном образовању заснива се на потребама ученика које се остварују овладавањем комуникативних вештина и развијањем способности и метода учења страног језика.

Циљ наставе страног језика у основном образовању стога јесте: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика. Током основног образовања, ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или других страних језика на различите начине и у свим околностима које живот створи.

Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика, поспешује стицање вишјезичке и вишекултурне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. Поред тога, ученик уочава значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме једноставну усмену поруку исказану савременим језиком, не дужу од две до три минуте; и то на нивоу глобалног разумевања (основно обавештење из поруке), на нивоу селективног разумевања (проналажење тражене информације). Разумевање треба да се односи на различите врсте усмених порука (монолог, краћи разговор, кратка информација).

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем краће писане и илустроване текстове у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Усмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик је у стању да искаже једноставну усмену поруку, исприча лични доживљај, садржај разговора или наративног текста, самостално или уз помоћ наставника.

Писмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик пише поруке и кратке текстове.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и размењује са саговорницима кратке информације у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Знања о језику

Препознаје основне принципе граматичке и социолонгвистичке компетенције.

Оперативни задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

На крају шестог разреда, ученик треба да:

- разуме изразе које наставник употребљава током часа да би дао упутства за рад и друго;
- разуме кратке дијалоге и монолошка излагања до осам реченица, које наставник исказује природним темпом, други ученици или их чује преко звучног материјала, а који садрже искључиво језичку грађу обрађену током петог и шестог разреда;
- разуме једноставне песме у вези са обрађеном тематиком;
- разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу.

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- упозна и, када је у питању позната језичка грађа, савлада технике читања у себи и гласног читања;
- даље упознаје правила графије и ортографије;
- разуме упутства за израду вежбања у уџбенику и радним листовима;
- разуме смисао краћих писаних порука и илустрованих текстова о познатим темама (око 70 речи);
- издваја основне информације из краћег прилагођеног текста у вези са неком особом или догађајем (ко, шта, где, када...).

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, посебно оне које наш језик не познаје, акцентује речи, поштује ритам и интонацију при спонтаном говору и читању;
- ступи у дијалог и у оквиру шест - седам реплика, постављањем и одговарањем на питања, води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађених током петог и шестог разреда;
- монолошки, без претходне припреме, али уз наставников подстицај, у десетак реченица представи себе или другога, уз помоћ питања саопшти садржај дијалога или наративног текста, или опише слику, лице, предмет, животињу и ситуацију;
- интерпретира кратке, тематски прилагођене песме и рецитације.

Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном ситуацијом;
- поставља једноставна питања и одговара на њих;
- изражава допадање или недопадање;
- учествује у комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.);
- тражи разјашњења када нешто не разуме.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- даље упознаје правила графије, ортографије и интерпункције;
- допуњава и пише речи и кратке реченице на основу датог модела, слике или другог визуелног подстицаја;
- пише пригодне честитке, поруке и електронска писма користећи модел;
- пише своје личне податке и податке других особа (име, презиме и адресу);
- одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се односе на обрађене теме, ситуације у разреду или њега лично;
- прави спискове с различитим наменама (куповина, прославе рођендана, обавезе у току дана...).

Знања о језику

- препознаје шта је ново научио;
- схвата значај познавања језика;
- увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
<ul style="list-style-type: none">- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње- спортски дан, обавезе у школи током дана- дневне обавезе (устајање, оброци)- обавезе у кући, уређење простора у којем живи (куповина животних намирница, подела посла ...)	<ul style="list-style-type: none">- развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (кућни љубимци, незбринуте животиње)- празници и обичаји у културама земаља чији се језик учи- оброци (код куће и ван куће)- становање (блок, насеље, кућа, град, село)- куповина (обраћање и учтиве форме обраћања)	<ul style="list-style-type: none">- предмети, распоред часова, недељна оптерећеност- слободне активности

Теме обрађене у петом разреду даље се проширују.

- школски простор и прибор, активности и обавезе, излети
- дружење
- спорт
- ужа и шира породица, суседи и пријатељи
- кућни љубимци и обавезе према њима
- Божић, Нова година, Ускрс и други важни празници

Мој дом:

- просторије у кући, обавезе у кући

Исхрана:

- оброци, омиљена храна, здрава храна
- навике у исхрани у земљи чији се језик учи
- одевни предмети
- прикладно одевање
- место и улица где станујем

- важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј, банка, болница)

- годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана,
- исказивање времена (метеоролошко и хронолошко - пуни сати и пола сата)
- основни подаци о земљи/земљама чији се језик учи

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Морфосинтаксички и фонетски садржаји са примерима ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

1. Именице
 - а) Бројиве и небројиве именице
 - б) Правилна множина именица (множина на - *s*, -*es*); најчешћи примери неправилне множине (*man, woman, child*).
 - в) Изражавање припадања и својине (са именицом у једнини):
 - Синтетички генитив: *Mary's book, the dog's tail*
 - Аналитички генитив: *the colour of the book.*
2. Члан
 - а) *неодређени члан*
 - у првом помињању некога или нечега: *There's a book on the table.*
 - у значењу броја један: *Can I get an orange, please?*
 - уз називе занимања: *He's a teacher.*
 - генеричка употреба: *A cat is an animal.*

б) одређени члан

- уз заједничке именице у једнини и множини:

The apple is for you. / The apples are for you.

испред суперлатива и редних бројева:

It is the tallest building in London. January is the first month of the year.

- у изразима са деловима дана: *in the morning, in the evening.*

в) нулти члан

- уз небројиве именице и бројиве именице у множини

I like to drink milk. He likes apples.

- уз називе дана у недељи, месеца, годишњих доба: *Friday, March, summer*

- уз називе обеда: *breakfast, lunch, dinner*

- уз празнике: *New Year, Christmas*

- уз називе спортова и дечијих игара: *football, hopscotch*

- у изразима: *be at home/go home; be at school/ go to school; go to bed; have breakfast/*

dinner

3. Заменице

а) Личне заменице у једнини и множини, у функцији субјекта и објекта:

We like to play football. I like him. Give me the book.

б) Показне заменице у једнини и множини *this/these; that/those.*

в) Упитне заменице *who, what* у функцији субјекта

4. Детерминатори

а) Показни детерминатори *this/these; that/those.*

б) Присвојни детерминатори.

в) Неодређени детерминатори *some, any*, уз бројиве и небројиве именице.

5. Придеви

а) Синтетички компаратив и суперлатив основних једносложних придева

She is taller than her sister. Is this the biggest building in your town?

б) аналитички компаратив и суперлатив: *more expensive, the most dangerous;*

в) неправилно поређење придева (*good/bad; much/many*).

6. Бројеви

Прости бројеви до 100. Редни бројеви до 10.

7. Квантификатори бројивих и небројивих именица: *much/many; a lot of*

8. Глаголи

а) *The Simple Present Tense* за изражавање уобичајене радње или појаве: *He goes to bed at nine. It rains a lot in winter.*

б) *The Present Continuous Tense* за изражавање радње која се догађа у тренутку говора: *He's sleeping now.*

в) разлика између *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense*.

г) *The Simple Past Tense* правилних глагола и најчешћих неправилних глагола, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

д) *Going to*, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

г) *Модални глаголи*

- *can*: - изражавање способности, могућности: *I can swim. He can't come today.*

- тражење дозволе: *Can I take your book, please?*

- *must*: - исказивање обавезе: *You must finish your homework. I must go now.*

- исказивање забране: *You mustn't smoke.*

- *have to*: исказивање обавезе: *I have to study.*

- *would*: нуђење, позивање: *would you like to...?*

д) Императив - позивање, давање предлога: *let's go out, let's go to the movies*

д) Глаголи за изражавање допадања и недопадања: *like, dislike doing something*.

9. Прилози и прилошке одредбе.

а) грађење прилога од придева: *slow - slowly*

10. Предлози: *at, in, on, under, behind, from, by*.

11. Везници: *and, or, but, because, so*.

12. Реченица

а) Ред речи у простој реченици.

б) YES/NO питања и кратки потврдни и одрични одговори.

в) WH питања (*What, Who, Whose, Why, Where*)

г) Питања: *How long, how far, how high?*

What is she like?

д) Изражавање намере уз инфинитив.

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

1. Именице

Властите именице и заједничке, одговарајући род и број: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma, Signor Rossi, Signora Rossi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa* итд.

2. Члан

Облици одређеног и неодређеног члана. Основна употреба.

Слагање одређеног и неодређеног члана са именицом или придевом.

Члан спојен с предлозима *di, a, da, in, su* и *con*.

Одређени члан испред датума: *Oggi è il 25 novembre*. Испред имена дана у недељи *Abbiamo lezioni di lingua italiana il lunedì e il giovedì*.

Партитивни члан као суплетивни облик множине неодређеног члана (*C'è un libro: Ci sono dei libri*).

Употреба члана уз присвојни придев и именице које исказују блиско сродство (*Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni*).

Положај члана и предлога уз неодређени придев *tutto*.

Партитивни члан. *Mangio delle mele*. Изостављање у негацији. *Non mangio pane*. Употреба предлога *di* уз изразе који изражавају одређену количину. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale*.

3. Заменице

Личне заменице у служби субјекта: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Наглашене личне заменице у служби објекта: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Наглашене личне заменице у служби директног објекта *complemento oggetto: mi, ti, lo, la, La, ci, vi, li, le*

Присвојне заменице (*mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*). Показне заменице (*questo, quello*).

Упитне заменице *chi?* и *che?/ che cosa?*

4. Придеви

Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју. Описни придеви *buono* и *bello*; неодређени придев *tutto*.

Компарација придева, компаратив: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi*.

Присвојни придеви: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*. Употреба члана уз присвојне придеве.

Показни придеви: *questo, quello*.

Назив боја, морфолошке особености придева *viola, rosa, blu, arancione*.

Главни бројеви (преко 1000) и редни (до 20)

5. Предлози

Прости предлози *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* и њихова основна употреба.

Предлози *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*.

Употреба предлога **di** (*Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi*), **a** (*Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.*).

6. Глаголи

Садашње време (*Presente Indicativo*) трију конјугација. Садашње време неправилних глагола: *essere, avere, andare, fare, bere, venire, stare, uscire, dire.*

Садашње време модалних глагола *volere, dovere, potere, sapere.*

Императив (*Imperativo*), заповедни начин, без облика за треће лице множине).

Повратни глаголи.

Употреба глагола *piacere.*

Перфект (*Passato Prossimo*) - само одређени број најфреквентнијих глагола: *Ho finito. Ho dimenticato il mio quaderno. Sono andato da mia nonna.* Перфект модалних глагола *volere, dovere, potere, sapere. Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano.*

Кондиционал презента (*Condizionale Presente*) глагола *potere* и *volere*: *Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Футур правилних глагола. *Noi torneremo a casa alle cinque.*

7. Прилози

Потврдни, одређени (*si, no*). Основни прилози *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* и прилошки изрази за одређивање времена (*prima, durante, dopo*) и простора. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Упитни прилози: *quando?, come?, perché? dove?*

Речце

8. Речца *ci* (с прилошком вредношћу).

9. Везници: *e, o, ma.*

10. Реченица:

Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику.

Субјекат и предикат и један од додатака. Примери: *Marco legge, Marco legge un libro. Il libro è sul tavolo.*

Упитна реченица:

с конструкцијом изјавне реченице потврдног облика и упитном интонацијом (*Leggete? Scrivete bene?*);

с конструкцијом изјавне реченице у одричном облику и упитном интонацијом (*Non leggete? Non scrivete?*).

Ред речи у реченици.

Структуре везане за свакодневне ситуације у разреду

Chi è assente. Presenti tutti? Cancella la lavagna, per favore! Vieni qua/qui! Vieni alla lavagna! Va' al tuo posto! Ascoltate la cassetta! Ascoltate bene! Attenzione! (Fate) silenzio! Lavorate in gruppo/ in coppia! Scrivete la data!

Ascoltate e ripetete! Siete pronti? Fa'la domanda a Pietro! Domanda a Pietro! Rispondi! Apri/Chiudi la finestra/ porta Ascoltate bene! Attenti alla consegna! Dagli/dalle il tuo libro! Dagli/dalle la penna! Prendi il tuo libro! Apri a pagina... Vogliamo giocare? Giochiamo? Che gioco volete fare? Con che cosa volete giocare? Chi ha vinto? Vince/Ha vinto... Cantiamo? Cantiamo tutti insieme!

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Именице (заједничке, властите)

Рецептивно усвајање рода, броја и падежа помоћу члана, наставака и детерминатива. Продуктивно коришћење номинатива, датива и акузатива једине и номинатива и акузатива множине, са одговарајућим предлозима и без предлога у говорним ситуацијама које су предвиђене тематиком. Саксонски генитив.

Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter?

Члан

Рецептивно и продуктивно усвајање одређеног и неодређеног члана уз именице у наведеним падежима. Сажимање члана *im, am, ins* (рецептивно). Нулти члан уз градивне именице (рецептивно и продуктивно). Присвојни детерминативи у номинативу, дативу и акузативу једнине и множине (рецептивно).

Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto!

Негација

Kein у номинативу и акузативу. *Nein, nicht.*

Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.

Заменице

Личне заменице у номинативу (продуктивно), дативу и акузативу једнине и множине (рецептивно).

Er heißt Peter. Wann besuchst du uns?

Придеви

Описни придеви у саставу именског предиката, а само изузетно у атрибутивној функцији (рецептивно).

Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.

Предлози

Датив - *bei, mit, aus, vor*; акузатив - *für*; датив/акузатив - *in, an, auf*. Увежбавају се рецептивно уз именице у одговарајућим падежима (рецептивно).

Susi ist bei Christian. Ist das ein Geschenk für mich? Ich bin im Park/ auf dem Spielplatz.

Прилози

Најфреквентнији прилози и прилошке фразе: *links, rechts, hier, dort, da, heute, morgen, jetzt, morgen nach dem Frühstück.*

Глаголи

Презент најфреквентнијих слабих и јаких глагола - простих и глагола са наглашеним или ненаглашеним префиксом, помоћних глагола *sein* и *haben*, модалних глагола *wollen, sollen, müssen* и *dürfen* (рецептивно), као и *können* и *möchten* (рецептивно и продуктивно) у потврдном, одричном и упитном облику једнине и множине. Презент са значењем будуће радње; претерит глагола *sein* и *haben* (рецептивно и продуктивно). Најфреквентнији рефлексивни глаголи и императив јаких и слабих глагола (рецептивно).

Ich heiße Peter. Gibst du mir deine Telefonnummer? Ich stehe immer um 7 Uhr auf. Sie fährt gern Rad. Kannst du schwimmen? Ich fahre im Sommer nach Österreich. Wo warst du gestern? Möchtest du Basketball spielen? Maria war krank, sie hatte Grippe.

Бројеви

Основни до 100.

Казивање времена по часовнику (у неформалној употреби).

Реченица

Основне реченичне структуре у потврдном, одричном и упитном облику. Проширивање основних реченичних структура (субјекат - предикат - објекат) подацима о пропратним околностима. Продуктивно коришћење негација *nicht* и *kein*. Упитне реченице уведене упитном речју. Неуведене упитне реченице.

Peter liest. Peter liest ein Buch. Peter liest heute ein Buch. Peter liest nicht. Peter liest keine Zeitung. Liest Peter ein Buch? Was liest er?

РУСКИ ЈЕЗИК

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Обележја сугласничког и самогласничког система руског језика: изговор гласова који се бележе словима *ж, ш, ч, ц, л*; писање самогласничких слова после сугласника *к, г, х, ж, ш, ч, ц*; изговор и бележење парних тврдих и меких, звучних и безвучних сугласника;

изговор гласова у групама *чт, чн; сч, зч; ши, зи; тся, ться; стн, здн, вств*. Начини бележења гласа *ј* (Сва наведена обележја требало би усвојити рецептивно).

Типови упитне интонационе конструкције (рецептивно и продуктивно).

2. Слагање субјекта (именица, заменица) и сложеног глаголског предиката: *Олег начинает рисовать. Я умею играть на гитаре.* (рецептивно и продуктивно)

3. Основни појмови о употреби глаголског вида: *Мальчик всю ночь читал книгу, и наконец ее прочитал.* (рецептивно)

4. Употреба облика простог и сложеног будућег времена: *Я напишу тебе. Что ты сегодня будешь делать?* (рецептивно)

5. Употреба садашњег и прошлог времена глагола *петь, пить, мыть*, у функцији предиката: *Аня прекрасно поет. Миша пил сок. Ты моешь руки перед едой?* (рецептивно и продуктивно)

6. Слагање броја и именице: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет* (рецептивно).

7. Исказивање посесивности: *мой (твой, наш, ваш) дом, моя (твоя, наша, ваша) мама* (рецептивно и продуктивно); *тетрадь Ани, мамина блузка* (рецептивно); *его (ее, их) дом* (рецептивно).

8. Исказивање временских односа: *Который час? Ровно час; пять минут второго; половина второго; без пяти два.* (рецептивно).

9. Исказивање допадања и недопадања: *я люблю... я не люблю...; мне нравится... мне не нравится...* (рецептивно).

10. Исказивање просторних односа: *на столе, над столом, под столом, за столом.* (рецептивно).

11. Конструкције са основним глаголима кретања: *Я иду домой. Вова каждый день ходит в школу. Мы едем на машине за город. Мы часто ездим на море.* (рецептивно)

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Презентативе *c'est/ce sont; voici/voilà; il y a: C'est ma soeur. Ce sont mes parents. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats.*

2. Средства која указују на лице:

а) личне заменице у функцији субјекта (и испред глагола који почињу самогласником): *J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est....*

б) наглашене личне заменици (усамљене): *Qui veut effacer le tableau? - Moi! Qui a trouvé ce chaton? - Elles!*

в) личне заменице у функцији директног и индиректног објекта (ненаглашене личне заменице за прво и друго лице): *Tu m'écoutes? Et les vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.*

(за треће лице): *Tu l'aimes beaucoup? Vous pouvez le dire à Marta? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons! Je leur écris tous les jours.*

3. Актуализаторе именице (члан - одређени/неодређени/нулти, демонстративе, посесиве, квантификаторе): *Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.*

4. Модалитете реченице: афирмацију, негацију, интерогацију (која садржи афирмацију и негацију, као и потврдни одговор *si*): *ne/n'... pas/personne/jamais/rien, губљење ne/n' у фамилијарном говору): On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veux pas venir avec toi/Je veux pas ... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je*

propose Tu ne veux rien me dire? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi ? Si! Est ce que vous connaissez X? Savez-vous où je peux trouver X, s'il vous plaît? Quand est-ce qu'il revient? Pourquoi partez-vous si tôt

Средства за исказивање просторних односа: *ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.*

6. Квалификацију

- помоћу компаратива супериорности и суперлатива: *Je suis plus fort que toi! C'est ma meilleure amie,*

- помоћу компаративног *comme*: *Je suis comme toi!*

Детерминацију помоћу релативних реченица: релативне заменице

qui, que, où: Le village que nous avons visité s'appelle... ; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle...; le village où est né mon père s'appelle....

7. Средства за исказивање временских односа:

- временске индикаторе *hier, demain, en ce moment/à ce moment-là; aujourd'hui/ce jour-là*

- везнике *quand, lorsque* и везички израз *pendant que*.

8. Глаголске начине и времена:

- презент, сложени перфект, имперфект, футур први индикатива, као и перифрастичне конструкције: блиски футур, блиска прошлост: *Je lis beaucoup; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;*

- презент субјунктива глагола прве групе (после *il faut que*): *Il faut que tu racontes ça à ton frère,* као и рецептивно: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- презент кондиционала (у изражавању сугестије/савета): *On pourrait lui montrer ma bibliothèque!*

- императив *sois, soyez.*

9. Личне глаголске облике и безличне глаголске облике са инфинитивном допуном, директном и препозиционалном: *Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.*

Употребу глаголских израза *avoir la permission de, avoir le temps de: Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.*

Глаголе који уводе комплетивну реченицу са везником *que: Il pense que c'est trop loin. Il dit que c'est très loin.*

10. Средства за исказивање логичких односа:

- узрок: *Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette phrase grâce à ta mère!*

- последица: *Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.*

- опозиција: *Je sais chanter, mais pas danser.*

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - властите и заједничке, одговарајући род, број, са детерминативом: *María, Juan, Belgrado, Madrid, Señor, Señora, Profesor, Profesora, la ciudad, el rio, mis padres, su madre, nuestro país, sus hijos, este alumno, ¿qué libro?*

2. Детерминативе:

а) одређени и неодређени члан: *el, la, los, las, un, una, unos, unas.*

б) сажети облици: *del, al*

в) показни придеви и показне заменице: *este, ese, aquel; éste, ése, aquél*

г) присвојни придеви и присвојне заменице: *mi/mío, tu/tuyo, su/suyo, nuestro, vuestro, su/suyo*

3. Ненаглашене заменице за директни и индиректни објекат: *¿Tus amigos? No los conozco./¿Este libro?Te lo doy. ¿Puedes ayudarme? Само рецептивно: te lo digo.*

5. Придеве - одговарајући род, број, место односу на именицу (само немаркирано, односно иза именице), поређење: *una canción bonita, un libro divertido, Silvia es más grande que su hermana, una casa grande,*

6. Бројеве: основне преко 1000, редне до 5

7. Питања која захтевају одговор *si/no* и питања са упитном речју: *¿Puedes ayudarme? ¿Conoces a mi prima? ¿Cuándo vienes? ¿Dónde vives? ¿Cómo te llamas? ¿Por qué no vas?*

8. Негацију: *No viene con nosotros. No conozco a tu hermana.*

9. Заповедни начин: *¿Ven con Pedro!* Само рецептивно негиране конструкције: *¿No salgas sin tu madre!*

10. Глаголска времена:

Презент и императив глагола који се у инфинитиву завршавају на *-car, -er, -ir* и код којих основа остаје иста у свим лицима.

а) Потврдни облици

б) Одрични облици

в) Презент глагола: *ser u estar*

г) Презент и императив глагола: *dar, hacer, ir, venir, poner, tener, salir, querer, poder, sentirse, haber (hay)*

д) перифрастични футур: *ir a + infinitivo*

ђ) *Pretérito perfecto simple, pretérito imperfecta y pretérito perfecto compuesto*, само употреба неколико основних типова реченица (без објашњења о грађењу): *estuve enfermo/a, he terminado, se me ha olvidado, no he entendido*

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

- битно је значење језичке поруке;

- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;

- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

- са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- учбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто;

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)
4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

Игре примерене узрасту

Певање у групи

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти
9. Цртање по диктату, израда сликовног речника
10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ
11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова
12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)
13. Разумевање писаног језика:
 - уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)
 - a. препознавање везе између група слова и гласова
 - b. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/не тачно, вишеструки избор
 - c. извршавање прочитаних упутстава и наредби
14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.
15. Писмено изражавање:
 - повезивање гласова и групе слова
 - замењивање речи цртежом или сликом
 - проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)
 - повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама

- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер)

- писање честитки и разгледница
- писање краћих текстова

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи)

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

1. **Морфологија.** Обратити пажњу на исправну употребу различитих морфолошких облика.

2. Синтакса. Обратити пажњу на:

- слагање речи (конгруенцију)
- правилну употребу глаголских времена
- правилно структурирање реченице
- јасност, недвосмисленост реченице
- адекватну употребу зависних реченица
- адекватан ред речи у реченици

- исправну употребу корелатива и везника унутар једне реченице, као и између реченица.

3. Кохерентност. Обратити пажњу да се различити делови текста добро "уклопе" једни са другима и да не стварају проблеме у разумевању:

- информације и аргументе износити постепено и у логичном следу
- текст обликовати тако да представља семантичку целину и да сви његови делови допринесу успостављању те целине.

4. Кохезија. Поштовати логичко-семантичке везе између различитих делова текста. Обратити пажњу на:

- адекватну употребу заменица и заменичких речи
- адекватну употребу везника и конектора
- исправну употребу речи и израза којима се упућује на неки други део текста.

5. Лексичка прикладност. Обратити пажњу на:

- одабир лексике која треба да буде у сагласности са регистром (формалним, неформалним, итд.)

- примерну употребу устаљених метафора
- одговарајућу употребу колокација и фразеологизама
- семантичко-лексичко нијансирање

- сигурну и правилну употребу терминологије.

6. Стилска прикладност. Обратити пажњу на:

- избор регистра (треба да одговара намени текста)

- складно коришћење различитих језичких средстава, како при обликовању неутралних исказа, тако и при обликовању исказа различитог степена експресивности

Типови и врсте текстова (говорних и писаних)

ТИП ТЕКСТА:	ВРСТА ТЕКСТА:
- Дескриптивни текст (<i>опис виђеног, доживљеног, замисљеног, сањаног</i>). Представља детаље у вези са једним средишним субјектом. Преовлађује просторна над временском перцепцијом.	кратка прича, приповетка; новински чланак, есеј; стручни/научни чланак; рекламни текст, летак; каталог; итд.
- Наративни текст (о стварном, историјском, имагинарном). Прати след чињеница, преовлађује временска перцепција.	бајка, басна, приповетка, новела, роман; новински чланак; извештај; дневник; хроника; приватно писмо; итд.
- Информативни текст Основна сврха му је пружање информација.	телеграм, вест, изјава, коментар; обавештење, порука; позивница; записник; пословно писмо; оглас типа "тражи се"; рекламни текст, летак; карта (возна, биоскопска, ...); ред вожење, летења; рецепт (лекарски, кулинарски); биографија (ЦВ); библиографија; итд.
- Аргументативни текст Пружа аргументе, са циљем да докаже или оповргне неку идеју/хипотезу/став.	дискусија, дебата; реферат, семинарски, матурски, дипломски рад; стручни/научни чланак; научна расправа; новински чланак; реклама; проповед; итд.
- Регулативни текст Планира и/или уређује активност или понашање; прописује редослед процеса	упутства и правила (за употребу апарата, играње игара, попуњавање образаца, и сл.); уговор; закони и прописи; упозорења, забране; здравица, похвала, покуда, захвалница; итд.

Граматички садржаји у шестом разреду

У петом разреду основне школе ученици су *усвајали* страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда и у шестом разреду, паралелно са *усвајањем*, почиње и *учење* страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких)

феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у шестом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;
2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;
3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
4. примере и вежбања контекстуализују;
5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
6. указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на овом узрасту стичу тек почетна граматичка знања која ће се у вишим разредима утврђивати и проширивати (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене / писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ - ИЗАБРАНИ СПОРТ **(1 час недељно, 36 часова годишње)**

Циљ и задаци

Циљ предмета *физичко васпитање - изабрани спорт* је да ученици задовоље своја интересовања, потребе за стицањем знања, способности за бављење спортом као интегралним делом физичке културе и настојање да стечена знања примењују у животу (стварање трајне навике за бављење спортом и учешћем на такмичењима).

Општи оперативни задаци:

Општи оперативни задаци се не разликују од основних општих задатка физичког васпитања:

- развој и одржавање моторичких способности ученика;
- учење и усавршавање моторичких форми изабраног спорта;
- стицање теоријских знања у изабраном спорту;
- познавање правила такмичења у изабраном спорту;
- формирање навика за бављење изабраним спортом;
- социјализација ученика кроз изабрани спорт и неговање етичких вредности према учесницима у такмичења;
- откривање даровитих и талентованих ученика за одређени спорт и њихово подстицање да се баве спортом.

Посебни оперативни задаци:

- развој и одржавање специфичних моторичких способности (које су нарочито значајне за успешно бављење изабраним спортом);
- учење и усавршавање основних и сложених елемената технике изабраног спорта;

- пружање неопходних знања из изабраног спорта (принципи технике, начин вежбања-тренирања, стицање основних и продубљених тактичких знања, правила такмичења у спорту....итд.) и њихова примена у пракси;
- учење и усавршавање основне тактике изабраног спорта и њена примене у пракси;
- обавезна реализација такмичења на одељењском и разредном нивоу;
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем и групним поистовећењем и др.
- стварање објективних представа ученика о сопственим могућностима за учешће у изабраном спорту;
- подстицање стваралаштва ученика у спорту (у домену технике, тактике и такмичења).

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Основни организациони облик рада је наставни час.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји предмета *физичко васпитање-изабрани спорт* чини следећа структура:

- развијање моторичких способности ученика;
- спортско-техничко образовање ученика (обучавње и усавршавање технике);
- индивидуална и колективна тактика изабраног спорта;
- теоријско образовање;
- правила изабраног спорта;
- организовање унутар одељенских и међуодељенских такмичења.

ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање:

- упознавање ученика са значајем и вредностима изабраног спорта;
- упознавање ученика са основним принципима вежбања у складу са његовим узрастом;
- упознавање ученика са штетним последицама неправилног вежбања и предозирања у изабраном спорту;
- упознавање ученика са етичким вредностима и слабостима спорта;
- упознавање ученика са естетским вредностима спорта.

Минимални образовни захтеви

Предметни наставници утврђују минималне образовне захтеве у складу са усвојеним програмом за сваки изабрани спорт. Под тим се подразумева:

- савладаност основне технике и њена примена;
- познавање и примена елементарне тактике;
- познавање и примена правила;
- ангажованост и учешће ученика на такмичењима у изабраном спорту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет *физичко васпитање - изабрани спорт* је обавезан изборни предмет и реализује се у оквиру редовне наставе са једним часом недељно који се уноси у распоред часова школе. Часови се уписују према редовном распореду часова у рубрику дневника под називом *физичко васпитање - изабрани спорт* (нпр. атлетика) и посебно се нумеришу.

Сваки ученик је обавезан да се определи за један спорт које му се понуди почетком школске године, а још боље на крају претходног разреда.

Школа ученицима треба да понуди такав избор да њиме буду понуђени најмање два индивидуална и два колективна спорта. Уколико школа има оптималне услове за рад, ученицима се може понудити и више спортова. Прихватају се они спортови за које се определило највише ученика у једном одељењу (цело одељење реализује програм изабраног спорта целе школске године). Избор спорта врши се на нивоу одељења.

Предлог за изабрани спорт даје актив наставника физичког васпитања. Предлог мора бити реалан. Предлажу се спортови за које постоје адекватни услови.

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програму су:

- изборност;
- да служе потребама ученика;
- омогућавање наставницима не само да планирају, већ и да програмирају рад у настави у складу са сопственим знањима, искуствима;
- програм у великој мери омогућава креативност наставника;
- програм је у функцији целокупног физичког васпитања ученика.

Предлог спортова које треба понудити ученицима за избор:

1. У првом реду спортови који се у одређеном обиму обрађују кроз наставу физичког васпитања:

- атлетика
- спортска гимнастика
- ритмичка гимнастика
- рукомет
- кошарка
- одбојка
- мали фудбал
- плес.

2. Спортови који се налазе у програмима такмичења "Савеза за школски спорт и олимпијско васпитање Србије":

- атлетика
- стрељаштво
- пливање
- одбојка
- кошарка
- рукомет
- мали фудбал
- стони тенис
- спортска гимнастика.

3. Спортови за које је заинтересована локална средина односно локална самоуправа.

4. Спортови за које постоје одговарајући природни и материјални ресурси:

- скијање
- веслање

5. Спортови са којима су се ученици упознали кроз курсне облике рада.

Дидактичко-методичко упутство за реализацију часова изабране спортске гране (изборног спорта)

- Часове изабране спортске гране у погледу методике потребно је у што већој мери прилагодити моделу часа физичког васпитања.

- Према моторичким формама које карактеришу изабрани спорт и које се примењују у основној фази часа треба бирати вежбања како за уводно-припремну, тако и завршну фазу часа.

- Тежиште рада у свим изабраним спортовима треба да је на техници и њеној примени у ситуационим условима.

- Код индивидуалних спортова инсистирати на примени кретања у такмичарским условима; на настојању да се трчи или плива што брже, скаче што више или баца што даље, постиже што више кругова или да се кретање изведе технички исправно и естетски дотерано

- све у зависности од карактеристика изабраног спорта.

- Код колективних спортова (спортских игара) форсирати увежбавање технике и тактике највише кроз игру и ситуационе услове приближне условима игре.
- На сваком часу у одређеним временским интервалима спроводити такмичење између екипа.
- У раду на овим часовима неопходно је правити тимове-екипе према способностима.
- На часовима изабраног спорта обавезно је примењивати диференциране облике рада у складу са знањима и способностима ученика. Овакав приступ је обавезан уважавајући структуру ученика који су се определили за одређени спорт (има оних који су се тим спортом већ бавили или се њиме баве и ученика почетника).
- Садржаје рада на часовима програмирају наставници задужени за реализацију предмета *физичко васпитање - изабрани спорт* у складу са знањима о спортској грани и сагледавањем способности и знања ученика.
- Програмирани садржаји планирају се као и сви остали часови наставе физичког васпитања.
- Оцењивање ученика треба да је у складу са обимом и квалитетом научености садржаја који је за ученике одређен (програм за почетнике и програм за напредније).
- Кроз часове предмета *физичко васпитање - изабрани спорт* уочавати ученике који су посебно талентовани за спорт и упућивати их да се њиме баве и изван школе у клубовима и спортским школама ако то желе или имају интересовања.
- Кроз рад са ученицима уочавати ученике чије се интересовање за одређени спорт не поклапа са њиховим могућностима и исте саветовати на крају школске године за који спорт да се одреде у наредној школској години.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Садржаји предмета *физичко васпитање-изабрани спорт* могу се реализовати у објектима школе, на одговарајућим вежбаљима - објектима ван школе, под условом да се налазе у близини школе или да је за ученике организован наменски превоз (спортска хала, базен, отворени терени, клизалиште, скијалиште, итд.).

Часови се могу организовати у истој смени у оквиру распореда часова са другим предметима или у супротној смени ако за тим постоји потреба и адекватни услови.

III. ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Планирање образовно-васпитног рада спроводе наставници у складу са основним принципима планирања у физичком васпитању. Обавезно се ради годишњи план рада из кога проистичу месечни и недељни планови рада.

Наставници сходно уобичајеној пракси обавезно праве и припрему за појединачан час. Припрема за час базира се на прихваћеној четвороделној структури часа примереног потребама физичког васпитања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Праћење и вредновање рада ученика

Оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине.

- Стање специфичних моторичких способности (у складу са захтевима изабраног спорта).
- Здравствено-хигијенске навике карактеристичне за изабрану спортску грану.
- Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима у изабраној спортској грани и минималним образовним захтевима за изабрану спортску грану
- Однос према раду и вредновање учешћа на школским спортским такмичењима.

1. Праћење и вредновање специфичних моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем рада у изабраној апортакој грани.

2. Усвојеност здравствено-хигијенских навика прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља у изабраној спортској грани.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савремених дидактичко-методичких знања.

Педагошка документација и дидактички материјал

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме: наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаног садржаја којег сачињава учитељ или предметни наставник, а који су прилагођени конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: цртежи, контурограми, видео-траке аранжирани, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

ЧУВАРИ ПРИРОДЕ

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета чувари природе јесте развијање пожељног понашања у складу са принципима одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину, природу и биодиверзитет.

Задаци наставе предмета чувари природе су да ученици:

- примењују образовање за заштиту и одрживост животне средине,
- развијају вредности, ставове, вештине и понашање у складу са одрживим развојем,
- знају да на основу стечених знања препознају и изаберу квалитетан и здрав стил живота,
- примењују рационално коришћење природних ресурса,
- препознају изворе загађивања и уочавају последице,
- развијају способност за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема,
- поседују иницијативу за активно учествовање и одговорност,

- поседују потребу за личним ангажовањем у заштити и одрживости животне средине, природе и биодиверзитета.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОДРЖИВОСТ, ЖИВОТНА СРЕДИНА И УТИЦАЈ ЧОВЕКА

Узајамна повезаност живог света.

Утицај човека на одрживост животне средине.

Спровођење акција - заштита и одрживост животне средине.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ОДРЖИВОСТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Понашања која не нарушавају одрживост животне средине.

Глобалне промене у животној средини и њихове последице.

Смањење емисије штетних гасова (пројекат).

Заштита од буке.

Комунална хигијена (акција).

Рециклажа (акција).

Спровођење акција - одговоран однос према одрживости животне средине.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЗДРАВЉУ

Правила понашања која доприносе очувању здравља.

Потрошачка култура (пројекат).

Органска храна. Брза храна.

Спровођење акција - здравствена култура.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЖИВОТИЊАМА

Права животиња - опстанак који зависи од човека.

Животиње за друштво - кућни љубимци.

Угроженост домаћих животиња, огледних животиња и крзнашица.

Спровођење акција - брига о животињама.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА РАЗНОВРСНОСТИ ЖИВОГ СВЕТА

Заштићене биљке Србије.

Заштићене животиње Србије.

Теренска вежба: посета резервату природе.

Спровођење акција - обележавања Дана планете и Светског дана заштите животне средине.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наведени садржаји програма изборног предмета *чувари природе*, поред основног теоријског приступа, поседују и активан приступ који је усмерен ка практичној реализацији заштите животне средине ван учионице, акцијама и изради малих пројеката. Овако конципиран програм даје велику креативну слободу наставницима и ученицима да га сходно условима, могућностима и времену реализују.

Улога наставника је да уз примену различитих метода рада подстичу одговоран однос према животној средини, усмеравају интересовање ученика у покушају да самостално организују активности и реализују пројекте чувара природе.

Оперативна разрада програмских садржаја препуштена је наставницима који одређују време и место реализације наставних садржаја изборног предмета *чувари природе*.

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ПРОШЛОСТИ

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ изучавања предмета је проширивање знања из области опште културе и оспособљавање ученика да, кроз упознавање с начином живота људи у прошлости, боље

разумеју свет и време у коме живе и развију свест о континуитету и укорењености. Ученици би требало да се упознају са специфичностима динамике културних промена и да науче како да сагледају себе у контексту "другог" да би сопствени идентитет што потпуније интегрисали у шири контекст разумења и сложене садашњости.

Задачи предмета су да ученици, кроз наставу усмерену ка упознавању с различитим елементима свакодневног живота, као што су односи у породици, исхрана, образовање, игре, забава, становање, одевање... уоче њихову условљеност историјским процесима и догађајима. Концепција наставе овог изборног предмета нагласак ставља на упознавање с основним елементима свакодневног живота у прошлости Србије, Европе и Средоземља, с намером да се уоче њихови заједнички именитељи и упознају различитости које постоје у датом историјском контексту, као и у односу на савремено доба у којем ученик живи. Подстицањем радозналости, креативности и истраживачког духа у проучавању овог предмета, ученици треба да се оспособе да формирају јаснију слику о прошлим временима, да овладају елементарним процедурама прикупљања историјске грађе, као и да развију критички однос према тој грађи и другим остацима прошлих времена.

Оперативни задаци:

- разумевање појма свакодневни живот;
- разумевање значаја проучавања свакодневног живота у прошлости;
- усвајање и продубљивање знања о разликама између свакодневног живота данас и у прошлости;
- упознавање са улогом и значајем грбова и застава;
- упознавање са улогом и значајем грбова и застава у прошлости српског народа;
- упознавање са свакодневним животом у средњем веку;
- упознавање са свакодневним животом српског народа у средњем веку;
- подстицање ученика на самостални истраживачки рад;
- развијање способности повезивања знања из различитих области.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Појам свакодневног живота (уочавање разлике између политичке историје и историје свакодневног живота и указивање на основне тематске области истраживања - исхрана, становање, одевање, школовање, односи у породици и локалној заједници, лечење, религиозност и веровања обичних људи, забава, такмичарске игре...).

Значај проучавања свакодневног живота у прошлости (прошлост не припада само владарима, војсковођама и државницима, већ и обичним људима, у историјским изворима углавном анонимним, којима се можемо приближити једино истраживањем њихове свакодневице).

ГРБОВИ И ЗАСТАВЕ НЕКАД И САД

Појам грба и заставе као симбола и *хералдике* као науке о грбовима (основни елементи: застава - једнобојна или вишебојна тканина на заставном копљу или стегу; грб - штит са грбовном сликом изнад кога је шлем или круна).

Улога и значај грбова и застава у садашњости (као симбола државе, нације, владара, војске, града, установе, предузећа, политичке организације, спортског друштва...).

Улога и значај грбова и застава у прошлости (појава грбова у XII веку - породични грбови на штитовима као начин распознавања витезова на турнирима и у ратним походима; грбови на заставама, новцу, печатима, поштанским маркама, споменицима, шлемовима...; најчешћи хералдички симболи - крст, орао, лав, змај, јелен, коњ, лик свеца, кула, љиљан, месечев срп...; *вексилум* - застава римских царева, *лабарум* - застава Константина Великог са

знаком крста и грчким почетним словима имена Исуса Христа, значај освајања и губитка заставе у рату, значење беле заставе у рату...).

Грбови и заставе у прошлости српског народа (порекло српског грба и заставе, значење четири оцила, најчешћи хералдички симболи на грбовима српских нововековних и средњовековних династија и властелинских породица - двоглави бели орао Немањића, Лазаревића, Карађорђевића, Обреновића и Петровића-Његоша, лав Бранковића и Петровића-Његоша, вук Балшића, љиљани Котроманића...).

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Свакодневни живот у средњовековној Европи

Начин исхране у средњем веку (сакупљање и припремање намирница, лов и риболов, јеловник, начини чувања хране, земљорадња, виноградарство, пића).

Одевање у средњем веку (материјали, сировине и начини обраде, накит, бојење, шминка и лична хигијена).

Породични односи у средњем веку (положај мушкарца, жене и детета, утицај обичајног права).

Становање у средњем веку (грађевински материјали, начин градње, оруђа за рад, изглед објеката и организација простора, осветљење, украшавање простора - таписерије, разлика између села и града).

Живот у средњовековном граду (примери Цариграда, Венеције, Фиренце, Париза, Лондона...; хигијенски услови, опасност од епидемија...).

Средњовековни замак (у миру и за време опсаде, одбрана замка: јарак, покретни мостови, прстенови одбране, стражарнице на капијама, поливање нападача врелим уљем и водом...).

Живот у средњовековном селу (обавезе становништва, положај зависног сељака - радника, порез, присилни рад - изградња путева, насипа, утврђења...).

Властелин на свом имању (лов - обука соколова, однос са радницима).

Образовање (писмо, техника писања, школе...).

Живот у средњовековном манастиру (свакодневица организована према литургијским часовима и молитвама, основни послови монаха...).

Војска (израда и изглед војничке опреме: оруђе - мач, копље, борбена секира, праћка, лук и стрела, самострел, топуз, млат, "грчка ватра"...; оклоп - панцирна кошуља, шлем, визир, рамени оклоп, оклопне рукавице, оклоп колена, коњски оклоп...; штитови, опсадне справе - катапулти, овнови, опсадне куле...).

Витешка каријера (пут племићких синова од пажа и штитоноше до витеза, свечано проглашење за витеза, витешки закони части).

Витешки турнири и друге такмичарске игре (увежбавање ратничких вештина, мегдани, ношење знамења неке госпоје као начин показивања наклоности, перјанице-челенке на шлемовима...).

Друштвени живот (игре, плес уз музику, музички инструменти, позориште, трубадури, властеоске гозбе: жонглери, путујући свирачи и забављачи...).

Употребни предмети (техника и умеће израде - оруђе, посуђе, кућни инвентар, печати, новац...).

Страхови средњовековног становништва (од смака света, природних непогода, болести, непознатог, другачијег и другог - странаца, припадника друге професије, пола, вероисповести, митских бића - вештица, вампира, вукодлака, духов...).

Лечење (заразне болести, појава куге - "црна смрт", начини здравствене заштите и превентиве, лекови и лековито биље).

Путовање и трговина (ходочашћа - света места, мисионари, путујући трговци, значајни сајмови).

Свакодневни живот у српским земљама средњег века

Начин исхране (припремање хране, кућно посуђе, реконструкција могућег јеловника...).

Одевање (материјали и тканине, склавина - основна гардероба Јужних Словена, разлика у одевању међу припадницима различитих друштвених група, накит, преодевање у одећу супротног пола и у животињске коже у време поклада и карневала...).

Становање (грађевински материјали, начин градње, изглед објеката и организација простора куће, хигијена куће...).

Лечење (лична хигијена, технике лечења, различити мелеми, лековито биље, манастирске болнице - Хиландар, Студеница...; чудесна исцељења, враџбине...).

Животни циклус (рођење, крштење, брак, свадба, смрт, сахрана).

Српска средњовековна породица (положај мушкарца, жене и детета у породици и локалној заједници).

Образовање (ширење основне писмености у локалним срединама - парохијски свештеник као учитељ писања и читања, манастири као центри писмености и високог образовања, значај Хиландара).

Друштвени живот (основни празници заједнице, различити облици забавних активности, гозба, плес - коло, игра, панађури, црквене славе, сабори, глумци, жонглери, музика, музички инструменти, народне песме дугог стиха - бугарштице, витешке игре, коњичке трке, борбе животиња...).

Насеља (основни типови насеља - село, трг, град, рударско насеље; примери Котора, Новог Брда, Скопља, Призрена, Београда, Смедерева...).

Живот на селу (основни ритмови аграрне производње, основна обележја средњовековне земљорадње, виноградарства и сточарства, пољопривредни алати - рало, плуг, срп, коса, мотика, млинови, чување и складиштење хране - житне јаме и сл.).

Војска (начин ратовања, војна техника, значај утврђења и кула).

Путовање и трговина (ковање новца и његов значај, основни правци трговачких путева: правци Морава - Вардар и Дрина - Полимље, поморске везе - односи са Котором и Дубровником и другим приморским градовима).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм за шести разред је концепцијски постављен да представља смисаону целину која истовремено отвара могућности за даљи развој и надоградњу садржаја у програмима овог предмета за седми и осми разреда, а ослања се на садржаје из петог разреда. Састоји се из три тематске целине.

Прва целина се може одредити као базична, јер сви програми за овај предмет од петог до осмог разреда њоме започињу. Садржаји у оквиру ове теме намењени су прецизнијем одређивању појма *свакодневни живот*, као и објашњавању значаја проучавања свакодневног живота људи у прошлости.

Друга је фокусирана на само један садржај свакодневног живота. У шестом разреду та тема је *Грбови и заставе некад и сад*, која се обрађује полазећи од садашњости која је ученицима позната ка све даљој прошлости.

Трећа тематска целина се бави различитим аспектима свакодневног живота у одређеном временском периоду. У шестом разреду то је *средњи век*, чиме се обезбеђује веза са проучавањем историјских догађаја у оквиру обавезног предмета *историја*.

Поделом на поменуте тематске целине, ученицима је омогућено да се у било ком разреду опредељују за овај изборни предмет по први пут, а да пропуштени програм(и) не представљају озбиљнију препреку. Они ученици који изаберу да током читавог другог циклуса основног образовања и васпитања похађају овај предмет овладаће најважнијим појмовима и појавама, које чине свакодневицу људи у распону од праисторије до савременог доба, а са садржајима четири теме (по једна за сваки разред) биће детаљније упознати.

Иако је цео програм окренут прошлости, неопходно је да се током рада са ученицима врши стална компарација са савременим добом, чиме се потенцира схватање континуитета у развоју људи и друштва. Садржаји се, такође, обрађују и кроз димензију локално - глобално, где ученици имају прилику да свој завичај боље проуче у односу на задату епоху.

У садржају програма дате су основне тематске целине, а наставник има слободу да креира коначну верзију програма за сваку групу са којом ради, уважавајући интересовања ученика и циљеве и задатке предмета. Почетни часови, кад се ученици међусобно боље упознају јер најчешће припадају различитим одељењима, погодни су да се разговара и о избору садржаја. Наводећи интересантне историјске чињенице или питања (како су у прошлости људи поправљали зубе, како су знали колико је сати...?), наставник побуђује ученичку радозналост и мотивише их да се одреде за неке од понуђених садржаја. Одговорност наставника је да, затим, те садржаје уобличи у конкретне наставне теме, које ће бити обрађиване на часовима.

Тако добијени материјал основ је за даљи рад наставника, планирање активности и припрему за час. Пожељно је да наставник постигне да планиране активности имају дефинисану структуру, коју одликују флексибилност и адаптивност. У припремној фази наставник треба да прикупи довољан број информација о садржајима на којима ће радити са ученицима, али ће коначни обим информација бити одређен ученичким потребама и могућностима да их припреме и приме. Наставник је тај који не дозвољава да доминира претерана фактографија, а настоји да се постигне функционалност знања и повезаност чињеница у смисаоне целине. Он на различите начине подстиче осамостаљивање ученика у прикупљању и сређивању историјских података, усмерава их на различите изворе информација и подучава их како да се према њима критички односе. На тај начин се негује истраживачки дух и љубав према науци и подстиче мишљење засновано на провереним чињеницама и аргументима.

Основни приступ у раду јесте интердисциплинарност и савлађивање нових и непознатих чињеница помоћу оних блиских и познатих. У оквиру овог предмета постоје велике могућности за интеграцију школског и ваншколског знања ученика, за излазак из оквира школских уџбеника и учионице, укључивање родитеља и суграђана који поседују знања, колекције, књиге, филмове и друго што може да помогне у реализацији програма.

Наставник свакој наставној јединици приступа као посебном образовном и дидактичком проблему за који заједно са ученицима проналази одговарајућа решења. Увек треба тежити комбиновању различитих метода рада (кратка предавања, гледање филмова, читање књига, дискусије, анализа писаних извора и слика, посете археолошким и историјским локалитетима, прављење употребних предмета из прошлости...). Посебно је прикладно организовати ученике у тимове, где се централни задатак решава тако што свако има свој појединачни радни задатак и улогу у тиму.

У извођењу наставе активност ученика је најважнија, без обзира на изабране методе рада. Наставникова је улога да организује наставу, пружи помоћ ученицима у раду (од давања информација до упућивања на изворе информација) и да подстиче интересовање ученика за предмет. У току свих активности треба охрабривати размену информација, како између ученика и наставника, тако и између самих ученика.

Квалитет наставе унапредиће употреба различитих наставних средстава као што су: илустрације, документарни и играни видео и дигитални материјали, археолошки материјал или копије налаза, посете културно-историјским споменицима, компјутерске игрице које се заснивају на реконструкцији друштва из прошлости и др.

Домаћи задаци имају своје оправдано место у реализацији овог програма. Уколико се добро поставе, неће додатно оптеретити ученике нити код њих изазвати одбојност. Разлог за увођење домаћих задатака не произилази из малог фонда часова и обимног градива, већ из самог циља предмета. Домаћи задаци ће у великој мери допринети да се ученици осамостале

у истраживачким активностима и прикупљању података, посебно када се ускладе с интересовањима ученика (не треба сви ученици да имају исти домаћи задатак). Многе домаће задатке ученици могу радити у пару или мањој групи, уз помоћ породице, за време распуста, што су недовољно искоришћени модалитети у раду с ученицима.

Као и код других изборних предмета где оцена не утиче на школски успех, оцењивање добија нешто другачију димензију. За овај предмет класично писмено и усмено испитивање знања није погодно. Свака активност је прилика да се ученик оцени. Наставник прати целокупни рад ученика и награђују све његове аспекте. Поред стеченог знања о свакодневном животу људи у прошлости, наставник треба да награди и учешће и посвећеност активностима независно од постигнућа. Оцена је одраз индивидуалног напредовања детета и подстицај за његов даљи развој.

Како је садржај предмета повезан са свим областима живота (исхрана, одевање, образовање, лечење, производња, забава...), ученици имају прилику да савлађивањем програма овог предмета добију бројне информације значајне за свој будући професионални развој. Наставник треба да има у виду и овај аспект предмета и, уколико код неког ученика препозна посебно интересовање за одређене садржаје, треба да му укаже којом професијом би се могао бавити, односно у којој средњој школи се стичу знања и звања за одређену област.

Да би се задаци наставе што потпуније остварили, требало би да постоји корелација с другим обавезним и изборним наставним предметима као што су *историја, географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, цртање, сликање и вајање, шах, верска настава, грађанско васпитање...* Ученици који су у првом циклусу основног образовања и васпитања обрадили програме изборног предмета *народна традиција* могу бити драгоцени помагачи наставнику јер по начину рада, а делимично и по садржају, постоји сродност између ова два предмета.

На крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање, може се организовати изложба/приредба којом би ученици показали стечено знање, као и материјале и предмете које су прикупили изучавајући овај изборни предмет. Овакве изложбе/приредбе захтевају од наставника да планира часове на крају школске године за њихову припрему.

Посебни захтеви

ГРБОВИ И ЗАСТАВЕ НЕКАД И САД

Кроз обраду ове тематске целине ученици треба да се упознају са појмом застава и грбова, њиховом функцијом и варијететима у којима су се појављивали до нашег времена. Проучавање ове теме може да започне анализом застава и грбова из садашњости, који су ученицима познати и доступни.

Грбови, чији се настанак, у савременом смислу, везује за XII век, имају своје корене у човековој исконској потреби да употребне предмете обележава и украшава. Изучавањем грбова може се много сазнати о неком историјском периоду на одређеном простору јер је језик хералдике врло прецизан.

Проучавајући заставе ученици треба да сазнају да су оне биле у неком облику у употреби и код народа старог века и да су током целокупне досадашње историје опстајале са истом наменом - да изразе припадање или да пренесу одређени сигнал или поруку.

Ученици могу и сами прегледом застава из прошлости и садашњости да идентификују који су се симболи често користили и са којом намером (лавови и орлови као одраз снаге, мачеви као израз борбености, крст као одраз верских уверења...). За анализу је интересантна и застава Олимпијских игара са симболиком пет укрштених кругова, као и заставе које носе симболе из биљног света као што је јапанска царска застава са цветом хризантеме, канадска са листом јавора, или застава Уједињених нација са маслиновом гранчицом као симболом мира.

У складу са наведеним *Начином остваривања програма* фаворизује се истраживачки, самостални рад ученика, али је и сваки други начин рада добар ако доприноси разумевању наставних садржаја и помаже у трагању за одговорима на питања: зашто се у свакој земљи скрнављење државне заставе сматра за преступ, зашто су на свим државним установама грб и застава, зашто на великим такмичењима победници шире заставе своје земље, зашто се на сахранама људи који су нечим задужили земљу њихови ковчези обмотавају заставом...

Посебну пажњу треба посветити анализи српских застава и грбова кроз историју када се ученици могу упознати и са њиховом симболиком и значењем.

Ученици шестог разреда, код којих се природно све чешће појављују питања самоспознаје (Ко сам ја? Ко ме припадам? Ко су моји преци...?), улазе у фазу развоја која их води ка финализацији формирања идентитета и интегритета. Прича о заставама и грбовима може позитивно допринети том аспекту развоја, наравно, уколико почива на принципу поштовања сопствених, али и туђих знамења.

Ученици рад на овој теми могу употпунити креирањем грба који би на неки начин изразио групу окупљену око овог изборног предмета. То би допринело јачању кохезије у групи, што је вредан успутни добитак изучавања овог предмета. Ученицима, такође, може бити атрактивна активност на осмишљавању заставе за неку хипотетичку државу, а од радова се може направити изложба.

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Наставни садржаји препоручени у овој теми дају могућност ученицима да стекну јаснију слику о средњем веку. Највећи део прошлости припада обичним људима, који су нам по много чему веома блиски. Тај "обичан" и углавном "безимени" свет појединаца и локалних заједница (сагледаних као опозиција центру) чини заправо историју света, коју класична историја, политички и догађајно усмерена, представља само кроз историју држава, владара и владајућих елита. Упознавањем са свакодневицом у средњем веку, као и у било којој другој историјској епохи, ученицима ће се указати бројне сличности и разлике с данашњим временом.

Уочавање сличности и разлика има два основна циља. Прво, ученицима ће се апстрактност историјске науке о историјским процесима и давно ишчезлим државама и културама приближити кроз "конкретизацију" прошлости у појави свакодневице обичних људи прошлих времена. Тиме се код ученика ствара свест да је прошлост некада била нечија садашњост, као што и наша свакодневица веома брзо постаје прошлост. Друго, у дијалогу са различитим и другим, ученици ће моћи да потпуније сагледају непосредно окружење и друштво у коме живе, као и себе саме. На тај начин, доћи ће до проширивања стечених знања, а у исто време процес формирања свести о самом себи и околном свету биће употпуњен сазнањем о развоју и усавршавању културних одлика различитих заједница, које најчешће одговарају променама њихових друштвено-економских система. Тиме би требало да се код ученика подстакне развој вештине посматрања, употребе компаративности и критичког сагледавања његовог сопственог окружења и садашњице.

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА:

В. Бикић, *Средњовековно село*, Београд 2007.

Џ. Бингам, *Велико истраживање - Замкови*, Београд 2005.

М. Благојевић, *Србија у доба Немањића*, Београд 1989.

С. Бојанин, *Забаве и светковине у средњовековној Србији (од краја XII до краја XV века)*, Београд 2005.

А. Веселиновић, Р. Љушић, *Српске династије*, Нови Сад 2001.

К. Гравет, *Витезови*, Београд 2006.

Н. Ђурановић, *Средњовековна Србија*, Нови Сад 2006.

Историја приватног живота I, од Римског царства до 1000. године, приредили Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2000.

Историја приватног живота II, од феудалне Европе до ренесансе, приредили Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2001.

К. Кандури, *Велико истраживање - Историја*, Београд 2005.

Ж. Ле Гоф, *Човек средњег века*, Београд 2007.

Лексикон српског средњег века, приредили С. Ђирковић и Р. Михаљчић, Београд 1999.

Ф. Мекдоналд, *Не би ти се свидело да будеш средњовековни витез*, Београд 2004.

М. Милићевић, Грб Србије: *развој кроз историју*, Београд 1995.

Д. Мрђеновић, А. Палавестра, Д. Спасић, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1987.

Приватни живот у српским земљама средњег века, приредиле С. Марјановић-Душанић и Д. Поповић, Београд 2004.

Р. Радић, *Страх у позној Византији I-II*, Београд 2000.

Р. Радић, *Византија - пурпур и пергамент*, Београд 2006.

Р. Радић, *Цариград - приче са Босфора*, Београд 2007.

Ф. Џајс, *Витезови кроз историју*, Београд 2003.

Ф. Џајс, Џ. Џајс, *Живот у средњовековном граду*, Београд 2004.

Ф. Џајс, Џ. Џајс, *Живот у средњовековном замку*, Београд 2005.

Ф. Џајс, Џ. Џајс, *Живот у средњовековном селу*, Београд 2006.

ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ **(1 час недељно, 36 часова годишње)**

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развијање способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- развијају ликовно-естетски сензибилитет за спонтани ритам бојених мрља, линија, текстуру, светлину, боју и чулну осетљивост и осећајност за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима;
- покажу интересе и способности за самостално откривање визуелних појава и законитости света облика: светло-тамно, облик-боја, простор, композиција;
- посматрају и естетски доживљавају дела ликовних уметности;

- развијају љубав према ликовном наслеђу;
- се оспособе за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвено научна подручја и тако развију интересовање за оплемењивање и заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења;
- развијају свест да ће знања користити у даљој професионалној оријентацији и унапређивању опште културе.
- развијају стваралачки однос према околини и веће компетенције визуелног мишљења;
- развијају осетљивост за проблеме у коришћењу ликовно-техничких средстава.

Структура: 1. Садржаји програма

2. Креативност

3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЦРТАЊЕ

Тачка, линија и смер (3)

Перцепција и аперцепција

Цртање, цртачки материјали, обичне оловке, метално перо, туш и перо и пенкало, разни цртачки материјали

Слободан ритам маса и волумена, бојених мрља, линија, светлина (2)

Перцепција и аперцепција

Комбиновани, цртање, сликање, одговарајућа средства и материјали

Компоновање основних тродимензионалних облика (3)

Перцепција

Цртање, цртачки материјали, обичне оловке са оловке, метално перо, туш и перо и пенкало, разни цртачки материјали.

Компоновање више ритмичких целина у простору (употребни предмети) (3)

Перцепција и аперцепција

Цртање, цртачки материјали, метално перо, туш, перо и пенкало, разни цртачки материјали

Естетско процењивање (1)

СЛИКАЊЕ

Хроматски и ахроматски скуп (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и сликарски материјали

Интензивне (јарке, чисте) боје и боје ослабљеног интензитета (замућене боје) (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и сликарски материјали

Топле и хладне боје (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и сликарски материјали

Визуелно споразумевање (3)

Стварање и декодирање визуелне шифре

Цртање, сликање, одговарајућа средства и материјали

Пантомима, говор тела (1)

Перцепција и аперцепција

Фотографија, филм и остала одговарајућа средства

Амбијент - сценски простор (1)

Перцепција и аперцепција

Фотографија, филм и одговарајућа средства.

Амбијент - сценски простор (1)

Естетска анализа

ВАЈАЊЕ

Тактилне вредности површине и облика (2)

Перцепција и аперцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Чврста и мека форма (2)

Перцепција и аперцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Моделовање геометријских и неправилних форми (2)

Перцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Конвексна и конкавна форма (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање и одговарајућа средства и материјали

Односи маса и волумена (2)

Перцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Естетска анализа (2)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програмски садржаји омогућавају препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и постепено увођење ученика у област професионалне оријентације.

С обзиром да концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци, која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему, за израду овог програма стручна комисија је ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја.

У реализацији ове наставе треба, у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији тематских јединица у области *цртања* (аналитичко). *Односи величина* и развијање осетљивости за схватање композиције као целине су неопходни садржаји којима се продубљују сазнања која се не могу реализовати у редовно-часовном систему. У целини *сликање* треба посебно обратити пажњу на појам боје и њена својства. Треба размотрити све поделе боја, од хроматских преко ахроматских, основних и изведених боја, топлих и хладних. Неопходно је разлучити појам комплементарних боја којима треба посветити посебну пажњу.

У области вајарства треба обратити пажњу на основна својства вајања, на текстуру, тактилни третман форме, чврсте и меке форме, конвексно-конкавно, отворено-затворено. Треба имати у виду основне геометријске облике и однос између органске и неорганске форме, као и односе између предмета сагледавањем пропорција. У целини *сликање* прописује се *визуелно споразумевање и пантомима, амбијент и сценски простор*. Ове целине су наставак тежње програма да се негују области примењених уметности у оквиру којих *пантомима* најављује садржаје проширених медијума који треба да кореспондирају са кретањима савремене уметности. Неопходно је истаћи да је пантомима подражававање, игра без речи изразним покретима, говор покретима и изразима лица, драмска радња, обично праћена музиком која се изражава покретима тела и изразима лица. Циљ ове тематске јединице је развијање осетљивости за преобликовање мисаоног у телесни говор као универзално средство визуелне комуникације. Поред тога, стварање сензибилитета за

пантомиму, односно вештину читања поруке помоћу гестова и покрета тела као исконске визуелне комуникације, наставницима и ученицима може бити мотивациони фактор и подстицај за рад. Могућности реализације овог садржаја су велике: од "шетње" кроз занимања као што су саобраћајац, диригент, пајац до знаковне комуникације глувонемих. У ствари, уметност покрета, односно говор тела, јесте медијум којим се проширују оквири ликовног израза и најављују савремени облици изражавања. Изборни предмет је вид могућности да се уведе нови садржаји и огледају иновације у овој области.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање.

Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и слободног изражавања ученика. Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоји иницијатива за већу подршку даровите деце кроз овај предмет, остварена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце, у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози).

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се називају даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Наставник треба да нуди адекватни методички приступ, који се базира на могућности учења по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у циљу опште и ликовне културе. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према свом уметничком наслеђу.

Наставници су дужни да прате даровито дете, да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Смисао планирања садржаја програма изборног предмета *цртање, сликање и вајање* јесте да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

- виши ниво опажања,
- оспособљеност примања,
- одговарајући ниво разумевања,
- способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни); наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности, теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом *цртања, сликања и вајања* наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима - поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, и, такође, ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима, и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада, који се односи на практичне ликовне активности ученика, подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и спешивању имагинативних и креативних могућности ученика.

Структуру програма чине:

1. *наставни садржаји* који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. *креативност* - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за

коју су претпоставка подстицања, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја,
- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. *медијуми* - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада која се односи на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика. Опредељење комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи било је усмерено на смањење оптерећености ученика и наглашавање савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

Цртање: коришћење свих врста линија како би се постепено обогатило линеарно графичко изражавање и богатство у појединостима на основу опсервирања или претходних вежби рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе, птичје, жабље, линеарне и инсистирати на прецизностима и детаљу са нагласком на односе величина, пропорције.

Сликање: обогативање скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању. Сликарске технике и подлоге.

Графика: обогативање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима; обрада простора, врсте графичких техника, линорез, дрворез итд.

Вајање: тродимензионално обликовање, основни тродимензионални облици. Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Конвексно, конкавно, отворено и затворено, напрегнута и затегнута форма, продор, расцеп, тврда и мека форма. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењено вајарство, ситна пластика. Декоративна скулптура, орнамент. Вајарски материјали, чврсти материјали. Алати и процес рада при изради вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у историји уметности.

У реализацији ове наставе треба, у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација. У овој настави садржаји наставног рада се односе на практичне ликовне активности ученика и подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава из области примењених уметности. Стога се препоручују садржаји из области примењене графике и керамике.

Примењена графика: Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету. Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу). Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова). Графика-скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије-нацрт и финални рад). Плакат-извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

Керамика: Увод у керамику. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике. Стицање првог искуства у раду са глином. Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине. Пластичне форме. Конкавне и конвексне форме, пуни и празни простори у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

ХОР И ОРКЕСТАР

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Општи циљ наставе изборног предмета хор и оркестар је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци:

- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике;
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;
- припремање програма за културну и јавну делатност школе;
- упознавање занимања музичке струке.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају по слуху и из нотног текста песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске);
- упознају основне појмове из музичке писмености;
- упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору;
- развијају стваралачке способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Певање, свирање и основе музичке писмености

Обрадити и певати народне, дечје, уметничке песме, каноне и песме наших и страних композитора.

На дечјим ритмичким и мелодијским инструментима изводити песме одговарајуће тежине (обнављање: целе ноте, половине, четвртине, осмине, шеснаестине у групи и одговарајућих пауза; обрада осминске триоле и синкопе).

Кроз обраду песама упознати F-dur, D-dur и d-moll лествицу.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушати вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне композиције наших и страних композитора.

Посебну пажњу обратити на соло и хорску песму уз основне информације о делу и композитору.

Ученике оспособити да препознају и упознају звук инструмента у примерима које слушају, представљати им изглед и могућности инструмента.

СТВАРАЊЕ МУЗИКЕ

Подстицати музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.

Импровизовати дијалоге на инструментима Орфовог инструментарија.

Стварати дечје песме.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму изборног предмета истакнуто место има слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоретски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе треба обухватити сва подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само

једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава изборног предмета остварује се кроз:

- певање, свирање и основе музичке писмености;
- слушање музике;
- дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се способност ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Полазна опредељења при конципирању програма изборног предмета

Слушање музике

- Усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера.

- Разликовање звучних боја музичких инструмената, упознавање њихових карактеристика (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности).

- Подстицање различитих видова изражавања ученика у вези са слушањем музике и музичким доживљајем. Ово се не сме сводити на пасивизацију улоге наставника и померање акцената са активног слушања на друге активности, обично ликовне или литерарне, за које наставник нема праву компетенцију тумачења и оцењивања.

- Упознавање музичких дела, стваралаца и извођача.

Основе музичке писмености

- снизилица, разрешилица, обнављање повисилице;

- упознавање клавијатуре;

- обнављање простих парних и непарних тактова са четвртинском и осминском јединицом бројања (утврђивање односа наглашених и ненаглашених делова такта, објашњење тактирања и дириговања);

- упознавање ала бреве такта (половина као јединица бројања);

- обнављање знакова репетиције, учење ознака прима и секунда волта;

- упознавање короне;

- обнављање ознака за динамику (p, mp, f, mf, srescendo, decrescendo) и темпо (adagio, andante, moderato, allegro), учење нових: pp и ff, vivo, presto. Објашњење значења термина molto, poco, meno, као и ознаке карактера cantabile.

- објашњење значења лукова: лук трајања и лук легата, ознака за стакато и глисандо

- понављање старих и обрада нових лествица F-dur, D-dur и d-moll обнављање значења термина ступањ, степен и полустепен, упознавање акорда на првом ступњу (поређење мола и дура, објашњење тоналитета).

Певање песама по слуху и из нотног текста

- неопходни су редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце;

- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената;

- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста);

- код учења песама из нотног текста прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију;

- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод;

- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена);
- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављања;
- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- понављање краћег задатог мелодијског мотива;
- увођење већег броја разноврсних инструмената Орфовог инструментаријума;
- свирање на фрулици, мелодици, тамбури, гитари и другим доступним инструментима.

Музичко стваралаштво

- ритмичким и звучним ефектима креирати пратње за песме, стихове, користећи при том различите изворе звука;
- креирање покрета уз музику коју ученици певају или слушају;
- смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;
- импровизација мелодије на задати текст;
- импровизација дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију наставе музичке културе неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавира, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји музичке културе треба да пруже ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња

знања новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености - завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике је од пресудне важности за естетски однос према музици, за тумачење музичког дела и његов доживљај.

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом да одговарају могућностима перцепције ученика и организације часа. Оне треба да буду кратке, а равноправно треба да буду заступљене вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне. Код слушања дечјих песама потребно је да ученици: уочавају и објашњавају текст, разумеју функцију инструменталне пратње и начина на који музика дочарава текст.

Пре слушања треба обновити знања из области музичких изражајних средстава која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке и трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Анализу слушаног примера треба радити кроз дијалог са ученицима подстичући слободно изражавање. Личност ствараоца се представља најуопштеније, са основним хронолошким подацима, с мером одабраним анегдотама и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

У избору инструменталних композиција треба користити примере најпопуларнијих дела, оних која ће својом упечатљивошћу привући пажњу и лако бити прихваћена.

Елементи музичког облика не смеју се обрађивати на формалистички начин. Објашњења у вези са формом дела морају бити у функцији олакшавања праћења музичког тока.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре;
- компоновање мелодије на задати текст;
- састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;
- импровизација покрета на одређену музику.

Ове активности треба вредновати према стваралачком ангажовању ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави изборног предмета, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Праћење ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и објективно одређује степен на којем је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао праћења наставе изборног предмета треба сагледати тако да се сваком ученику омогући развој у оквиру васпитно-образовног рада.

Певање у разредном хору има образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности и учвршћивање интонације. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу, развијање естетских осећања, упознавање нових речи, односа у природи и међу људима.

Разредни хор обухвата сва одељења истог разреда у школи.

Могу се основати:

- групе певача вокалних солиста;
- групе солиста инструменталиста, са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети и мали камерни инструментални састави;
- група љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.);
- група младих композитора, са којима се ради на развијању музичке креативности;
- група младих етномузиколога, који ће прикупљати мало познате, или готово заборављене, песме средине у којој живе.

Врсте активности које је могуће основати у школи, у односу на способности и интересовања ученика, одређене су интересовањем ученика.

Настава оркестра се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у изборној настави формирају се мали музички састави, као и хор и оркестар у већим саставима.

Да би се реализовао програм изборног предмета, користе се одговарајући уџбеници, приручници и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из изборног наставног предмета на школским и другим приредбама и такмичењима.

За изборни наставни предмет одређује се 1 час недељно, односно 36 часова годишње.

ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО **(1 час недељно, 36 часова годишње)**

Циљ и задаци

Циљ образовно-васпитног рада изборног програма је да се ученици оспособе за коришћење рачунара.

Задаци образовно-васпитног рада:

- упознавање основних појмова из информатике и рачунарства;
- развијање интересовања за примену рачунара у свакодневном животу и раду;
- подстицање креативног рада са рачунаром;
- оспособљавање за рад на рачунару.

Оперативни задаци:

- упознавање ученика са радом са табелама у програму за обраду текста;
- упознавање ученика са применом рачунара у области информација и комуникација;
- упознавање ученика са основним елементима програма за графику и анимацију;
- упознавање ученика са основним елементима програмирања;
- упознавање ученика са различитим образовним софтверима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

РАД СА ТЕКСТОМ (10)

Рад са табелама (креирање табела, унос текста, формирање, рад са текстом у табели, кретање по табели, уметање редова и колона, брисање редова и колона, спајање и дељење ћелија, ширина и висина редова и колона). Оквири и сенчење табеле. Уметање табела у стране са текстом и сликама. Уметање заглавља и подножја стране, броја стране, датума и времена. Прелом стране. Позадина стране. Подешавање формата папира и маргина. Преглед пре штампања. Штампање.

ИНТЕРНЕТ (4)

Појам глобалне и локалне рачунарске мреже. Повезивање на Интернет. Рад са основним услугама Интернета. Претраживање Интернета. Преузимање текста и слика са Интернета. Понашање на мрежи и заштита личних података. Сигурност на Интернету.

ГРАФИКА (10)

Извори дигиталних слика (цртање, сликање екрана, скенирање, фотографисање, преузимање са Интернета). Обрада слика. Типови записа дигиталних слика. Конверзија између формата. Припрема слика за штампу, екрански приказ и објављивање на Интернет странама.

АНИМАЦИЈА (3)

Основе анимације. Израда једноставне анимације.

ИЗБОРНИ МОДУЛИ (9)

Одабрана поглавља из програмирања или интерактивне графике.

Програмирање

Увод у програмирање. Типови података и декларисање променљивих. Основне команде програмског језика. Демонстрација могућности програмског језика.

Интерактивна графика

Упознавање ученика са програмима за рад са графиком и њихова употреба у реализацији и савладавању градива других предмета (математика, физика, техничко и информатичко образовање).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет има статус изборног. Анкетирање ученика врши се на почетку сваке школске године. Ако се ученици одреде за овај предмет, похађају га до краја текуће школске године.

Од пријављених ученика на нивоу школе, потребно је формирати групе од 15 до 20 ученика.

Препоручује се да највећи број ученика по једном рачунару буде два.

Ученички рачунари треба да имају основну конфигурацију, са паром слушалица и микрофоном због обраде мултимедијалних садржаја.

У учионици од техничке опреме треба да се налази и један рачунар за наставника, успостављена веза са Интернетом, скенер, штампач и звучници.

У складу са могућностима школе, препоручује се да сви рачунари у учионици буду умрежени и да учионица има један видео пројектор.

Програмске садржаје треба остваривати првенствено кроз вежбе и практичан рад на рачунару. У циљу што оптималнијег усвајања знања препорука је да ученици имају по један час вежби сваке недеље или да се реализује двочас сваке друге недеље.

С обзиром да ученици не морају похађати предмет у сва четири разреда, неки садржаји се морају тематски понављати и провлачити кроз више разреда да би се предвиђене теме што боље савладале. Ту се пре свега мисли на обраду текста која иде од почетног ка напредном нивоу, а затим на креирање и обраду мултимедијалних садржаја, као и на њихово уклапање у функционалну целину кроз пројектне задатке.

Код тематске целине *Рад са текстом* главни акценат треба ставити на рад са табелама које нису обрађиване у петом разреду. Кроз примере и једноставне вежбе обрадити појмове редова и колона табеле, креирање табеле, појам ћелије, уметање редова и колона, брисање редова и колона, спајање и дељење ћелија, промену ширине и висине редова и колона. Обрадити, такође, кретање по табели, унос текста у табелу, форматирање текста унутар ћелије, копирање и премештање текста. Објаснити постављање разних врста оквира и сенчења ћелија табеле, као и аутоматско форматирање табела. Затим треба прећи на комплексније вежбе са табелама и објаснити уметање табела у стране са текстом и сликама. У оквиру исте теме ученици треба да овладају напреднијим техникама за обликовање страница као што су: уметање заглавља и подножја на страну, уметање броја стране, датума и времена, прелом стране, промена позадина стране. Наставну јединицу подешавања формата папира и маргина као и преглед папира пре штампања и технику самог штампања треба кратко поновити, у односу на пети разред и кроз задату вежбу проверити колико су ученици усвојили од презентованог садржаја.

Препоручује се да се ова тематска целина обради у програмима Microsoft Office Word или OpenOffice Writer.

Тематску целину *Интернет* демонстрирати на примерима. Уколико школа нема техничке могућности за Интернет конекцију, рад са Интернетом показати на неколико страница смештених на хард диску, у offline режиму. Појам глобалне и локалне рачунарске мреже објаснити што је могуће једноставније. Повезивање на Интернет објаснити више теоријски, а уколико постоји могућност показати и практично. Не задржавати се на техничким детаљима. Циљ ове теме је да створи слику код ученика о Интернету и правилним начинима коришћења. Кроз практичан рад по задатку објаснити рад са сервисима Интернета (Web и електронска пошта), начине ефикасног коришћења сајтова за циљано претраживање Интернета, као и начине преузимање текста и слика са Интернета и њихово складиштење на меморијске јединице. Посебну пажњу посветити објашњавању структуре Web и електронске адресе. Детаљно образложити структуру електронске поруке, начинима креирања, чувања, брисања, читања и одговарања на примљену електронску пошту. Посебну пажњу посветити сигурном и безбедном претраживању интернета и сигурној и безбедној комуникацији. Обавезно ученицима објаснити значај заштите личних података при раду на Интернету и

правила понашања на непознатим Web сајтовима. Посебно истаћи опасност од откривања личних података непознатим саговорницима на Интернету. Упутити ученике да питају родитеље и наставнике за савет у случају да нису сами у стању да одлуче да ли је нека активност на Интернету безбедна или не.

У оквиру тематске целине *Графика* ученицима треба представити различите изворе дигиталних слика. Почети од креирања једноставних цртежа, затим објаснити сликање екрана и обраду тако добијених слика. Након тога треба демонстрирати поступак скенирања и фотографисања дигиталним фотоапаратом. Омогућити свим ученицима да стекну практично искуство у раду са скенером и дигиталним фотоапаратом. Поновити кроз вежбу преузимање слика са Интернета. Посебну пажњу посветити начинима обраде слика и детаљно објаснити промену димензија и резолуције слике, селекцију, копирање и одсецање делова слике, подешавање осветљења и колорита слике. За обраду ове теме суштински је важно да ученици усвоје сазнања о типовима записа дигиталних слика. Разјаснити појмове битмапирана и векторска графика и особине појединих формата. Обавезно ученике научити да разликују различите типове записа дигиталних слика и да врше конверзију из једног формата у други. Кроз вежбу показати ученицима како се врши припрема слика за штампу, екрански приказ и објављивање на Интернет странама.

Препоручује се наставнику да битмапирану графику обради у програмима PhotoShop или Gimp, а векторску графику у програмима Corel Draw или InkScaper. Треба, такође, укључити и друге програме који се уклапају у тему.

За обраду појма *Анимација* издвојено је свега три часа и треба их ефикасно искористити на дефинисање самог појма, демонстрацију неколико примера и израду једноставне анимације на задату тему. Наставнику се препоручује рад са програмима Gif Creator, Gif animator или Microsoft Photo Story.

У оквиру последње тематске целине пружа се могућност наставницима и ученицима који су заинтересовани за наставу *Програмирања* да почну са изучавањем неког од актуелних програмских језика. Наставницима се препоручује да програмске садржаје обраде у једном од следећа три програмска језика: C#, Java или Visual Basic. У изабраном програмском језику потребно је објаснити ученицима типове података са декларацијом променљивих, као и линијску и разгранату структуру програма. Наредбу услова (IF-THEN-ELSE) и цикличну структуру (FOR петља) представити преко примера.

У одабраном програмском језику одрадити следеће једноставне вежбе:

- 1) Унос два броја са тастатуре и исписивање њиховог збира и разлике;
- 2) Унос два броја са тастатуре и исписивање већег (мањег) од њих;
- 3) Унос два цела броја a и b , а затим, помоћу петље, испис свих целих бројева који се налазе између датих бројева.

4) Калкулатор који омогућава извођење операција над унетим бројевима, како основних аритметичких (сабирање, одузимање, множење, дељење) тако и других које калкулатор омогућава (израчунавање реципрочне вредности, квадратног корена, степена). Овај задатак се може реализовати као Windows програм, уз употребу дугмића (Button) и поља за унос текста (TextBox).

За ученике који не желе да се баве програмирањем, понуђене су занимљиве наставне теме из области *Интерактивне графике*. Овде ученицима треба демонстрирати рад са графиком у различитим програмима, нарочито оним који су бесплатни. Препоручују се програми GeoGebra(примена програма у геометрији) и Google SketchUp (примена у техничком цртању и архитектури). За реализацију ове наставне теме потребно је презентовати ученицима радно окружење програма и урадити једноставне примере. Од ученика захтевати самосталну израду вежби која је тематски повезана са градивом математике, физике или техничког и информатичког образовања које изучавају током школске године.

Број часова који је предвиђен за сваку наставну област је оријентациони. Наставнику се оставља слобода да га коригује у извесној мери (2 до 3 часа по теми) уколико му је то потребно ради квалитетнијег савладавања програмских садржаја.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

БОШЊАЧКИ ЈЕЗИК

BOSANSKI JEZIK

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ

Циљ nastave **Bošnjačkog/bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture** jeste sticanje znanja o osobenostima bosanskog jezika, književnosti i kulture Bošnjaka, kao i razvijanje svijesti o sopstvenom nacionalnom identitetu, te svijesti o tome da ih nacionalne osobenosti ne čine manje vrijednim subjektima šire zajednice u kojoj i sa kojom žive.

Kod učenika treba probuditi interesovanje da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku svoga maternjeg jezika, da upoznaju, prihvate i afirmišu osobenosti svoje kulture, običaja i načina života, kao i da uočavaju i upoređuju sličnosti i razlike na nivou jezika, religije, običaja i kulture.

Operativni zadaci

- ovladavanje bosanskim standardnim jezikom u usmenom i pismenom izražavanju
- njegovanje i bogaćenje jezičkog i stilskog izraza
- upoznavanje leksike svojstvene usmenom izražavanju sandžačkih Bošnjaka
- upoznavanje, njegovanje i afirmisanje kulture Bošnjaka
- upoznavanje učenika sa bogatom riznicom narodnog stvaralaštva Bošnjaka (epске pjesme - krajišnice, balade, sevdalinke, hićaje)
- sticanje znanja iz historijske Bošnjaka
- uočavanje kulturnih uticaja drugih na formiranje sopstvene kulture
- njegovanje osjećaja za različite vrijednosti u sopstvenoj i u drugim kulturama
- isticanje važnosti interkulturalnog dijaloga

PLANIRANI SADRŽAJI

1. JEZIK

Gramatika

Riječi i rečenice

- Govor mog kraja - riječi iz mog zavičaja
- lokalizmi, varvarizmi, tuđice
- osnovno i preneseno značenje riječi
- homonimi i sinonimi
- alternacija JE / IJE
- rečenica: prosta, proširena, složena

Pravopis i ortoepija

Pravopisni znaci: tačka, zarez, dvotačka, tačka-zarez

- odvajanje apozicije, pisanje vokativa
- izgovor i pisanje NE uz glagole
- pisanje naziva ulica, trgova, naselja
- izgovor i pisanje riječi uz počasti
- udvojeni glasovi

Historija bosanskog jezika

- prvi pisani spomenici
- natpisi na stećcima
- glagoljica, ćirilica, bosančica
- alhamijado tekstovi - književni i drugi

2. KULTURA IZRAŽAVANJA

Usmeno izražavanje

- razgovor: prijateljski, službeni, poslovni
- prepričavanje, sažimanje fabule, stvaralačko prepričavanje
- pričanje

Slušanje

- razvijanje kulture slušanja različitih tekstova ili usmenog izlaganja

Čitanje

- izražajno čitanje (visina i jačina glasa, brzina izgovaranja, boja glasa, pauza)
- usmjereno čitanje
- čitanje u sebi sa provjerom razumijevanja pročitanoг teksta

Pismeno izražavanje

- pismeno prepričavanje teksta
- opis lika (portret)
- opis pejzaža (slikanje riječima)

3. KNJIŽEVNOST

Musa Ćazim Ćatić	Bosna žubori
Ćamil Sijarić	Francuski pamuk
Rasim Ćelahmetović	Sandžak
Mak Dizdar	Dažd
* * *	Zapis sa stećka
Zija Dizdarević	Prosanjane jeseni
Hamza Humo	Zvuci u srcu
Zaim Azemović	Dug zavičaju
Ismet Rebronja	Kazivar
Ilijas Dobardžić	Kad Sandžaklija putuje u svijet
Zuvdija Hodžić	Jesen
Salih Alić	Golub
Alija H. Dubočanin	Kuća u čamcu
Murat Baltić	Svjedok (odlomak)
Abdulah Sidran	Bašeskija
Skender Kulenović	Gromovo đule
Safet Sijarić	Žena sa tromede (odlomak)
Murat Hajrović	Sabur
Zehnija Bulić	27. noć
Kasim Deraković	Srebreni konjanik
Šukrija Pandžo	Dvije pahulje
Nedžib Vučelj	Kočijaš
***	Hiljadu i jedna noć (odlomak)

Alija Džogović	Bihor
Halid Kadrić	Poljubac
Husein Dervišević	Prodavac osmijeha
Meša Selimović	Skeledžija
Enes Kišević	Lampa u prozoru
Husein Bašić	Tuđe gnijezdo (odlomak)
Kemal Mahmutefendić	Sve moje cipele
Muhamed Abdagić	Ramiza (odlomak iz drame)
M.M. Š. Bašeskija	Ljetopis (dio u kojem se spominje Novi Pazar)

Književno-teorijski pojmovi

Poezija

- Kompozicija, ritam, poetsko-stilski izraz (stilске figure)
- poetske vrste (sonet, himna, balada, oda, romansa), ljubavna, socijalna, refleksivna pjesma

Proza

- roman, pripovijetka
- likovi
- epizoda i njena uloga u tekstu

Drama

- vrste drame
- uloga dramskog sukoba

4. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Narodno stvaralaštvo

Lirska narodna pjesma	Mjesec kara zvijezdu danicu
Lirska narodna pjesma	Kaži, dragi, šta bi' darovala
Epsko-lirske pjesme (balade)	Omer i Merima
Epska pjesma	Đerzelez Alija i Marko kraljević
Avdo Međedović	Ženidba Smailagić Meha (odlomak)
Bajka	Lav i čovjek

Znamenitosti

- geografski položaj Sandžaka
- život i običaji Bošnjaka
- Sandžak kroz historiju
- događaji o kojima treba znati
- značajne ličnosti iz historije Bošnjaka

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U procesu nastave **Bošnjačkog/bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture** treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku **da je učenik u centru obrazovno radne kreacije**, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažavati intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu koja će garantovati da će učenici moći savladati nove sadržaje.

Tokom nastavnog procesa treba na zanimljiv način prezentirati pažljivo odabrane jezičko-literarne vrijednosti koje će učenici bez teškoća usvojiti, a koje će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Osim opštih metoda u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primijeniti:

- **metodu čitanja i rada na tekstu (tekst metoda),**
- **metodu razgovora - dijalošku metodu,**
- **metodu izlaganja i objašnjavanja (monološku metodu),**

- **metodu praktičnog rada** - naučno-istraživačka metoda iz oblasti jezika, iz oblasti dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnog govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije (davanjem uloga i zaduženja kao: spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac...)

Treba takođe primijeniti različite oblike rada kao što su: rad sa pojedincima - diferencirani rad, rad u parovima, rad u grupama, rad sa cijelim odjeljenjem - te učenje kroz različite vrste igara, kao što su kvizovi, recitali, imitacije, skečevi i slično, kako bi se nenametljivim ponavljanjem i uvježbavanjem došlo do ciljanih rezultata.

БУГАРСКИ ЈЕЗИК БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Цел и задачи на обучението по бългaрски език с елементи от национална култура от 4.- 6. клас са:

- По-нататъшно развиване на любов към българския език и необходимост за негово развиване и усъвършенствуване;
- По-нататъшно усъвършенствуване на правописа и правоговора. да бъдат в състояние да тълкуват подбрани литературни произведения;
- Усвояване на предвидените езикови структури.
- Оспособяване на учениците да си служат с книжовната норма на българския език.
- Разширяване на кръгозора на учениците в областта на българската художествената литература.
- Разширяване на кръгозора с познания от националната идентичност на българите.
- запознаване, развиване, пазене и тачене на собствения национален и културен идентитет чрез произведения от българската литература, театралното и филмово изкуство, както и на останали художествени постижения;
- разширяване на кръгозора с познания от културното, духовното и моралното наследство на българите.

Образователни задачи:

- по-нататъшно овладяване и усвояване на ортоепски и ортографски стандарти на българския книжовен език;
- овладяване на граматическите категории на изменяемите части на речта;
- разпознаване на неизменяемите части на речта;
- постепенно оспособяване на учениците за самостоятелно тълкуване на основните понятия за литературния текст;
- разширяване на знанията за простото изречение и неговите части; практическо приложение;
- запознаване с основната структура на сложното изречение;
- овладяване на умения за късо и ясно устно и писмено изразяване;
- овладяване с основни техники за писане на съчинение.

ЕЗИК

Граматика

Повторение и затвърдяване на знанията придобити в предишните класове.

Упражняване И затвърдяване на знанията по фонетика/ основни фонетични закони/.

Разпознавање и усвојаване на думи при говорене и писане, които променят основната си форма (изменяеми думи) - Съществително, прилагателно, числително име; местоимения; глагол. Основни граматически категории на изменяемите части на речта.

Забелязване на думи, които не променят основната си формата във всички ситуации (неизменяеми думи) - само именуване.

Изречение - понятие за глаголно сказуемо, забелязване на група думи (словосъчетание) във функција на дополние, и обстоятелствено пояснение за време, място и начин. Понятие за подлог, забелязване на думи, които имат функција на определение до съществителното и група думи до съществителното име. Без дефиниции. Обикновен словоред на изречението.

1. Правопис

Употреба на главна буква при писане на имена на држави, области, народи; имена на села и градове и жителите им.

Употреба на основни препинателни знаци..

Правопис на прилагателни имена с двојно **-нн-**. Правопис на фамилни имена с окончание **-ев/а, -ов/а; Илиев/а, Стоев/а, Панайотов/а; -ин, -ски:**

Кунчин, Стамболијски. Присъствие или отсъствие на на съгласната: **й**.

Писане на съкращения от типа: и тн. / и тђй нататђк/, под. /подобно/, нпр. /например/, л-ра /литература; и съкращения, които означават имена на држави.

Затвђрђаване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни правила.

2. Ортоепия

Упражнения чрез четене и говорене.

Отстраняване на диалектни явления в говора на учениците и влиянието им на друг език /срђбски език/.

Изговаряне на всички гласни, съгласни и група съгласни. Упражнения за отстраняване на не книжовни форми при учениците.

Редукция на ударените гласни в края на думите.

Забелязване на диференциални функции на ударението в думи от същ звук строеж /омоними/.

ЛИТЕРАТУРА

За осъществяване на поставените цели и задачи по Български език с елементи на национална култура учениците могат да използват за обработка на литературни текстове от различни жанрове, както от личното - така и от народното творчество. (продължение и надовързване на учебния материал от 5. клас)

Литература за осъществяване на програмата:

Подбрани четива /стихотворения и разкази/ от Читанката за 6. клас

- Български народни песни /нови издания/
- Български народни приказки /нови издания/
- Христо Ботев - Стихотворения: Хахи Димитђр и др.
- Ёорда Ёовков - По жицата
- Елин Пелин - Разкази: Андрешко, Печена тиква
- Иван Вазов: Грамада /откъс/
- Ангел Каралијчев - Разкази /подбор/
- Елисавета Багрияна - Стихотворения - любовна поезия /подбор/
- Четива и текстове от детски вестници, списания и енциклопедии.
- Илюстрирани книги и енциклопедии за деца и юноши

Ползване на училищна библиотека

Четене и тълкуване на текст

Четене на глас и наум като увод за разговор върху текста.

Четене, което е съгласувано с вида и природата на текста: лирически, прозаични, драматични и др.

По-нататъшно упражняване по изразително четене.

Запаметяване на стихотворения и откъси от проза /по избор на учениците/.

Сценични ученически импровизации.

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

Основни форми на устното и писменото изразяване

Преразказване на текстове с промяна на граматическото лице. Преразказване на текст изцяло и по части.

Разказване във форма на диалог. Разказване по свободно избрана тема.

Описание на картинки, които представят пейзажи, интериори, портрети.

Известяване за завършени или незавършени домашни или училищни задачи - във форма на поставени въпроси.

Усмени и писмени упражнения

Говорни упражнения: упражняване правилно изговаряне на думи, изрази и изречения, пословици, поговорки, гатанки, кратки текстове; слушане на звукови записи, декламирање на кратки лирични творби.

Диктовки: /различни видове/.

Лексикални и семантични упражнения: образуване на сродни думи; антоними; забелязване на семантична функция на ударението; пряко и преносно значение на думите; диалектни думи и тяхна подмяна с книжовни думи.

Синтактични и стилни упражнения: съставяне и писане на изречения според наблюдаване на картинки и зададени думи; писмено отговаряне.

Преписване на изречения с прилагане на правописни правила.

Упражнения за обогатяване на речника. Общо и конкретно изразяване. Отстраняване на двусмислие и неяснота.

Упражняване на подреждане думите в изречението. Упражняване на техники за писане на писмени съчинения.

Шест домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Две класни писмени упражнения - по едно в полугодие.

ЕЛЕМЕНТИ ОТ НАЦИОНАЛНАТА КУЛТУРА

Важни културни и исторически моменти от миналото на своя народ; Българите на Балканския полуостров от 7-14. век. /корелация с учебния материал по история/.

Географски области на България / корелация с учебния материал по география/.

Познати фестивали: фолклорни и съвременна музика

Характерни български народно-църковни и културни празници: Коледа, Великден, Гергховден, 24-ти май Ден на славянската писменост и на българската култура и просвета.

Народни обичаи, вярвания и поверия на българите - разширяване и обогатяване с нови теми и съдържания.

Характерни български народни песни и танци на дадени фолклорни област.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни садржаји из Бугарског језика са елементима националне културе у првом плану су намењени деци припадника Бугарске мањине у Републици Србији, који немају могућности да изучавау Бугарски језик као матерњи језик (Бугари у расејању у већим или мањим градским четвртима, ван компактиних традиционих насеља, или пак на други начин немају могућности да изучавају матерњи језик), као и припадницима других народа: национално мешовите средине, мешовити бракови, радозналост и интересовање ученика других народа и етничких скупина.

Програм Бугарског језика је сличан са програмима језика словенског езичког корена: српски, хрватски, русински, украјински, словачки, па у суседству са тим језицима у

практично примени-изучавању може се остварити високи степен корелације. За обогаћивање језичке и културне баштине овај Програм може се изучавати и от припадника других народа: Мађара, Румуна, Рома, Албанаца, Немаца и др. припадника несловенске скупине.

У процесу наставе Бугарског језика са елементима националне културе треба уважити основну педагошку претпоставку да је ученик у центру образовно радне креације, па стога наставник мора упознати и уважити интелектуално-менталне и психолошке способности ученика, како би пронашао дидактичку формулу, која ће гарантовати да ће ученици моћи савладати нове садржаје.

Током наставног процеса треба на занимљив начин презентирати пажљиво одабране језичко, литерарне вредности, које ће ученици без тешкоћа усвојити и ће им бити потребне за даље школовање, богаћење опште културе и знања о животу.

Сем општих метода у савременој настави језика и књижевности треба применити:

- Методу читања и рада на тексту,
- Методу упоређивања и корелације / са другим предметима, нарочито са музичком културом, познавањем друштва и природе, т.ј. Света око нас, историје и географије, као и са сродним језиком.

- Методу разговора - дијалогску методу,
- Методу излагања и објашњавања,
- Методу посматрања и описивања,
- Методу практичног рада: - научно-истраживачка метода из области језика, дијалектологије, уочавање прозодијских особина локалног говора, сакупљање разних облика усмене књижевности, рад на средствима медијске технологије (давањем улога и задужења као: спикер-репортер, уредник-лектор, кореограф-гумац...)

Треба такође применити различите облике рада, као што су: рад са појединцима - индивидуални рад, диференцирани рад, рад у паровима, групама, фронтални рад; те учење кроз различите врсте игара: квизови, рецитали, имитације, скичеви, песмице за игру, брзалице и сл.; како би се ненаметљивим понављањем и увежбавањем дошло до циљаних резултата.

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК MAGYAR NYELV

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Célok és feladatok

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **céljai**:

Az anyanyelv szerepe a gyermek érzelmi, értelmi és szociális fejlődésében rendkívül nagy. A kommunikáció ma már nehezen képzelhető el a verbális megnyilatkozás formái nélkül. Az egyén érvényesülése a társadalomban nagymértékben függ a nyelvi kifejezőkészség minőségétől, történjen az akár anyanyelven, vagy a társadalmi környezet nyelvén, illetve ide gen nyelv ven.

Az anyanyelv megfelelő szinten való alkalmazása lehetővé teszi az identitástudat kialakítását, a másokkal való kapcsolatteremtést, növeli az önbizalmat.

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **feladatai**:

- A gondolkodás és a nyelv szorosan kapcsolódik egymáshoz. A nyelvi kifejezőkészség fejlesztése közvetlen kapcsolatban áll az egyén megismerő képességének a fejlődésével, valamint a gondolkodás fejlődésével általában. A nyelvtanulás eredményesebb, ha a nyelvet a kommunikáció szolgálatába állított természetes eszközként kezeljük, ezért nem elszigetelten, a kontextustól elidegenítve kell azt tanítani.

- Fontos, hogy a tanuló felismerje anyanyelvének értékeit, szépségét, mert anyanyelvének helyes és szabályos használata hozzájárul személyiségének gazdagításához és kiteljesítéséhez.

- A magyar nyelv tanulását a gyerekek számára élvezetessé kell tenni, amit tudományosan és módszertanilag jól megalapozott módszerekkel lehet elérni.

Operativ feladatok:

- Tovább kell fejleszteni a tanulók beszédértését, hogy a más forrásból kezükbe kerülő szövegeket is önállóan meg tudják érteni, esetleges segédeszközöket is tudjanak használni.
 - Gyakoroltatni kell a tagolt, érthető beszédet.
 - Lényegretörő mozzanatok kiemelésével el tudják mondani a szövegek rövid tartalmát, levonni a tanulságot.
 - Tudatosan tudják alkalmazni a helyesírásból tanult elveket.
- El kell sajátítani az új nyelvtani ismereteket, és össze kell őket hasonlítani a szerb nyelvben tanult tudnivalókkal. Be kell vezetni az életkorukhoz viszonyított összehasonlító nyelvészet alapjait.
- Folyamatosan bővíteni kell aktív szókincsüket.
 - A tanulók aktív részvételét kell biztosítani a kommunikációs gyakorlatok során, hogy meg tudják fogalmazni mondanivalóikat, röviden, összefüggő, kerek mondatokat alkalmazva és hogy el tudjanak mondani egy-egy rövid történetet.
 - A tanulókat be kell vonni a kommunikációba, beszélteni kell őket, szituációk teremtésével beszédgyakorlatokat kell feladni nekik, mondjonak el egy-egy velük történt eseményt.
 - Foglalkoztatni kell őket vázlatosan, egy-két mondatban a szöveg tartalmát, mondanivalóját.
 - Korosztályukhoz illő drámaszövegeket tanuljonak meg és mutassák is be őket az iskolai rendezvényeken.

TÉMAKÖRÖK ÉS TARTALMAK

ÁLTALÁNOS NYELVISMERET

A magyar nyelv területi rétegződése és változatai:

- a köznyelv,
- a nyelvjárások,
- a szaknyelvek,
- a gyermeknyelv,
- a diáknyelv.

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS BESZÉDMŰVELÉS

- A szövegalkotás célja,
- A kommunikáció funkciói. (Példák alapján történik bemutatásuk.)
- A köszöntések, a jókívánságok kifejezése.
- Gratulálás formái.
- Üdvözlések küldése.

NYELVTAN

- A szintagmák fogalma és megfigyelése.
- A magyar nyelv rétegződése, a főbb nyelvváltozatok, a nyelvjárások, a diáknyelv sajátosságai.
- A szótövek.
- A toldalékok típusai, funkcióik.
- Az igekötős igék.
- A főnév többes száma.
- A névelő és a névutók.
- A rokonértelmű és az ellentétes jelentésű melléknevek.
- A melléknevek mondatbeli szerepe.
- A határozott és határozatlan számnév és mondatbeli viselkedésük.

HELYESÍRÁS

- A magyar betűrend, a szűkebb és a teljes magyar ábécé, a betűrendezés alapjai.
- A nagy kezdőbetű írásának helyes használata.
- A szóhatárok felismerése, az egybeírás és különírás.

IRODALOMISMERET

Az irodalomismeret keretében be kell mutatni a magyar gyermekirodalom néhány alkotását, különös tekintettel a vajdasági magyar írókra: Majtényi Mihály, Fehér Ferenc, Németh István, Deák Ferenc, Kosztolányi Dezső, művei kerüljenek bemutatásra a tanár megítélésére bízva a válogatást. Esetleg, a tanulók nyelvismeretének szintjét megítélve a tanár háziolvasmányként is feladhat egy-egy rövidebb elbeszélést vagy műrészletet.

Ajánlott irodalom:

1. Kosztolányi Dezső (1975) Mostan színes tintákról álmodom, Budapest: Móra
2. Idő, idő, tavaszidő (1971) Újvidék: Fórum
3. Németh István (1976): Lepkelánc
4. Jung Károly (1975) Újvidék: Fórum
5. Majtényi Mihály: A földgömb
6. Herceg János: Három halász meg egy molnár (elbeszélés)
7. Herceg János: Vas Ferkó a vitéz kovács (mese)
8. Kortárs magyar gyermekirodalomból (pl. Friss tinta! c. antológiából)
9. Fehér Ferenc: Az én nyuszim (1961), Szeptemberi útravaló (1968)
10. Szélördög - vajdasági népmesék

Házi olvasmány (javaslat):

Fazekas Mihály: Lúdas Matyi

Benedek Elek: A kék liliom - a tanár válogasson a mesék közül

A NEMZETI KULTÚRA ELEMELI

- A magyarok eredete és őshazája (eredetmondák ismertetése)
- A honfoglalás
- A magyarok Vajdaságban
- Magyar népi, egyházi és nemzeti ünnepek.
- Magyar népi szokások bemutatása.

A témakörök és azok feldolgozásának szintje feleljen meg a gyermek életkorának. A szövegek, amelyeket a az órán feldolgoznak legyenek érthetőek, egyértelműek. A válogatás a vajdasági magyar gyermekirodalom művein alapuljon.

A TANTERV MEGVALÓSÍTÁSÁNAK MÓDJA

A tanulók tevékenysége:

Olvásásfejlesztés

- a tanulók ösztönzése a ritmus, a hangerő és a hangszín érzékelésére olvasás közben
- a kifejező olvasás gyakorlása
- a némaolvasás gyakorlása előre megadott feladatok alapján

Szövegértés

- a szövegösszefüggés megértése
- a leírás jellemzőinek megfigyelése, különös tekintettel a képszerű részekre, valamint azokra a kifejezésekre, amelyek a különböző érzetek felkeltését hivatottak biztosítani
- a külső és belső tényezők, körülmények, állapotok hatásának megfigyelése a szereplők cselekedeteire
- a konfliktusokat ábrázoló szövegrészletek elemzése, a kiváltóok meghatározása, a megoldás lehetősége, stb.

Irodalomelméleti fogalmak elsajátítása

- a téma,
- a költői nyelv alapvető tényezői
- a körülmény, a helyzet, a hangulat, a benyomás, a következtetés fogalmainak tisztázása, azok megkeresése a szövegekben

Szövegalkotás

- a tanuló közvetlen környezetének a megfigyelése és szóbeli leírása
- természeti jelenségek és történések megfigyelése és élő szóban való leírása

- személyek megfigyeltetése és leírása
- a jól tagolt elbeszélések fő részeinek megfigyelése, a szövegkoherencai elemeinek tudatosítása és használata

- kérvény megfogalmazása
- üdvözlőlapok írása valamilyen ünnep alkalmából

A szövegek műfajával kapcsolatos gyakorlatok

- az eseményekre és személyekre vonatkozó leírás alkalmazása
- a kérvényírás formai jellemzői
- a táviratírás jellemzői
- üdvözlőlapok írásának formái

Szókincsbővítés

- a szövegben felbukkanó ismeretlen kifejezések kiemelése,
- az ismeretlen kifejezések jelentésének megkeresésére irányuló gyakorlatok
- ritka és szép szavak folyamatos feljegyzése és megfelelő szövegkörnyezetben való alkalmazása

- szómezők gyűjtése

Vers- és szövegtanulás

- a diák életkornak megfelelő, a vajdasági magyar gyermekirodalom néhány versének vagy szövegrészletének megtanulása

Elbeszélés

- a diákok életével kapcsolatos események, történések elmondása
- személyek és állatok külső tulajdonságainak leírása megfigyelés alapján

A kommunikációs készségek fejlesztése

- táviratírás
- kérvényírás
- üdvözlőlap írása
- telefonbeszélgetések lebonyolítása

Film- és színművészet

- a fő- és mellékszereplők felismerése és jellemzése
- vizuális és akusztikai hatások megfigyelése
- a jelenet és felvonás megfigyelése a drámaműben

Házi feladatok

- időnként a tanulók rövid, fél- egyoldalas fogalmazásokat írnak

Fogalmazástanítás

A fogalmazás szóban és írásban is világos mondatszerkesztésű, célratörő legyen. Az olvasott művekről értelmesen, világosan és összefüggően kell beszámolnia a tanulóknak.

Írásbeli dolgozat

A tanév közben a diákok 2 iskolai dolgozatot írnak: egyet-egyét minden félévben. A dolgozat témáját a diákok érdeklődéséhez kell szabni és általánosnak kell lennie (pl. Az én családom, Hogyan ünnepeltük a karácsonyt, vagy a húsvétot? Szünidei élményem stb.)

A felsorolt tevékenységeken kívül alkalmazni lehet a más tárgyak keretében éppen aktuális tevékenységeket is (pl. a szerb nyelvi órákon, vagy az idegen nyelvi órákon stb.)

A tanár tevékenysége

A tanárnak szem előtt kell tartania a gyerekek életkorát, előtudását, a különböző diákok különböző nyelvi szintjét. A tanító szabadon dönthet a tanítási témák és tartalmak megválasztásáról és azokat összekapcsolhatja más tantárgyak témáival. A tanár nemcsak információkat továbbít, hanem irányítja a tanítási folyamatot, megszervezi a tanítási tevékenységet.

A tanár által használatos taneszközök

Magyar irodalmi lexikon

Magyar értelmező kéziszótár

Rokon értelmű szavak szótára
Idegen szavak és kifejezések szótára
Irodalmi fogalomtárak
Enciklopédiák
Aktuális könyvajánlatok
A világháló
Napilapok, folyóiratok, a diákok által is olvasott magazinok
Oktató jellegű televíziós műsorok
Munkalapok és gyakorlófüzetek, amelyek az anyanyelvűpolásra készültek
A témakörnek megfelelő konstruált, sokszorosított szövegek stb.

РОМСКИ ЈЕЗИК ROMANI ČHIB

(2 часа недељмо, 72 часа годишње)

Reso thaj buti

Reso programesko e bukjako sito barjaripe dajaka čhibjako thaj gatisaripe sikhavnengo te pendžarenpe e fundone kanunenca pere dajaka čhibjake, te siklon thaj te istemalkeren. Jekha jekh manglape te baravalakeren poro alavari, bajakaren hačaribe prekal lačo thaj te pendžarenpe e kultura thaj istoria e Romengi.

Siklovibasko programi vaš barjaripe romana dajaka čhibjako gatisardo sito vaš odola siklovne ano fundone skole, savengi dajaki čhib romani, a nakhena ano klase e srpsko siklovibasko čhibja jase čhibja ever nacionalno minotitetjengo. Buti edukaciako kotar dajaki čhib akate siton jekha jekh e bukja edukaciako kotar srpsko sar dajaki čhib ano sikljovibe, e specifikane karakteristika save siola romani čhib.

Operativno bukja:

Barjaripe mujibasko thaj hramibasko mothovdipe sikljovnengo.

Pendjaripe e sikljovnen e morfologia savi sitoј dendi thaj e sikljovibaske programea ani paralelea e materia ani srbikani čhib.

Manglape te pendjaren e čhibjenge forme save sikljile.

Sikljovibe romano lekipasko pedo fundo bahamja save denape palo odova.

Barjaripe kvalifikuipe drabaribasko ko sikljovne.

Kana kerelape materia kotar lilavnipe manglape te sikavnenpe sikljovne te analizirinen tekstja kotar beletristika, kokore te sikaven poro gndipe thaj te anen klidutnipe. Ano lirsko tekstja manglape te dikhljaren poetikane pilte thaj hačaribe.

Mujesko thaj hramibasko deskripcia karakterjengi, dijalogjengi kotar paramisja.

Bufljaripe aktivno laforutne ko sikljovne.

MOTHODIPE PROGRAMESKO

Mujesko vakheribe

Te dikhenpe forme vakheribaske ano poanglune klase thaj te sikavenpe.

Sikljovne te čhiven pučibe phande e tekstea savo dikhljarlape.

Lungaripe paramisaki pedo fundo dendo angluno mothovdipe. Anava agoreske. Deskripcia šejengi. Deskripcia persojengi kotar poangle kedime lafja (avrune thaj andrune karakteristike).

Kupatni deskripcia skolako amalesko po fundo disave punktja dikhibaske.

Sao berš te kedenpe lafja, sar ini vastušea vaš hor mothovdipe thaj dinamika stileski.

Hramibasko vakheribe

Diktati čučavne tekstjengo. Transformacia laforutnaki. Pherdipe thaj bufljardipe laforutnako. Keripe kupatne konceptesko. Sikljovibe te kerolpe deskripcia po fundo konceptesko. Arakhibe deskripciake kotora kotar e drabarutni. Deskripcia persojnengi, šejengi, pejsažja. Istemalkeribe atributja thaj personifikacia.

Te zumavingon sikljovne pedo korkorutno kreativno buti (drabaripe hramime bukja sikljovnengo thaj olengo analiziribe).

Privatno thaj oficielno lil. Hramibe divutnesko.

Skolake hramibaske teme

Kotar o berš hraminenape duj skolake hramibaske teme thaj duj kherutne hramibaske teme. (Harne korkorutne bukja).

Gramatika thaj lekhipe

Anavnutne thaj forme anavnutjenge. Komparacia adjektivjengo. Gendja thaj forme gendjengo: fundone thaj rndone. Pronounja thaj olengo semnibe.

Komparativno sikljovibe čhibjako materiako srbikana čhibjako.

Laforutni, kotora laforutnake, avazipaske prmibe, verbeske vakhtja: aorist, futur, imperativ, potencijal, funndone thaj kompleksno verbjenge vakhtja.

Drabaripe

Sikljovibe hačaribasko drabaripe, sar ini šukar vakheribe tekstjengo thaj giljengo. Šukar vakheribe lafjengo thaj laforutnengo.

Sikljovibe drabaripe anda peste pedo fundo poangle dende teme (pherdipe, alosaribe misaljengo thaj aver).

Uzi drabarutni šaj te istemalkerenpe čhavrikane lija thaj aver adekvatno paramisja.

Literatura

Alosaribe kotar stampimi literatura pi romani čhib.

Nakhavdi literatura kotar srbikane thaj lumiake lilavnipe.

B. Stanković - "Koštana",

I. Andrić; - "Na Drini Čuprija"

DJ. Jakšić; - "Na liparu";

Branko V. Radičević; - "Pesme";

Aleksandar Puškin "Cigajna";

Servantes - "Don Kihot";

Lorka - "Ratvale bijava";

Pustikja

Rajko Djurić - Gramatika romana čhibjaki

Tatomir Vukanović - "Cigani, Romi u Jugoslaviji"

Rade Uhlik - "Jezik Roma"

Drabarutni

Istorija Roma

Marsel Kortijade - Romani čhib;

Trifun Dimić "Tradicionalno themesko lilavnipe"

Orijentaciono rndipe beršesko fondi sahatjengo

1. Buti po teksti - 16

2. Vakheribaske bukja - 12

3. Hramibaske bukja - 10

4. Hramibaske tekstja - 5

5. Gramatika e lehipa - 16

6. Istorija Romengi - 5

7. Lektira - 6

8. Sistematizacia - 2

Romani čhib realizuinelape 2 sahatja ano kurko, jase 72 sahatja ano berš.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

LIMBA ROMÂNĂ

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Scopul activității instructive în clasa a VI-a este:

Însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și

scris, însușirea exprimării orale și scrise, îmbogățirea vocabularului cu cuvinte și expresii noi și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a VI-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu expresii și cuvinte noi
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut
- să aplice regulile de ortografie în scris
- să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris
- să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile
- să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral
- să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română
- să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar
- să alcătuiască rezumatul unui text literar
- să alcătuiască lucrări scurte pe o temă dată
- să respecte metodologia lucrărilor scrise
- să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare
- să înțeleagă semnificația limbii române în conturarea identității naționale
- formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor

CONȚINUTURI DE PROGRAM

LITERATURA

Lectură școlară

SUBIECTE PROPUSE PENTRU CLASA A ȘASEA

28. Ion Agârbiceanu, **Întâiul drum**

29. Vasile Alecsandri, **Iarna**

30. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie**, (fragment)

31. Balada populară **Corbea**

32. Marin Sorescu, **La ce latră Grivei?**

33. Doina

34. Mihai Eminescu, **La mijloc de codru**

35. Mark Twain, **Print și cerșetor**, (fragment)

36. Grigore Vieru, **În limba ta**

37. Grigore Alexandrescu **Toporul și pădurea**

38. Localitatea Marcovăț, satul lui Marcu ciobanul

39. Frank Baum, **Vrăjitorul din Oz**, (fragment)

40. Otilia Cazimir, **A murit Luchi**

41. George Coșbuc, **Noapte de vară**

42. Barbu Ștefănescu Delavrancea, **Domnul Vucea**

43. Ștefan O. Iosif, **Furtuna**

44. Ljubivoje Ršumović - **Motanul Michelangelo și frumoasele Veronici**

45. A. Bassarabescu, **Duman**

46. I. L. Caragiale, **Bubico**

47. Din creațiile populare (cântece, proverbe, ghicitori, zicători, poezii ocazionale)

48. Dumitru Almaș, **Povestea frumoasei Dochia**

49. Alexandru Odobescu, **Pe plaiurile Bisocci**

50. Petre Dulfu, **Isprăvile lui Păcală** (fragment)

51. Mihail Sadoveanu, **Țara de dincolo de negură** (fragment)

52. Petar Kočić, **Jablan**

53. Rebus

54. Mihai Condali, **Florin și Florica**

Lectură școlară

Rudyard Kipling, **Cartea junglei**

Ferenc Molnar, **Băieții din strada Pâl**

Johanna Spyri, **Haydi, fetița munților**

Selecție din literatura română

Selecție din literatura popoarelor și naționalităților conlocuitoare

ANALIZA TEXTULUI

Stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Delimitarea subiectului și motivului într-o operă literară.

Observarea și explicarea ideilor literar-artistice, funcția lor în compoziția operei literare și identificarea elementelor componente ale narațiunii.

Identificarea elementelor de bază ale acțiunii, ordinea lor (intriga, desfășurarea), personajele și trăsăturile lor (fizice, de caracter și morale), procedeele artistice de construire a personajelor (autocaracterizare, propriile mărturisiri, caracterizarea de către alte personaje).

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu și figurat al cuvântului.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată

Identificarea noțiunilor de teorie literară.

Noțiuni literare

Narațiunea, descrierea, dialogul, monologul, metafora, alegoria, pastelul, personificarea, comparația, rima (tipurile), ritmul, doina, balada, romanul, oda, fabula, legenda, dramatizarea, nuvela, stilul

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea și consolidarea materiei din clasa a V-a.

Noțiuni de fonetică, diftongii, triftongii (actualizare). Accentul. Despărțirea în silabe a cuvintelor derivate și a cuvintelor compuse.

Vocabularul limbii române. Familia lexicală - actualizare. Omonimele. Paronimele. Sinonimele și antonimele (actualizare).

Arhaismele și regionalismele.

Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului. Derivarea (actualizare),

Substantivul. Substantivele simple și compuse. Substantivele comune și proprii. Genul. Numărul. Cazurile substantivului și funcția sintactică.

Articolul. Articolul hotărât și articolul nehotărât.

Nominativul. Genitivul. Articolul posesiv-genitiv. Dativul. Acuzativul. Prepoziția și rolul ei în exprimarea acuzativului. Vocativul.

Declinarea substantivelor comune și proprii cu articol hotărât și nehotărât.

Articolul demonstrativ-adjectival. Acordul cu substantivul.

Adjectivul. Adjectivele variabile și invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr și caz.

Gradele de comparație.

Pronumele. Pronumele personal și categoriile lui gramaticale (persoană, gen, număr, caz)

Formele accentuate și neaccentuate ale pronumelui personal. Pronumele personal de politețe.

Pronumele de întărire. Pronumele reflexiv.

Pronumele și adjectivele pronominale: pronumele și adjectivul posesiv, pronumele și adjectivul demonstrativ.

Numeralul cardinal și ordinal. Numeralul colectiv, distributiv, multiplicativ și adverbial.

Scrierea corectă a numeralului.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale și modurile nepersonale ale verbului.

Тимпурите модулу идикутив: презент, имперфект, перфект симплу, перфект компус, маи мулт ка перфекту, виитор, виитор антериор.

Модуре: императив, конјуктив, кондиционал-оптатив.

Инфинитив. Герунзиу. Партиципиу. Супин.

Парћиле де ворбире нефлексибиле. **Адвербул** - де лок, тимп, мод. Граделе де компарачије але адвербулуи.

Конјункча координаторе ши субординаторе. **Препозича**. **Интерјекча**. Типури де интерјекчи.

Синтакса пропозичије.

Пропозича симпла ши дезволтат. **Субиектул**. Субиектул еспримат прин субстантиве ши пронуме. Субиектул мултиплу. Субиектул нееспримат.

Предикатул. Предикатул вербал ши предикатул номинал

Атрибутул. Атрибутул адјективал ши субстантивал. Атрибутул субстантивал генитивал ши препозиционал. Атрибутул прономинал.

Комплекментул. Комплекментул директ ши индирект. Комплекментеле циркумстанчаиле де лок, де тимп, де мод.

Синтакса фразеи. Фраза - нотиини генерале (актуализаре). Пропозича принципала ши пропозича секундар. Делимитаре пропозичиюл динтр-о фраз.а.

Ноћиини де ортография. Деспарчаиере cuvintelor în silabe (актуализаре). Скриере коректа а субстантивелор проприи ши а субстантивелор ин генитив. Скриере коректа а нумералеор ши а пронумелуи персонал сау рефлексив дин кадрул парадигмелор вербале компусе. Фолосиере коректа а ортограмелор: *интр-о*, *интр-ун*, *динтр-о*, *динтр-ун*. Фолосиере коректа а адвербулуи де негачије *ну* (*n-*). Семнеле де пунктуачије (актуализаре).

CULTURA EXPRIMĂRII

Еспримаре орала

Активаре cunoștințelor de limbă pentru a percepe și realiza fapte de comunicare, orală și scrisă.

Еспримаре ин мод оригинал, интр-о форма ацесибила, а проприюлор иди ши опинии

Стабилере принципалелор модалитачи де интегере ши интерпретаре а унор текте скрисе ин diverse situații de comunicare.

Интегере тектулуи литерар ши comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale

Детерминаере сенсиулуи унор cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.

Есеричији де инсушере ши дефинере а ноћиинулор ши cuvintelor - prin activități în ateliere.

Обсерваре мижлоацелор де лимба ши стил ин фрагментеле дин тектеле ку карактер дескриптив (ин versuri și proză).

Дисчуји пе маргина тектелор литераре ши а субиектелор либере прин менчаионаре индикюлор спачиали ши темпорали интр-о нарачиуне.

Стабилере легачурилуор коректе динтре елементеле унеи унитаре граматикале (пропозичије сау фраз.а), ши фолосиере коректа а категориюлор граматикале спачифике парчиюлор де ворбире.

Есеричији де ростиере коректа а cuvintelor cu probleme de accentuare.

Трансформаре ворбире директе ин ворбире индиректа, а монологулуи ин диалог, а тектулуи наратив ин text dramatic.

Еспримаре ин scris

Дичтари ли бе ре ши де контрол.

Компунере (нарачиунеа, дескриере, портретул, резуматул)

Интерпретаре либера але унор аспекте структурале але унеи опере литераре.

Скриере аргументата а импресиюлор провочате де тектеле литераре ши интерпретаре унор аспекте дин опера.

Инбинаре диферителор форме де еспунере (повестере, дескриере ши диалог) ин компунереле елевюлор пе теме либере ши теме даде.

Narațiunea (narațiunea la persoana a III-a, la persoana I, subiectul operei literare, momentele subiectului, timpul și spațiul în narațiune)

Exerciții de înțelegere și explicare a noțiunilor de teorie literară.

Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice și semnele de punctuație.

Afișul, anunțul, corespondența, invitația.

Ș жase teme pentru acasă și analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru **Limba română ca limbă maternă** pentru clasa a VI-a se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris, însușirea exprimării orale și scrise, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral, să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română, să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare și formarea deprinderilor de muncă independentă și dezvoltarea creativității elevilor.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

РУСКИ ЈАЗИК

КУЛТУРА УСНОГО И ПИСАНОГО ВИСЛОВЇОВАНЈА

Приповедане - о дожицох и зявеньох з хаснованьом нарастаня дії, пошвидшаня, спомалшованя, пременки дії або законченя. Власни приступ розуменю зявеньох.

Творче преприповедоване - хасноване нових словох, синоними, антоними, гомоними.

Описоване - рух у природи (животині у рушаню, природни зявеня - виторбура, габи и под.). Описоване зоз звекшованьом интензитету руху, гледане и хасноване нових словох до активного словніка школярох.

Лексика - слова и вирази за звекшоване, преувелічоване, зменшоване. Виразоване иронії зоз словами и интонацію. Виразоване довирия и недовирия.

Поровнаня карактеристични за руски јазик.

Меноване - дії, роботи, целосци.

Писане - литерарни состав, новинарска вистка, дописоване, винчованка, телеграм.

Два школски писмени задатки рочно.

Преглібїоване елементох култури висловїованя наведзених у предходних класох.

РОБОТА НА КНЇЖОВНИМ ТЕКСТУ

Обробок текстох з народней и уметніцкеј творчосци на руским јазуку.

Приповедка - описани виринок зоз живота, главна подоба, тема, причина и пошлїдок, морални и други дилеми як пренешене искуство.

Басна и присловка - швет поукох о живоце.

Сказка - међи можљивим и жаданим.

Писня - швет любовних, социјалних и других чувствох.

ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕЈ КУЛТУРИ

Историйни околности у старим крају пред досельоване Руснацох на простор јужней Паноније.

Преселене перших фамилийох и познейше селене векших групох.

Околности у котрих ше приселенци нашли у новим крају. Условија за живот и роботу, законски одредзена контракту зоз царским двором, друштвени околности, организованосц приселенцох, културни обставини, просвита робота, духовни живот.

Школяре треба же би у заедничких активносцох:

- патрели голем едну театралну представу на руским језику,

- научели шпивац вецей народни або компомовани писни,

- научели танцовац голем еден народни танец и еден класични танец,

- уклучели ше до роботи културно-уметничког друштва у својим месце,

- провадзели часописи, радио и ТВ емисије за дзеци на руским језику и упознавали ше з процесом наставаня тих емисијох и активно у них учествовали спрам индивидуалних способносцох.

ГРАМАТИКА И ПРАВОПИС

Дјесловни форми.

Розличносц виражованя часу.

Пременики гласох (консонанти к,г,х, едначене по дзвонкосци у бешеди и писаню, непостояне о,е, у пожичених словох - а).

Вежби за утврђоване правописних навикнуцох.

ЛЕКТИРА

Дюра Папгаргај: Конец швета (приповедки по вибору)

УПУТСТВО ЗА ВИТВОРЉОВАНЕ ПРОГРАМА

Спрам својеј форми програм подзелени на класи як часц структури основней школи. Међзитим, возрастни уровень не знак и уровня комуникативней оспособеносци школяра на руским језику, та з того виходзи же ше зоз каждим школяром роби поединечно у складзе зоз його језичну компетенцију. Основни циљ у тим же би школяр почал бешедовац по руски кед дотля не бешедовал. У дајдних случајох то буду лем одвити на питања, а з дајдним мож розвиц розгварку.

Укупни процес учења и вежбања унапрямени на подручје култури висловљованя праве прето же основни циљ то здобуване комуникативней компетенције, те. бешеди по руски. У тим смислу треба хасновац велі комбинације усних вежбох по моделох комуникације, а то значи модел напр. менованя ествох и предметох, модел обрацања з питањом, одвита на питање, модел висловљованя прикметох предмета итд. док ше не розвие самостойне висловљоване. Кажди модел ше увежбае зоз школяром тельо кельо то потребне на исти способ як цо ше то роби при учењу странског језика. Зоз хасновањом рижних способох лексичних вежбох мож увежбавац модели питањох и одвитох и на таки способ розвивац комуникативну компетенцију школяра.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК SLOVENSKÝ JAZYK

Ciele a úlohy

Uschopniť žiakov pre konverzáciu v slovenjkej reči, vypestovať v maximálne možnej miere kultúru ústneho vyjadrovania, vyvinúť schopnosti a spôsobilosti čítania a písania v slovenskej reči. Dávať dôraz na komunikačnú funkciu jazyka. Sprostredkovať deťom základné pravidlá slovenského jazyka, ktoré im umožnia čo efektívnejšiu slovnú a písomnú komunikáciu v slovenčine. Pestovať čitateľské návyky, predovšetkým smerom k slovenskému tlačenému slovu vo Vojvodine (Zornička, Vzlet, Hlas ľudu, Rovina, Evanjelický hlásnik, knižná produkcia), ale i k

prilehavým publikáciám zo Slovenskej republiky, tiež návyky sledovania slovenských elektronických masovokomunikačných prostriedkov (celovojvodinské a lokálne TV a rozhlasové stanice, tiež dostupné TV vysielania zo Slovenskej republiky). Motivovať ich k zapájaniu sa do mimotriednej činnosti v slovenskej reči a do záujmovej činnosti v slovenských kultúrno-umeleckých a iných spolkoch a inštitúciách v lokálnom prostredí. Nevtieravým a vekuprimeraným spôsobom pestovať národnú a kultúrnu identitu slovenských detí, etnickú sebaúctu a zoznamovať ich s prvkami tradície, kultúry, zvykov a obyčajov slovenského národa vcelku a slovenskej vojvodinskej komunity zvlášť, tiež uschopňovať ich pre multikultúrne spolunažívanie vo vojvodinskom, ale i širšom štátnom a regionálnom kontexte. Zoznámiť deti so súčasnými kultúrnymi a vzdelávacími organizáciami a inštitúciami slovenskej menšiny vo Vojvodine a v Srbsku a motivovať ich k ďalšiemu školeniu v slovenskej reči (gymnázium, fakulta). Uschopňovať ich pre súčasné, demokratické a multikultúrne vzťahy medzi etnickými skupinami, pestovať zmysel pre zachovávanie svojho etnického a jazykového povedomia, uctievanie toho, čo je odlišné, rozdielne, tiež zmysel a spôsobilosti pre toleranciu a nenásilnú medzietnickú komunikáciu.

6. ročník

Ciel: Žiaci majú dosiahnuť taký stupeň rozvoja komunikatívnych zručností v rámci predpísaného učiva, aby vedeli samostatne uplatniť osvojené rečové zručnosti v štandardných i odborných komunikatívnych situáciách (v súlade s tematickým minimom).

V 6. ročníku si osvojujú základné pravidlá slovenského pravo pí su a získavajú zručnosť a návyk podľa osvojených pravidiel pravopisne správne písať. Získavajú zručnosť správne a plynule čítať. Aj ďalej obohacujú svoju slovnú zásobu a pestujú kultúru vyjadrovania.

ČIASTKOVÉ ÚLOHY

Úlohou vyučovania slovenčiny v 6. ročníku je prehlbovanie a rozširovanie rečových zručností získaných v predchádzajúcich ročníkoch. Žiaci majú získať väčšiu pohotovosť, samostatnosť a istotu v tematických a obsahovo ohraničených prejavoch.

Z rečových zručností vo vyučovaní prevažuje ústny prejav, ktorý je stimulovaný počúvaním a čítaním.

Písomný prejav je menej zastúpený. Systematicky sa upevňujú návyky správnej výslovnosti. Dôležité je uschopňovať žiakov, aby vedeli:

- samostatne odpovedať na otázky, aby aj sami vedeli tvoriť otázky;
- správne reagovať na partnerovu repliku;
- samostatne opísať obrázok, situáciu alebo svoj zážitok;
- formulovať hlásenie, prosbu, ospravedlnenie, poďakovanie;
- aktívne a správne využiť svoj u slovnú zásobu a prehlbovať ju použijúc slovník, učebnice, encyklopédie...

- často sa zapájať do rečovej činnosti, do dialógov a súvislých prejavov a kvalitatívna úroveň týchto sa má zvýšiť.

KULTÚRA ÚSTNEHO A PÍSOMNÉHO VYJADROVANIA

Rozprávanie - o zážitkoch, o tom čo videli, čo by si priali. Tvorenie skupiny slov pre určenú tému a viet zo zadaných slov. Majú vedieť vyjadriť svoj názor o prečítanom texte (čo sa mi páčilo a prečo), jeho názov, autora, ústrednú postavu a jej vlastnosti. Majú sa vedieť poďakovať, požiadať o pomoc. Majú samostatne porozprávať niekoľko viet o svojom súrodencovi, priateľovi, spolužiakovi, o živote v škole, porozprávať svoj zážitok, nejakú udalosť, v ktorej brali účasť...

Reprodukcia - počutého a prečítaného textu alebo rozprávky za pomoci osnovy alebo samostatne. Opísať obrázok alebo postupný dej pomocou členenej ilustrácie. Vedieť reprodukovať za pomoci osnovy sledovaný slovenský film, rozprávku alebo detské divadelné predstavenie, scénu alebo oslavu.

Opis - enteriéru a exteriéru, ľudí, zvierat, prírodných javov.

Dialóg - rozprávanie o udalosti prostredníctvom vynechania slov opisu; priama a nepriama reč. Majú povedať samostatne a súvisle najmenej 8 viet o obrázku, precvičenej téme a viesť dialóg.

Dávať dôraz na interpunkciu (bodka, čiarka, výkričník, otáznik).

Dramatizácia - textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života (situáciu v knižnici, v obchode, na pošte, u školského pedagóga...); čítanie podľa úloh a striedania úloh.

Rozhovor - prihliadať na rozvoj slovníka každodennej konverzácie, obohacovanie aktívnej slovnej zásoby, frazeológia. Frekventné vety z každodenného života. Rozličné tvary vyjadrovania, vynachádzavosť, dôvtip. Cvičenia so zmenou a doplnením viet.

Slovník - použitie slovníka pri obohacovaní slovnej zásoby, paralela so srbským jazykom, kalky, vysvetlenie významu slov v kontexte. Synonymá, homonymá, antonymá, zdobneniny. Obohacovanie slovnej zásoby žiakov pomocou didaktických hier z jazyka, rébusov, doplnovačiek, prešmyčiek, hlavolamov,... Písanie vlastného slovníka menej známych slov a výrazov.

Čítanie - Hlasné a tiché čítanie, správna dikcia a intonácia vety. Melódia vety. Slová, v ktorých nastáva spodobovanie spoluhlások.

Odpisovanie - kratších viet a textov, charakteristických slov a výrazov, odpisovanie so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času, slabík...). Písanie krátkej slohovej práce podľa osnovy alebo zadaných otázok v rozsahu 6-8 viet; písanie pozdravu a blahoželania.

Od žiakov očakávame, aby vedeli aspoň 4 básne, 5 slovenských ľudových piesní, hádanky, riekanky, niektoré porekadlá a príslovia, dve krátke prózy v rozsahu 6-8 riadkov a 4 krátke dialógy alebo účasť v detskom divadelnom predstavení.

Žiaci si majú osvojiť aktívne približne 400 slov a frazeologických spojení. Pasívna slovná zásoba má byť na každej úrovni vyššia ako aktívna.

Diktáty treba písať len ako nácvikové.

Mimovyučovacie čítanie - časopisy pre deji a mládež, slovenská detská literatúra a ľudová slovesnosť.

PRÁCA S TEXTOM

Rozlišovanie: rozprávky (ľudovej a autorskej), bájky, básne, porekadlá a príslovia, hádanky, rečovanky.

Čítanie - kratších slovenských ľudových rozprávok, textov z umeleckej tvorby, piesní, básní, bájok. Nacvičovanie plynulého čítania s porozumením, ktorá sa rovná hovoru. Pri spracovaní básní nacvičovanie umeleckého prednesu.

Vypozorovať priebeh udalosti, hlavné a vedľajšie postavy, čas a miesto konania deja, začiatok, zauzlenie a rozuzlenie, dejová postupnosť, opis okolia a ľudí; posolstvo prísloví; ponaučenie bájok porovnávať s udalosťami zo života. Všímať si fantastické prvky v rozprávkach a prenesený význam v bájke. Viacvýznamové slová.

Populárne detské a ľudové piesne.

Sledovať detské časopisy. Písanie krátkych literárnych prác do časopisov.

Spoločné pozerania a rozbor aspoň jedného divadelného predstavenia a filmu pre deti v slovenskej reči.

GRAMATIKA A PRAVOPIS

Rozdelenie hlások (upevňovanie, vyhľadávanie v texte).

Rozdelenie spoluhlások na tvrdé, mäkké a obojaké.

Písanie *y, ý* vo vybraných slovách.

Zvykať žiakov správne používať pády podstatných mien a iných ohybných slov s osobitným dôrazom na pravopis. Pomenovanie ohybných slov: podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá (poznať v texte).

Stupňovanie prídavných mien.

Veta - základné rozdelenie. Jednoduchá veja a súvetie. Podmet a prísudok.

Vety s tvarmy prídavných mien *rád, rada, radi, rady*.

Podstatné mená a slovesá vo vete - ich funkcia. Písanie vlastných podstatných mien.

Slovesá, slovesné časy, neurčitok. Časovanie slovies.

Slabika a rozdelenie slov na slabiky.

Výslovnosť - nacvičovanie výslovnosti jednotlivých hlások a slov.

Zámená - ukazovacia a opytovacie zámená.

Pravopis prídavných mien, zámen, čísloviek, slovies.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

Výber krátkych a veselých textov z ľudovej slovesnosti: rozprávky, rečovanky, hádanky, príslovia, detské ľudové hry a piesne, básky.

Ľudové piesne - výber.

Vyčítanky - výber.

Výber z poézie a prózy vojvodinských autorov.

Zo svetovej literatúry (výber).

Jozef Pavlovič (výber)

Detské ľudové hry.

Daniel Hevier (výber)

Mária Rázusová- Martáková (výber)

Klára Jarunková (výber)

Zoroslav Jesenský (výber)

Mária Kotvášová - Jonášová (výber)

Štefan Moravčík (výber)

Slovenská ľudová pieseň: Po nábreží

Slovenská ľudová balada.

Alojz Čobej: Čo všetko deťom k šťastiu treba

Marta Hlušiková: Príbeh o Európe

Miroslav Demák: Vranka Hanka a havran Ján

Anna Majerová: Májový deň

Krista Bendová: Čapica

Reprodukcia spracovaných textov systematicky podľa sledu udalostí. Diferencované úlohy.

Obmena zakončenia rozprávky.

Podľa učiteľovho názoru žiaci sa môžu naučiť vybranú báseň naspamäť a nacvičovať umelecký prednes.

TÉMY NA SPRACOVANIE: IV-VI. ročník

Širšia rodina. Príbuzenské vzťahy. Životopisné údaje. Moje narodeniny. Hostia. Jedálny lístok. Návštevy. Sviatky. Môj priateľ-moja priateľka. Pracovný deň žiaka. Voľný čas. Záluby. Kniha. TV a rozhlas. Rozprávky starej matere a starého otca. Časti tela - podrobnejšie. Vnútorne orgány. Chráňme prírodu - zvieratá a rastliny. Počasie. Ročný kolobeh v prírode. Povolania a remeslá. Rodná reč. Láska k rodnej reči. Najdôležitejšie slovenské vojvodinské manifestácie pre deti - festivaly a prehliadky. Časopis Zornička. Návšteva priateľa v Novom Sade. Telefonická konverzácia. Doprava. V obchodnom dome. Na pošte. Na kúpalisku. Športy. Kupujeme počítač. Budova, byt. Koľko je hodín. Dátumy. Adresy. Slovenské kultúrne, informačné a náboženské inštitúcie v Novom Sade. U lekára. Planéta Zem. Kontinenty, strany sveta. Kam by som chcel(a) cestovať. Pesničky, dialógy, scény, dielne na vylepšenie konverzácie. Comics. Pexeso.

Prvky národnej kultúry a tradície

Zoznamovanie detí so základmi dejín slovenskej menšiny vo Vojvodine a Srbsku (dosťahovanie, kultúrne, vzdelanostné, cirkevné a hospodárske snahy, vrcholné kultúrne výsledky, relevantné organizačné formy a inštitúcie...), sprostredkovanie poznatkov, ale i pestovanie emočného vzťahu k tradícii, kultúre, obyčajom a zvykom slovenskej menšiny vo Vojvodine, Srbsku, ale i na celej Dolnej zemi (folklor, remeslá, ľudová slovesnosť, divadlo, literatúra, hudba, tradičné detské hry, obyčaje, demonológia...), no nie v zmysle romantického tradicionalizmu a paseizmu, ale vždy v relácii k budúcnosti, rozvoju a modernizácii. Na minulosť sa opierať, do budúcnosti sa pozerieť. Sprostredkovať deťom poznatky o slovenskej komunite vo Vojvodine a Srbsku (osady, inštitúcie a organizácie, osobnosti, mená, priezviská, pôvod...), ale i stykoch s inými

etnickými skupinami a kultúrami, o prínosoch Slovákov tunajšiemu prostrediu (v školstve, kultúre, umení, architektúre...). Snažiť sa slovenskú identitu a sebaúctu pestovať subtilne, nie prostredníctvom hesiel a fráз, ale na konkrétnych príkladoch, spájať prijom poznatky s emočným nasadením, vždy ale so zreteľom na menšinové a ľudské práva, na európsky kontext, tiež na interetnickú úctu, toleranciu a interakciu.

DIDAKTICKÉ POKYNY

Keď ide o tento predmet, musí sa mať na zreteli podstatná úloha: naučiť žiakov pekne rozprávať po slovensky, pekne čítať, písať a získať zručnosť v jazykovej správности. Musia sa mať vždy na zreteli predvedomosti žiakov a na ne sa musí vždy sústavne nadväzovať.

Gramatika sa má podávať v implicitnej podobe, namiesto opravovania chýb sa využíva modelovanie správneho rečového variantu. Neodmysliteľné je vytvorenie príjemnej atmosféry, ktorá predpokladá partnerský vzťah medzi učiteľom a žiakom a má pomôcť prekonať psychickú bariéru pri aktivizácii získaných rečových zručností, schopností a návykov. Každý jazykový prostriedok sa demonštruje v určitom kontexte, nie izolovane. V nácviku rečových zručností majú dominovať rozličné formy párovej konverzácie v interakcii učiteľ - žiak a žiak - žiak. K požiadavkám na spôsob vyjadrovania sa patrí jednoduchosť, prirodzenosť, spontánnosť a jazyková správnosť.

УКРАЇНСКИ ЈЕЗИК

Метоу навчання україньскої мови у п'ятому класі є: вивчання україньскої літературної мови, ознайомлення з україньською літературою, опанування учнями мови для усного і письмового висловлювання, збагачення словникового запасу новими словами і виразами, навчання мови до рівня вільного висловлювання своїх думок стосовно повсякденного життя, оволодіння методикою написання творів на вільну тему, ознайомлення із звичаями та традиціями україньського народу.

Оперативні завдання

В кінці шостого класу учні повинні:

- правильно і плавно та з розумінням читати відомі та невідомі тексти;
- дотримуватись правил пунктуації при читанні;
- дотримуватись правил правопису на письмі;
- чітко писати писаними літерами під час диктантів та самодиктантів;
- висловлювати свої думки стосовно повсякденного життя;
- зрозуміти прочитане і зробити усний та письмовий висновок прочитаного тексту;
- збагатити свій словниковий запас і засвоїти близько 300 нових слів та виразів;
- висловлювати свої думки використовуючи реченнєві моделі у минулому, теперішньому і майбутньому часі;
- правильно виділяти головну думку в рамках засвоєної теми;
- розпізнавати відомі структури тексту;
- поступово опановувати методикою написання творів на вільну тему;
- збагачувати знання про звичаї та традиції україньського народу.

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Повторення вивченого в 5 класі.

Фонетика:

Вимова приголосних - уподібнення за м'якістю: *пісня, освітній, для, сміх* та ін.

Уподібнення за місцем творення - шиплячі *ж, ч, ш* перед фрикативними *с'і ц'*: *намажся, діжці, не мучся, дочці, ховається, дошці* та фрикативні *з і с* перед шиплячими *ж і ш*: *з жалю, з шести, зшити* та ін.

Подвоєння приголосних: *сумління, подружжя, піддошшя, розрісся* та спрощення груп приголосних: *стн, здн, слн, рдц, скн, стклн, нтств* і ін.

Уподібнення за способом творення - зімкненого *д* перед фрикативними *з і с* та африкати *ц і дз*: *відзимувати, підсісти, над цим, віддзекалення*; а також зімкненого *т* перед фрикативним *с*: *багатство, сміється*.

Іменник:

Повторення відмінювання іменників засвоєне в попередніх класах. Називний, знахідний та місцевий відмінки (множина). Закінчення іменників у родовому, давальному та місцевому відмінках множини.

Займенник:

Питальні, неозначені та заперечні займенники. Відмінювання займкниківю

Дієслово:

Рід дієслів. Дієслова I і II дієвідміни. Імператив парадигми. Теперішній час. Минулий час. Майбутній час.

Прислівник:

Вживання прислівника у ролі присудка.

Речення:

Інформація про особу (предмет), про яку йде мова.

Мою сестру звати Віра.
Їй десять років.
У неї пишне чорне волосся і карі очи.

Інформація про якісні ознаки особи чи предмета

Роман веселої вдачі.
Перед новим будинком посадили дерево.

Наказовий спосіб (наказ, бажання, прохання)

Роскажи про свою подорож!

Заперечні речення:

Без протиставлення.
З протиставленням.

Ні, це не наша вулиця.
Це не книжка, а зошит.
Ніні не дев'ять, а десять років.

Комунікативні одиниці:

З Новим роком!
Зі святом Вас!
Вітаю тебе з днем народження!
Спасибі за привітання.
Дуже приємно.
Мені подобається.

ЛІТЕРАТУРА

1.	Література стосовно пір року.
2.	Українські народні казки.
3.	Казки народів світу.
4.	Байки.
5.	Українські народні пісні.
6.	Обрядові пісні (Миколая, Різдво, Новий рік, Великдень)

7.	Тематичні вірші та пісні (День народження, дружба)
8.	Твори українських письменників.
9.	Леся Українка "Мрії"
10.	Павло Тичина "Гаї шумлять"
11.	Борис Грінченко "Олеся"
12.	Тематична література.
13.	Літопис "Слово о полку Ігоревім"
14.	Легенди.

Читання

Правильне і плавне читання з розумінням прочитаного відомого та невідомого тексту.
Виразне читання різних літературних жанрів.

Правильне читання драматургічного тексту.

Виразне читання невідомого тексту з дотриманням правил пунктуації.

Аналіз тексту

Аналіз літературних творів та усної народної творчості.

Поділ текстів на частини. Вибір найцікавішої частини тексту. Висловлювання своєї думки про прочитане та дискусії на базі прочитаного.

Виділення головних героїв та другорядних дійових осіб. Характеристика головних дійових осіб.

Опис природи у тексті.

Пряме та переносне значення слів.

Аналіз поезії (тема, ідея).

Виділення та пояснення виразів, слів та діалогів в тексті стосовно поведінки головних героїв, драматичних ситуацій і їхніх причин та наслідків.

Аналіз частин тексту на базі головної думки тексту.

Літературні терміни

Діалог, портрет, головний герой і дійові особи, вірш, стовпчик, план твору, головна думка, висновок.

Розповідь, казка, байка, басна, легенда, літопис.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Розмовна мова

Розповідь про різні випадки та пригоди.

Складання розповіді на задану тему на вибір учня або викладача. Опис природи. Опис з використанням запропонованих слів. Водження дискусії на задану тему.

Розмова про улюблену книгу, фільм, телепередачу.

Закінчення розповіді з заданим початком.

Розмови на актуальні теми, що цікавлять дітей. Розмови з використанням тематичних слів.

Переказ тексту.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи та природних явищ.

Вправи для збагачення словникового запасу слів.

Короткі розмови на теми з повсякденного життя.

Письмо

Письмовий переказ цікавих пригод з особистого життя учнів.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи.

Диктант, самодиктант.

Правильне написання різних граматичних форм слів вжитих у тексті.

Складання творів з дотриманням головних елементів (вступ, головна частина, кінцівка).

Вправи складання простих поширених речень. Вправи перетворення простих коротких речень в поширені.

Вправи правильного вживання правил пунктуації.

Виконання домашніх завдань і їхня перевірка на уроці.

Дві письмові роботи - по одній в кожному шкільному півріччі.

Елементи національної культури

Весільні обряди та хрестини.

Український народний одяг у Воєводині.

Географічні поняття (міста України, туристичні центри).

Історія формування української нації.

Генезис українського народу і досягнення української культури за часів Київської Русі.

Вивчення українських пісень.

Українські народні ігри.

Архітектура - специфічність українських осель, деякі назви старовинних побутових предметів.

Презентація народних звичаїв, пісень та ігор на шкільних вечорах в традиційному народному одязі.

Історичний контекст доселення українців на терени південної Панонії.

Огляд доселень українців в колишню Югославію і сьогоднішню Сербію.

ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Традиційні методи виконання програми з української мови з елементами національної культури представлені у вигляді чітко сформульованих етапів.

У сфері літератури запропоновано дві адекватні системи: читання з розумінням тексту і письмо з вживанням правил правопису, засвоєних протягом минулих років навчання. Відповідна презентація цих систем та їхнє засвоєння, разом з тим і розуміння поетичних, прозових чи драматургічних творів, допомагають учням в правильному і логічному спілкуванні українською мовою.

В області мови наголос ставиться на вдосконалення спілкування шляхом збагачення словникового запасу, як і використання синонімів та антонімів. Мова учнів повинна ґрунтуватись на мовних структурах в дусі української мови.

Культура мови та письма є від виняткового значення, адже являє собою кістяк будь-якого якісного спілкування. З цих причин, протягом роботи з учнями велику увагу потрібно приділяти збагаченню лексичного фонду та проширенню семантичного значення слів, плеканню національної культури, звичаїв, історії та культури.

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК HRVATSKI JEZIK

CILJ I ZADACI:

Cilj nastave hrvatskog jezika i književnosti jeste obrazovanje i odgoj učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika.

Zadaci nastave hrvatskog jezika i književnosti su da:

- upoznaje učenike s književnom umetnošću,
- razvija humanističko i književno obrazovanje na najboljim djelima hrvatske i svjetske kulturne baštine
- usavršava učenike na istraživački i kritički odnos prema književnosti i osposobljava ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumijevanje, tumačenje i ocjenjivanje književno-umjetničkih djela,

- osigurava funkcionalna znanja iz teorije i historije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnijeg proučavanja umjetničkih tekstova,
- osposobljava učenike da se pouzdano služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja,
- širi saznajne vidike učenika i potiče ih na kritičko mišljenje i original na gledišta,
- odgaja u duhu općeg humanističkog progressa i na načelu poštovanja, čuvanja i bogaćenja kulturne i umjetničke baštine, civilizacijskih tekovina i materijalnih dobara u okviru hrvatske i svetske zajednice,
- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sustava,
- uvodi učenike u lingvistička znanja i pojmove,
- razvija jezični senzibilitet i izražavanje učenika,
- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičnim pojavama i pravopisnoj normi uspješno primenjuje u praksi,
- odgaja u duhu jezične tolerancije prema drugim jezicima i varijantnoj osobnosti hrvatskog jezika,
- razvija učenja u pismenom i usmenom izražavanju,
- potiče učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na njegovanje kulture dijaloga,
- osposobljava učenike da se uspješno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stihovima u različitim govornim situacijama,
- potiče i razvija trajno interesiranja za nova saznanja, obrazovanje i osposobljava za stalno samoobrazovanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

NASTAVNO PODRUČJE: **JEZIK**

1. Početci hrvatske pismenosti
ključni pojmovi:
 - hrvatska pisma: latinica, glagoljica, ćirilica
 - prvotisak
 - Bašćanska ploča)
2. Punoznačne i nepunoznačne riječi (ključni pojmovi: punoznačne i nepunoznačne riječi, naglasnice, nenaglasnice, prednaglasnice, zagnaglasnice)
3. Osnovno i preneseno značenje riječi (pojam)
4. Rečenični i pravopisni znakovi: trotočje, izostavnik, crtica, zagrada, točka sa zarezom
5. Veliko početno slovo u imenima naselja, dijelova naselja, trgova i ulica (ključni pojmovi: pisanje višečlanih naziva naselja, ulica i trgova)
6. Glagoli po značenju (ključni pojam: glagoli radnje, stanja i zbivanja)
7. Glagoli po vidu (ključni pojam: glagolski vid, svršeni i nesvršeni glagoli)
8. Glagoli po predmetu radnje (ključni pojam: prijelazni, neprijelazni i povratni glagoli)
9. Infinitiv (ključni pojmovi: infinitiv, infinitivna osnova i završetci)
10. Glagolski pridjevi i glagolska imenica (ključni pojmovi: glagolski pridjev radni, glagolski pridjev trpni, glagolska imenica)
11. Izricanje sadašnjosti prezentom (ključni pojmovi: prezent, prezentski nastavci, sprezanje/konjugacija)
12. Izricanje prošlosti perfektom (ključni pojmovi: perfekt, krnji perfekt)
13. Izricanje prošlosti aoristom, imperfektom i pluskvamperfektom (ključni pojmovi: aorist, imperfekt, pluskvamperfekt)
14. Izricanje budućnosti futurom (ključni pojmovi: futur prvi, futur drugi)
15. Izricanje zapovijedi i molbe imperativom (ključni pojmovi: glagolski način, imperativ)
16. Izricanje želje kondicionalom (ključni pojmovi: kondicional prvi, kondicional drugi)
17. Glagolski prilozi (ključni pojmovi: glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli)

NASTAVNO PODRUČJE: JEZIČNO IZRAŽAVANJE

1. Stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta (ključni pojmovi: prepričavanje s promjenom gledišta, gledište)
2. Sažeto prepričavanje
3. Vrsta razgovora (ključni pojmovi: službeni razgovor, privatni razgovor)
4. Interpretativno (umjetničko, izvedbeno) čitanje i krasnoslov
5. Portret (vanjski i unutrašnji opis) (ključni pojmovi: vanjski opis lika, unutarnji opis lika, portret)
6. Opis otvorenoga prostora (ključni pojmovi: plan opisa, otvoreni prostor, opis otvorenoga prostora)
7. Izvođenje dramatiziranog teksta (ključni pojmovi: dramatizacija teksta, nedijaloški tekst, dijaloški tekst, osobni doživljaj i izražavanje osjećaja na sceni)
8. Interpretativno kazivanje malih epskih vrsta (ključni pojmovi: male epske vrste: anegdota, vic, crtica).

NASTAVNO PODRUČJE: KNJIŽEVNOST

1. Odnos teme i motiva (ključni pojmovi: tema, tematske jedinice, motiv)
2. Lik u proznom dijelu (ključni pojmovi: fabula, lik, glumačko označenje lika)
3. Male epske vrste (ključni pojmovi: epska djela, proza, anegdota, vic, crtica)
4. Pustolovni roman
5. Monolog (samogovor) u dramskom djelu (ključni pojmovi: drama, dijalog, didaskalije, dramski monolog/samogovor)
6. Pjesničko izražajno sredstvo (kontrast - figura misli)
7. Epska pjesma (ključni pojmovi: epska pjesma, događaji i likovi u epskoj pjesmi)
8. Povjestica
9. Dijalektalno pjesništvo (ključni pojmovi: lirski pjesma, štokavsko, kajkavsko i čakavsko pjesništvo)
10. Usmeno i pisano pjesništvo (ključni pojmovi: stalni epitet, usmena lirski pjesma, usmena epska pjesma, epski deseterac, pisana pjesma)
11. Zavičajna književnost (ključni pojmovi: zavičajna književnost, književnici, narodno stvaralaštvo, bunjevačka ikavica).

LEKTIRA (odabrali najmanje pet naslova)

Balint Vujkov: Šaljive narodne pripovitke

Blaž Rajić: Bunjevčice - crtice iz života bunjevačkih Hrvata

Ivan Kujundžić: Deran s očima i druge pripovijesti

Stjepan Tomaš: Mali ratni dnevnik

August Šenoa: Povjestice

Blanka Dovjak-Matković: Zagrebačka priča

Mark Twain: Kraljević i prosjak

Henryk Sienkiewicz: Kroz pustinju i prašumu

Ivona Šajatović: Tajna ogrlice sa sedam rubina

Josip Cvenić: Čvrsto drži *joy-stick*

Jadranko Bitens: *Twist* na bazenu

Vladimir Nazor: Veli Jože

Milutin Majer: Dolazak Hrvata

Jonathan Swift: Guliverova putovanja

Branko Ćopić: Čudesna sprava

NASTAVNO PODRUČJE: MEDIJSKA KULTURA

1. Kadar (kadar, dugi i kratki kadar)
2. Plan (vrste filmskih planova: total, srednji plan, krupni plan, detalj)

3. Kut snimanja (položaj kamere u kojem se može snimati: donji rakurs, gornji rakurs, visina ljudskih očiju)

4. Dječji časopis (ilustracija, poučni tekst, popularno znanstveni, zabavni tekst)

5. Jezik stripa (strip, kvadrat kao osnovno sredstvo strip priče, fabula ispričana kvadratima, dijalogmonolog u stripu).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Metode izvođenja nastave:

- interaktivna, nastavnik - učenik
- radioničarska
- ambijentalna
- kooperativno učenje u grupama učenika
- iskustveno učenje primenjeno u saznavnim i socijalnim situacijama
- razne forme učenja putem otkrića i rješavanja problema
- integrativni pristup različitim područjima u sklopu kulture

Aktivnosti nastavnika:

- Organizira nastavni proces (planira metode rada, sredstva, planira sadržaj)
- Realizira nastavni proces (stvara prilike za učenje, prezentira sadržaje, vodi ciljani razgovor, omogućuje primjenu stečenih vještina)
- Motivira učenika, podržava i razvija njihova interesovanja
- Prati efekte sopstvenog rada
- Unapređuje sopstveni rad
- Učestvuje u kulturnim događajima sredine s učenicima

Aktivnosti učenika:

- Aktivni promatrači
- Aktivni slušatelji
- Aktivni učesnici u komunikaciji
- Partneri - suradnja s odraslima i vršnjacima, uzimaju u obzir i tuđe mišljenje
- Organizatori - učenje i angažman u zajednici

ШАХ

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ nastave *шаха* јесте да ученици овладају основним и напредним законитостима и принципима шаховске игре ради формирања њихових радних способности, савесности, истрајности, упорности, уредности, радозналости, креативности, оригиналности и спремности на сарадњу уз уважавање туђег мишљења и начела лепог понашања, да се код ученика изгради култура рада, да се рад обавља у одређено време у предвиђеном радном простору, као и да се развија свесна потреба да се започети посао доврши до краја.

Задаци nastave шаха су:

- развијање интересовања за шаховску игру код ученика;
- стимулисање ученика, њихове маште, креативности и радозналости током учења шаха;
- повезивање знања о шаху са животним ситуацијама;
- изграђивање разумевања шаховске игре као основе за логичко мишљење;
- оспособљавање ученика да самостално доносе одлуке кроз играње шаха;
- јачање толеранције на фрустрацију као битног фактора емоционалне интелигенције;
- развијање свести о сопственом напредовању и јачање мотивације за даље учење шаха;
- играње шаха.

Оперативни задаци

Ученици треба да се:

- кроз већи број занимљивих и атрактивних примера, који се односе на вештину играња шаха, заинтересују за развијање шаховске игре;
- кроз већи број задатака оспособе да самостално доносе одлуке у току шаховске игре.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1+0)

Уводни час - упознавање са циљевима и задацима програма и начином рада (демонстрација, интеракција; вежбање - самостално и у паровима, одигравање партија кроз ученичке турнире, тема-турнире и симултанке).

ОТВАРАЊЕ И СРЕДИШЊИЦА (6+6)

Полуотворене игре

Сицилијанска одбрана (теоријски приступ и поучне партије)

- Шевенишка варијанта (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Карпов - Каспаров 0:1, Москва (м/24) 1985.

- Паулсенова варијанта (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Карпов - Каспаров 0:1, Москва (м/16) 1985.

- Најдорфова варијанта (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Спаски - Фишер 1:0, Рејкјавик (м/11) 1972.

- Змајева варијанта (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Карпов - Корчној 1:0, Москва (м/2) 1974.

- Рихтер-Раузерова варијанта (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Ананд - Тиман 1:0, Вајк ан Зе 2004.

- Ласкерова варијанта (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Каспаров - Широу 1:0, Хорген 1994.

ОДИГРАВАЊЕ ПАРТИЈА (0+5)

- Практична игра у тематским варијантама Сицилијанске одбране (2 часа).

- Турнир ученика (2 часа).

- Симултанка предметног наставника против ученика (1 час).

ЗАВРШНИЦА (3+3)

Топ и пешак против топа

- Краљ слабије стране је одрезан од линије промоције пешака.

Основни начини постизања Луценове позиције и основни поступци одбране.

- Краљ слабије стране није на линији промоције пешака, а није ни директно одсечен.

Правило "краће стране".

- Остали случајеви Т + П : Т.

СВЕТСКИ ШАМПИОНИ И ЊИХОВО СТВАРАЛАШТВО (6+3)

1. Виљем Штајниц

- Допринос историји шаха.

- Поучна партија: Штајниц - Барделебен 1:0, Хестингс 1895.

- Примери из Штајницовог стваралаштва (позиције из његових партија и самостално налажење најбољих решења).

2. Емануел Ласкер

- Допринос историји шаха.

- Поучна партија: Ласкер - Капабланка 1:0, Санкт Петербург 1914.

- Примери из Ласкеровог стваралаштва (позиције из његових партија и самостално налажење најбољих решења).

3. Хозе-Раул Капабланка

- Допринос историји шаха.

- Поучна партија: Капабланка - Маршал 1:0, Њујорк 1918.

- Примери из Капабланкиног стваралаштва (позиције из његових партија и самостално налажење најбољих решења).

ОДИГРАВАЊЕ ПАРТИЈА (0+3)

- Турнир ученика (2 часа).

- Симултанка предметног наставника против ученика (1 час).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава се реализује у специјализованој учионици опремљеној за изборни наставни предмет шах.

Група ученика за реализацију садржаја програма наставног предмета шах броји од 10 до 16 ученика.

При састављању програма водило се рачуна о обезбеђивању поступности у остваривању садржаја, па је неопходно да наставник поштује редослед тематских целина. Већ у петом разреду се отварања разматрају на нивоу варијаната, а у шестом разреду новину представља увођење тема-турнира, на којима ученици могу да непосредно у пракси провере своја знања из тематске целине која претходи (то јест, да систематски проиграју разне варијанте *Сицилијанске одбране*). У петом разреду су се проучавали стари мајстори из периода пре увођења званичних такмичења за првака света (Андерсен и Морфи), док се у шестом разреду пажња посвећује стваралаштву прве тројице светских првака: Штајница, Ласкера и Капабланке.

Уз сваку тематску целину дат је број часова за остваривање вежби (посматрање + вежбање). Наставник може да изврши мања одступања од предвиђеног броја часова уколико се за тим укаже потреба.

У уводном делу часа, наставник истиче циљ и задатке одговарајуће наставне јединице, затим реализује теоријски део неопходан за вежбање. Уводни део часа може да траје највише 15 минута.

За време рада наставник ће водити рачуна о стеченом шаховском знању сваког ученика. Ученицима који брзо савладају постављени циљ и задатке дати сложеније задатке за ту наставну јединицу.

3. ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОМ РАДУ

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су уз обавезне и препоручене садржаје сваког обавезног и изборног наставног предмета, у одељку Начин остваривања програма.

4. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

4.1. Начин прилагођавања програма за музичко и балетско образовање и васпитање

Музичке и балетске школе доносе своје школске програме у складу са Наставним планом и програмом, а специфичности се исказују посебним наставним плановима и програмима за ову делатност.

4.2. Начин прилагођавања програма за образовање одраслих

Прилагођавање програма за образовање одраслих врши се у погледу организације, трајања, циљева, задатака и оцењивања, сагласно потребама и могућностима одраслих у складу са законом.

4.3. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са сметњама у развоју

Школски програми доносе се на основу Наставног плана и програма за шести разред основне школе, а специфичности се исказују посебним програмима у зависности од врсте и степена ометености.

4.4. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са посебним способностима

Прилагођавање програма за ученике са посебним способностима врши се:

- индивидуализацијом наставних активности и прилагођавањем наставних метода и техника;
- избором одговарајућих наставних средстава;
- формирањем мањих група у оквиру одељења за интензивнији наставни рад са овим ученицима, а у складу са потребама;
- процењивањем напредовања и успеха стандардима напредних постигнућа;
- понудом одговарајућих изборних предмета;
- понудом факултативних наставних предмета и слободних активности у факултативном делу школског програма;
- укључивањем стручних сарадника у припрему индивидуализованих наставних активности за ове ученика, као и за процењивање и праћење њихове ефикасности и успешности.

4.5. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање на језику националне мањине

Прилагођавање програма за образовање и васпитање на језику националне мањине врши се тако што:

- матерњи језик националне мањине има статус обавезног наставног предмета;
- настава српског језика, као нематерњег језика, изводи се као настава обавезног предмета;
- фонд часова за наставу обавезних предмета српски језик или српски језик као нематерњи језик и матерњег језика одређује се наставним планом;
- настава матерњег језика прилагођава се потребама, интересима и могућностима школе, ученика, родитеља и локалне средине, у складу са законом и наставним планом и програмом;
- за припаднике националних мањина програм наставе прилагођава се у погледу садржаја који се односе на историју, уметност и културу националне мањине: у настави историје обрађују се садржаји из историје те мањине са фондом до 5 часова у току школске године; у настави музичке културе до 60% садржаја који се обрађују певањем и свирањем, односно до 20% садржаја у области слушања музике, по избору наставника, обухвата дела националних стваралаца; у настави ликовне културе, до 30% садржаја, по избору наставника, обухвата уметничка дела националних стваралаца и националне споменике културе.

5. ОПШТИ И ПОСЕБНИ СТАНДАРДИ ЗНАЊА

Стандарди образовања одређују ниво развијености очекиваних знања, способности и вештина на општем и посебном нивоу.

Очекивана знања, способности, вештине идентификују се у резултатима педагошког процеса, чија су полазишта одређена циљевима и задацима образовања и васпитања.

Посебни стандарди одређују ниво развијености знања, способности и вештина које ученик остварује на крају сваког разреда, нивоа образовања и васпитања у оквиру сваког наставног предмета. Посебни стандарди су дати у програмима за поједине наставне предмете.

Стандарди знања су референтна основа за прикупљање поузданих и ваљаних података о степену остварености очекиваних постигнућа и, посредно, циљева и задатака васпитања и образовања.

На основу резултата националних испитивања и очекиваног, односно пожељног нивоа постигнућа - националних стандарда, формулише се републички план развоја квалитета образовања. Овим планом одређују се реалистичка очекивања у оквиру дефинисаних

постигнућа за поједине наставне области и наставне предмете за одређени временски период - за целу земљу, на националном нивоу.

Стандарди остварености задатака, односно постигнућа прописаних на школском нивоу, одређује се такође на основу:

- резултата школских испитивања и
- очекиваног и пожељног нивоа постигнућа - школског стандарда.

На основу резултата испитивања и очекиваног и пожељног нивоа постигнућа формулише се школски план развоја квалитета образовања, којим се одређује степен остварености постигнућа који се очекује у одређеном временском периоду.

Стандарди остварености задатака, односно постигнућа, одређују се тако да буду у одређеној мери изнад нивоа који се у датом тренутку може утврдити на основу испитивања ученика како би се на тај начин утицало на развој квалитета образовања. На основу испитивања постигнутог, стандарди се мењају и померају на више.

6. ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНИХ ПРОГРАМА ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

Школски програм садржи обавезни, изборни и факултативни део.

Обавезни део школског програма садржи наставне предмете и садржаје који су обавезни за све ученике одређеног нивоа и врсте образовања.

Изборни део школског програма обухвата обавезне изборне наставне предмете и изборне наставне предмете. У оквиру изборног дела *обавезни изборни наставни предмети*, ученик се обавезно опредељује за:

- верску наставу или грађанско васпитање и изабрани наставни предмет задржава до краја другог циклуса основног образовања и васпитања;
- страни језик, са листе страних језика коју нуди школа и изабрани наставни предмет задржава до краја другог циклуса основног образовања и васпитања;
- спортску грану (изборни предмет: физичко васпитање - изабрани спорт), са листе коју нуди школа на почетку школске године.

Школа је дужна да у шестом разреду ученицима понуди, поред обавезних изборних наставних предмета, још најмање четири изборна предмета за шести разред, од којих ученик бира један, на почетку школске године.

Факултативни део школског програма обухвата садржаје којима се задовољавају интереси ученика, у складу са могућностима школе, као и садржаје и облике слободних активности (хор, оркестар, екскурзије, секције, културне и друге активности...).

Ученик шестог разреда има 24 часа недељно, односно 27 часова ако образовање стиче на језику националне мањине.

Наведени број часова увећава се са максимално пет часова изборних наставних предмета, односно шест часова за ученике припаднике националних мањина.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗДРАВСТВЕНОГ ВАСПИТАЊА

Циљ и задаци

Циљ наставе здравственог васпитања јесте да ученици овладају основним знањима, вештинама, ставовима и вредностима у области здравственог васпитања која су основ за формирање одговорног односа према сопственом здрављу и здрављу других.

Задаци наставе здравственог васпитања су:

- стицање знања, умења, ставова и вредности у циљу очувања и унапређивања здравља;
- развијање здраве личности, одговорне према сопственом и туђем здрављу;
- подстицање позитивног односа према здравом начину живљења;
- мотивисање и оспособљавање ученика као активних учесника у очувању свог и туђег здравља;

- подстицање хуманог односа према болесним особама и спремности да им се пружи помоћ;
- препознавање штетних утицаја по здравље и овладавање вештинама заштите.

Оперативни задаци

Кроз примере и задатке из свакодневног живота развијати здраву личност која ће бити одговорна за сопствено здравље.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

- Здравље и здрави стилови живота.
- Психоемотивни развој.
- Лична хигијена.
- Орално здравље.
- Хигијена спорта.
- Правилна исхрана
- Проблеми понашања младих и социјални притисак вршњака.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Учење садржаја здравственог васпитања подразумева превођење знања о здрављу у жељени начин понашања, уз препознавање правих животних вредности и подстицања развоја личности.

Здравствено васпитање је процес који се плански и континуирано одвија. Научна истраживања су показала да 52% свих могућих утицаја на здравље се односе на свакодневно понашање појединца. Велики број патолошких стања могао би се избећи правилним односом према здрављу и животу. Здрав начин живота се учи у породици, школи и широј друштвеној заједници. Школа треба код ученика да покрене позитивне емоције и формирање правилних ставова, да спроводи позитивну акцију за здравље, угради знања у облику навика у карактер ученика и трасира пут ка вештинама здравог живљења.

За здрав развој личности ученицима је неопходно помоћи да сигурност траже у сопственој моћи поимања света, интелектуално, емоционално и естетски. Здрав понашање је непосредно повезано са здрављем и представља сваку активност предузету у циљу очувања, унапређивања и одржавања здравља. Супротно овом, "ризично понашање" је дефинисано као специфичан облик понашања који повећава осетљивост за специфичне поремећаје здравља. Саме информације нису довољне да ученици прихвате здраво понашање. То је само почетна фаза, односно азбука васпитног процеса која се мора допунити савременим здравствено-васпитним стратегијама, са добро планираним и контролисаним интервенцијама које утичу на постепено добровољно прихватање понашања које води здрављу.

Приликом доношења школског програма, школа на нивоу актива и наставничког већа, а у складу са потребама, усаглашава, планира и реализује тематска подручја која се реализују из области здравственог васпитања. Изузетно је важно унапред одредити на који начин и у оквиру којих активности ће бити реализовани садржаји из програма да би се остварили постављени циљеви и задаци предмета.

Садржаји из програма се могу реализовати кроз:

- обавезне наставне и изборне предмете
- изборне и факултативне предмете
- часове одељењског старешине
- додатни рад, секције и слободне активности
- сарадњу са родитељима
- рад стручних сарадника

- сарадњу са локалном заједницом.

У оквиру редовне наставе, изборних и факултативних предмета постоје велике могућности за интеграцију здравствено-васпитних садржаја.

На часовима предвиђеним за рад са одељењском заједницом ученика реализују се:

- садржаји који нису обрађени у оквиру наставних предмета;

- остварује се синтеза знања, коригују се и утврђују ставови и уверења;

- објективизирају критеријуми вредновања;

- остварује се сарадња са носиоцима активности (родитељима и здравственим радницима).

Ваннаставне активности су погодне за рад клубова здравља, акције за унапређивање школског простора, као и простора око школе, акције посвећене здравој исхрани и свим осталим активностима планираних календаром здравља, сарадњу са заједницом, за организовање културних активности и других садржаја за креативно и рекреативно коришћење слободног времена.

Пошто су садржаји интегрисани у више наставних предмета, неопходна је и корелација међу њима, тако да се постигне јединство васпитне и образовне улоге школе.

Носиоци здравствено-васпитног рада у школама су просветни и здравствени радници. За успешно остваривање програма посебну одговорност имају директор школе и стручни сарадници. Они припремају годишњи програм рада школе. Поред тога што предлаже годишњи програм рада, директор обезбеђује сарадњу са установама и предавачима ван школе, као и стручно усавршавање наставника и сарадника који чине део тима за реализацију овог програма.

Улога директора школе је битна за успостављање успешних и позитивних релација са родитељима, друштвеним организацијама, институцијама из окружења и појединцима који могу дати свој допринос у реализацији овог програма. За што успешнију промоцију здравља и здравих стилова живота, веома је важно ефикасно партнерство између школе и здравствених установа.

Реализација програма се остварује на нивоу школе, разреда и одељења. Учесници у реализацији програма су: координатори активности - школски одбор, директор школе и педагошка служба. Реализатори програма су наставници, родитељи, ученици, уско специјализовани стручњаци ангажовани за одређену област и остали радници школе.

У циљу што успешније реализације садржаја пожељно је организовати семинар за координаторе и реализаторе програма, на коме ће савладати технике и методе рада са ученицима.

Васпитни процес треба усмерити на целокупан развој личности са њеним афективним, когнитивним и психофизичким карактеристикама. Наставници биологије, географије, књижевности, уметности, физичког васпитања, као и наставници других предмета, у оквиру свога рада дају ученицима основне научно засноване информације из програма здравственог васпитања.

У слободним активностима ученици се укључују у рад секција чији је један од циљева одржавање здравствено-хигијенских услова у школи. Учешће ученика је добровољно, али је обавеза школе да им створи услове за рад и обезбеди ментора за рад. Метод реализације садржаја, време и начин, зависе од могућности школе, од самог директора школе, стручних сарадника, наставника и одељењског старешине.

У здравствено васпитном раду веома је важно одабрати праву информацију и метод рада са ученицима.

Методе рада треба прилагодити садржају при чему предност треба дати методама активног учешћа и раду у групама. Најчешће се препоручују како индивидуалне тако и групне методе рада: планирани разговор, креативне радионице, здравствено предавање, играње улога и симулације, изложбе, писани радови, анализа ситуација и практични

примери, дебате, аудио и визуелне активности, вежбање животних вештина специфичних за одређени контекст и рад у малој групи. Учешће самих ученика као организатора или вршњачких едукатора је неопходно и у пракси показало позитивне резултате.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

ХОР И ОРКЕСТАР

Хор

Учешћем у хору млада личност сагледава вредности заједничког рада у постизању одређеног уметничког задатка. Хор је најмасовнији вид колективног музицирања у основној школи и од његовог рада зависи углед школе. Од учесника хора се захтева јединствени приступ и рад свих ученика.

Хорско певање може бити:

- одељенско хорско певање,
- разредно хорско певање,
- хорско певање старијих разреда.

Певање у хору има образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности, учвршћивање интонације. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу, развијање естетских осећања, комуникацију са другим члановима хора.

Разредни хор обухвата сва одељења истог разреда у школи.

Хор ученика старијих разреда обухвата узраст ученика од петог до осмог разреда, са недељним фондом од 3 часа.

Часови хора улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

Репертоар хора обухвата дела домаћих и страних композитора. На репертоару хора старијих разреда уврстити двогласне и трогласне композиције а капела или уз инструменталну пратњу.

У току школске године потребно је са хором урадити осам до десет композиција и наступати на смотрема, такмичењима и другим музичким манифестацијама.

Оркестар

Оркестар који најбоље одговара интересовањима и могућностима ученика јесте Орфов инструментариј. Како се на овим инструментима лако савладава техника свирања, велика је могућност за одабир најбоље увежбаних ученика за овај састав.

На почетку рада на Орфовим инструментима свирање се своди на праћење ритма, певане песме или музичке игре. Свирање на мелодијским инструментима уводи се касније када се ученици привикну на заједничко музицирање.

У школи се може формирати оркестар састављен и од неке друге групе инструмената (хармоника, мандолина, тамбура, блок флаута).

Часови рада оркестра предвиђају 3 часа недељно и улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

У току школске године потребно је са оркестром урадити најмање 5 композиција и наступити на концертима, приредбама, смотрема, такмичењима и другим музичким манифестацијама.